

А. АВДЕЕНКО
МЫНЬ ЯРАТЕМ

НАРГОСИЗДАТЫН КЫРЫК-ЖАРЫ ФИЛИАЛ
1940

Мар. г.
1-124

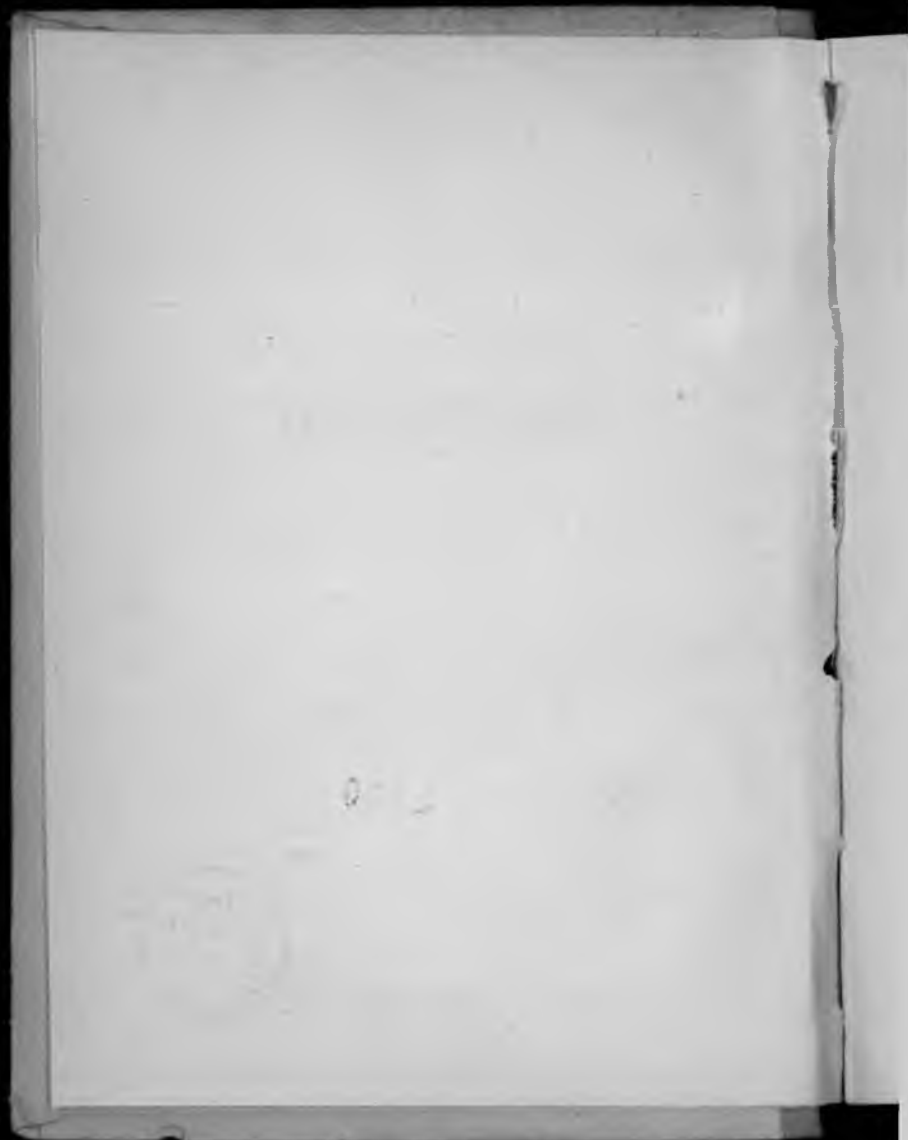
А. АВДЕЕНКО

МЫНЬ ЯРАТЕМ

Инв. № 2700

МАРГОСИЗДАТЫН КЫРЫК-МАРЫ ФИЛИАЛ
1940

І ГЛАВА

Никанор вуйжым лултӓлеш, кӓнертен шӓнзеш дӓ, пандашыжым кычен, иктӓ секунда нӓрбӓ колышт шӓнзӓ. Вӓлецшӓ одеялым нӓлбӓн шуа, мызге шӓлбӓшӓ, ялым пидбӓн шӓнзӓшӓ мыгыр шахтер докы, лыкышкы лӓдбӓн кыргыж миӓ. Никанор тӓдбӓн пулышыжым тӓкӓлеш дӓ талашен ядеш:

— Гудок юк шукердшенок шакта?

Мыгыржы омпышан сӓнзӓжӓдон анжалеш, эчӓйт ялжым пидӓш тӓнгӓлеш дӓ келесӓ:

— Уке, токорак веле саслаш тӓнгӓлбӓ.

Ладнанг кешбӓ Никанор вӓд бак докы кеӓ, лапажым цӓшкӓлӓ кычен, тӓшккӓ вӓдбӓм йоктара дӓ лицӓшккӓжӓ, пандашышкыжы шӓвӓиктен колта. Мӓнербӓн кужы тыгыр пачеш шӓргбӓжӓм, кидшӓм ыштӓлӓлеш дӓ выртышток ялжым пидбӓн шӓндӓ, вара казарма вес вуйышкы ашкедеш, тӓштӓжӓ коптылт шӓцшӓ пу икон кечӓ.

Молитва паштек парусиновый курткам чия, ынгӓжӓ гач шарга тӓпнӓкым сӓкӓлтӓ, тӓш-

тѣжѣ вѣд оптыман фляга тервен кѣртни хѣдѣрвлѣ тѣкнѣтѣт, тѣонгырге шактат. Никанор нар лѣвец обушокым шывшыл лыктешѣт, тѣдѣн полируен шѣндѣмѣ вурдыжым шокшы парнявлѣжѣдон кычылт сѣрнѣ.

Казарма эче амален веле кѣнѣблеш—кок этажан нарвлѣ йочырге мырат, тѣгү йнят омештеш, весѣ—шаргагемѣм шолыштыныт манын сасла. Гудок юк эчѣт шакта, а Никанор пѣшѣш кѣш йѣмдѣ уже. Тѣшѣк лѣвец савыц лаштыкеш вѣдѣл пиштѣмѣ сыкыр лаштыкым лыктеш, тѣдѣм лапаштыжы мадыкталеш дѣ, изиш шаналтаат, пеле-лош тодылеш. Пелѣжѣм тѣпнѣкѣшкѣжѣ колталта, весѣжѣм савыц лаштыкеш пѣтѣрѣлешѣт, мѣнгешок тѣшѣк лѣвѣкѣ пиштѣ. Амаса якте ашкѣд мимѣкѣжѣ, шаналталешѣт, мѣнгешок нар докы сѣрнѣл кѣѣ, савыц лаштыкышым тѣшѣк лѣвец лыктешѣт, тѣпнѣкѣшкѣжѣ пѣтѣрѣл пиштѣ дѣ олен пелештѣ:

— Намал кѣѣт, окаянныйвлѣ.

Тѣпнѣкѣшым тѣрлѣлтѣлеш, немѣртен шѣндѣмѣ сыкыр пыдыргывлѣм ышмаш нѣлеш дѣ цаклен колта: тѣдѣн эргѣжѣн—Остапын нар вѣлнѣ амалым вѣржѣ охыр. Пандашыжым нѣѣлтѣл, Никанор гордѣй лин шаналта:

„Гудок яктеѣт кыргыжын, старая! Молодец ылеш“.

Шахтышкы чѣнѣ ашкѣдеш. Обушокдон шалыкалыл, шайык анжалтеок тѣнгвлѣ-

жым поктен шоэш дă, ствол доны пйтăриш вăрѳым нăлăш талашен, нѳнѳдон ашкѳдмăштѳжок здѳровая.

Эдемвлăм шахтышкы валташ дежурный сигналым пумыкы, клетъ кѳртни кычыквлăэш цонгырталтыл тѳкнен мий, Никанор пырым вăрѳым кидшѳдон ѳрен шѳндă дă шахтервлăм иктѳмăт ак пырты. Лифт вален шымыкы, ѳл гѳц анзыц лăктăш манын, тидѳсек кăтă вăреш шагалын.

Тăнгвлăжым шѳкѳдѳл, забойщик Коваль Никанор гѳц мыскылен ядеш:

— Тѳоти, а вот, маншаш, тѳнь колен кет, шыкланымашетшѳ кѳлăн наследствеш ѳль приданныеш кодеш?

Никанор юкымат ак лык, ныгыды сѳнзăвынжым веле мадыкталеш дă клетъ тервен обушокын кѳртнидон шѳрѳкăлă. Тидѳ пылвуйтен шѳнзеш: тидѳлăн лифтын кѳкшѳцшѳ ак ситѳ. Тум ишкѳвлăдон крепен шѳндѳмѳ шахты коловецѳн ѳнгѳсѳр стѳнявлă эртен кодмым Никанор анжă, дă тагачы тидѳлăн махань забойым десятниквлă пуат, тѳдѳм шана. „Хоть пышкыдырак, ласкорак каменный угольым вăрештшăш ылнежѳ. Иктă коклы вагоном лыкшаш ылнежѳ“.

Шахта коловецѳн стѳнявлă оленрăк кодын мийт, вѳдѳжгѳшѳ тум рейвлă раскыдынок кайыт, нинѳ мыч лифт тѳжге вала. Шушѳ пу пыш дă нигынамат кошкыдым земля пыш

нерышкы пыраат уже. Никанор кыныл шагалеш, кымда пулшыжыдон лакмы варым арен шында да ялжым лулталеш. Да клеть рам тервен тыкнен веле шокта, тиди уже лактынат кеа да шахтын двoryштыш яклака плитавла мыч десятиквлa докы пашам рас-пределяйым кыдежышкы кыргыжеш.

Кемаштыжок ышкымжын участок лым-жым колеш. Удобный ылышы штрекдон¹ ак ке, корным мытыкемдаш манын, ыдыркала, ныл яла кеа, кыргыжеш, вентиляционный ход-влa мычкы, питырен шындымы бремсбергвлa мычкы, уклонвлa мычкы шарга пындашан ялашыжыдон йыжнен вала. Шергакан минут-влaм такеш ямдаш тиди лудеш.

...Тенгечи вадеш Остапын ик и мычкы ша-нен кашмыжы ышталт шоктен. Ровота паш-тек, вулны оправан сынзaлыкым чышы со-дой кассир тылзаш паша тарым тыдылан кычыктымыкы, Остап кушты, выцкыж шуан десятик докы—Бутылочкин докы мида шекланалын ядеш:

— Микола Николаевич, тынгвлa гыц пасна ылаш лелы. Анят компаним ышташ ат от-казы?

Десятникшы шурым сарен йырваш анжалеш, логер маклакажым ниалталеш да важ-ны, басдон отвечая:

---

¹ Штрек—шахтыштыш корны.

— Веремәэм уке Ышкәләш, шергәкәнем.
Ам йәрсө, золотой әдемом, ам керд.

— Микола Николаевич, пожалуйста,—Остап сарвала, тьдьн шанымашыжы Ыштәлт шоктыдым мычнок ылешәт, явләжәт вәк кижәш тьнгәлйт.

— Уке, шергәкәнем, нигыцеәт, нигыцеәт ам керд...

— Мә мьндьркок ана ке.—Остап юкшым изиэмдә.—Мьнь вет шьм пингьдешнь, пүлә йәмдьленәм: әрәкәәт, сыраат, закуска-вләжәт айырен шьндьмьвлә. Циләжь вьц тәнгәш.

— Уке, ам керд, кужыш шывшылтеш.
Вот, разве, иктә пел цәшеш...

Йнянен колтышы Остап десятиклән пытырак дә смеланрак пьлшьшкьжок пьжгәш тьнгәлеш:

— Тьләнет подаркаат улы вет, Микола Николаевич.

Десятник Бутылочкин чернорабочийым, Остапым, өрдьжьшкьрәк олен карангда, логер маклакажым мадыкталеш, якшарген шьцшь сьнзә комдышыжыдон шьжгән анжышы сьнзәжым мүден шьндә дә достоинствыдон келесә:

— Вот пижьн шьнзьн, айырлашат акли.
Ам керд гьнят, цуратат, ам керд ылнежь, ну, яра йне, тенгеок лижь—әл кенә. Тидь

тѣнь гишайнет веле, золотой эдемом.—Десятник шайыкыла анжалеш.—Ну, тѣнь ке веле, мѣнь вара поктен шоам. Ке, йамдѣлѣ.

Нинѣ Аганесовын кабакышты ик кѣдежѣм весѣ гѣц айырышы кисейный занавеска шайылны вѣш лит.

Стѣл вѣлнѣ сыра ямдарвлѣ шимѣлгѣ-жаргын кайыт. Соталгы ямдарвлѣштѣ ѳрѣкѣ тамам тумайымыла тѣрвѣнѣлеш. Кѣртни цѣшкѣштѣ якшар рѣквлѣ ѳнгѣремшѣн гань лапаштым шѣрен шѣнденѣт дѣ охрецѣм, пайым, солянкым опыты торелкѣвлѣ докы вуйта кеѣш цацат. Кружкавлѣштѣ ош шонг вызге веле аварга. Перегородка шайылны баян ѳнгѣрѣ. Шпалердон сѣрѣмѣ стѣняштѣ тараканвлѣ выждымактылыт.

Остап онгжыдон стѣл вѣкѣ пырен вазеш. Тѣ нигынамат тотешт анжыдымы шелѣн шукы йиш закускавлѣм качмашеш, тѣ десятниклѣн келесѣш йамдѣлѣлтмѣжѣ гишѣн Остапын вуйжы сѣрнѣ.

„Уке, трѣкѣшток агыл,—Остап шана,—эдем йѣкшѣ лижѣш, веселѣрѣк лижѣш, тѣнѣм шайышт пуѣм“.

Кружкавлѣштѣ эчѣйт сыра шонгештеш, ѳрѣкѣ йѣлгѣжеш, десятник кичкѣж-кичкѣж колта. Остап Бутылочкинѣн ышмашкыжы анжа, дѣ кынам тѣдѣ стопкаштыш ѳрѣкѣм шалток йѣн колта, кужы йѣлмѣжѣдон тѣрвѣжѣм нылаш тѣнгѣлеш, Остап тѣдѣлѣн

охырец пйчккйкйм вилкәэш кербл пуа, рәкбн әзбйржым царга, якшар каваштыжым итрайя, пүвләэш йонгатан шылышы рәкбн шбмә шудынгбм йәмдблә. Техень яжо качкыш икәнәшток шуку качкын колтымы лиәш манын тиды жәлйя.

Десәтник ышмалужым тәрвәтблеш, логер маклакажым ниәлтблеш дә йукшы лин миә. Остапым әлтәлен шбндәят, тбды йышлен келесә:

— Ядай, шүмбелкә, хоза „Чаечкам“ шакташ шудыжы.

Остап кен колта. Десятник ямдар докы кидшым вктәлтә. Баян шакташ тбнгәлеш. Тиды ирб жерә якшаргымы гишән, чайка гишән мыралтен, попалтен миә...

Бутылочкин ялжыдон ташкыкала, шбйргбжы мыч сбнсәвбдшы йога, десятник тидым ак бштбл.

Остап сәрнәл толеш, тиды смелаэмеш. Бутылочкинбм лүлтәлеш, пөкенеш олен шбндә, тбдын лицәжым скатертьдон бштблеш дә тбдын анзылан цаток шбшкбн шбндбмб пакетбм пачеш.

Тьолге йблгбжшы каклака пумагашты яжон поспеен шбцшы помидор гань, йблгбжшы бухарский парсын гыц бштбмб савыцвлә кият. Савыцвлә сага сары шарга гыц ыргымы изи сандалывлә, пероска коробка

дә табак кийт. Остап парсыным пышкыдын
нийлгәләш дә шаналта:

„Ик и мыч Гарпинәләнем переген урды-
шым, сусуэмдйнем ылы. А сандалывлә
Козьмалан ярат векәт. Йәллән пуэм... Ма
гишән?“

Бйжәләт, иктә минутеш сйнзәжбмәт кы-
мен шйндә. Подаркажым кормештыл шйндә
дә десятникын логер маклакашкыжы изиш
веле ак тйкнй, шуэн шелеш. Тенге гбнят,
ласкон, сарвалымыла пелештә:

— Никола Николаевич, тйньбн вәтетлән
подарем... тетяэтлән... ит отказы ылнежы...

Бутылочкинжй подаркам кбшәнбшкбжы
шйшкеш дә мәгбрә...

— Золотой эдемем, тйнь ти святой мырым
ынгылы...

— Никола Николаевич,—Остап шекләнә-
лбн попа,—мбнь прохвесим получайнем.
Тйнь тидым бштен пу... курымем мыч тб-
ләт таум келесәш тйнгәләм.

— Родноем! Профессим? Лиэш, золотой
эдемем, моам, бштен пуэм. Тә верцтә мб-
нбн шүмем каршта, сйнзәвбдем толеш,
тйнь пйтәришбй веле ат ыл.

— Мбнь чугуновичик линем ылнежы, Ми-
кола...

— Чугунщик линет? Лиэш, лиэш, мбнь
цилә бштен кердәм. Иргодымок ваштем,

мѣнь вет тѣ верцтѣ шытырланем, золотой
эдедем.

Теве шуку веремѣ вычымет толын шоэш.
Остап большы кабакышты шѣнзен ак тыр-
хы. Тидѣ тѣшец кыргыжнежѣ дѣ Ышкѣм-
жѣн сусужы гишѣн иктѣжѣлѣн хытырен пу-
нежѣ. Половойым¹ сѣгѣрѣлеш.

Тѣдѣжѣ, арашѣнгѣвлѣм поктылеш маша-
нет, салфеткѣдон шалыкалыл ял-парня мыч
ашкед мѣѣ.

Олицѣш лѣкмѣкѣжѣ веле Остап шанал-
талеш:

„Торелкѣвлѣ вѣлец лаштыквлѣм поген нѣ-
лѣш келеш ылы, ик кечеш ситѣ ылы“.

Вѣргеньѣ оксавлѣжѣ кѣшѣнѣштѣжѣ тѣон-
гырге мырат, тидѣ казармашкы мѣѣ, нарын
кѣшѣл ѣтажыш кузен кеѣ дѣ вуй гач пѣр-
дѣлт вазеш. Йыд вашт ак амалы, а ирокшы,
гудок яктеѣт заводыш кыргыжеш.

Кукшы игечѣ.

Йыдет-кечет восток вец кукшы мардеж
ѣфѣлѣ. Тидѣ корны мыч качы пыракым вѣс-
тѣрѣ, тидѣ лудыгарак цуцавлѣм канден, нѣ-
нѣжѣ приазовский степьвлѣ вѣлнѣ чонгеш-
тѣлѣт, тошнан саслат.

Кукшы игечѣ...

¹ Половой — трактирѣштѣш слуга.

Луды караквлӓ церкӓ вуйыштыш золоченый крестӓвлӓ вӓлӓн шӓнзӓйт. Церкӓ вӓлнӓй шим пӓйл гань сӓрнӓйлтӓйт, шылдырыштым лывшат дӓ шужышыла, качкаш кӓйчӓлмӓлӓ саслат.

Эдемвлӓ луды карак цуца дорцын^о ӓртӓт. Нинӓй вуйыштым лӓлтӓлтеок, ошем шӓйцшӓй тӓрвӓйштӓйм тӓрвӓтӓйл, молитвам попат дӓ талашен крестӓйлт.

Кукшы игечӓй...

Мырым яратышы, сусу приазовский хуторвлӓштӓй вады йӓйде тыр. Тылым ак чӓктеп. Гармонь шувыш вӓлӓн пырак шӓнзеш. Мардежшӓй веле ак тырлы. Тидӓй йыдымат иктӓт каштым ӓлицӓвлӓ мычки каштеш, порох ганьы кукшы камышын дӓ олымын левӓшвлӓм тӓрвӓтӓ.

Эдемвлӓ крестӓт дӓ попат:

— Тылым веле йымы ит пу, сарта ганьок йылен кенӓ.

Астраханский пустыньвлӓштӓй ӓрен шӓйцшӓй мардеж вуйым лыкшы киндӓйм выльыктен колтен, тидӓн ӓлӓмӓшӓйжӓйм цилӓок шывшын нӓлӓн, шурны важвлӓм коштен колтен. Кыралтымы кымда мӓлӓндӓй кыптыргышы гань лин шӓнзӓн, иктӓт ташкалтым онгжым шывшыл шӓнден, шелӓн-шелӓн кен, шушыр гань кошкен шӓйцшӓй шелӓквлӓжӓйм, шужен шӓйцшӓйлӓ, кӓрен шӓнден. Землялӓн, кеклӓн, ӓдемлӓн кого лӓдӓйш толын.

Приазовский солавля, хуторвля да станицы
цывля йымен шум шагалтен шынденыт.

Сезонник Никанорын семняжы уты лин. Ти семня махань шон-хозавля доны батракышты каштын. Ёнде каждыйок сыкыр лаштык верц, преен кешы роколма верц цытырайт, — батраквля ак келеп лияш тынгальн. Ватыжы сирен: „Проклятый солаэш колымем ак шо, вэш лияш йамдылалт“.

... Паша гыц толмыкыжы, Никанорлан луды канвертым кычыклат. Тидын кидшы цытыраш тынгалеш, тама ярдымым цаклен колта.

Лицажым мыштеок лампа дока ашкеш мия, покенеш пырен шынзеш да лудын-лудынок канвертым пачаш тынгалеш. Такеш агыл вет тагачы тидылан заводуштат кечы мыклат пашажы ашныде. Пласт пингыды вярештын, цила кып-кылыжым ломаен шынден, каменный угольжым гынь, луатвыц вагонеткым веле лыктын. Такеш агыл вет смена кыт мычкок шумжы шылгыжын. Вот несчастье йывырге толын шон.

Крепильщик Дружко тидын докы кыцеля толын шагалеш, Никанор акат цаклы. Дружко тидын ёнгыжа вкыжы кидшым пишта да ядеш:

— Мам ойхырет, тыоти? Тагачы чыды угольм лыктынат? Колашыжы, тыоти, ит талашы.

Остап паша гыц толмыкыжы, Никанор до-

кы таманяр гәнә сәрнәл-сәрнәл миә. Луцкы и
перви, солашток эче курым мычкыжы пѣтә-
ри веле нәлмѣ ышкалжы колымы годшен
эргѣжѣ атяжым техеньым ужте. Тѣнәм ко-
го ойхан, якшар Никанор йѣрѣлт вазын дѣ
кыргыз толшы пашкудывлѣ гѣц шек-
ләннѣдеок мѣгѣрен, земля вѣлнѣ пачангын,
парнявлѣжѣдон землям ыдырен.

Остаткаэшѣжѣ Никанор вуйжым лѣлтәлѣн
дѣ когон мѣгѣрѣмѣ лоштыжы келесен:

— Бнде мѣләннѣ курымат ышкалеш шоаш
агыл.

Тѣнәмшен Никанор нигынамат мѣгѣрѣде.

Тѣнәмшѣлѣок, несчастье гишән лыдын лѣк-
мѣкѣ, Никанор вуйжым лѣлтәлеш, якшарген
шѣщѣ сѣнзәвлѣжѣдон пытке тѣрген йы-
лышы лампа вѣкѣ анжен, бшке турешѣжѣ
олен келесәлеш:

— Тенге гѣнь, курым мычкок каменный
уголым ромыла тама, хозяйством видѣмлѣ
агыл...

Никанор кѣнѣл шагалеш, лувлѣжѣ веле
лочырге шактен колтат. Вѣдѣм пынзалмы-
ла кок кидшѣдон пандашыжым кормештен
шѣндѣ дѣ пѣ вашт пелештѣ:

— Ничово!..

Остап докыла сәрнәл шагалешәт, ядеш:

— Оксам получайышыц? — Дѣ вара олен
пелештѣ:—Мәнмәнвлѣ скоры толыт, сирѣмѣ-
шым колтенѣт. Окса шуку керәл лиәш...

Остап уверым колын, ӧрын колта, шанал-тенят ак шокты, ӱнгӱрӱл келесӱ:

— По-олучаенӱм, — манешӱт, кӱшӱл нар вӱкӱ ыргышток кузен кеӱ. Тӱштӱкен дерюгавлӱм, кӱпцӱквлӱм пыргедеш, тамалан ӱнят нар хангавлӱм лучкымакта.

Лыкышты, богородица икон лӱвӱлнӱ, тальянка юк мӱгӱрӱлтеш. Тидӱн паштек кыце-шон эдемвлӱ мырат, ямдар юквлӱ тӱонгырге шактат, балалайка кӱл тын-ге веле мӱгӱрӱ.

Никанор тырхен ак керд. Эргӱжӱлӱн палшаш кузен кеӱ. Остапын кӱчвлӱжӱ нар тервен олен шыдыге шимӱм цакла, тӱдӱн кого парня дон кашар парня лоштыш каваштыжы шывшылт шӱцмӱм Никанор ужеш. Остапын кидшӱм кӱнер вурды гыц кӱшӱц-рӱк олен кыча дӱ цаток кормештен шӱндӱ, монгыржат кож-ж чучын колта дӱ ядеш:

— Кышкы, сволочь, оксам шӱвен шуӱнӱт? Ну?

Логерӱшкӱжӱ качы шӱдӱ толын колтым, ясы сусуӱш шӱмжӱ шӱрен шийш тӱнгӱлмӱм цакла: теве тидӱ моалтын, кыдын вӱлӱн цилӱ сылыкланымашын дӱ шӱдӱн лелӱшӱм пачкен шуаш лиӱш.

Остап лапажыдон нержӱм мӱден шӱндӱ, коклывӱц иӱш ылмыжым монда. Оправдаял-таш цаца:

— Ӑти, йымылан крестем, прават. Мӱнь

тишкѣ пиштенѣм ылы дѣ кѣпцѣкдон леве-
дѣнѣм ылы. Шолышт кенѣт векѣт.

Никанор Остапын кѣнервурдым колтыде-
ок, тѣдѣн воротникшѣ гѣц хватя дѣ нар вѣ-
лец ырвезѣ ганы тѣргештен вала, паштек-
шѣ эргѣжѣм седрашкѣ шывшыл валта. Ос-
тапын онгжы вѣкѣ пылвуйтен шѣнзеш дѣ
эче икѣнѣ ядеш:

— Кышты оксаэт?..

— Шолыштыныт, ей-богат, шолыштыныт,
ѣти...

Тѣнѣм якшар Никанорын мышкындыжы
кайын колта. Шѣшкѣлмѣ анзыц ушкѣж мѣ-
гѣрѣм ганы Остап сѣгѣрѣл колта. Бѣшкѣм-
жѣн юкшыдон тальянкын юкым дѣ мыры
юквлѣмѣт мѣдѣ.

Йѣкшѣ шахтервлѣ дѣ металиствѣ ѣтя дон
эргѣжѣм цаток ѣрен шагалыт дѣ мыскылен
попат:

— Ырвезѣвлѣ, анжалда доко, якшар Ни-
канор йѣкшѣ ылеш!

— Кугуза, пѣвлѣжѣм ырѣктемѣ. Пѣвлѣ-
жѣм, кугуза. Тѣнѣм охлаш цѣрнѣ.

— Остап, якшар вуйым шаягаремжѣ гѣц
чымал колтемѣ, вует гач шуэн колты... Эх,
тѣнѣ, авызи!

— Тывылемѣдѣ! Ма вара тѣ... пивлѣ га-
ны аздаредѣ?—Тѣгѣн юкшым мѣден, темден
шуат дѣ тѣдѣ тагышты, шайыл рядѣштѣ ве-
ле, олен шактен колта.

Никанор шўлышым нәлеш, олен охлышы эргѣжѣ докы пўгынәлеш дә эче икәнә ядеш.

— Кышты оксаэт?..

Остап пуал шѣцшѣ тѣрвѣжым нылал колта, тыгыр воротникшым лўлтәлеш дә келсә:

— Десятниклән... прохвессим... манын...

Никанор тѣнгшѣ ганьы лин колта. Ти цўдейымлә шамакым вес пачаш сәрәл келсә:

— Прохвесси! Прохвесси! — тидѣ пѣжген попа дә ўлкымә дә ўлкымә эргѣжѣ докы какляна. Атяжын кого, устатьян тѣылгѣжәлтшѣ сѣнзәштѣжѣ Остап ышкѣмжым ужын колта дә карштышыжымат монден шуа.

Никаноржы эргѣжын вуйым лўлтәлеш, алтацанг шѣцшѣ лапажыдон тѣдѣн ўпшым ыштѣлеш дә шекләнен, вуйнамаатанла пелештә:

— Лешәнгок тенге келесѣшәш ылы. Вот ородишкә, вот ороды вуй.

II ГЛАВА

Никанор дон Остап пәшәштѣ ылмы годым, нѣнѣ толыныт. Тәгу әнят нѣнѣлән марывләштѣн нар вѣлнѣ амалымы вәрѣм анжыктен пуән.

Рѣмәлген кемешкѣ, савыц пидѣшѣштѣ вѣлнѣ шѣнзенѣт, тѣштѣжѣ нѣнѣн цилә хозяйствышты ылын, нѣнѣ иктѣндонат по-

пиделыт, вѣлнѣш выргемѣштѣмѣт кыдаште-
лыт. Шим сѣнзѣн Гарпина пуал шѣцшѣ як-
шар тѣрвѣжѣм изиш тѣрвѣтѣлеш, Остапдон
вѣш лимѣш гишѣн шанен шѣнзѣ. Марыжын
амалым вѣржѣм тидѣ йѣвѣрт анжалеш, ма-
рыжы сирѣмѣ подаркавлѣ кышак таен пиш-
тѣмѣ ылыт, пѣлѣш цаца.

Сѣдѣем шѣцшѣ Маринѣ савыцпидѣш вѣл-
нѣ ламаен шѣнзѣ. Кѣрѣнѣлгѣ лапажыдон
вуйжым тѣкѣлен шѣнзѣнѣт, анзыкылашы у
ѣлѣмѣш гишѣн шана. Эчѣѣт лин шоктыдым
гишѣн шанымаш тидѣн вуйжы гѣц ак лѣк.
Тидѣ нѣллѣ и мычкы ѣшкѣмжѣн хозяйст-
выжы гишѣн, таза ышкавлѣн яжо шѣшер
гѣц тел вады йѣде ѣм вазыктен шѣнзѣмѣ
гишѣн шанен ѣлен.

Маринѣ йѣнг ясы пардон сѣнзѣжѣм кымен
шѣндѣ дѣ нерен шѣнзѣмлѣ чучеш.

Кого сѣнзѣн, тоша, шим ѣрвезѣ Козьма
веле нимат ак ойхыры. Тидѣ казарма мычкы
кыргыжталеш, нарвлѣ мыч ыдыркала. Тѣгѣ
ѣнят тидѣлѣн сыкыр лаштыкым пуѣн. Тидѣ
лаштыкым ѣвѣжѣ дон папажы докы намал
миѣ, пайылен пуа дѣ мѣнгешок мѣндѣр лы-
кышкы кыргыжеш.

Вадеш шуку лимѣкѣ веле, шуку вычымы-
влѣ толын шот. Остап ѣртѣшѣлѣжѣ ѣвѣжѣм
ѣлтѣлен шѣндѣѣт, вѣтѣжѣ докы талаша, тѣ-
дѣн вуйжы гѣц савыцшым шывшыл нѣлеш
дѣ ныгыды кужы ѣп шѣлѣнен кеѣ. Вѣтѣжѣ

ваштыл колта, вуйжым Ырзӓлеш дӓ шим Үп-
шӓ Ырзӓлт кей дӓ пулыш ыккӓ латнан ва-
зеш. Ик минут эртымӓккок Гарпина солаш-
тыш увервлӓ гишӓн попаш тӓнгӓлеш.

... Никанор, тӓрвӓжӓм пӓзӓрӓл шӓнден,
нар докы олен мия. Семняжӓлӓн вуйжым
кымалын здороялеш, токыжы кыргыж ми-
шӓ Козьмам роалтаат, кид мычкы лӓлтӓлеш,
пандашыжыдон цӓгӓлтӓлеш дӓ каменный
уголь пыракдон пачкаен шӓндӓ. Ырвезӓ ваш-
тылеш. Тӓотяжы тӓдӓлӓн сылыкын отечӓйӓ.
Грапинӓ сусуеш толшы сӓнзӓвӓдӓм ышты-
леш. Остап сусу линӓт, мызге шӓлӓ, дӓ лач
Маринӓ веле ыртӓмӓ, цӓретӓмӓ тӓрвӓжӓм
тӓрвӓтӓлеш дӓ молнамшылаок савыц пи-
дӓш ылынӓ сылыкын, сӓнзӓвӓдӓшӓм цилӓ йок-
тарен пӓтӓрӓшӓ качаялт шӓнзӓ.

Тӓотя ышке ылецшӓ каменный уголь пы-
ракым мышкын колтымык, вӓтӓжӓ сага шӓн-
зеш, тидӓн пылвуй ылӓнжӓ мышкындыжым
олен пиштӓйт, неволя ваштылалын пелештӓ:

— Ну, папизм, тенге, значит: у ылымӓшӓм
ылӓш тӓнгӓлӓнӓ...

Маринӓжӓ Никанорын пулыш тервен тӓ-
кӓлӓлт шӓнзеш дӓ цӓтӓрӓл колта.

... Тӓотя ышкӓмжӓн семняжӓдон казарма
лыкышты, ситцӓ занавеска кӓрӓмӓ шайыл-
ны ылӓш тӓнгӓлеш. Никанор дон Остап со-
теммӓ годымок пӓшӓшкӓ лӓктӓк-лӓктӓн ке-
ӓт. Кувы дон шешкӓжӓ докы цилӓ казарма

тыгыр-ялашым мышкаш намалеш. Ыдыр-
машвлӓ мышкыныт дӓ тывылӓенӓйт, тупыш-
тым пугыртенӓйт, анзыкылашым шаненӓйт.

Йыд йӓде мыжырвлӓ шуку жеп пӓйген
киӓт.

Остап, вуй лывӓкӓ кидшым пиштен, сӓн-
зӓжым кымдан кӓрен, мастер лимыкыжы ни-
ным махань ылымаш выча, Гарпиналан ша-
йыштеш. Тӓдыжы шокшы ялжым тӓрвӓтӓ-
леш, кужын шулӓлтӓ.

Шонгывлӓжы кызытшы ылымаш гишӓн ша-
нат. Никанор попа:

— Тиштӓ каньысыр, ни воздух, ни йонгы
уке.

Маринӓжы шаналталын пелештӓлеш:

— Хоть иктӓ махань пӓрт лишӓш ылнежы.

— Оксажым кышты момыла? — забойщик
тӓдын шая лошкы пыра.

— Оксам! Ӑнят хоза палшен пуа?

— Хоза?

Ик маняр кечыштӓ нинӓ нылытӓнӓт ка-
бинетӓш пырат, паштекыштӓ кукшы амоса-
влӓм чучын миӓт. Никанор хозан стӓл ыл-
ныш пыракым ыштеш, шарык каваштын кал-
пакшым, ак кел гынат, цывештӓлеш дӓ мло-
ецвлӓ ылымӓ казармашты занавескыдон ӓрен
шындымлыкышты шуку тӓлзӓвлӓ мычкы
йыд йӓде шанен йӓмдылымӓ шамаквлӓжым
хозалан попаш тӓнгӓлеш:

— Карл Францевич, мӓ тӓнь докет семняге толынна. Мӓнь тӓлӓт грехӓдеок работаем, тӓнь гӓцет иктӓ-махань пӓртӓм пуаш ядам. Вӓтемге, эргемге, ыныказмге тӓньӓн шахтыштет ӓлӓшок кодаш шанем.

Карл Францевич усыжым аварталеш, кымда нер ыражшы гӓц тотлы пышан шӓкшӓм лыктын колта, якшар сӓнзӓжӓм йӓрӓктен анжа дӓ пышкыдын отвечӓйӓ:

— Квартир уке! Земля чӓдӓ, эдемвлӓ пиш шукын ылыт,—эчӓйт тамам келесӓлнежӓ дӓ цӓрнен колта, выча.

„Квартир уке“,—манмым забойщик Никанор колеш, тенге гӓннат, немӓц гӓц пытырак ядмыкы, тӓдӓ пурым ӓштӓмӓлӓ Никанорлан чучеш. Вет тӓдӓлӓн тидӓ нимат ак стойы, а Никаноржылан, тӓдӓн семняжӓлӓн курымеш сусу лиӓш.

Никанорын логерӓшкӓжӓ кӓлгӓтӓ толеш тӓнгӓлеш. Тидӓ голодный Приазовье гишӓн ӓштен колта дӓ лывшалт кеӓ, хоза анзылан кымал вацнежӓ ылы дӓ якшар кабинетӓн тӓолгыжалтшы кӓдеж седӓрӓӓш цызлалт вазеш:

— Карл Францевич, хоть изи пӓртӓм, хоть кӓ ара веле лижӓ.

Кымдан шӓрлен вацшы кужы Никанор докы Брутт ашкед миӓ, кӓнӓӓлӓш палша дӓ ӓпкӓлӓмӓлӓ келесӓ:

— Махань рушын кѣцѣзы! О мѣньѣ йѣн-
гѣн ылам! Мѣ тѣландѣ палшенѣ.

Гнилой Оврагышты земля лаштыкым за-
нимаяш дѣ тѣшѣкен землянкѣм строяш хоза
гѣц разрешением Никанор получаен.

Поселок ѳрдѣж гѣц якшар Никанор кѣѣ,
кымда Ынгѣжѣн, тѳр кѣпѣн, вуйжым гордо
лѣктѣл шѣнден. Тѣдѣѣ каремѣн тура сир
мычкы кѣѣ, вуй Ымѣлкѣжѣѣ карем Ырдѣшкѣѣ
вазалеш. Кидшѣѣ пѣсѣѣ кольмым цаткыдын
кормештен шѣнден. Никанор явлѣжѣѣдон
кымдан, шыкланен ашкылта. Шелѣн земля
вѣкѣѣ, анзыкыла веле анжа. Шѣмѣштѣѣжѣѣ
сусу пеледеш.

Тѣдѣѣн паштек гарбарка манмы кымда
кольмыдон Остап ашкедеш, пѣгѣрген шѣц-
шѣѣ Маринѣ хѣдѣрвлѣм савыцеш ялштым
арам дѣ сары кувшинеш ѣмѣш кавштам на-
малеш дѣ арвѣтѣѣ кѣѣ.

Гнилой Овраг—кѣкшикѣѣ вѣрш вѣлнѣѣ ыл-
шы городок-поселкын кужы ѳлицѣѣ вуйышты
ылеш. Вѣршвлѣѣ вѣлнѣѣжок особняквлѣѣ прос-
торнан шѣнзен кѣѣт, французкий дѣ бельгий-
ский концессионервлѣн, директорвлѣн, ин-
женервлѣн, шахтым управляющийвлѣн, шт-
рейгервлѣн дѣ техниквлѣн садвлѣ.

Кечѣѣ гань соты гишѣн, йѣѣлгѣѣжмѣѣ дон
йонгата гишѣн ти ѳлицѣѣвлѣм Голубой квар-
тал маны лѣмденѣѣт.

Сагажы—бухгалтервлѣн, старший служа-

щывлән өлицә. Эче үлнйрәкшй—контор-
щиквлән дә приказчиквлән өлицә. А пақыла-
жы—карем тйрйшток, күкшй заборан, тйр-
леңән капкавлә шайылны, кисейный занавес-
кывлә шайылны тошты поселенецвлә йле-
нйт—шахтыштыш монтервлә, десятниквлә.

Тьотям вара ижй толын. Тйдылән халаш-
ты вяр уке ылын.

...Пйссй дә ышан немец Брутт Российыш-
кы изи капиталдон веле толын. Изи шахтым
нйлың, земля пындаш гйц каменный угольым
имнин шывштенйт. Шахтыжы „Яма“ поселкын
кйтәшток ылын. Тйдым гнилой маняныт. При-
дачеш получаен сүкәнг шйщшй Гнилой Овра-
гым. А таманяр иштй поселок халашкы сяр-
нйлтйң. Изи завод постолжы Российыштыш
самой кого завод лин. Шахтывлә шярленйт,
увләм капаенйт, тй веремәэш сек первый
шахта лишй немйцың изи шахтыжым хала-
докы, Гнилой Овраг докок шйкәл шйнде-
нйт. Бруттлан нигышкат шярләшйжй вяр код-
те. Цилә йәшнймы, үден шйндймы. Глинән
вйрвлә веле пасо киэнйт.

Немец каремйым используяш тумаен. А
тйштй тьотям сярнйл миэн—дә хоза тйды-
лән милостынйым щедро шуэн: земля лашты-
кым дә таманяр десяткә хангам.

Пиш худа вяр. А забойщик, якшар Ника-
нор, карем тйр мычкы кеә, вуйжым кымык
ак цикй, ак цакнй. Кечйлән мелйнь вяреш

земля лаштыкым тѣдѣ айырыш. Коклы квадратный аршыным ашкылдон висѣлтѣш дѣ, заботылан тынгланаш ирѣкѣм пу-теок, кечѣ лѣлтмѣш векѣлѣ тыргыжлачен аш-кылтыш. Шарык каваштыдон ыргымы лусты-ри пындашан калпакшым кыдаш шуш. Вѣтѣ-жѣм, Остапым, шешкѣжѣм пылвуй мыч шѣ-дѣш дѣ ышкежѣт сукалтыш. Нѣл мыжыр шокшы тѣрвѣвлѣ землям шыкланен шывша-левѣ, иквѣреш дружан пѣжгевѣ:

— Господи, благослови!

Шим рокын йылыш пышыжым дѣ виля пы-шым нѣнѣ ыш чувствыеп—землянкѣм капаяш тѣнгѣлевѣ.

Никанорын ыныкажы — шимем шѣщѣ дѣ кукшынди вѣц иѣш Козьма веле ровотайыде. Воляшкы лыкмышты гишѣн тѣдѣ сусу лин шѣнзѣн. Кужы кечѣвлѣ мычкы тѣдѣ барак-ышток шѣнзен. Пыраканг шѣщѣ окня вѣшт кѣкшѣ неркѣм веле ужын, тѣдѣн мычкыжы шахтыштыш вагонеткывлѣ кыдалштыныт.

А кѣзѣт техень воля! Козьма карем тѣр мычкы кыргыжталеш, самой келгѣ тѣртѣр-влѣшкок вала, дѣ шокшы кечѣнѣт тѣдѣлѣн тѣштѣ юалгы ылеш.

Тишкѣ анжалаш кечѣ намыслана.

Козьма корным мѣнгеш кѣчѣлеш. Тѣдѣн тиштѣ мадмыжы ак шо. Тѣдѣ папажым ка-зармашкы кѣш ужеш. Но папажы тѣдѣн вѣкѣ анжалашат ак йѣрсѣ.

Скушна. Козьма тьотяжы докы кей да
ядыштеш:

— Тьоти, малан та техень кого мыгилам
капаеда?

Никанор вианен шагалеш, кольмыжым шуа.
Ку гань парняжыдон ыныкажым тёрвэй гыц
шелеш да, лүдмашыжым шылтен, келеся.

— Тырлы, пи игы...

Никанор ак амалы, капая, вуйта яммаш
гыцытаралтеш. Гнилой Овраг гыц нёны йы-
дымат ак кеп. Тылым олтат, ёрлалыт да
эче капаяш тынгалыт.

Иктят ак жалваеп.

Козьмам тьотя кидышкёжы налеш, панда-
шыжыдон шыргым цыгылтара да тыдылан
тайный шанымашвлёжым шайштеш:

— Козьма, эх и у вёрышты ма скоро
ёлалтен колтеня!

— Мёнь ам тол, тьоти. Тишты увша.

Никанор ыныкажым ёрды вёлец шыкыл
колта. Кыргыжшы ёрвезы паштек хмура ан-
жалеш да шаналта:

„Дикун кушкеш. Да ашкылтышыжат ман-
ман агыл, родовитый агыл, ужат кыце ял-
гавалжым саркаля. Кидыш кычаш келеш“.

Никанор гыц мёндёрнё агыл кёртни кор-
ны улы, тышты йыдет-кечет якшар вагон-
влё кыдалыштыт, вагон амаса гыц новобра-
нецвлё нёжмы вуйыштым лыктын анжалыт.

Нинѣм Дальний Востокоышкы японцевлѣм шин пѣтѣрѣш нѣнгеѣт.

Изи станциштѣ йдет - кечет сѣнзѣвѣд. Ёшкѣмѣштѣн эргѣштѣм провожайыш ѣвлѣвлѣ мѣгѣрѣт, вѣтѣвлѣ урмыжит, тетявлѣ мѣгѣрѣт.

Заводышты рабочийвлѣ бунтуят. Прокатный, трубный цех бастуя дѣ доменнный цехѣштѣ бастуеймаш тѣнгѣлѣлѣтеш. Никанор Ёлѣмѣ казарма ни сотыгечѣм, ни йыдым ак пѣлѣ.

Якшар тѣотя веле, первишѣлѣок, свисток юкат цѣрнен ак шокты—шахтышкы кыргыжешѣт уш, йѣл гѣц анзыц шахтышкы вала, десятник гѣц соок пѣтѣрѣли нарядым получаы, землянкѣ гишѣн шанен, десятникѣм ѳрдѣжѣшкѣрѣк карангден шагалта дѣ ядеш:

— Гаврил Гаврилыч, жѣлѣйѣл ылнежѣ, пышкыдырак угольым айырен пу... мыгричиѣт лиѣш.

Десятник кѣпшѣм кыптырталеш, ял гѣц ялыш шагалеш, пулышыжым лултѣл-лултѣл колта, дѣ алталымла попа:

— Пѣлет, тенге Ёштѣш акли. Карл Францевич техень поблажкеш штрафуя, но тѣлѣт луатвѣзѣмшѣ забойым пуаш лиѣш. Пѣлет, только тѣштѣ тѣкѣлен шоктыделытрак...

— Нимат уке, мѣнѣ Ёшкеок ишкѣлем, саночниквлѣмѣт мѣлѣм идѣ колты,—Никанор сусу лин колта. Тѣдѣ ак пѣлѣ, что йыдым

луатвѣзѣмшѣ забой гыц забойщик Коваль
нарядныйыш миэн дѣ келесен:

— Десятник, тѣштѣ пѣшѣм ѣштѣш акли:
пудыге пыдештец, мѣден шумым веле и вы-
чы. Яжоракын ишкѣлѣш келеш.

— Йѣл ровотаенѣт доко, тѣлѣтшѣ малын
вара акли?

— Уке, десятник, хоть пѣшѣ гыц карангды,
мѣнь луатвѣзѣмшѣ забойыш ам ке.

— Ну, тенге гѣнь, токет кеет, мѣлѣннѣ ло-
дырвлѣ ак келеп.

— Малын йѣ тенге строгы ѣштет? Мѣнь
вет тѣржѣм веле попемѣш...

— Ситѣ,—десятник шѣдешкен колта.—Ѣр-
везѣвлѣ,—юк лыктеок нарядым вычен шал-
гышы забойщиквлѣ вѣлкѣ анжал шѣндѣ—
луатвѣзѣмшѣ забойыш кѣ кенежѣ?

Шахтервлѣ сѣнзѣ халыштым кыптырталыт
дѣ ѡрдышкѣлѣ карангыт. Икманяр кечѣй пер-
ви луатвѣзѣмшѣ забойышты тѣжем пуд нѣ-
рѣ лелѣцѣн рок ланзы айырлен кен дѣ Бров-
кин забойщикѣм пѣзѣртен пуштын. Тѣдѣм
капаен лѣктыныт: ышмажым кѣрен шуэн дѣ
йѣлмѣжѣм пеле-лош пырыл колтен.

... Никанор гыц пасна, луатвѣзѣмшѣ зѣ-
бойыш кеѣш ик охотникѣт лите. Никанор юк
лыктеок тѣшкѣ ашкедѣн. Тиштѣ худа ле-
вѣш ылмым тидѣ пѣлен гѣнят, ѣшкѣмжѣм
ладнангдарен веле:

„Зато каменный угольжы махань яжо, Ёшкеок вилеш, урын валымаш гыц лудьш агыл, мыргаялаш веле ак кел. МЫнь цаклем“.

Десятник, скандал яжон кашаргаат, сусу лин колта, шахтыштыш сек яжо забойщик луатвѣзѣмшѣ забойыш ровотаяш кеш манын, хозалан звоня. Забѣйщиквлѣжѣ, вуйыштым лонгын, икѣжѣк-иктѣштѣлѣн попат:

—Якшар Никанор луатвѣзѣмшѣ забойышкы кеш.

— Жадный, шонгы чорт.

— Пѣзѣрген вазеш йок.

Йѣмбѣжѣ шоэш, пѣжѣ пыраканг шѣнзѣн, логержѣлѣн каньѣсѣр. Вѣд мѣндѣрнѣ. Вѣдлѣн кеѣш пел цѣшѣм ямдымыла. Веремѣжѣ ѣжѣл. Никанор ѣлѣкшѣ стѣнѣ докыла шѣдѣрнен кеѣ дѣ кошкен шѣцшѣ тѣрвѣжѣдон качы, порох пышан патькалтышвлѣм нылаш тѣнгѣлеш.

Воздух итѣрѣйѣшѣ ыраж амаса тѣнѣ мардеж шишка дѣ урмыжеш, пашкуды обвалышты шѣшѣ пум рок крисвлѣ нымыштыт, рок вѣлкѣ вѣд тѣовыге патька.

Никанор каменный угольым роэн арален шѣндѣ дѣ кужы забѣй ыраж мыч ѣнгѣсѣр ящиквлѣм шѣкен кеѣ. Шѣштѣжѣ—тор хамыт ганьы кѣжтѣ мѣнер лямкѣ, тѣшец—онгжы гач-кѣжгѣ керем кеѣ, тѣдѣм тир кагак тервен пижѣктек шѣндѣмѣ.

Тѣотя плувуй мыч шагалын, кутлу пудан ти-

рѣм шывшеш. Лямкѣжѣ шѣжѣм якшаргымеш-
кѣ ладыртен шѣндѣ, кидшѣм охоницѣ гань
каменный уголь пыдыргывлѣ пѣчкѣдѣт.

Никанор тырха. Саночникдеок ровотайы-
машешѣжѣ тидѣ оксам иктѣ нѣллѣ копей-
кѣ нѣрѣ утыдон получая. Тѣотя тидѣлѣн
сусу лин шѣнзѣн. Тидѣ ѣшкѣмжѣн землян-
кѣжѣ гишѣн шана.

Кѣртни переплетан копра вѣкѣ пѣтѣриш шѣ-
дѣр анжалмыкы, клетъ Никанорым земля вѣ-
кѣ лыктын шагалта.

Тидѣ нигышакат шагалтеок, Гнилой Овра-
гыш талаша. Тѣштѣ кечѣ мычкы тѣдѣн
папажы землянкѣм капая. Никанор шѣргѣ-
жѣм талашен мышкын шѣндѣ, сыкырым пы-
рылалеш дѣ капаяш тѣнгѣлеш.

Никанор, пат постол изи ѣѣмѣм капая дѣ
шуным оптен шѣндѣ, вѣдвѣрѣм, кок кѣртни
бакым нѣлешѣт, пѣѣшкѣ ашкедеш. ѣѣмѣшкѣ-
жѣ вѣдѣм опталеш, вара пылвуй гѣц кѣш-
кѣрѣк ѣлашыжым кѣргѣлтен шѣндѣ дѣ кѣр-
пѣц ѣштѣшѣшлѣк шуным лыгаш тѣнгѣлеш.
Лѣвѣрѣ мыч сѣрнѣлмѣжѣ годымок, амаса
арлум опташ маняр кѣрпѣц келеш, тума-
ялеш.

Вады качкыш качмы анзыц жерѣ шѣдѣр-
влѣ вѣкѣ анжен шѣнден дѣ тѣдѣ эргѣжѣ-
лѣн попа:

— Тѣнь бунтовщиквлѣ сага ит пиж, Ос-

тап. Тыннын вет тетявлэет улы, Гарпинайт, ужат, теве кого мйшкйрэн ылеш.

Остап свисток яктеок домнышкы миэн, мастер дон инженерын сынзэш кайзынежы ылын. Тиды Бутылочкин десятникым кичэл моэшт, кидым пуэн да тидын сынзэшкыжы анжен пелештә:

— Төрланет вара, Микола Николаевич? Йымы здоровам пужы!

Тиды литейный двор мыч пьсын да куштылгын кыргыжталын. Тидым „вуйжыр“ манын, мыскылен лымден пуэныт. Остап чугуникыштй шукок ровотайыде. Силян йолык-мелык онган Остап чугун аравлам йшкетшок саркален. Йал гын, тидывлам соок шукин кычылтыныт. Мастер тиды гишан Остапым яратен колта. Тидым горновойлан палшаш шагалтат.

Путым горновой Гарбуз, ломым шуэн колтен, пижгомом кыдаш шуэн, Остап докы ашкед мй, шокшы кидшым викталтә да тылик йбралтен пелештә:

—Пуры лижы, йрвезаш, пуры лижы!—Тиды, Остапын кынер вурды гыц кушыцрак кормештен да онгжым севалын.—Йрвезаш, тынь лач ку гань ылат, шачмышылетшт кйртнин ганы,—йжал, нини тынным яшток качкын

кѳлат лиэш, перегялт! Иргодым праздник, мѳнь ылымем лыкыш чай йуяш пыралал.

Вадешѳжѳ Остапым Бутылочкин вѳш лин, кидшѳм вѳктялтен, поздравляен:

— Повышениэтдон, шоля, тѳньѳн анзыл-тымашетлѳн сусу ылам. Мѳньѳн куштылгы кидемдон вет, золотоем, кырыкыш кузышыц, яжо, пиш яжо...—манын дѳ, Остапын куртка полдышым пѳйтѳркѳлѳл вычен шалга.

Остапыш юкымат лыкте, цаклыде. Тѳнѳм Бутылочкин простаракын келесен:

— Тагачы, шоля, тѳньдонет компаним ыш-тен кердѳм.

— Оксаэм уке ышкѳлѳ, Никола...

Бутылочкин пулышыжым кыптыртал кол-та дѳ пелештѳ:

— Ну, што-ж, шоля, што-ж, уклѳн судат уке, иргодым тѳньѳм чугунщикѳшкѳ шагал-таш вѳрештеш.

— Никола Николаевич...

... Йыдым нинѳ кисейный кабинетѳштѳ ылыныт. „Чайка“ ойхын шактен, мѳгѳрен. Остапын онг вѳлнѳ Бутылочкин мѳгѳрен, сѳрѳм стенияштѳ тараканвлѳ ковыжге кы-далыштыт дѳ торелкѳштѳ ѳзыр постол рѳк-влѳ, ош сѳнзѳштѳм лѳдышлѳ кѳрен шѳнде-нѳт дѳ укшен кѳйт.

Остап йун дѳ шѳдѳн кидшѳдон раведѳн. Тидѳн шѳргѳ вѳкѳжѳ арашѳнгѳ шѳнзеш. Остап тидѳм поктен колта. Тидѳжѳ чонгеш-

тен кеӗ, мӗнгешок вӗсен толеш дӑ цыгӑлтӑрӑ.
Тидӑ, шӑдешкен колта, лицӑжым скатерть
оголдон мӗден шӑндӑ дӑ тӑдӑм кердмӑн
шившыл колта: стӑл вӑлец цилӑ ӑтӑдервлӑ
тӑонгырге вилӑн валат. Шӑдӑжӑ эчӑт ко-
гоэмеш веле. Остап мышкындыжыдон тӑрел-
кӑм шелеш. Торелкӑ пыдыргыжы, йылен ке-
шӑ каргыж ганьы, шӑппен кеӑ. Бутылочкин
Остапым лудӑн элтӑлен шӑндӑ:

— Шергӑкӑнем, тырын, тырын, музык юк
ак шакты.

Остап Бутылочкинӑн кукшы логер макла-
кашкы анжен, юк лыктеок Бутылочкинӑм
логержӑ гӑц мышкынден колта.

— Шиӑдӑлӑш? Шийӑш? Ышкӑмӑн началь-
никӑм?—Бутылочкин сӑгӑрӑл колта.—Мӑн
вет кӑтӑзӑм эдемӑш лыктым, тӑрешӑжӑ
ши, ташкы, шоля, ши, ши, пи!

Остап мыльгалт кеӑ. Арлен колта дӑ ша-
налта: „Мам вара мӑн ӑштӑлӑм?“ Тидӑ
стӑлым, пӑкенвлӑм дӑ амасам кычен-кычен
ӑлицӑшкӑ лӑктеш. Мардеж упшӑм вӑстӑрӑ,
ӑрен шӑцшӑ онгжым тыгыр воротникшӑ
лывшӑ, мокмырым йонгештӑрен шӑрӑ.

Остап забор докыла йӑрнен, олен ашкедеш
дӑ ӑшлӑнжӑ шӑдӑн пелештӑ:

„Ма вӑл ӑнде лиӑш? Поктен лыктыт, соик-
ток поктен лыктыт“.

Сотеммӑ якте амалыдеок сӑрнӑлтеш. Бель-
гийский шӑргы шайыц ирӑ жерӑ кузаш тӑн-

гәлмәккә, тидә Бутылочкинән пөрт докы аш-
кедеш.

Кычвләждон окня-амасам шекләнен се-
вләш. Тәшең ом пышан юк шакта:

— Ку тәштә?

Остап юкым ак лык, кыңе тәнгәлмәлә ак
пәлә.

— Ку вара тәштә? — тыргыжланыш юк
әчәйт шактен колта.

— Микола Николаевич, мәнһ... идә йәтлә
веле... мәнһ йүкшә ылынам.— Окня амаса ша-
йылны юк цәрнен колта. Вара бәняндәймәлә
келесә:

— Ирок, ирок.

Ирок Гарбуз, Остап амалымы нар дорң әр-
тәймә годым, бәдрәмәшвлән мәгбәрым юквләм,
шудалмы юкым, икәнә-иктәм өпкәләймәш
юквләм колеш. Остап ханга вәлнә шәңзә,
ялжым цат цымырен шәнден, вуйжым пыл-
вуй докок цикәл шәнден. Гарбуз тидәм пу-
лышыжы гәң тәкәлеш.

Остап вуйжым лүлтәлеш. Тидә бәшкәм-
жән ойхыжы дон ясыжы гишән шайышт пу-
нежә. Дә Гарбузлан цилә шайышт пуа. Ти-
дәжә ладнан колышт нәлеш дә, кужын шү-
ләлтен келесә:

— Әх, бәвезәш, тәнһ бәшкетет веле ылат
машанет? Тәнһ ганет новичоквләм йәләмәт
вет тенгеок пәтәркәләт.

Кым кечә әртә. Остапым мәнгешәк Г.С.-
2 Мәнһ яратем 33

гунщикыш ваштенйт. Тиды директор докы кыргыжеш, тыштыжы тидым пыртыделит.

— Ма вара тиды техены, шумбелкыла?— Остап оккала.

Горновой Гарбуз миз, пугыргалеш да попа:
— Тиды тенге вет, тыным, ырвезаш, нымышташ тынгалит.

Ти эдем Остапын шумжым тыкедалштеш, ядтеок Остапын шанымашышкыжы пыра, ылымашышкыжы нержым кереш.

Бастуыйшы прокатный цех гыц делегаткыла толыт да доменщиккыла гыц пашам пырахаш тергаш тынгалит. Тынам Гарбуз питарнок Остап докы ашкеш миз да приказывая:

— Йылерак пашам шу! — манын сыгырал колта. Бшкежы формовщиккыла, катальщиккыла да газовщиккыла докы кыргыжеш.

„Пашам шумыла, — Остап шаналта, — тынам мам вара Козьмаэм, Гарпиняэм качкаш тынгалит? Уке, ам шу“.

Гарбуз сарнал толеш, неволяок ломым шывшын ыалеш, тыдым кидшы гыц кыча да погынышы доменщиккыла цуашкы виден ынгеш.

Нинжы завод кудвичы мыч мырыдеок, саслыдеок иквареш шукын ашкешит. Казарма докы мизт. Тышты Гарбуз казармаштышы ылышыкыла цила бшке ыбржы поген шагалта да саслаш тынгалеш:

— Бастуеня, тангкыла, бастуеня! Манмам

эдемвләм ыштымешкй, мәнмәм, Остап гань-
ла, вуйна гыц качкаш пырахымешкйштй, пә-
шәшкй ана ке.

Никанор таманяр йыд ак амалы, землян-
кәм строен пйтәрәш талаша. Сотеммй годым
забойышкы кыргыжеш.

Якшар Никанорын кәпшй ак янгылы. Ти-
дй ак өпкәлй, ак охлы. Привитнен. Тидй
цалә ылымәшбжым техеньым аштә. Шачмаш
вәрйштйжй тидым богатырь манит ылын.

Никанор десятник гыц луатвйзйымшй за-
бойышты полный выработкым ыштәш пәшәм
ядеш. Тидй техень пышкыды уголышты
кйзйт якте нигынамат эче ровотайыде. Ти-
дйм изиш веле тйкәләт, тидй уш ошма га-
ны вилешәт, коногонвлә охыр вагонеткй-
вләмәт канден ак поснееп.

Ик кйцкйшйштй Никанор забойым тама-
няр метрым анзыкыла колта. Тйкйвләм шо-
эн веле цаткыдемдә. Уголь ышкеок вилешәт,
тидй вес пәшәвләм ыштймәшеш веремәм
ямдаш жәләйя. Никанор покта, талаша.

Никанор докы десятник миә, забойым мйн-
дйрцйн веле анжалеш, келгыш пыраш ак сме-
йй. Никанорлан сйгйрәлеш:

—Тьоти, цаткыдемдәш келеш,—вара шах-
терский лампыжым сәрйкәлйл, мйнгешок аш-
кедеш.

Никанор сйнзә алталаш таманяр тйкйм
шагалта, но тидй чбдй ылын. Вадеш, смена

пѣтѣмѣкѣ, тидѣ случаялтын, мам шахта тревожно вычен.

Коногон вагонеткѣвлѣм шывштен канда дѣ имним туара, пу пѣдешмѣм колеш: пѣтѣри олен, вара чѣнѣ, пулемет юк ганьы, пѣдештѣш тѣнгѣлеш. Коногон темден шѣндѣмѣ тѣкѣвлѣн кѣрмѣм цакла.

Эдем дон имни изиш веле кен поспеят, нинѣм мардеж ѣфѣлѣл шуа. Коногон кенвазеш, пѣдешмѣ юкеш мѣдѣлтшѣ якшар забойшикѣн юкшым колын колта.

...Кок кечѣштѣ Никанорым капаен лыктын дѣ, парусинеш пѣрдѣлтен, кѣшкѣ намал лыктыт. Мѣ пышан уханга вѣлѣн пиштѣт.

Пандашыжым пѣлгомышкыла шагалтен шѣнден, Никанор комдык киѣ. Пандашыжы пыраканг шѣнзѣн, седѣрѣ ѣштѣлмѣ ваштыр гань шагалт шѣнзѣн. Цѣрѣ онгжы кѣкѣрген, пуал шѣнзѣн. Онгжы вѣлнѣ начкы уголь пырак яре кужы мижвлѣ кушкын шѣнзѣнѣт... Никанор тоша кидшѣдон ялашыжым пѣтѣрѣл кычен шѣнден.

Тидѣн ѣѣржѣ шахтервлѣ шалгат. Шахтыштыш фельдшер нинѣм покта, сасла:

—Кечѣ аяр гѣц карангда, цѣкнѣдѣ! Эдем изиш веле пѣзѣрген, лудѣш агыл. Карангда, шѣлѣлтѣш волям пуэмѣдѣ, кѣлѣн вара мѣнѣ поем, ѣ!

Охотадеок шахтервлѣ цѣкнѣт. Пел ялжыдон акшаклалын, савыц мычашвлѣжѣм кы-

чен, казарма гѣц шонгы Мариня кыргыжеш.

...Никанорын шамжы пыра, изишяг ак охлы, ак саслы. Тидѣ вуйжым лулталеш, олен кѣдѣлжым нийлтѣ. Кахырен-кахырен ханга вѣкѣ шѣвен шѣнзѣ. Тидѣ худаланен, ошем шѣнзѣн, шѣргѣ-пѣлшѣжѣ пырен кен, сѣнзѣжѣ питѣрген шѣнзѣн, лач ик пандашыжы веле тылла йыла.

Фельдшер тидѣн ышмашкыжы шѣшерѣн кружкам шѣшкеш, Никанор шѣшерѣм йѣш, пулыш-савалажым веле тѣрвѣтен-тѣрвѣтен колта. Вара фельдшерѣн кидшѣм карангдалеш, кѣнѣл шагалеш дѣ, изишяг мыльгалтеок, ашкедѣш тѣнгѣлеш, вѣтѣжым олен сѣгѣрѣлеш:

— Кешнѣ, Мариня.

Шахтервлѣ цилѣ векѣ шѣрлен кеѣт. Нинѣ юкымат ак лыкеп, Никанор паштек цѣдеен анжак. Дѣ тѣгѣ ѣнят шуку лимѣкѣ пелештѣ:

— Ну и ѣдем...

Казармашты бастуйышывлѣ Никанор йѣр погынен шагалыт.

Никанор нар вѣлнѣ, йѣрдѣнгшѣ юкдон кахырен-кахырен киѣ. Тидѣн логерѣштѣжѣ тама ѣнят кѣлгѣтѣн чучеш. Тидѣ лапажыдон тѣрвѣвлѣжым мѣден шѣндѣ дѣ лѣлын шѣлѣш тѣнгѣлеш.

Никанор докы Гарбуз олен ашкед миѣ, цѣрѣѣш чимѣ пиджак пулыш вѣкѣ кѣшкец

шындымы кыйыр тарвашым нөлеш, тйдём пүвләждон пыраш тынгалеш, шывал колта дә келесә:

— Анжалдә, хоза теве эдемём мам бштен!

Никанор нар вёлнй трүк тәрванен колта, пиджак пачшым цаткыдын кычен шындә.

— Тидй шыкланымаш, хоза агыл! — тәгү анят шайылны мыскылымла пелештә.

— Кышец вара тидын шыкланымашыжы лин? Ат келесй? Ну и тырлы.

Никанор вуйжым лүлтәлеш.

— Пуры эдемвлә, идә ружгы, мёнъ канәлтёнем ылнежй.

Гарбуз ак цәрнй:

— Әх, Никанор тьоти, слөпөйлә ёлет. Землянкәм теве строет, тйштй ёләшет вә-рештеш вара, ә?

— Ну, тёнъ...— Никанор трүк тәрванен кеә дә мышкындыжыдон шалалтен колта.

Ни шелын колтен, ни вырсен шуэн ак поспейы, амаса юк шактен колта, дә порогы доны, шидон цолгыжын, усвләжым мадыктыш пристав дон кым городской пырен шагалыт. Нинын паштек Бутылочкин пыра.

Нинй казарма вашток сусун анжен эртевй. Бутылочкин веремәм ямдыдеок, тынгалеш:

— Гуляедә, шумбелвлә? Гуляйыда, каньдә, тидй организмлан прямо золотой пользым пуа вет, мане!. Кыце вара заводшы, домныжы? Ә? Кыце вара, мёнъ ядам?

Бутылочкин цытырал пелештә:

— Вот ма, шергакыңвлә! Уважаемый бельгийский владелецвлә мѣньѣм ядаш колтевѣ: тә ровотаяш кедә вара?

— Уке, ана ке,—Гарбуз келесә.

— Ма? Тѣнь, шѣмбел, цилә верц ит отве-
чайы. Вот тѣнь, чугуңшик Остап, иргодым
ирокок ләк, тѣньѣм горновой подручныеш
шагалтенә.

— Оксала нәлнедә? Остап ак ләк!

Никанор цѣдейѣмлә кѣньѣлеш.

— Тѣнь ма вара тагачы ровоташты ат ыл?—
тидѣ Остап вѣкѣ шѣдѣн анжал шѣндѣш.—
Бастует? Бунтовщиквлә сага пижынәт?—Ти-
дѣ нар лѣвѣкѣ пѣгѣнә, Остапын брезенто-
вый выргемжѣм шывшыл лыктеш, тидѣн ял
докыжы шуэн колта, дә шѣдѣн келесә:—Чи!
Ну? Йѣлерәк!—дә кахыралтен колта, сәрнәл
вазеш.

Гарбуз мѣнгешок выргемѣм ялжыдон нар
лѣвѣкѣ шѣкәл колта дә келесә:

— Тидѣ нигышкат ак ке, Никанор кугуза.
Нигышкат!—Бутылочкин докыла сәрнәлеш:—
Иктәт ак кеп.

Бутылочкин тырын шѣнзѣшѣ стражниквлә
вѣкѣ анжал шѣндә. Тидѣ нинѣлән изиш
вуйжым кымык ѣштә дә Гарбуз вѣкѣ пыраш
тѣнгәлеш:

— Тѣнь ма вара? Бунтуяш? Народым пы-
дыратылаш?

— Ит тѣкѣл,—Гарбуз воротникшым Бутылочкинѣн кид гѣц карангден, ладнан манеш,—ит тѣкѣл, пурынок попом.

Бутылочкин ак цѣрнѣ:

— Уке, тѣнь отвечѣет, шѣмбелкѣ; мѣ тѣнь гѣцет ядына, каваштетдон ядына.—Дѣ Гарбузын логерѣшкѣ кидшым вѣктѣш тѣнгѣлеш.

Гарбуз тидѣм кынервурдыжыдон шелѣн колта, тидѣ лывшалт кеѣ, кенвазеш. Забойщик Коваль тидѣн шайылан мыгырген шѣнзеш дѣ десятник тидѣн гач пѣтѣрнѣлт вазеш, нар тервен миѣн сепнѣ. Бутылочкин Гарбузын ял доны киѣ, юкымат лыктын ак керд.

Никанор тыргыжланен сѣгѣрѣл колта:

— Мам вара тѣ бѣштедѣ, окаянныйвлѣ?

Усан хынавлѣ олен кѣннѣйлѣт. Бутылочкин кѣннѣйл кеѣ дѣ, парняжыдон Гарбузым тѣкен, саслаш тѣнгѣлеш:

— Бунтовщикѣм пидѣш! Тѣштѣ тидѣндон попалтат.

Пристав Гарбуз докы ашкедѣш тѣрвѣнен кеѣ. Тидѣм йѣлдѣлшѣ крепильщик Дубняк ѣрен шагалта:

— Идѣ тѣкѣл, кодыда, ваше благородие!

Авзылны ваштыл колтат. Приставын нержѣ кѣкѣ шѣдѣдон кыптырген кеѣ. Тидѣ кем кавалжыдон чѣнь ташкал, йѣрнѣмлѣ сѣгѣрѣл колта:

— Каранг, алкоголик! Забраты!—тидѣ приказывая, Гарбуз вѣкѣ пыраш тѣнгѣлеш.

Тидым покшақы пыртен колтат, колца покшалны лимыккыжы, төрок забойщик Коваль тидым таза тупшы гыц шырал колта. Шуку кидвлә виқтәлтәт дә, мытык, таза приставым топ ганьы шиәш тынгаләйт.

Тынамок күкшы амасавлә пачылт кеәт, шим үп кайзыктен, тырын чизн шындым симсәлгы-якшар картузан казачий сотнын пәтәриш мыктешкы казармашкы имни пырен кеә. Тиды Дубнякым вуй гач нагайкадон шывшылтарен, мыштен лывшал миә, крепильщик каклянал кеә, сынзәжым кычен шынды. Казак тидым логер тореш, парня ежынгвлә гыц лывшал колта. Дубняк воздухышкы кидшым лүлтәлмыкы, тыдым сынзәжы гыц казак кичкыжәлән лывшал шынды.

Дубняк седьрашкы каклянен шынзеш. Шонгым шавыктышы имни тидым кычвләжыдон ташкал шынды. Тиды кок яла шагалеш, шукшы седьра хангавләм лодырге лаксырта, народ выкы пыраш тынгалеш.

Пәтәриш казак паштек весывләят шыралтыт. Окня туны якшар картуз тырвлә, пиквлә тьолге кайын колтат, имни шулбш юквлә шактат.

Никанор шуку лимыкы веле төрләнен, но пәшәшкы вес ирокешок ашкеды. Какәвлә дә шушырвлә кәпшым ясыландарат, тенге гы-

нят, каршта манын иктЫлАнАт ак ӨпкАлы. ЗемлянкАжЫм праздниквЛА йЫде строен, землянкА левАшЫм яжонок тӨрлен. Гнилой Оврагыштыш лу аршын кУкшЫцАш кырык сирЫм площадкышкы тӨрештАрен шоктымешкЫжЫ ик рушАрнямАт пАшА ЫштЫде кодыде.

Никанор, ялжым кымдан нАлын, землянкА анзыц олен анжен эртА, ЫшкЫмжЫн землянкА ылмылан сусу лин шЫнзЫн.

ЗемлянкАшкЫ олен дА юк лыктеок пырат. ТЫдЫжЫ эче лывыргы, питЫрен шЫндЫмЫ окнян, пЫцкемЫш дА уштЫ ылеш.

Козьма мАгырАл колта:

— Ави, уштЫ.

Тьотя ыныкажы вЫкЫ сЫнзА комдыш вашт анжал шЫндА дА шаналталеш:

„Шапы, мАнмАн йиш агыл“.

... Тенге Гнилой Оврагышты пЫтАриш житель ЫлАш тЫнгАлын.

Изиш лимЫкЫ, сУк кЫшкЫм вАрЫштАт йАрА вАрЫм моаш акли ылы. ТЫшкЫ казармавлА гЫц шахтервлА, бельгийский компанин металлствА, пазарыштыш кЫцЫзЫвлА, шолывлА, проституткывлА дА цилАн изи халашты ЫлАш вАрЫм мотыдымвлА ЫлАш миАнЫт.

ЛистЫ левАшАн кЫрпЫц будкашты полицейский участок лин. Карем вес сирЫштЫ казначий казарма корпусвлА шукемЫнЫт. ДА Аганесоват ЫшкЫмжЫн „Утешение“ лЫмАн кАбакшым Гнилой Оврагыш ваштен.

Тишкы цилә йиш нарәд погыненәт, тиштә
землянкыблә пи пәжәш ганьы ылынытат, ти
поселкым Собачеевка маньн лымденәт...

III ГЛАВА

Никанор тьотя со эче шахтышты забой-
щикок ылеш, кым шахтер нәрә угольым
пуа. Тидә землянкәм бштәмыжәдон яжо
ыләмәшым выча, но тидәжә со эче ак тол.

Тенге гынат, Никанор бнянен шынден, ти-
дәмы выча.

Тидә кечеш ик тәнгә дә шәмлү копекым
получая. Изиш яжоракын ыләш тәнгәлән.
Землянкәжә улы, нар вәлнә агыл, пу кро-
ватышты амала. Йәрә кавштам качкаш пыра-
хен. Роколмаат, селедкаат линдәлеш.

Тьотямын родыжат шукемеш. Мә логыңнә
сек коголанжы—Козьмалан коклы и. Мәнь
сек изи ылам. Собочеевка—вырсым шамак
ылмын мәнь эче ам пәлә.

Мә Собачеевкышты сек яжон бленә. Тьот-
ям забойщик ылеш, атам—домнышты гор-
новой, кого бзәм прокатный цехбштә смаз-
чик, Варька әкәм—литейный цехбштәшә
формовщица. Мәнь, Митька дә Ньюрка за-
водской откосышты кәртни лаштыквләм по-
ген каштына, атам нәным выжала. Мә бнде
киндәде ана ылә ганьок.

Мәнь сыкыр лаштыкым нәләмәт, Гнилой

Оврагышкы кыргыжам да тӱнгвӱлӱэм мӱнӱ
вӱкем анжымым ужам. Ырвезӱвлӱ лӱвӱрӱ-
штӱ сӱрнӱлӱш пырахен шуат да йӱргедем
погынен шӱнзӱйт, мӱнӱн ышмашкем шӱм-
шӱрлӱнен анжаш тӱнгӱлӱйт. Нинӱлӱн цилӱ-
лӱн изи лаштыквлӱ гӱц пайылен пуэм да
юк лыктеок шывшаш тӱнгӱлӱвӱ. Тидӱ ги-
шӱн тӱнгемвлӱ мӱнӱм нӱгнамат ак шиӱп.

Мӱнӱм эче тӱотям гишӱнӱт ак тӱкӱлеп.
Тидӱм цилӱ Собачеевка ярата. Собачеевка
Никанорын силажым цӱдея, тӱдӱм улан ӱлӱ-
мӱшӱжӱ гишӱн чотеш пиштӱ.

Тӱотям Собачеевка мычкы со техеньок пӱ-
гӱргӱдеок каштын да землянкӱвлӱ тидӱн
пылвуйжыдон тӱр веле ылыт.

Мӱнӱн землянкӱшкӱнӱ Собачеекышты
ӱлӱшӱвлӱ цилӱн пырен анженӱт. Ойхы
годымат, сусу годымат толыт. Крестӱ-
мӱшкӱ, тайымашкы—цилӱн Никанорым при-
глашаенӱт.

Крестӱмӱ годымат, тайымы годымат эдем-
влӱ йӱн шӱндӱт, икавӱок веселӱяш ӱлӱ
мӱгӱрӱш тӱнгӱлӱйт. Тӱотямжы каждыйланок
ласком да силам моӱш.

Паснанок получка кечӱвлӱн спокойна агыл.
Тӱнӱм Собачеевка гуляш тӱнгӱлеш, ик-кок
цӱшеш цилӱ ясы ӱлӱмӱшӱжӱмӱт монден
шуа. Цилӱ велнӱ шиӱдӱлмӱшӱт лачоклаок
ак чуч. Сотеммӱ векӱлӱ поселок тырлен

кей. Каремѣштѣ веле виля качкын пивлѣ
хырлат, пыредѣлѣт.

...Мѣнмѣн землянкѣшкѣнѣ Горновой Гарбуз толбы, тидѣ нимат ѣшѣт яд, ѣшѣт ѳпкѣлѣ. Тидѣ лампы лѣвѣлѣн шѣнзеш, пѣтѣмѣ шим ышмашкыжы тыл соты вазал шѣнзеш. Пувлѣжѣм домнышты кенвацшы лом шин лыктын. Гарбуз газетѣм лыдаш тѣнгѣлеш, тѣштѣжѣ взаимопомощѣ касса гишѣн, профессиональный союзвлѣ гишѣн сирѣмѣ. Попен пѣтѣрѣмѣкѣжѣ, тидѣ тѣотям дон ѣтямлѣн графен шѣндѣмѣ пумага листѣвлѣм вѣктѣлтѣ.

Тѣотям ващтылал колтыш дѣ попаш тѣнгѣлѣ:

— Вносым?. Малын вара мѣлѣм тѣмдѣн союздажы келеш? Ровотаем, качкашем сойток ситѣрем, тѣштѣ ѣче ужаш лиэш.

Гарбуз шѣдешкѣлеш:

— Уголым чѣдѣ лыкташ тѣнгѣлѣт гѣнь, тѣнѣм мам ѣштет вара? Темѣн ѣлет? Алталет! Тѣнѣн Маринѣт тебе роколма хырлинѣм веле шолта. Анжы, Никанор тѣоти, вара анжылташ позда лиэш.

Тѣотям ѣш лѣд дѣ ѣшѣт шѣдешкѣ. Тидѣ ѣшке статянжы ѣлѣ. Цилѣдон тосым кычен шѣнден, Собачеевкышты кабаком дѣ амалым пѣртѣм урдышы Аганесовланат палшыкала. Аганесов, тидѣн пѣртвлѣштѣжѣ шиѣдѣлмѣш

тәрвәнәмйккә, төрок тьотям докы кыргыз толеш.

Техень годым Никанор кидешыжы пан-
дым нәлеш, пижгомыв чиэн шьндә дә Агане-
сов докы ләктын кея. Тиды тьышты йукшы
кыцызьвләм, шолывләм, проституткывләм
шыаш тьынгәлеш. Ньным цярә.

Тьды тидым пиш пышкыдын, старательно,
потикән вәк, юкым тәрвәтәдеок ыштә. Тон-
наат тиды техеньок ылеш. Мьнь ышкыме-
мьн получкем гыц ик лаштыкым взаимопо-
мощь кассышкы дә профессиональный союз-
ышкы пушым дә аныкылаат тенге тьлзы йй-
де пуаш тьынгәләм манын, Козьма икәйә
келесыш, тьнәмәт тиды юкым ыш лык.

Никанор, вуйжым кымык ыштәят, тидым
цилә колышт нәлеш. Вара йошток кыньыл
шагалеш, стөл вьлец сыкыр лаштыкым нә-
леш, тидым Козьма аныкы намал мия дә ке-
лесә:

— Шаналты, млоец кун киндым качкаш
тьынгәләт!

Тьотям атямьм шоэн веле сасла. Ыныка-
вләжым сусуэмдә, ниньн упыштым ниялты-
леш, шыралшы шьртни пандашыжыдон цы-
гьлтәрәш тьынгәлеш.

Никанор ышкымжын кушшы ыныкавләжы
вкы анжен сусуэмеш. Тиды мьньым кидыш-
кыжы кыча, онгемьм кычен анжа дә пе-
лештә:

— Худан кушкат, Сань, йылерак куш, тьотятым пукшаш тынгялът.

Йял гыц утла Варькам ярата. Получка йыде тидылан костенецвям налын канда, тидылан лун шергем налын пуэн.

Землянкяшты яжо, тыр да ладна. Шукеш агыл эчеят яжон йлаш тынгялына манын тьотям попа.

Иканы мёнь тьотямын тама акъярым цактышым.

Мёнь тидылан шахтышкы обедым намал лишым. Тиды неволя веле качкы, цила ганьок мёлам пуш. Вёдым шуку йуаш тынгялы. Лелын шула, лепкяжы мыч пужвйт патькышвля йоген-йоген валат.

Мёнь авамын савыцеш ятёдеремым ялштен шындышым да мёнгеш кеаш тярванышым. Тьотям шуэм гыц элтәлен шындыш да яды:

— Шалгалал йя, Сань, ит ке. Шынзыма!..

Шуку верема юкымат ак лык, тькы цодымактымы юкым, пласт гыц уголь вилмы юкым колышт шалга. Олен келесә:

— Лудыш, Сань, пьцкятә... Шум йыла, вуй сарна, туп каршта.

Смена пётымешкы ёш колты. Токуна пиш янгылышы миш.

Козьма дон Варька пашайшкы кен колтевы.

Тьотям вуйжым мышкын шынды, стол лошкы шынзеш да Марина папамлан псалтырым лыдаш тынгялы.

Папам шокушы пижоргым пидѣн шѣнзѣ дѣ
вуй гачшы тѣотямын пандаш вѣкѣ шаналтен
анжал-анжал шѣндѣ, священнѣй писанин ша-
маквлѣэш вуйжым ламая. Тидѣн лицѣжѣ пиш
пуры ылеш. Каждый пѣрынзѣкѣштѣ ласко
таен шѣндѣмѣ машанет.

Папиэм! Мѣнь тел уштѣ годым шлаковѣ
откос гѣц толамат, поген кандымы кѣртни
пыдыргывлѣм йѣрѣл колтен ам поспейѣ, ти
дѣ мѣнь вѣлцедем ѣтямѣн пиджѣкѣм кыдац
нѣлеш, ял гѣцем савыц лаштыквлѣм шѣтеи
шуа дѣ и гань кѣлмен шѣцшѣ кид-ялеи
пѣшкѣш тѣнгѣлеш. Мѣнь карштаат, тѣр-
гештен-тѣргештен вазам, тѣдѣжѣ мѣнь йѣ-
рем сѣрнѣ дѣ ойхан шамаквлѣм келесѣ дѣ
ѣшкѣмжѣн шонгы сѣнзѣвлѣштѣжѣ савыц
оголжыдон сѣнзѣвѣдшѣм кѣчѣлѣш тѣнгѣ-
леш. Пачешѣжѣ мѣньѣм сыкыр лаштыкдон
латнангдара, ѣшке сагажы амалаш пиштѣ,
ала лошкы пѣрден шѣндѣ дѣ тѣ молит-
вам, тѣ мырым пѣжгѣш тѣнгѣлеш.

Папам тѣотям сага шѣнзѣ, мѣньѣн нѣнѣ
докы мимѣ шон шѣнзѣн, но ам керд. Ѧвѣм
мѣнмѣм цилѣнѣм шокушы вѣддон цѣвѣлтѣш,
ѣнят тамахань пышан мазѣдон шѣрен шѣн-
дѣш дѣ одеял лошкы пѣрден пиштѣш. Цѣ-
рѣн шѣнзенѣ. Ѧвѣм мѣнмѣн тыгыр-ялашвлѣ-
нѣм тумышта, мѣжѣ пленѣштѣ скучаенѣ.

Ѧтям йѣктѣ маклака вѣкѣ пѣгѣрген шѣн-

збн дă, домна лишнѣй ровотаяш бшлѣн-
жбн пу колоткавлѣм бштѣ.

Землянкѣштѣ шокшы. Карболовый ша-
вынь, чесоточный мазь дă тьотямын шахта
выргем пыш шалга. Лампы соты шимем
шбцшбн землянкѣн потолокышкы вазал шбн-
збн дă изи кечблѣ каеш.

Цилѣ тыр дă ом пышан. Сбнзѣ кымалтеш,
сагаэм Митька нер-юкын кыскеш. Сбнзѣ-
комдыш пбзбргѣ, шелбк вашт мбнь остатка
гѣнѣ псалтырь лыдын шбнзбшбн тьотямым
ужам.

Уке, тидѣ лыдаш уже пырачен. Вуйжы пел
монгырыш кен колтен, кымда лапавлѣжбдон
лепкѣжбм бштѣлеш, упшбм потикѣлѣ шыв-
шедѣ, тидѣн цаткыды ылмыжым пѣлѣш ца-
ца машанет. Тидѣ трѣк кбньбл-шагалеш.
Тидѣлѣн землянкѣ кѣкшбц ак ситѣ дă тидѣ
вуйжыдон потолокыш тбкнен колта, шунат
кѣтлен вазеш. Каклянен колта, бшкбмжбн
лицѣжбн анзылны кидшбдон раведблѣш тбн-
гѣлеш, тамам ѣнят поктылеш ѣль кычынежб.

Папам пидѣш прахен шуа дă тьотямын
кидшбм тыргыжланен анжаш тбнгѣлеш. Ётям
дон ѣвѣм, пѣшѣш пижбн шбнзбнбтѣт, эче
нимат ак цаклеп.

Тьотям брдѣнгшбн юкшыдон кахыралтен
колта дă, парнявлѣжбм шѣрен шбиден, сѣр-
нѣл кеѣ, скамьяшкы вален шбнзеш дă, пан-

дашыжым шагалтен шьндә, олен сьгьрәл колта.

Мьнь сьнзәвләэм пачын колтышым. Бнде атям дон авамәт пашәм шуэвь, папамжы лүдмәшьжым таяш цацен раскыдын попа, тьотямым намысландараш тьнгәлеш:

— Ма вара тьнь, ыш гьц кешьц ма? Колышаш ганы урмыжат?

Тьотям бьнгьрәлеш, парнявләжым шәрен шьнден, землянкә йьр сәрнблеш, атямым ялвблец кенваза, папам гач ванжен кея, ама са арлу тервен кечәлтеш, якшар вуйжым шийш, урмыжаш тьнгәлеш.

Папам сьгьрәл колтыш:

— Боже мой, тидь ма ли вара?..

Нюрка дон Митька кьньыл шьнзьт. Охлыш папам сага йышлаш тьнгәльт, дә землянкәшть цецок юк тәрвәнш.

Тьотямжы тидьм ак кол. Стөл докыла олен лишемеш, кужы кидвләжым виктен шьндә дә йылышы якшаралгы-симсәлгь тылым кычаш цаца. Мьнь тидьн лицәжым ужын поспейшым. Сьнзәвләжь пуал шьнзьньт, сьнзә лаксыжат ак пәлдьрнь, шапен кишь нужголын гань. Ышмалувләжь күшкьлә, туран кузен кеньт. Нержь якшарген шьнзьн дә изиш тәрвәньлмьлә чучеш.

Тьотям кидшым тыл вькь виктен шьндә, йьрәлтен колтымы гань лицәжым пылештәрен шьндә. Тидь кидшьдон лампым пьзь-

рәл колта дә стьоклам пыдыртен шуа. Ти-
дй тьонгырге шәпнен кеә дә мыны сук гань
вилын кеә. Лампы йөрен кеә.

Тьотям землянкә мычкы кыргыжталаш, цй-
тйрәш тьингәлеш дә ташкен шьиндймы сө-
дйрәшкй кенвазеш. Папам урлә дә тйдйн
юкшат изиэмеш дә изиэмеш.

Гарбуз кыргыж толеш.

Мә пачын шумы амасашкы тйргештйшнә,
дә Собачеевка мычкы әвәм урләш тьингәльй.

Амаса юквлә шакташ тьингәлевй, изи ок-
нявләштй тылвлә чуктәлт шьинзевй. Гнилой
Оврагвләят кйньйл кевй. Эдемвлә землянкә
докы кыргыжит, погынат.

Мйнь ужам: нйньйм курым мычкы шйдеш-
тәрен урдышы сила тодылт вацмылан нинй
сусу лин шьинзйньйт, торжествуют. Әнят пер-
ви нинәт техеньок силан ылыныт.

Тьотямын юкшы изиэмәш тьингәльй, шй-
пок цәрнйш.

Мәнмәм, нөрөн шйцшйвләм, кроватьшыкы
пиштевй дә вйкйнә выргемвләдон левед шьин-
девй. Әвәм папамым кйчәләш кыргыжы.
Әтям спичкәм ыдыралеш, кидвләжйм ша-
лалтен колта дә сйгйрәл шйндә. Тәгу әнят
вилын кешй спичкәм поген нәльй дә пйцкемй-
шйштй бнйгйж йиш тылым чуктен шьиндйш.

Мѣнь стенѣ сага кытырген вацшы папамым ужын колтышым. Пѣлштѣнг гѣцшѣ, тѣрвѣ огол гѣцшѣ, якшар лентѣ вала. Тѣдѣ гѣц мѣндѣрнѣ агыл тѣотям йѣктѣ стѣл явлѣм элтѣлѣлеш. Лепкѣштѣжѣ симсѣлгѣ пѣрынзѣк тѣргѣ. Кѣрен шѣндѣмѣ ышма гѣцшѣ шѣвѣльвѣд кѣлештѣлт йога.

Землянкѣштѣ тыр. Забойщик Коваль пѣтѣриок олен пѣжгѣлтѣш:

— Ма гишѣн вара тидѣ тенге, ѣ?

Мужан Бандура караклаок сѣгѣрѣл колтыш:

— Вѣтѣвлѣ, Никанор кѣргѣштѣ нечистый сѣрнѣлеш, тор тѣдѣлѣн, вот и пѣктѣ.

Пивнойын дѣ ночлежкын владелец Аганесов ойхырен повтѣрѣйш:

— Маханѣ шергѣкѣн йѣнг ылы!

Ѧтямѣн тѣнгжѣ, горновой Гарбуз, сылыкын, иктѣн докат обращѣйдеок, келесѣш:

— Ровотаен шоктышыц, Никанор? Яжон ѣлет? А?..

А мѣнжѣ, лѣдѣн колтышы, мѣгѣрѣш тѣнгѣл поспейѣделам, папам вѣкѣ анжем. Тѣдѣн доны тигр пынан коти игѣ тѣргештѣлеш. Тѣдѣ пѣсѣ кѣчвлѣжѣдон шѣртѣ мындырам кормештѣлеш дѣ, папамжы поктыл ак колтат, цѣудейѣ векѣт. Папамжын кидвлѣжѣ силадеок кечѣт, шалдыра сѣнзѣвѣд пѣтѣкалтышвлѣжѣмѣт ак ѣштѣл, сѣнзѣвѣдшѣ тѣ-

дѣн кукшы сѣнзѣжѣ гѣц йоген лѣктѣн, пиш
пуры лицѣн пѣрынзѣквлѣэш илѣ кѣлмен шѣн-
зѣн.

... Ирок землянкѣ оголышты пидешт-пы-
дешт кок шокшы сарта йылевѣ.

IV ГЛАВА

Тьотямым губернский халашкы шывштен
нѣнгевѣ, сары томашкы¹ пиштенѣт. Тѣштѣ
тидѣ икманяр тѣлзѣ блен. Собачеевка тѣдѣ
гишѣн йѣле мондыш. Но икѣнѣ тидѣ сѣдѣем
кешѣ пандашан дѣ сылык кого сѣнзѣян Гни-
лой Оврагыш толы. Ясы эдемлѣ ташкалын,
ѣшкѣмжѣн землянкѣшкѣжѣ пырыш.

Шуку жеп Нюрка дон мѣнѣым анжен шал-
гыш, сѣнзѣвлѣжѣм сѣрѣкѣлѣш, эче тѣгѣм
ѣнят кѣчѣлѣѣ, иктѣмѣт ѣш моат, мѣнмѣм
шѣкѣл колтыш. Ёшкѣмжѣн двухспальный
кроватышкыжы тупшыдон кымдан пырен
вазы, сѣнзѣвлѣжѣм кымалтыдеок тырын киѣ,
тидѣн сѣнзѣвлѣ вѣрешѣжѣ вуйта вѣргеньѣ
оксам шѣндѣмѣ.

Землянкѣшкѣ пѣтѣмѣ горновой юктеок пы-
рен шагалы, вуй мычашешѣжѣ шѣнзѣ, тьо-
тыамн кытырген шѣцшѣ кѣп вѣкѣжѣ шу-
кы анжен шѣнзѣш, юк лыктеок шѣнзѣм паш-
тек вара обиднѣдеок упрекум ѣштѣш:

¹ Сары тома—душевнобольнойзлѣм лѣдѣм тома.

— Вот тыньын темын ылымашет маханьы,
Никанор!

Тьотям юкым ыш пу, ышят кымалты, кым-
дан кӑрен, тенгеок кӑшкылӑ анжен кий.

Ышкымжын у ылымашыжым тиды тенге
тынгалы. Ак попы. Йыд йыде ак амалы, со
потолокышкы анжа.

Мынь тьотям гыц лудӑм. Авӑм сага ама-
лем, тьотямын кӑрен шындымы сынзӑвлӑ-
жым ужаш ынжы ли манын, вуемым левед
вазам. Авӑм йыдет-кечет турешыжы магырӑ,
зорник Митькаат вӑк тьотям улы годым
тырын шынзӑ, Нюркаат ак ваштыл. Оли-
цашты мыньым „ыш гыц кешы Никанорын
Сашкыжы“ манын лымдылыт, да мынь сагаэм
иктӑт ынешты мадеп.

Шахтервлӑ ӑнде тьотямлан ак завидуеп.
Тиды пӑшӑ гыц лывашлт-лывшалт толеш,
шӑ пыракеш шимем шынзеш, лицӑжым мыш-
теок, качтеок кроватьшышкы шыралт вазеш.

Шукерды агыл, шыжымшы ганьок припа-
док ли. Тидым ӑтям кроватьшышкы пиштӑш,
иктӑ ма ынжы ли манын, керемдон пидын
пиштӑш да тӑрванӑдымы кӑпым йыд вашт
оролен шынзыш.

Ирокеш Никанор пӑшӑшкы ыш лӑк. Тиды
пӑтӑриш прогулжы ли. Тьотям сынзӑвлӑжы-
дон ӑтямым ӑжын кандышат, пырын шын-
дымы йылымжым лелын тӑрвӑтыл пӑжгалтыш:

— Эргем, пуры кымылан лимә, шүтәй...

Кидвләжкәм шуқы жеп лывыртылы, пәр-
дәл киш, а әтјам пәшәшккә кемәккә, әвәмәм
сарвалаш тәнгәльә.

— Бидәрем, ик рубылым пуай!

Оксам получаышат, питейный заведениш-
кә кеш. Сумеркән свалка гыц тоқына тол-
мем годым тьотямын юкшым колым.

Тьотямын шывшын мыра.

Реве той стоне Днипр широкий,
Сердитый витор завыва...

Гнилой Оврагышты йлышывлә землян-
кәштә гыц ләктевә, корны вәлән шагалын
—кыдыжы ойхырен, кыдыжы йәл ясылан
сусу лин, тьотямын сәнзәшкәжә анжат.

Мәнмән землянкә доран анжаш яратышы
пашкудывлә погынен шагалыныт. Тьотямын
лывшалт-лывшалт ашкәд миш, сарем, сүкәнг
шәцшә лым вәккә трүк кенвазы дә, корны
докыла пәзәрнен, эчәт мыраш тәнгәльә:

Той немає гиош никому,
Як мени, сыротины...

Кыньыл шагалы дә пашкудывлә вәккә
сәгәрәл шәндәш.

— А тәләндә ма келеш? Мам ужетелда?

Мрачный, вәдәжген шәцшә пандашыжым
йштәйлтеок, изиш ламаялтын, йшкәмжән
халупышкыжы пырен кеш.

Амасам пырымыкок йштәжәм шүтәш,

арлу сага пулшыжыдон тЫкЫлАлт шагалы дА шЫдЫн сЫгЫрАл колтыш:

— Остап, Остап, сучий сын, келесИ, мЫнь тЫньЫм нератым ЫштенАм, ЫлАшет АптЫр-тем?

Атям качкаш цАрнЫш, тЮтямым шытырын элтАлен нАльЫ дА кроватьыш пиштЫнежЫ ылы. ТЮтямжы волям Ыш пу, АтямЫн логержЫ гЫц роалтыш.

— Остап, подлюка. ТЫнь мЫньЫн сЫнзА-влАшкем анжет дА йЫлерАк колыжы манын, йЫмым сарвалет... ТЫнь мЫньЫм пУктен шу, ит вычы, эргем, пУктен шу-у-у.

ТЮтям кЫртни гань китшЫдон АтямЫн логержЫм пУктА.

АвАм пандыдон тЮтям докы кыргыж миш, тЫдЫн какляртым парнявлАжЫм йЫргешкЫ тум пандыдон шийАш тЫнгАльЫ.

ТЮтям АтямЫм колталтыш дА авАм вЫкЫ цУдейЫмлА анжалын, сЫгЫрАл колтыш:

— ТЫнят тЮтят вЫкЫ?—тыгыржым кышкед шуш, мижАн онгжым анзык лыктын шЫндЫш:—НадА! МЫньЫн шУмем пЫчкедЫдА, вЫрем йУдА!—сукалтен шЫнзЫ дА цЫтЫрен пАрдАлАш тЫнгАльЫ. Тынгланыш.

... ПЫцкемЫш забойышты Никанор изин-олен лЫплАнгеш дА ЫжАлын каеш. Ясы онгжыдон лелЫн дА хырге шУлен, уштЫ шу ара вЫлнЫ кимЫжЫм тАнгвлАжЫ ЫнЫштЫ ужеп

манын, тѣдѣ сек мѣндѣр лыквлѣшкѣ йѣм-
мѣш цацен.

Техень кечѣвлѣ толыныт, кынам Никанор
уголь стенѣ гѣц ик маклакамат кѣтен кердте:
кидшѣ гѣц обушокшы лѣктѣн вазеш, ѣпшѣ
нѣрѣ, парнявлѣжѣ цѣтѣрѣт. Тѣ кечѣвлѣ
лошты качте, обедем мѣнгешок токына на-
мал кейш вѣрештѣн.

Никанор докы Собачеевкын уваженижѣ
созшок ямыш. Тидѣ йѣл ганьок ли. Ёшкѣм-
жѣн хыргата кахыртышдонжы крепильщик
Дружко ганьы ылеш; ѣрѣкѣ йѣмѣшдонжы,
шыкдонжы—забойщик Коваль ганьы; зем-
лянкѣштѣ шужен дѣ кижен ѣлѣмѣдонжы—
поселкыштыш каждый ѣлѣшѣ ганьы. Седѣ
Никанорлан лѣдѣш ылын.

Мѣнѣн тѣотямым цилѣ рынок пѣлѣ. Ти-
дѣ пылвуй якте кечѣшѣ кужы мѣнер ты-
гыржыдон каштеш—ялашыжы шелѣшт шѣц-
шѣ цѣрѣ ялжымат ак мѣдѣ. Кѣртни ваш-
тырдон кутрайыл шѣндѣмѣ тарвалтшы ка-
лош пындашыжы лопкымактылеш.

Мыштымы, шертѣмѣ аржа гань ош ѣп
вѣлнѣшѣ калпакшат шѣнзен ак керд. Панда-
шыжы тыгыр шу кѣргѣшкѣ кечѣлт шѣнзѣн,
онг вѣлнѣжѣ кѣлѣ. Пандаш лѣшѣжѣ кѣрѣ-
нѣлгѣ валган пурак лаштык пѣлетѣлт шѣн-
зѣн, шел патькалтыш сартала кѣлмен кечѣлтѣн,
санзалан охѣрец россол иѣнг кечѣлтѣн.

Тидѣ рынок мычкы ашкедеш, шыкла да шѣдѣн анжылтеш. Тоша грекын лартака пецкѣштѣш повидло тѣдѣлѣн тотлын чучын. Никанор шагалеш да, кѣчѣмѣлѣ кидшѣм виктен шѣндѣ, вуйта долгым выча машанет. Грекшѣ пун изи кольмыдон тѣдѣлѣн повидлым каштал пуа. Тѣотямжы равнодушно нелѣн колта да пақыла ашкедеш.

Шѣмѣ коман лимонвлѣм ужын, тѣдѣ кидшѣм виктѣлтѣ. Торговка тупынь сѣрнѣл шагалеш. Роканг шѣцшѣ парняан кого кидшѣм тѣотям кужыракын да пытырак виктѣ. Торговка пытокок ак цаклы. Тѣнѣм вара тѣотям кукшырак вѣрѣм айыра да виѣнѣлт вазеш, сепнѣш тѣнгѣлеш.

Кѣпшѣ тѣѣргештен вазеш, калошвлѣжѣ кѣшкѣ калякан чонгештен кѣѣт, корзинвлѣм сѣмѣрѣѣт. Лимонвлѣ рок мычкы кымдыкеш кыргыжит.

Тѣотям сасла, ѣрлѣ. Кынам остатка лимонным кыргыж толшывлѣ ташкен шуат, тѣнѣм тѣотям олен кѣнѣлеш. Пырак пачкалтыдеок, шѣдѣн пѣзѣрѣл шѣндѣмѣ тѣѣрвѣжѣм пачтеок пақыла ашкедеш, эчѣѣт ядыштеш.

Тѣотям ѣѣлѣм ужын кердтѣмѣдонжы ѣшлѣнжѣ куштылгым кѣчѣлѣш шанен.

Вады ѣѣде обжоркышкы погынеѣ, вѣѣргенѣѣ тѣнгѣвлѣдон цонгыргышы пазарыштыш кѣцѣзѣвлѣм пиш ак яраты. Тидѣ нинѣм лыкышкы поктыл пырта, сарвален толмы сы-

кыр лаштыквләштѣм рок вѣкѣ йѣстѣрен шуа дѣ сасла:

— Мам качкын ѣледѣ? Кѣдѣлдѣм ломаедѣ, эх, тѣ, вилявлѣ!

Лашаш лабазвлѣ, кол лавкавлѣ, складвлѣ доны икманя р чѣс шалга, мешѣквлѣ, пецкѣвлѣ, ящиквлѣ лѣвѣлнѣ ломовой извозчиквлѣ кыце пѣгѣртѣлѣт, анжа. Вара нинѣ докы ылахайын миѣ дѣ палшымла ядеш:

— Ровотаенѣ, шолявлѣ?

Грузчиквлѣн кид гѣц оксам зверлѣ роалтен нѣлеш дѣ йѣгѣлтеш:

— А мѣ тѣмдѣн здоровада верц йѣндѣлнѣ! Шоэн ары вуя ылы кечѣштѣжѣ тидѣ шахта гишѣн ойхыраш тѣнгѣлеш. Тырхен ак керд, шахтеркым чѣѣ дѣ забойыш вала. Ик-кок кечѣ пыт ровотая. Но, порядокым ак яратат, случайым веле кѣчѣлѣн, десятник дон инженер вѣкѣ шиѣдѣлѣш кечѣлтѣн, дѣ веремѣэш кодымы ѣлѣмѣшѣшкѣжѣ мѣнгешок ашкедеш.

Тѣотям ѣшкѣмжѣн ненавистышым семняшкѣжѣт канден. Вычыдымла землянкѣшкѣ пырен шагалеш, акат здоровайы, тиѣнг шѣцшѣ ѣбарахлождыдон ѣвѣмѣн вѣрѣшкѣ ядтеок виѣнѣлт вазеш. Шуки жеп юк лыктеок киѣ, табакым шывшеш, кичкѣжеш.

—Тѣоти, тѣнѣ хотѣ тетявлѣ гѣц намысланышаш ылнежѣ!—ѣвѣм мѣгѣрѣм яре попа. А ѣтамжѣ угрюмый шѣнзѣ, окня вашт анжа.

Козьма бизам аракам нигынамат ак йу, ош тыгырдон каштеш, кужы упым намалыштеш, со книгавлам серьезно лыдеш. Гарбуз сага тамахань собранивлашкы лактын кеа. Тьотям седьиндонок тидым ак яраты. Кынам Козьма тьотямым ырсаш тьингалеш, шонгы шьидеш ошем кеа, шиэдэлэш кечалтеш, ыныкажым блицашкы поктен лыктеш.

Козьма заводской казармашкы бляш кеш, ма докына хыналаш шьрен каштеш. Тиды чиста да строгий ылеш. Изисят ак ваштыл да тьотямдон спорымжы годым, кидшым кущкы лултальн, тамам анят тьидьлан доказывая:

— Тьоти, манман тьиньдонет ик вьр, но тьинь чужак ылат, тьинь рабочийым какляка корнышкы видет.

Кынам тьотям деладе блен нерад лиэш, обжоркышкы кеа, кыцбизьвлэ, жуликвлэ, проституткывлэ докы, ышкымжын шылдыран гань воля бльмашьшкыжы ашкедеш.

Иканэ, Аганесовын пивной гыц лактынэ, лывшалт-львшалт, горновой Гарбузын землянка вькы кузен да левашым пыдырташ тьингалын. Ломыжангшы упан Евлоха, Гарбузын ватьжы, кыргыж лакты да саслаш тьингалы.

Тьотям тидын гыц ядыштеш:

— Кышты тьинь блет? Махань атмосферыдон шьлет?

Сакой шудывлӓ дӓ пуста вуян кечӓ донг-
влӓ кушман левӓшӓм сӓмӓрӓ дӓ сасла:

— Малын вара тӓнӓн эдемет кӓрпӓц то-
машты ак ылы? Малын тӓдӓ французым ло-
гер гӓц ак роалты? Йӓлмӓдӓдон веле ал-
талаш?

Гарбуз Никанор шайылны тырынок анжен
шалга дӓ попа:

— Ши, шӓлӓтӓ, Никанор кугуза! А кӓм сӓмӓ-
рет, анжал! Малын вара тӓнӓ хоза докы ат
ке? Малын тӓдӓм логержӓ гӓц ат кычы?

Никанор цӓрнӓш дӓ пӓйгӓлтӓш:

— Немецым?.. Карл Францевичым?..

Землянкӓ вӓлец мыльгалт-мыльгалт ва-
лыш.

Икӓнӓ тӓдӓ лакированный коляскеш кӓц-
кӓмӓ имним пазарышты вӓш лин. Ош ялан
яжо имни пазар мычкы цокке веле йорта.
Экипаж кож сӓм гань пӓремӓн резиновый
шинӓвлӓдон йочырга дӓ йӓлгӓйтӓрӓмӓ тӓ-
гӓр аяржыдон рынкын сӓнзӓжӓм йӓмӓк-
тӓрӓ.

Никанор ышма кӓрен стеньлӓ шалгышы-
влӓм шӓкӓдӓл, ожы ваштареш кыргыжаш
тӓрвӓнӓш, сермӓц шӓштеш кечӓлтӓ, икма-
няр метр шӓдӓртен, экипажым шагалтыш.
Кучерым козла гӓц шывшыл валтыш, тӓр-
гештӓл шалгышы имни сӓпӓм шывшыл шӓн-
дӓш, дӓ Немецдон хытыраш тӓнгӓлы:

— Мѣнь тѣньѣн шахтыштет кымлы вѣц и ровотаем. Мѣнь тѣжем вагон уголым роэн лыктынам. Мѣнь тѣнь донет кырык ара гань пыракым йунѣм. Мѣнь кѣзѣт сартирыш лѣк-тѣмѣт, ѣшке лѣвѣлнем пыракым ужам. Мѣнь эче шудѣ и ѣлем гѣнят, уголь пырак мѣнь гѣцем ак лѣк.

Экипаж йѣргец пазарыштыш халык шан-гок погынен шагальы. Никанор йѣр шокшын шѣлѣ.

— Мѣньѣн вѣрѣшкем угольный пырак витен шѣнзѣн. Вѣтем уголь пырак лѣшок эргемѣм ѣштен. Ти уголым мѣньѣн ыныкаэмвѣѣят ѣшѣндѣрѣш тѣнгѣлѣт! Колштат вара мѣньѣм, Карл Францевич?

Немец тѣнгшѣ гань лин колтыш. Тидѣ ик парняжымат ѣш тѣрвѣтѣ, шѣлештѣлеш веле.

— Кымлы вѣц и ровотайымашешем махань наградым пуэт вара? Маханьым?..

Немец шѣпок шѣнзѣ. Мыктешкѣ полицейскийвѣлѣ кыдал тѣлевѣ. Нинѣ цат погынен шагалшы халыкым шѣлѣтен колтевѣ, Никанорым имнин шокшы ѣрдѣж докыжы темдѣл пиштевѣ дѣ участкыш шывштен нѣнгевѣ.

Никанор рынокышты шуку кечеш уке лин. Тѣотямым мѣндѣр Сибирьышкы колтат маньын, цилѣ Собачеевка попаш тѣнгѣлѣѣ. Тенхень шаявлѣм колын, ѣвѣм кайынок латнангаш тѣнгѣлѣѣ. Тидѣ мѣ докына ласкорак дѣ пурырак ли. Но тѣотям клухой дѣ кривой

лин толы. Мёнъём участкышты стенә тер-
вен шиньт дә колташыжат, шонгы ылаMAT
веле колтевё манын, тидё мёләннә помыш.

Мёнъ свалка гёц толмем годым, рынкыш-
ты тьотямым вёш лин шагальым. Тьотям
вуйжым ыдыралы, сёнзёжём камалтышат,
торговый ряд мычкы сёгёрёл колтыш:

— А, тудяще хлопча, кыце ёлет?!

Токем ашкед миш. Кёртни оптым мешә-
кемём шывшын нёлёй, йёстёрен шуш дә ки-
дем гёц обжоркышкы виден нёнгеш. Ик
стёлым кымдыкеш требухадон, студиндон,
охрецдон, ёрёкёдон йёшнен шёндёш.

— Ёрвезёй, кым саваладон кач, мёшкёрё-
тём темё.

Вара рынок мычкы виден кандышты, хы-
вальыш:

— Ёшлёнем виден кашшым мом.

Вадеш ночлежкышкы виден нёнгеш, вую-
мём шукшёвлёдон леведё дә тымден попа:

— Тидё ётя ма? Подлюка! Ёрвезёйлён
ёрдёнгшё кёртним погыкта. Иргодым кен
сёнзёшкёжё шёвёл дә тишкё тол. Вара
свалкывлё мычкы кашташ ат тёнгёл.

Тьотям дорцукшынзыш пыш увшә. Тидён
пёлышёшкёжё клопвлё пырат. Шапы воз-
духеш коптилка ёрёл.

Мѣнь мѣгѣрѣл колтышым. Цилѣ ночлежка
лудѣктѣмлѣ токем кидвлѣм вѣктен шѣндѣш.

— Токина! А-а-ви-и!

Тьотям нар вѣлец кѣнѣйлѣ, воротник лѣ-
вѣлнѣжѣ тамам ѣнят кычыш дѣ анжалтеок
непѣѣртен колтыш. Вара мѣнѣйм пѣлѣш
гѣцем хватыш дѣ нар вѣлец шывшын валтыш,
вырсалтен сѣгѣрѣл колтыш:

— Кыргыз, пи вырлык!

Мѣнь паштекем амаса юк шактен коды.
Анзылнем—шахтыштыш гань пѣцкемѣш, пи-
чѣвлѣ, пивлѣ. Ялгавалге цѣтѣрен, шѣрен
шайыкыла анжылтын, переулкывлѣ мычкы
Гнилой Оврагышкы ашкедѣм.

Ам ѣштѣ, ти случай гѣц ѣль эче тамахань
весеѣ гѣц, но только тѣ годшен ѣлымѣшем
худаэм кеш.

Тьотям токина пырымыжы ѣѣде мѣнѣйм
мыскыла. Кидемѣм шайыкы кыча дѣ сота-
раш тѣнгѣлеш:

— Ну, кыце, выродок, ѣрдѣнѣшѣм погет?
Ял вѣлѣнеток шѣят, пѣдлюшке хлопья, нес-
частнѣй выродок.

Мѣнь мѣгѣрѣшѣм, варажы, землянкѣ ама-
сашты тьотямын кѣпшѣ пѣгѣрѣн каймы го-
дымок, лыкышкы, кравать лѣвѣкѣ шѣльѣм.

Икѣнѣ тидѣ ѣукшѣ толы дѣ мѣнѣйм кѣ-
чѣлѣш тѣнгѣльѣ. Седѣрѣэш шынгалт вазы,
кравать лѣвѣлнѣш пѣцкемѣшѣш кырмалтыш,
ялем хватыш, рок седрѣ мычкы шѣдѣр-

тен лыкты, мѣньѣн саслымемѣм шотешѣт
ѣш нѣл.

Атям мышкаш пырахен шуш. Тидѣн шуш-
тѣжѣ шавынь шонг плетонла шонгештѣлтеш.

Атям сѣгѣрѣл колтыш:

— Ит тѣкѣл, ати!

Тѣотям вуйжым сѣрѣльѣ, атямѣн сѣнзѣ-
влѣшкѣжѣ туран анжал шѣндѣш, олен кѣ-
нѣльѣ, шеклѣнѣл колтыш дѣ, мѣньѣм пѣ-
лѣшем гѣц кычен, попен ѣрѣзѣш тѣнгѣльѣ:

— Тѣнь ма вара, пи игѣ, тѣотят гѣц шѣлѣт?

Атям тѣотямым пулшыжы гѣц кычыш дѣ
ѣрдѣжѣш шѣкѣл колтыш, мѣньѣм кѣнѣл-
тѣш дѣ вуемѣм ниѣлтѣш тѣнгѣльѣ.

Тѣотям юк лыктеок, атям докыла олен
миш: тѣдѣжѣ землянкѣ покшалны вычен
шалга. Тѣотям ѣшкѣмжѣн эргѣжѣн силажым
пѣтѣри гѣнѣ веле ѣнят цаклен колтыш, но
тидѣм вѣкѣ ѣш пѣлдѣртѣ. Вургыгла кид-
шѣдон шалалтен колтыш, атямѣн вуйжы як-
те пел метр нѣрѣ веле ѣш шокты дѣ трѣк
атямѣн ышма лужы гѣц шалахай мышкынды-
жыдон шельѣ.

Тилец вара атяжѣ дон эргѣжѣ нигнамат
пурын вѣш ѣш лиѣп. Нинѣ Гнилой Овраг
пындашты, рыкыштыш пѣй лавка шайылны,
заводыштыш контрольный капка доны, кыш-
ты тѣотям атямѣм ѣори вычен, ѣшкѣмѣш-
тѣн вѣрѣштѣм ѣоктаренѣт.

Шиэдәлшәвлә йһр. халык погынен шагалеш, дә тһштһ Гарбуз улы гһнь, сасла:

— Теве тәнгвлә, робочий әдемһм хозавлә кышкевен шоктат. Мә лоштына пурын йлһмәш бһжһ ли манын, значит, нһнһ тидһн шүмешһжһ шәдһм үденһт.

Мә амаса кһлһм пиштәш тһнгәлнә. Но тьотямжы амасам пулшыжыдон пыдыртен шуш дә әтямдон шиэдәләш тһнгәльһ. Икәнә әвәм амаса доран кочергәдон шагалы дә тьотямын вуйжым шелһн шуш. Тһлец вара тьотям токына кашташ цәрнһш.

V ГЛАВА

Никанорым мәнмән землянкәнән шһкшәнг шһцшһ изи окня доран кһчәл моэвһ. Кого кәпшһ пышкыдем шһнзһн дә шһпләнен. Әрня шамжы йш пыры. Горячка годым пу кравать өрдһжһм пыдыртылы. Тидһн шодыжы, мокшыжы шушырген, өрдһж лувләжһ кһрһнһт, вургымла ялжы шин шәләтһмһ.

Ломовиквлә обидәм йштһм гишәнжһ тидһлән күсһм пөрһктенһт. Тидһм подвалыш алтален пыртенһтәт, мешәквләдон мүден пиштенһт—дә шуку кидвлә дә явлә ти ужын кердтһмһ кәпһм тодаш тһнгәлһнһт. Йыдым тидһм Гнилой Овраг току шывштен канденһт дә мәнмән землянкә доран йөрәл коденһт.

Тидѣ сѣнзѣжым пачы, шалахай кидшым тѣрвѣтѣлѣш тѣнгѣлѣѣ дѣ икманяр шамакым пелештѣш. Авѣм мѣлѣм листын кого кружкам талашен кычыктен пуш. Мѣнь тѣотям докы намал мишым. Тѣотям мѣнь вѣкем шу-кы анжыш, бѣш пѣлѣ. Вара, лицѣжым кыптыр-тен, лелѣ тѣр кидшым лѣктѣлѣѣ, кружкам се-вѣл колтен кенвазыш дѣ, пѣжгѣлтен попалтыш:

— Худоба несчастная!—Янгылышыла сѣн-зѣвынжым олен пыть бѣштѣш, ош вуйжым стенѣ докыла сѣрѣл шѣндѣш.

Тѣотям малын мѣнѣым тенге сѣнзѣ мычан-жат бѣнежѣ уж? Тоша ыламат молы вѣл? Ма, мѣнѣжѣ лач техень пеле колышок ылам ма? Лачокок, мѣнѣын явлѣэм охыр ялашла, пѣтѣрѣлтѣшвлѣлѣ кайыт. Но мѣнь вет пеле колышок амыл. Мѣнь кым уштышаш вѣрѣш кок пуд нѣрѣ скрапым намалынам, дѣ авѣ-мѣт, мѣнѣым цѣвѣлтѣмѣжѣ годом, ѣтямлѣн попа ылы:

— Анжал доко, Остап, Саньканан лувлѣжѣ тѣотяжын ганьок ылыт, тѣхеньок буйвол лиѣш.

О, Никанор шушыргышы гѣнят, ненави-стьшым кайзыктен мышта. Кыце тѣдѣ ѣтям вѣкѣ анжа, ужам.

Варькам тѣотям яратен. Тѣдѣ тѣотямым анжа. Тѣдѣ тѣотямын вуйыштыш начкы са-выцвлѣм вашталтылеш, йѣуѣш намал канда дѣ ласкон ядыштеш:

— Мам вара качмет шоэш, тьоти?

Тьотям тидым начкы сынзавлажыдон анжа да олен пйжгалта:

— Лимоным качмы шоэш, Варя, лимоным.

Гарбуз толындаlesh да бняныдымла ноналта:

— Вот Никанор докы докторым кандымыкы аль, яжо больницыш пиштымбыкы, анят торланежеы.

Остап шыдын ядеш:

— А оксажым кышты мошаш?

Так тенгеок Никанор киэн и. Но тиды ак охлы, сынза анжалтышыжат смирнаэмде. Пандашыжы веле шила каеш, да кошкен шыцшы былыштала каваштыжы сарем шынзын.

Никанор ик ашындырмашвлэ донок веле былен ак керд. Тиды бшкымжын кодшы кыпшылан первиш кердмашын бымылкажым хотымынгеш саралненежы. Тиды торговой радывла, складывла да Ямской рынкыштыш лавкавлэ лоштыш обжоркын стол лошты шынзымлажок остатка кечывлажым йукушын былен эртэрынежеы.

Кыце анят, иканы аням ровоташ кен колтымыкы, тьотям вуйжым лулталы да олен пйжгалтыш:

— Гарпина, ыдырем...

Авам тьотям выкы шекланен анжал шындыш да талашен крестыш. Тиды шаналтыш—

тинәр шуку жеп ясын вычымыжы толын шо
машаныш.

Да землянкә тьотян колымыжым лачокшы-
мок выча.

Авам кровать докы чѣнь ашкед миш. Ти-
дѣн вѣкѣ тьотямын шужыш сѣнзавлѣжѣ ан-
жат. Сѣнзавлѣжѣ тьольгыжыт, тьотямым бѣр-
веземдѣт. Тьотямжы тамахань торжествен-
ный жепѣм вѣш лиѣш йѣмдѣлѣлтмѣлѣ каеш.

Авам цѣкнѣльѣ. Тьотям кужы кидшѣм кѣ-
цѣзѣлѣ вѣктѣш, парнявлѣжѣм тѣрвѣтѣльѣ
дѣ, шѣвѣльвѣдшѣм ышмаштыжы шонгеш-
тѣрен сарвалыш:

— Гарпина, бѣдѣрем, колымем анзыц шѣ-
мем йыла. Полбутылкылан пуай ылнежѣ.
Мыгилѣштѣш ханга лѣвѣлнѣт таум келесѣш
тѣнгѣлѣм.

Сѣнзавлѣштѣжѣ — ире, шалдыра настоящий
сѣнзавѣд. Кидшѣт бѣжалѣн каеш. Шамак-
влѣштѣжѣ остатка минуташ сусулан бѣнянѣ-
мѣш каеш.

Авам кокте бѣшѣт шаналты. Окса юк ве-
ле шактен коды, казенкышкы кыргыжы дѣ
полбутылкѣ ѣрѣкѣм кандыш.

Вадеш ѣтям пѣшѣ гѣц толы. Ѧтямѣм уж-
ын колтымыкыжы, тьотям урмыжал колтыш,
кѣнѣыл кеш дѣ седѣрѣшкѣ кенвазы. Ѧтям
тидѣм кѣнѣылтѣш манын пѣгѣнѣшѣт, ѣрѣкѣ

пышым шижі. ТЫшакенок атам авам докыла
цудеен сарналы:

— Йукшы?

Авамжы кидшідон анзылвачшым кычыл-
теш, кукушы сынзавлажым тидідон ыштеш,
тырвывлажым цытыртал, төрок келесиш:

— Колымыжы анзыц тиди кичиш.

Атам тыржалтдымы парусиновый пижгоман
мышкындыжым олен лүлтальи да, тала-
шыдеок, авамым пылштынгжы гыц шелын
колтыш. Авам кенвазы, ышат охлалты. А
атам, шим шыргы луан вуйжым улкыракок
ыштен, авам сага шалга да тамам анят выча.
Авам тагышец анят, земля ливец шактымла,
олен охлалтыш. Вара атам якшаралгы брон-
зовый руда порохан, цаткыдын кыжгемден
шындымби йыдалан ялжым лүлтальи да ох-
лымашвлам темдал шындыш, юквламат таш-
кен шуш.

Атам цила гишанок иканашты ши: тыотям-
лан аракам пумы гишанат; суткашты луат-
кок цаш ровотайым гишанат, кукушы сыкырым
веле да эче тидижымат теммешкок агыл кач-
мыжы гишанат; тетявлаштын — Митькынат,
Нюркынат тумыштыдымы тыгырыштат уке
ылмы гишанат; иргодшы кечат тагачшы ке-
чи ганьок лимашым палым гишанат да жера
валгалтмы годом эчеат домна камака тыл
доку кембжым палым гишанат ши.

Царныш. Начкы пижгомжыдон лепкѣжым
ѣштѣльѣ дѣ пижгомын шокшыжым цаклен
колтыш. Вара ѣшкѣмжын землянкѣжым ѳр-
дѣжлѣ анжалы дѣ, кыце мѣнь тишкѣжѣ вѣ-
рештѣнѣм манын, тидѣ цудейѣмлѣ шанал-
тыш. Тѣшѣкенок якшаралгы цѣреѣн рок вѣ-
лѣн лывыргы кишѣм коден, амасашкыла аш-
кедѣ.

Тидѣ Гнилой Оврагыштыш Аганесовын
пивнойышкы кыргыжы.

Пивной гѣц мѣ докына хыт кынамат ой-
хы толеш. Кѣзытѣт тевеш йыд сменышты
ровотайшы, ыжаргалгы шѣргѣн эдемвлѣ,
Козьман тѣнгвлѣжѣ, шыкланен сырам йѣт,
юкымат ак лыкеп, икѣнѣ-иктѣштѣн сѣнзѣш-
кѣ анжалаш лѣдѣт.

Ти йыдым прокатный цехышты ма лиѣл-
тѣн, тѣдѣм шайышт пуаш мѣнмѣн землян-
кѣшкѣнѣ келесѣш кѣлѣн кемѣлѣ — тѣ гишѣн
нинѣ спорен шѣнзѣт.

Нинѣ землянкѣшкѣнѣ, пеле ѣлтѣлен, кам-
панидон толевѣ. Нинѣ здоровайыдеок, сѣ-
гѣрѣлмѣ ганьок келесевѣ:

— Кыва, Козьман выргемжѣлѣн больни-
цѣш кен толок!

Дѣ мѣгѣрмѣшвлѣм, ядыштмашвлѣм колыш-
таш лѣдѣн, амаса юк веле шактыш, мѣнгеш
нинѣ кыргыжевѣ.

Праздник годым Варька мѣнь докем ка-
мака вѣкѣ куза, мѣньѣн пѣлштѣнгѣшкем
тотлы пышан упшѣм тѣкалеш дѣ пѣжгѣ:

— Сань, кѣньѣл йѣлерѣк, скоро кечѣ лѣл-
теш, опоздаенѣ лиэш.

Лицѣм мыштеок, ѣвѣм гѣц сыкыр лашты-
кым кѣчен нѣлѣн, землянкѣ гѣц лѣктѣн,
мѣнь ѣкѣм паштек талашем.

Мѣ амалышы поселок мыч кенѣ. Сек ост-
атка землянкѣм эртен кемѣкѣ, Варька кел-
гѣн шѣлѣлтѣ, рок вѣкѣ шѣнзеш. Тидѣ мѣ-
нер туфльжым кыдашеш, упшѣм шѣлѣтен,
вуйжым лѣлтѣлѣн, югата степь мычкы цѣрѣ
яла кыргыжеш. Мѣнь гѣцем ит код манын
мѣлѣм царгата вѣцкѣж юкшыдон сасла.

Собачеевкышты мѣнь гѣцем чѣнь иктѣт
кыргыж ак керд. Мѣнь ялашем кѣргѣлтѣлѣм
дѣ Варька паштек колталтем. Но тѣдѣ ош
ял мѣшкѣрвлѣжѣм кѣйзыктен, со изиѣмеш
дѣ изиѣмеш.

Тѣдѣ ѣнде пиш мѣндѣрнѣ ылеш, токы-
жы кѣ маклакадонат ат шо. Тѣнѣм вара ти-
дѣ сулик ыражан неркѣ вѣлѣн вазеш дѣ
тѣрвѣжѣм лапавлѣжѣдон ѣрѣлтен сасла:

— С-а-а-нь, Санюшка, йѣле, йѣлерѣк...

Мѣнь кыргыж миѣм. Тидѣ мѣньѣм кид
гѣцем кыча, дѣ, пыракым шагалтен, мѣ ик-
вѣреш кыргыжына. Мѣнмѣн ял лѣвѣлнѣнѣ
шуды юк шакта, имешшѣ бурьян кѣрѣш-
теш, дикий ромашка мыльгалтеш. Ял лѣ-

вельннйок вельдырцан чёнъ чонгештен лăк-
теш. Варька вычыдымашем ужын колтыма-
шеш шёртнялт кемблă шагалеш. Вельдыр-
цан кёнъыл кемб вёрйшкб ял парня вуй
мычки миă, пылвуйтен шёнзеш, шудым пе-
реген шăргăлеш, кек пбжбшбм кбчблеш.

— Ой,—шайыкыла цăкнăлăлбн, тидб сб-
гбрăл колта, — Сань, цăрăвлăок ылыт эче,
саслат!

Пышкыды шуды бблбштбшбм оптен шбн-
дбмб лăксышты нбрган цăрă шылдырыш-
тым лултедбл, икжăк-иктбштб вбкб кыр-
мен, вельдырцан игбвлă мыньмактылыт.

— Сань, кек игбвлăм нигынанат киддон
ит тбкăл, тбнăм нбнбм бвжб анжаш пы-
раха.

Дă эчейт, киднăм кычен, степь мычки кыр-
гыжына, алыкыштыш кужы шудым ташке-
нă, ялнам лывш нбртă, иман шудывлă пыш-
кыт, нужвлă пачкат.

Варька, шўлештбл янгылен колта дă ша-
галеш, онгжым шўм дуре кычен, кужын шў-
лăлтă, сбнзавлăжбм кымен сасла:

— У-у-х, Сань! Санька!

Янгылымашеш изиш сырлышывлă, кодшы
корнынажым мă ашкедбн кешнă. Северянка
рекă докы кенă. Тидб шбргб тбрбштб ылеш,
тыр, тбгбр гань йблгбжшб дă шокшы.

Мă кыдашна. Варька ббшкбмжбн ыжар

ситцѣ платьежѣм укшвлѣ вѣлѣн переген
шарен пиштѣ, кыптырныквлѣжѣм тѣрлѣ.

Мѣнь сирѣштѣ шѣнзем. Варькам вычем.
Мѣнь нуштѣлѣш лѣдѣм. Явлѣжѣдон шу-
вырталтыл, мѣнь докем комдык ин толеш.
Тѣдѣ ошма вѣкѣ лѣктеш, мѣнь докем то-
леш, ѣрдѣвлѣштѣжѣ, тоша мѣшкѣрѣштѣ-
жѣ ош вѣд патькалтышвлѣ йѣлгѣжѣт. Мѣ-
нѣм кидем гѣц кыча дѣ, ваштыл-ваштыл,
мѣнѣм, цѣкнен шѣцшѣм, рекѣшкѣ шыв-
шеш. Мѣнь сѣгѣрѣш цацем, мѣгѣрем, а тѣ-
дѣ мѣлѣм попа:

— Тырлы, ородишкѣ!

Пѣтѣри гѣнѣ вѣдѣш тѣргештѣмѣшешок
вѣд гѣц лѣдмѣшем пѣтѣш. Ѧкѣмѣн шѣ-
жѣм элтѣлен, туп вѣлѣнжѣ вазын, мѣнь
рекѣ покшакыла йѣм дѣ лѣдѣшемѣт ам пѣлѣ.

Мѣ вѣдѣм шѣвѣктѣлѣнѣ, кыргызталына,
кечѣ кузымешкѣ ошмашты пачангына. Шок-
шы, кого кечѣ шѣргѣ шайыц яжонок лѣк-
мѣкѣ, мѣ шуды вѣкѣ вазына, ѣренѣ. Варька
упшѣм шѣлѣтѣ, начкы упшѣ тидѣн йѣвѣлѣ,
дѣ туп мычкы вала, ял якте шоѣш, пылву-
йым цѣгѣлтѣрѣ, Ѧкѣм упшѣ гѣц вѣдѣм пын-
залеш дѣ кечѣ ваштареш ѣштѣ.

Вара мѣ шѣргѣшкѣ кешнѣ. Варька йѣлык-
мелѣк онган платьежѣдон мѣнь гѣцем тѣйѣ-
лѣшкѣ шѣлѣн валыш дѣ тѣшец кыргыз лѣк-
тѣ ик ѣлтем пеледѣшдон: дикий макын якшар
пеледѣшвлѣдон, ромашкывлѣдон, воронец-

владон, куриный слепота манмы пеледышвләдон дә верескын жар арлыквләдон.

Тиды манын вуем пеледышвлә лошкы шышкеш, тыргештен вазеш дә шыргы покшакрыла шывшеш. Тиды ашкыл йыде сыгырәл колтен ижы икәны-ик векы кыргыж кеә, у гыц у пеледышвләм кыреш. Пеледышвләжы тышкә гань погынат. Пеледышвлә гач Варькан вуйжат ак кай, а тиды со пакрыла, цышмер лошкыла пыра, тум эхельвләм пога, шолмаш вәдеш мышкеш.

Маны янгыленәм, йумы шоэш. Акәмым сарвалем:

— Варь, айда токына кенә.

Тиды токемлә сәрнәлеш. Кидшы гыц пеледышвлә вилыт, дә Варькын сәнзәвләжы вәдыжген кеәт, дә кумыл тырвыжы цытырә.

— Ак кел, Сань.

Кечы шыцмы годым мә токына сәрнәлнә. Варька чичәлгышы, якшар шыргән ашкедеш. Кыдәл бытыштыжы ромашка букетвлә кечәт, упвләжы ләш симсәлгы-кловой шылдыран кавшангы дә тум укшын кукшы ваштыр куктаналт шынзыныт.

Токына мимыкы, Варя каструльышкы вәдым опталы, тышкы кодшы пеледышвләжым шагалтыш дә авәм докы намал мишәт:

— Нә, ави, увшыц,—маньы.

Землянка коргы соталгырак ли, лес, рекә

дә кечы пыш нерыш пыра. Тьотям тьырны кия, йьрә. Митька дон Нюрка тьорге саслат:

— Варь, атямын ганьым, яксаралгым, яксаралгым мälәннә пуай!

Тьотям тәрвәнälьй, Варькам парняжыдон ужы, тьдьжы миш, силадымы кого кälшым әлтәлен сагажы шьнзы.

— Циләштым шудай,—Никанор маньы.

Мä тьотям йьр шьцнә дә выченә. Землянкәштй пеле рьмälгы, иктынәт лампым чуктымй ак шо.

Тьотям амалым вәржы гьц кьнертен кьнбьл шьнзы, вазын шьщы пандашыжы цьтйрә, лелын шулештыл попаш тьнгälьй:

— Тетьвләэм! Мьнй ик первишым, пиш первишым, ямакым пәлем, колыштда!

Кьпцйкьшкьжы вазат, тиды цат пьзырәлмь пувлажы вашт шойге шулен, кәнен кия.

Шьрерәкьнок шагал-шагал, кахыртышешьжы цьтйрәлтын, тиды олен попаш тьнгälьй:

— ...И вот, тетьвләэм, сәндәлбк вьлнй яжо, здорова, пиш силян эдем ылын. Тиды кидшьдон кь маклакам ошмашкы темдәл пыртен. Кьртни силян эдем ылын! Мане, тидын икты — силажы веле ылын, большы йьмы дә эдемвлә тидьлән нимат путелыт. Нужда, бжәл эдем ылын. И вот тиды бшләнжы счастьем кьчәләш шаналтен колтен... Ти эдем кыргыжын. Кидшым, ялжым ямден, со кыргыжын.

Слѡпѡй лин. Эчѣят кыргыжын, дѣ тырхен кертѣок тидѣм счастье ѳжѣлѣен колтен. Счастье эдем кидѣш вѣрештѣн,—тѡтян юкшы хырге шактен колтыш,—мыскылаш манын, вѣрештѣн, яшток ямдаш манын вѣрештѣн!

Митька дон Нюрка тѡтям дорц ѳрдѣшкѣ тѣргештевѣ, ѳвѣм шайыкы шѣлѣш цацат, мѣлѣм ѳштѣ лин колтыш. Варька тѡтямын вуйжым кѣпцѣк вѣкѣ пиштѣш цацыш, тѣдѣжѣ Варькан кидшѣм шѣкѣл колтыш дѣ сасла:

— Уке, тѣнѣ тырхалал. Ямакыштыш тѣ эдемлѣн мам ѳштѣмѣлѣ ылын?.. Тидѣ счастьем мон дѣ кидѣшкѣжѣ кычен ылын, тѣдѣжѣ шылен кен, шѣкш ганѣ шѣлѣнен кен, кидешѣжѣ ломыж веле киэн кодын. Эдем рок вѣкѣ шынгалтын, тѣдѣм вуйжыдон шин, пѣвлѣжѣм пыдырген, сѣнзѣвлѣжѣм капаен лыктын.

—Тѡоти, родной, ситѣ,—манын Варька мѣгѣрѣ.

Никанор кѣнѣльѣ. Кроватеш шѣнзѣ, кѣпшѣ кужы, пѣгѣр, вуйжы землянкѣн потолкеш тѣкнѣ, дѣ ѳшке ямакшым тенге кашартыш:

—...Тѣнѣмшен кѣзѣт яктеок со несчастный эдем ямын каштеш. Тидѣлѣн куштылгы дѣ сусу мыгилѣштѣ веле ылеш, кынам мыгилѣ вѣлнѣжѣ дикий груша шужген шалгал!

Дѣ тѣшѣкенок сила гѣц кешѣ тѡтям кен-

вазы. Тидын лывалны кравать рышкэлт кеш, кукшы хангавля лозырге веле мырат. Тьотямын тйрвйштйжй шим шонг шолеш.

Варька, упшым шаладен шьнден, тидын анзылны пылвуй мыч шьнзй, кахырымашеп якшарген шьщшй тьотямын пандашыжым праздник годым чимй ыжар платье пачшыдон йштйлеш да сьнзйвйдшым йоктарен сарвала:

—Тьоти... мьнь лимоним... вац, иргодым лимоним кандем...

VI ГЛАВА.

Козьма землянкйшкй тоша, ош цйрейн толы, вуйта известкйн ныгыды раствореш шолтен шьндймй. Тидй Собачеевка кыт мычкы больничный тыгыр-ялашан ашкедеш, вйланжй нимамаат шынгалте. Кужы сорочкын охыр шокшыжы аздарымыла мыльгалтеш, изи мардежеш мадеш. Козьма мыльгалтшы шокшыжым ак цйрй, тидым дерзко махайылеш, маятник ганьы ашкедеш.

Тидй металиствлан, шахтервлан, плотниквлан землянкйвлй дорцын олен кей. Тамам анжылтмыла ялжы докы пугьня.

Куштылгы шокшыжым мыльгыкталын, йзам землянкйшкй пырыш. Мьнь тидын паштек анжем. Мьнь палем, малын тидын аш-

кылтышвлăжй теxенъ юктымвлă дă торжественныйвлă ылыт.

Покшакы ашкед миш, скамья вѣкѣ йѳрѣльѣ. Тидѣн шѣлымжѣ годым колын кыпыш нашмы гань пуал шѣщшѣ, пѣцѣлгѣ-якшаргы йѣлмѣжѣм мѣнь ужым.

Йѳрвѣш тыр. Никанор тѳотям шыкланыш логер докыжы листѣ кружкам нѣлѣн миэн ѣш шокты. Ѧвѣмѣн кидѣштѣш имжѣ тумыш тервен кушкын шѣцмѣлѣ чучеш. Нюрка, Митька дѣ мѣнь нервлѣнѣм нысткаш тѣнгѣлнѣ. Шокшы плитѣ вѣлнѣ жараш шѣндѣмѣ кукуруза цодыга. Шергѣкѣн ош пыдыргывлă рок вѣкѣ тѣргѣт, нинѣм иктѣт ак постареп.

Козьма кѣрнѣлтѣш дѣ йѣгѣц колтыш, вуйта когон саслен ѣль пѣгѣрген пѣшѣм ѣштен. Яды:

— Йуаш!..

Тѳотям кидѣштѣш кружка ѣжѣлѣн дѣ вѣцкѣжѣн цынгырге шактен колтыш, ѣвѣм талашен кѣнѣл кеш, дѣ мѣ смелаэм кешнѣ, камака вѣлец валышна.

Смелый Нюрка ѣзѣм докы ашкед миш, тѣдѣн охыр шокшым кычышат, кормештѣл анжыш дѣ сѣгѣрѣл яды:

— Кузька, а тѣнь кидетшѣм кышкы таенѣт?..

Ѧзѣм тѣрвѣнѣл колтыш. Изи ѣдѣрѣм шелаш тѣрвѣнен кемѣлѣ кайы, но тѣдѣм лѣл

тӕл веле шагалтыш, Нюркан упшы лоэш
начкы сӕнзӕвынжым мӕдӕш.

Тъотям кроватьышты кӕнӕылӕлӕы, вычык-
вочык тӕрвӕвлӕжӕйдон тамам попаш цацыш.
Цӕтӕрӕш пандашыжым ниӕлтӕш дӕ нимат
келесен ӕш керд.

Мӕнӕ Козьмагӕц счастливыйрак ылам. За-
водской откосыш чугуны пыдыргывлӕм пӕтӕ-
ри гӕнӕ погаш кедем годым мӕнӕ кого, шӕм
иӕш ылам ылы. А тидӕ, вӕц и шотеок, тӕ-
шӕкеш опташ бойня доншы олымара гӕц
онымым шолышташ ӕтӕм сага уже каштын,
коксым молы поген. Кынам тӕдӕлӕн луаткок
и шон, ӕтӕм тӕдӕм мастерын квартирӕшкӕ
виден нӕнгеен, тӕштӕ мыгрчим ӕн дӕ, пы-
шан пумагавлӕм кычылтын, а вес кечешӕжӕ
прокатный цехышкӕ уже ӕрвезӕ ровотаяш
ашкедӕн.

Мастер тӕдӕм кокшӕдӕ кӕндӕкшлу калиб-
ран станокым шӕрӕш шагалтен. Тӕ станокыш-
тыжы кужы кӕртни полосавлӕм, вӕцкӕж дӕ
кӕжгӕ кӕртни ваштырвлӕм ӕштенӕт.

Тидӕ прибавкыдеок, вес пӕшӕшкӕ лӕлтӕ-
деок смазчыкыштӕ вӕц и ровотаен. Со та-
гыльген шӕцшӕ, мазеш вӕдӕлӕлтшӕ каш-
тын...

Цилӕ Собачеевка ганьок Козьмаат негра-
мотный кушкын. Техеньок ӕнят кодеш ылын.
Яра ӕче тӕдӕм горновой Гарбуз неграмот-
ныйвлӕм тымдым ик кружокуш пыртен, дӕ

тѣштѣ кужы, пѹгѣррѣк, кок пачаш сѣнзѣлы-
кан, якшар, кого пѣлѣшѣн студент-практи-
кант тымден.

Тѣнѣм Козьман .кидшѣдон тенге и лин.
Тенге ылын.

Прокатный цехѣштѣ гудок мѹгѣрѣш цѣр-
нен. Гонг юк шактен. Йид смена кидѣм
мышкын. Угѣц толшы вальцовщиквлѣ, свар-
щиквлѣ, подручныйвлѣ, чернорабочийвлѣ,
шѣргѣштѣм тыл гѣц мѹден, пижгом кидѣ
ѣзѣрвлѣм нѣлѣнѣт.

Юк гѣц ѳрдѣштѣ, рабочийвлѣн ыргем
сѣкѣм шкафвлѣ шайылны, укшѣшѣ болванка
вѣлнѣ смазчиквлѣ шѣнзенѣт. Табакым шыв-
шыныт. Цехѣм тыргыжланен анжылтыныт.
Козьма ѣрвезѣвлѣ докы пѹгѣнен, табак шѣк-
шѣм лыктын, попен:

— Анжыда, ѣрвезѣвлѣ, идѣ цѣкнѣ... Толеш...

Когон шѹлештѣл, ала савыцдон лепкѣжѣм
ѣштѣл, мастер кыргыж толын: мытык, ям-
дар логерѣштѣш пробка гань вуйжы кок пу-
лыш лошкы келгѣш вален шѣнзѣн.

— Мам вара тѣ шѣнзедѣ? Станвлѣ уже
шѣрѣде тѣганѣт. Марш вѣрѣн-вѣрѣшкѣ!

Козьма ялжым ял вѣлкѣ пиштѣш. Тѣгѹ
ѣнят льопок шѣвѣл шѣндѣш дѣ пу подошы-
жыдон кѣртни плитѣэш ташкен шѣндѣш.

— Сма-азчиквлѣ! — кѣзѣт якте пѣлѣдѣмѣ
ѣрвезѣвлѣ вѣкѣ анжен, мастер сѣгѣрѣл

колтыш. Пѣтѣриш рѣдѣштѣ шѣнзѣшѣ Козь-
ма вѣкѣ тѣргештен, тидѣм пулышыжы гѣц
хватъыш дѣ стан докыла шывшыл, шѣкѣл
колтыш.

— Ма-арш, сукин сын, марш! Вѣрѣн-вѣ-
рѣш, иргодым цилѣдѣм поктыл лыктам.

Луатвѣц ѣрвезѣ тѣнгѣштѣм ытараш ша-
галевѣ. Бандура лѣмѣн йозы папан эргѣжѣ,
акшак Колька, мастерым ял гѣц хватъыш,
мастерын кымда туп вѣкѣ Петька Коваль
тѣргештѣш. Козьма мастерѣн логержѣм кол-
тыде, а молыжы цилѣн ти кѣжгѣ эдемѣм
шывшеденѣт, кышкѣдѣнѣт, чѣнгенѣт. Тидѣ
плитѣвлѣ вѣлкѣ йѣрѣн кен...

А цехѣштѣ — камакавлѣ, станвлѣ йѣргец,
складвлѣштѣ, прессвлѣштѣ юк шѣрлен кен:

— Изи ѣрвезѣвлѣ бастуят.

— Смазчиквлѣ?

— Мастерым шин шуѣнѣт, мазутым шѣ-
рен шѣнденѣт...

— Ох-ха-ха, ох-ха-ха!

— Ялажыжым кыдаш нѣлѣнѣт...

Шкафвлѣ шайылны смазчиквлѣ рядѣн ша-
гал кенѣт. Козьма тѣрвѣжѣм мыльгыктыл
распоряжаен:

— Мырен кенѣ, ѣрвезѣвлѣ!

— Директор докы!

Кѣртни плитѣм пу подошвлѣдон цунгыр-
ген, цат ашкѣдѣнѣт.

Вальцовщиквлѣ ѣзѣрвлѣ гѣц седрѣшкѣ тыл

гань полосавлѣм колтенѣт. Лентѣвлѣ симсѣл-
ген укшенѣт. Сварщиквлѣ бѣрѣктѣм камакан
заслонкывлѣм чѣчѣнѣт. Йѣмдѣлен пиштѣмѣ
кѣртнивлѣ йылымашеш ошемѣнѣт.

Смазчиквлѣ бѣшкѣмѣштѣн ѣтяштѣвлѣ, бѣзѣ-
штѣвлѣ дорцын ѣртенѣт. Нѣнѣжѣ нинѣлѣн
корным нуѣнѣт. Паштекѣштѣ попѣнѣт:

— Пыт кычыда, бѣрвезѣшвлѣ!

— Нердѣм бѣштѣлдѣ.

— „Ави“ манын ит сѣгѣрѣл...

Олен, пустан станвлѣ сѣрнѣш тѣнгѣлѣнѣт.
Инженер, ял вѣкѣ шагалшы мастер цех мычкы
кыргышталыныт дѣ вальцовщиквлѣлѣн сасле-
нѣт:

— Эй, ѣлдѣ шѣрѣш, масленкым нѣлдѣ!

Вальцовщиквлѣ тѣрвѣштѣм вочык бѣштен,
ѣрдѣшкѣ сѣрнѣл шагалыныт.

— Эй, шѣрѣшѣм, маслым кандыда! — ин-
женер дон мастер сварщиквлѣлѣн сасленѣт.

Заслонкывлѣдон цунгымактылыныт, кама-
кавлѣ сага бѣренѣт, сварщиквлѣ колтелыт.
Ужаш бѣнжѣ ли манын, симсѣ сѣнзѣлыквлѣм
чиѣн шѣнденѣт.

— Эй, шѣрѣшѣм... — подручныйвлѣ лишнѣ
ѣрдѣнгшѣ юквлѣ шактенѣт.

Вѣд баквлѣ доны, вуйыштым кѣш лѣлтѣ-
лѣн, подручныйвлѣ кружкавлѣ гѣц вѣдѣм
цывыртке тотлын, шывшын шалгенѣт.

— Эй... изиѣмшѣ юквлѣ икжѣк-иктѣштѣлѣн
пѣжгѣт. Бѣшкеок станвлѣм шѣрѣш тѣнгѣлевѣ.

А настоящий смазчиквлѣжѣ завод мыч аш-кедѣнѣт.

Главный конторыш нѣнгешѣ кымда аллея мычки кенѣт. Пушѣнгѣвлѣ лѣвлѣн эдемвлѣ шагалалыныт. Тагышец ѣнят ѣрвезѣвлѣ кыргыж толыныт дѣ, тамаханѣ мадмаш тѣнгѣлѣлтеш манын шаналтен, нинѣ сага пижѣнѣт.

Директорын тѣлгѣжѣлтшѣ, мраморан, никелян вѣргенян, шаргаан, якшар сукнаан, сигаран, канфет пышан стѣл анзылан нѣнѣ шагалыныт дѣ амаса докыла цѣкненѣт.

Козьма цѣрѣш. Анзыкы лѣктѣн, шалахай ялжыдон анзыкыла ташкал шагалы дѣ келесѣш:

— Мѣ ик пѣшѣшток шуку и пѣшѣ ѣштѣшѣвлѣ ылына.

Шайылнышывлѣ анзыкыла шывшылтыныт, Козьма ѣѣр шагалыныт.

— Мѣнѣ прокатныйышты кым и ѣнде ровотаем дѣ кѣзѣтѣт эче смазчикок ылам, прибавка уке.

— Мѣнят.

— Мѣнят тѣнгеок.

— А мѣнѣ нѣл и!

Паче-паче саслаш тѣнгѣлѣнѣт. Директор—шимѣлгѣ, лаштыра усан, шѣртнѣѣ пѣн, кѣртни листѣн ганѣ тангыла тѣлгѣжшѣѣ воротникѣн—пѣлѣшѣжѣм питѣрен шѣнден, кыптырген кен...

— Пожалуйста, тырлыда, тыргыжланаш ак кел.

— Мәнмәм күшкылә лүлтәш пора.

— Подручныйыш...

— Мёнъ сварщик лием.

— А мёнъ вальцовщик.

— Мә чыды получаенә, прибавкым...

— Яра, тетявлә, мёнъ нәләм конфликтым урегулируяш.

Забастовка таманяр кечы шывшылтын. Смазчиквлә вәреш иктят ёнешты шагалеп ылын.

Забастовщиквлән требованишты коговлә ылтелытат, нинёлән уступкым ёштенёт. Но вес кечеш студент-практикант тагышкы викок ямын.

Луатшым ияш Козьма рольгангвлә доран әзёрдон ровотаяш шагалын. Куд и мычки тиды тылгань лентәвләм лоэн дә подручныйвләлән пуэн шалген. Тиды шонгывлә гыц кодте гёнят, нинё гыц кым пай чыды получаен.

А Козьмалан окса пиш шуку келеш. Тиды ёшкетшок ёлә, но тёдын родной землякәшкыжы нищета дә голод цаткыдын пырен шёнызёныт. Изи тетявләлән хоть палшаш келнежы. Козьма тыменеш, тидылән книгавлә нәләш окса келеш. Качкаш, выргемлән, мышкыкташ, казармаштыш лык тәреш тўләш окса келеш. Окса эче табак нәләш, союзыш, взаимопомощь кассышкы тўләш, партийный взносым тўләш келеш.

Мелкосортный прокатный цехышты „Бушера“ стан ылын. Тиди пйтарыш пачашым веле заготовкым обрабатывая. Тышты паша сложный агыл, но лу пачаш вйрян пужвйдим пынзалеш. Мастервля тышкы рабочийвля логыц новичоквлям, кымда онган, цаткыды пулышан млоецвлям шагалтенбит. „Бушера“ машиняшты ровотайымашеш шуку тулат ылнежы, а тышты ровотаяш охотниквля чыды, йыд сменяшты гынь, ровотайыделыт ганьок.

Горновой Гарбузланат тенгеок окса келеш. Тидин семняжы пелыжым кычен качкын ыла. Нини коктынат кынам-тиням „Бушерашты“ ровотаяш решенбит. Сотыгечин Гарбуз домнышты ровотая, йыдым Козьмадон прокатный цехышкы кеат, Козьмажат сотыгечы сменяшты ровотаймы паштек кидшымят быштыл ак шокты.

Йыгыре шагалыт. Нинилан тура пун кужы азырвлам пуат. Брезент ялаш коргышты нинин янгылен шыщы пылвуйышты тырге цытыра. Ни сыкырым, ни пайым качтымашеш нинин пу шыллышты кошкен шынзын.

Пеле элталалымла шалгат. Звонок якте эче таманяр минут кодын. Кужы азыр вурдеш онглашыштыдон тыкылат, канен шалгат.

— Тынгалына?

— Тынгалына,—азыржым осторожно тар-

вәтен, ялжым переген ташкалын, Ырвезыжы келесә.

Цехын стальной переплетвлә лывәлнй лудыктен колтымы кадывлә шылдырыштыдон лопкен чонгештәт.

Сварщиквлә камакавлә гыц шйшер цырейн пйтәриш кыртним шывшын лыктыт дә вальцовщиквлән оролен шындышы крочеквлә вйкы перегыдеок шуэн колтат. Нинй пышкыды ош металл лаштыкым рольгангын ангысыр логерышкы колтат дә, тәдй гишән монден, сварщиквлә гыц эче вес кыртним принимаат. Пйтәришыжы рольганг калибрвләштй сәрнәлтәйн. Тәдәм пингыдем шыцшы цаткыды киддон кормештен шындымә азырвлә вктәрәт.

— Кәйт!—Ырвезыжы благословая.

— Кәйт!—пүтәмыжы отвечаа.

Нинй нормын шим пропасть вәлнй пугыргенәт, тупышты шарды шур гань каклярген, кошкен шынзәйн, тыгырышты мыльгалташеш вәйсәлтеш. Калибр ыраж ваштареш азырым кәрен шагалыт, дә талашен толшы металлым вычен шалгымашты кидвләштй мыльгалтыт. Гарбуз талаша, сәрнәлтеш, ик монгыр гыц вес монгырыш кыргызталеш, ик калибр норма гыц ләкшй кыртни полосам весышкы чут веле колтен поспея.

А сварщиквләжы, кужын ашкылтен, цәр-

нЫдеок со у дА у заготовкывлАм шывштен шалгат.

Когон йУмЫ паштек мокмыр годшыла йУ-мЫ шоэш. Козьма изиш омештАш тЫнгАлеш дА воля ЫлЫмАш гишАн шана, землянкАм дА цилА нуждажым монден шуа.

АзЫрЫн ЫрдАнгшы вуйжым ял лЫвАкЫ шу-эн колтышаш ылнежЫ, тидЫн гач ташкал ванжышаш дА вЫд кран докы кыргыжшаш дА, комдык шагалшашат, пусть логерЫшкок вЫд ружге йога дА лывша, пЫцкемЫш кАп кОргешАт уштЫн дА шокшын чучнежЫ.

Акли. Звонок юк эче ак шакты. Козьма металл вЫкЫ арышыла тЫргештен вазеш, тидЫм вуйжы гЫц шиэш, тЫдЫн сага танцуя, Ышке шЫдЫржЫ йЫр сАрнА. ТидЫ ош поло-савлАм иктЫ паштек весЫм кыча. НЫнЫм шотлаш цаца. ЦифрвлА лун-лун шукемЫт, ружге веле эртАт дА нЫнЫн мычашыштат ак кай.

Козьма норма ваштареш азЫрЫм виктен шагалеш, тыл кЫшкЫ лАкмЫм выча.

ЧАс выча, — уке, йЫрвАш пЫцкемЫшдон коэн шЫндЫмЫ пижедшы нязака курым мыч-кы выча.

Выча...

ТЫдЫн кидвлАжЫ студин гань цЫтЫрАт! АзЫржЫ кЫртни плитА вЫкЫлА йОрЫлтеш.

Выча...

Станын шим калибржы охыр дА уштЫ. СтЬок-

ла постол, тЫлгЫжАлт кошкен, каштырген шЫцшЫ тЫрвЫжЫм Козьма тАрвАтАлеш.

Вычымыла? Эче?

Ик кидшЫ гЫц азЫржЫм колта. Лелем шЫцшЫ азЫр седЫрАшкЫ пытлуч кенвазеш. Козьма пУтЫмЫ Гарбузын тревогыжым цаклен ак поспейЫ. Кымда лапажым лицА докыжы нАлЫн мийА. ТидЫ пУжАлтшЫ лепкАжЫм ЫштЫлнежЫ; савыцдон левед шЫндЫмЫ вуйжым лУлтАлнежЫ. Но пЫсемдЫмЫ, ядан коварный мычаш шижтАрЫдеок лАктЫн вазы.

Козьма лУдЫн колтыш. ТЫдЫ азЫрАн кидшЫм лУлтАл колтыш. ПУгЫнАлешАт, весЫм вИктАлтА, но кЫртни полоса азЫрЫм севАл колта. ТЫдЫ, шальной, тыл шылдыржыдон шелеш. КЫзЫжЫдон препятствием пЫчкЫн шуа дА кЫнер-вурды гЫц кУшЫцрАк кидшЫм хвАтя, Козьман когон сЫгЫрАл колтымашеш кАдЫвлА тАрвАнен кеАт, ЫрЫктЫш камакашты тыл салым тАрвАнен кеА. Полоса Козьман ялышкыжы тЫкнА, пЫтЫрнАлтеш, брезент вургемЫм шЫкшАнгдАрАш тЫнгАлеш.

СевАл колтымы Козьма пылвуйтен шЫнзеш, охла, стан докыла кеАш цаца.

ПУтЫмЫжЫ лУдЫн сЫгЫрАл колта, азЫрЫм лУлтАлеш дА Ышкеок гибельЫшкЫ кырмышы Козьман кодшы кидЫм шелеш. Пырыл шЫндЫмЫ кидшЫ докы ытарым кидшЫм Козьма нАлЫн колта дА, шушыр парнявлАжЫм укшЫктен ЫфЫлА.

„Бушера“ докы эдемвлӓ кыргыз миӓт. Станвлӓ шагалыт, сварщиквлӓ сӓнзӓлыкыштым кыдашыт, вальцовщиквлӓ ӓзӓрӓштӓм шуэн колтат. Мастер эдемвлӓ лошты кыргызталеш. Тидӓм шӓйкен лыктыт. Звонкцорга.

Козьма мыгыр дӓ начкы киӓ. Гарбуз шеклӓнен пугыӓ.

— Живой?—пӓтӓмӓ ядеш.

— Живой,—сагажы шакта.

Горновой Гарбуз вуйжым лӓлтӓлеш, ӓзӓрӓм кыча, тӓдӓн вурдеш тӓкӓлӓлт шагалеш дӓ келесӓ:

— Уке, живой агыл!

Цилӓн тӓдӓн докыла анжен шӓндӓт.

— Калека!—пӓтӓмӓ манеш.

Сварщиквлӓ, вальцовщиквлӓ, подручныйвлӓ, смазчиквлӓ, чернорабочийвлӓ юкымат ак лыкеп дӓ сӓнзӓштӓдон эчӓйт хытыраш кӓйчӓт. ӓзӓрӓжӓм ӓрӓлӓн, пӓтӓмӓ тӓнгӓлеш:

— Тидӓ коклы цӓш ровотаен. Тидӓ качнежӓ ылын. Кынам рабочий качкындалнежӓ гӓнь, тӓдӓм пылвуй мычкы шӓндӓт дӓ пӓктӓт. Анжалда теве...

Мастервлӓ, десятниклӓ, инженервлӓ, техниквлӓ ӓнештӓт колыштеп, ӓнештӓт анжалеп. Нинӓ гонгым шит, вальцовщиквлӓм, сварщиквлӓм онгышты гӓц, пулшышты гӓц шырал-шырал колтаг. Тӓнӓм чернорабочийвлӓ, подручныйвлӓ, вальцовщиквлӓ, сварщиквлӓ мастервлӓм хватят.

— Ши!—азырым лүлтәл, пүтүмбү сөйгөрәл колта.

— Вёр йогымешкы!

— Вёр йогымешкы!

— Пайышкы шомешкы!

„Бушера“ доран әрүмбү сеткым бштымбүкы, зарплатым лүлтәлмәкы, йыд сменбшты ровотайышывлән шышерым пуаш тынгәлмәкы ижы забастовка цәрнен.

Паремшы пел кидән Козьмам прокатный цехбшты седьрә бштылмеш шагалтенбт.

Тиды шонгем кеен, брезент ялашышкыжы эчәт келгөрәкын пырымыла чучеш, картузжы ышма лу якте вален шызнын. Тёрвбжы нигынамат ак пачылт.

VII ГЛАВА

Әтямдон иктөрешок Варька шижеш, Окняшты эче пёцкембшок. Стюклавлә юрвёддон мәгбрәт, Патькышвлә окняшкы олен тывымактат. Окня-амаса ёрдәнг шыцшы ялжыдон йочырга.

Әкәм изи тазышты бшкымжым мышкеш. Ушты вёддон люзге шавбктылеш. Якшарген шыцмеш лицәжым бштеш дә әтям чимбү якте үпшым шуку ыдыра, тбгёр вашт анжа.

Начкы стюккла валгалташ тынгәлеш. Окня-амаса йочыргаш цәрнә. Юр патькалтышвлә

когон дă когон окням лывшат. Варька окня докы миă дă манеш:

— Юр... Ну, кыце мѣнь кеем?

Пѣкенѣш шѣнзеш, ялжым лѣлтѣлеш дă пѣжвѣд дон шѣкш пышан йыдалым пидеш. Ом пышан ѣвѣмжѣ кок якшар савыцеш пасна-пасна сыкыр лаштыкым, кок ѣлѣкшѣ турим, парняшка нѣрѣ шелѣм ялштен пиштѣ.

Мѣньжѣ шлаковый откосыш кѣртни пыдыргывлѣм погаш кешѣшлыкылам. Мѣнь лешѣнгок кѣньѣлѣнѣм. Мѣнь ир кѣньѣлѣш тыменьѣнѣм. Тѣотям шижѣнѣт, тѣрвѣнѣл кѣдѣ.

Варька, юр ѣнжѣ нѣртѣ манын, ѣнгѣжѣ-эшѣжѣ мешѣкѣм шынгалеш, пѣшѣ годым чимѣ мѣнер юбкыжым кычалын, амаса докы кеѣ. Парнявлѣжѣм мадыктыл, тѣдѣм тѣотям токыжы сѣгѣрѣ, пѣжгѣ:

— Варюша, тѣнь сѣрѣметѣм ит монды... лимоным. Йылата, колым анзыц шапым то-тештѣм шоѣш, ѣжѣлѣйѣ.

— Кандем, тѣоти, обязательно.

Ѧтям сага заводыш ашкѣдмѣжѣ годым, йыд вашт ѣрен шѣцшѣ ял пындашыжы нѣрѣмѣм тѣдѣ чувствуя, шана:

„Окса? Лимон... Ѧнят Настя ѣрѣмеш пуа, тѣдѣн оксажы ылнежѣ. Дă манярым тѣдѣ стоя вѣл?“

Настя литейныйыш ровотаяш празникѣш кашмы гань каштеш. Пышкыды шарган шим

изи кем. Симсѣдон тѣрлѣмѣн туп кымдыкеш
миж шаль. Понгышыштыжы савыц пидѣшѣш-
тѣ целковыян у оксавлѣ. Бѣдѣр тѣнгѣн паян
ылмыжым Варька цѣдея. Кышты тидѣ моэш?
Разве Настят ик улряжкышты Варькадон
ик нѣрѣмок вѣцлѣ копейкѣм ак плучайы?

Акам литейныйыш мимѣкѣжѣ, савыц пи-
дѣшѣм таен пиштѣ, каменщиквлѣн гань ан-
зылвачым пижѣктѣ дѣ цехѣн мѣндѣр лыкыш-
кы, кышты работницѣвлѣ цуцан погынен ша-
галыныт, сасла:

— Бѣдѣрвлѣ, бѣдѣрвлѣ, тѣлѣндѣ шѣлѣ!

Нѣнѣжѣ иквѣреш дружнан, веселѣн отве-
чѣят:

— Здо-о-орово, Варю-ю-юш!.. Айда тиш-
кѣ-бѣ!

Тидѣм круга покшакы пыртен колтат дѣ
бѣнгѣжѣжѣ гѣц элтѣлѣт. Гудок якте эче та-
маняр минут кодын.

Тѣнгвлѣжѣ Варькам шѣкедѣлѣйт, ядыт:

— Варюш, тѣнгѣлмѣ...

Тѣдѣжѣ упшѣм савыц лѣвѣкѣ тѣрлѣтен
цикѣлеш, тѣрвѣжѣм аварта, сѣнзѣхалжым
валтен колта дѣ, воздухым поген, вѣцкѣж
юкдон, тяргатан тѣнгѣлеш: „ой, дѣ гаем, га-
ем, гаем зелененькым...“

Мырышывлѣ дорцын сѣдѣй литейщиквлѣ
эртѣт. Иктѣйт нер мычаштыш сѣнзѣлыкан,

йылен шыцшы лицән дә кашар пандашан, шагалеш. Тиды бидырвлә вйкы яратен, ласкон анжен шалга дә йылен шимем шыцшы лапакыдон усыжым нйәлтә, ошем шыцшы сынзә-халжым тәрвәтәлеш. Цехышты цилә велыц сәмбрык млоецвлә мырышывлә докы шырт-нялт-шырнялт кыргыжыт. Нини цаток йыр цымырген шагалыт дә, күкшын мыраш тынгәлмим вычен шоктат, кого юкыштыдон бидырвлә сага мыраш тынгәлйт.

Олен, урмыжмы гань вйцкыжын гудок саслаш тынгәлеш. Юквлә цәрнен колтат. Хор пыжгаят кеә. Парын мугырымбыжы дә шишкымжы мырым темден, шәләтен шуа. А цех мычкы лучке веле когон чугунный гонг рышкәлтеш. Мастер кыргыжеш.

Эдемвлә талашат. Землемешалка дуре трансмиссин шыштывлә йыжге кукшын сәрнәт.

Варька шун ярышан йлйкшы ошма ара сага кольмы кидә шагалеш. Тидын тәнгжы, Настя, якшар шыргән, якшар савыцан, тачкын ручкам кыча. Күкшы онган работница носилкам нәлешәт, литейный цех көргышкы шыдыртен нынгей.

Цех лыкышты стәл шынзә. Тиды кыртнин ылеш,—Варькын кольмыжы самынь тйкнен мимәшеш цунгырге шакта. Тиды циркыштыш изи манеж постол ылеш. Тенгеок нылен, ягылтен шындимы. Итырайимы күкшы

бортвләдон әрен шәндәймә. Стәл покшалны-
жы шәдәйр. Ти кәжгәй, цаткыды шәдәйр тер-
венжәй полируйымы кок вал слайымы. Тран-
смисси поктымдон, манеж мычкы кыдалышт-
шы дрессированный имни гань нәйнә йортат.
Нинәйн ял ләвәкәй Варька ошмам, шуным,
роким кәшкәй. Кок кыртни вал икәжәк-иктәш-
тәйм поктен, кәчәштәйдон манеж мычкы таш-
кат, ошма дон роким иквәреш луды массыш-
кы ярыкалат. Тидәй землемешалка. Тидәде
цех пәшәм ыштен ак керд.

Тиштәй начкы ошма ылмы гишән пәцке-
мәйш дә лывыргы. Кәрпәйц ара вәйлнәй сары пү-
ән, трубкаан десятник шәйнзә, сылыкын, со
ик статян сасла:

— Әй-ну, красавицывлә, йәйлерәк! Әй-ну,
әдәйрвлә, пәсәйнрәк!

Варька, акат виәнәл, вуйжымат ак лүл-
тәл, кидшәйм веле шайкыла онгыралеш, пу-
лышыжы гач землемешалкышкы ошмам кәш-
кәй. Ошмажы начкы, леләй, рокишкыла шыв-
шеш. Кидшәй тангылаәмеш, кольмым цат
кормештен чәнь каштеш.

Ошмажы вилеш, йога дә чонгештә. Варь-
кан силан, здорова кидшәй пулш вәйлнәй, онг
доны, рок лошты землемешалка доны ошын
веле каеш. Кидәштәйжәй вәйр шәрвлә пуалмы
гань аварген шәйнзәйнәйт. А әче завтрак веле
әртен! Кечәт окняшкы веле анжалын.

Мындырнат агыл привичный хыргата юк шакта:

— Эй-ну, красавицывлә, йылерәк! Эй-ну, ыдырвлә, пысырәк!

Настя тачкым шыкен кеә. Пу арава рельс тервен ружге шакта, сәрнә, кыргыжеш. Тачкын кузовшы ылыкшы ошмадон тырдон темен шындымы. Тиды лелы да шималгы. Настя арава паштек кыргыжеш. Ручкам кушкы, пылвуй якте луктен шында. Тыды кужы ашкылвләм ышта. Сары пелешан платыжы ялжы тервен вьсалтеш. Настя рок арава докы кыргыж мия. Тыды ручкажым кушкыла смелан лултал колтаат, кузовшы кымыкталт вазеш, ошма йастаралт кеә.

Яжон шырымы арава паштек талашен, тачка паштек тачкым Настя мынгеш-анеш шыведә. Тыдын гнде якшар цырежат ошемын. Савыцшы лепкышкыжы вален шынзын. Тыды савыцшым ак торлаты. Плате пачешыжы шун вьдылалтын. Шыма ботинка нержы царгалт шынзын. Косир ыдыр тидым ак замечайы.

Пылш донок хыргата, палым юк шакта:

— Эй-ну, красавицывлә, йылерәк! Эй-ну, ыдырвлә, пысырәк!

... Обеденый перерыв годом Собачеевыштыш ыдырвлә веселаяш тынгалыт. Икыжакыктыштым эртең, ошма сушилкыштыш вар йашнаш, тури панежаш кыргыжат. Ошым, шымырә турим санзал шавен тотлын качкы-

ныт. Шөртнилә тьйлгйжишй тотлы пышан
киндым качкыт, ынгйж чайым подылыт.

Обед паштек Варькан кидыштйжй кольмы
шырен дй шырен тынгланаш тйнгйлеш. Со
большы дй большы виённен шагалмыжы шөэш.

Пйшй пырахаш кужын дй лелын гудок
шактымыкы, Варька ошма вькй кенвацмы
гань шынгалты. Тйрвйндйдеок, нима гишйн
шаныдеок, таманяр минут шйнзйш.

Ййржй анжалеш дй ужеш: Настя дй молат
тенгеок шйнзйт.

Нйнйжй кйналтйтйт, тидй докы мийт.

— Ну, кенй, Варь!..

Пйцкемйш. Юр юреш. Ял лйвйлнй шапен
шйцшй земля льопырге шакта. Савыцвлй нй-
рймйшеш нелемйт. Кейш мйндйр. Хала гач
кембйлй. Жерйнок угйц пйшйшкй толмыла.
Настя йдйр тйнгжй докыла пйгйнйлеш дй:

— Варь, айда сушилкышты амаленй, — ма-
неш.

Цехйшкй пйртйлйт. Шокшы ошмаэш ыра-
жым капаят дй ял пйзйрйл пырен вазыт.
Ййд смена. Настя, вуйжым Варькан йрдй
докы пиштен, нерймйштйжй мечтаен кй:

— Лампа сага кйзййт яжо ылнежй, гар-
моньжы „Страдание“ мырым мырыжы. Тан-
цывлй!.. Конфетвлй!..

Варькан онг сагаок пйзйргй дй шокшын
пйжгйш тйнгйлеш:

— Варь, мѣнь техень вѣрѣм пѣлем. Кенѣ, а? Гармонь, мырвлѣ, цилѣ йиш закусавлѣ, дѣ оксаат ак кел. Эче тѣлѣток пуат. Кенѣ, Варюш!

— Оксам? Тѣдѣжѣм ма гишѣн?

— Да так, пѣлет, — Настя ваштыл колта, — танец тѣреш.

— А-а...—Варька нерѣм яре шывшын попа. — Варюш, айда кенѣ, ѣшкетѣн скушна. Айда кенѣ. Сойток икѣнѣ колаш, хоть гуляен ужина.

— А тѣштѣ лимонвлѣ улы? — Варька ѣшѣндѣрен кѣньѣлѣлеш.

— Лимонвлѣ? А-ам пѣлѣ... Улы векѣт.

Кышкы кемѣм ядтеок, талашышы, пѣсѣ Настя паштек Варька ашкедеш. Аганесовын питейный заведенн пѣлѣмѣ кѣкшѣ забор докы миѣн шомыкы, Варька ѣшкѣмжѣн собачеевский сѣндѣлѣкшѣм пѣлѣш. Тидѣ нима гишѣнѣт шаналтен ѣш поспейѣ. Настяжы кѣ ташкалтыш мычкы ѣняненок кыргыз кузыш, амасам пачы, пѣцкемѣш коридор мычкы Варькам виден нѣнгеш.

... Соты кѣдеж. Окнявлѣ окня-амасавлѣдон дѣ лелѣ занавескывлѣдон пѣцок кѣрен шѣндѣмѣ ылыт. Седрѣштѣ—кѣжгѣ, пышкыды половиквлѣ. Потолокышкы той крѣюкым шин шѣндѣмѣ. Тидѣн мычкы люстра кечѣ, дѣ стѣлѣм, ѣѣрѣн вацшы ямдарвлѣм, ош скатертьѣштѣш розовый тамгам дѣ качмы гѣцкодшы пѣ лаксакан шим кол мѣртѣнѣдон шѣрен

шындыммы сыкыр лаштыкым кок велѣц со-
темдѣрѣ.

Лыкышты, кроватишты, тыржалт шѣцшѣ
одеял вѣлнѣ Варька шѣнзѣ. Тѣдѣн платъе-
жы вургымла пулшышкыжы вочык кечѣлт
шѣнзѣн. Логергѣц онгышкыла ѣнгѣсѣр, кел-
гѣ ыдыралтыш вала. Тѣдѣн тѣр мычкы
икань, тыгыды шѣрѣш гань якшар патькал-
тышвлѣ кошкен шѣнзѣнѣт. Варькан шѣргѣ-
жѣм, лепкѣжѣм, сѣнзѣжѣм, тѣрвѣжѣм шѣлѣ
ѣпшѣ левед шѣнден. Седрѣштѣ, Варькан
ял лѣвѣлнѣ тѣгѣ ѣнят авалѣана, шѣдѣрнѣлеш,
тѣдѣн ѣштѣ пылвуйжым шывшалеш. Варька
тѣдѣн лаштыра усыжы вѣкѣ, каракуль кал-
пак вѣкѣ ѣнжылтеш дѣ, кышты тѣдѣм ужын,
ныгыцеѣт ѣштен ак керд.

Баян шактымы, куштымы кѣдеж гѣц кыце
лѣктын — тѣдѣмѣт ѣштен ак керд, кышты
Настя, вуйжым комдык шуѣн, логерѣшкѣжѣ
ѣрѣкѣм ѣѣрен, Варькам конфетвлѣдон, калѣ-
вонгывлѣдон угощаен.

Лаштыра усанжы Варькан кидшѣм кѣчѣлеш.
Варькан каштырген шѣцшѣ парняшкыжы
шѣргѣшѣм чиктѣш цаца. Парняжы кѣжгѣ,
пѣремѣн, шѣргѣш ак пыры. Лаштра усан
кидшѣм пылвуйжы лоѣш пѣзѣрѣл шѣндѣ дѣ,
кичкѣж-кичкѣж чиктѣ. Парня—турна. Пѣэр-
гѣ стѣл докы кеѣ, стопкам ѣлешѣт, Варь-
кан кидшѣм ѣрѣкѣш цикѣл шѣндѣ. Шѣргѣш
парня ежѣнгѣм ѣртѣ дѣ пырен шѣнзеш.

Лаштыра усан довольный. Кышанжы гыц шанавыл цырейн савыцым шывшыл лыктешят, Варькан сынзайжы анзылны шаркыла.

Савыц гыц тотлы пыш лактеш, пүэргын вес кидыштыйжы кормештен шындыммы пумагавла гань ковыжге шакта.

Варька кидшым ковыжга шактышы у пумагавла докы вктылтта, парнявлажым тарватылеш. Варькан сынзайжы анзылан йыргешкы, шымма ара каеш.

Тиды лаксырген кеят, вктын шоктыдеок, кроватьшкыжы осторожно йорылеш, пызырал шындым ялжымат ак торлаты. Кахраш цацен хырга.

Варькан лепкажы шокшы. Онгжы йрен шынзын, парнявлажы уштывлла. Кошкен шыцшы тырвывлажыдон тиды пажга:

— Лимон... Лимон... Обязательно лимон...

Лаштыра усан ялжыдон амасам чымал колта да пыцкемыш ангысыр коридорыш сыгырталеш:

— Лимон...

— Ли-мо-о-он...

— Хозалан лимоным, тидын хынажы ясыланен колтен, — сынзайжым кымалгышат, шортни цырейн, шымма коман шарым получайыш да половой мынгеш чуктылтты.

Хоза кровать докы мийят, ушты яклака пулшым тыкылеш.

— Простуен, шайлана, амалаат — кыныбы-

леш. Эртэ, тиды латнангеш. Омешталеш, ош
тылгыжшы пылвуй вйкы шаналтен анжалеш.
Йыралта, стол тыреш лимоным олен пишта
да амаса докыла кей.

VIII ГЛАВА

Мынь кукшы пушанган шыргы лодон аш-
кедам. Тумвлй вуйышты пыл кей. Бронза цыре-
ан тум эхельвлй шапкаланен шыцшы рок вйкы
йорыш шыдырвлйла вилыт. Регенялт шыцшы
дикий тум тыжем кидан укшвлйждон ыды-
рыдым лявыран пыл цуцашкы кырма.

Шып шалгышы цышмер лодон мынь аш-
кедам. Но юкдымы, шулыдымы ти тыр гыц
мылам лудыш. Палем, тыве тышты, башня
гань пушангы стволвлй шайылан тамахань
хищный зверь шылын шынзын. Тыдын шу-
жышыла, тырхыдымыла вйкем анжымыжы-
мат вак мынь цаклем. Малам чучеш: тиды
вуйта мыным ыдырал колта да шыкымжын
шулышыжым вйкем шулалтен шында. Тыды
вуйта мынын логерем гыц остатка шулы-
шым кормештен лыкташ йамдылалт шынзын.
Мынь кыргыжаш, ытлаш талашем. Лес эхель-
влй кышкы. Ушты.

Мынь шижын колтышым... тьотямын сын-
зайым ужам. Сынзавын ымылжы мыгырыш-
ма лужым муден шынден да ыжар сынза сар-

тажы гыц чернила ямдар воронка гань лак-
сышкы ши шырты шывшылт шынзын.

Авамым элтәлен шындем, тәдын сага пә-
зырнем, кижен шынзынәм. Тәдәй шокшы ла-
пажыдон вуем левед шындә дә семәлен пәж-
гә. Тидәйләнәт тәотямын сәызәвләжә амалаш
ирәккәм ак пуәп. Тәотям сәызәвләжым ниг-
намат ак кымы. Авәм дон когоньям тәдәй
сәызәжәй гыцәт ак колты, атам йәйләрәк пә-
шәш кемым веле выча, тәнәм тәдәй авәм
гыц әрәкәм сарвален нәлеш.

Кынам землянкән шү гань окняжым соты
мышкын валта, авәм пәжгә:

— Сань, Сань, кәньәл, кәньәлмә, әргем!

Мәнь төрешем атамәт кәньәлеш. Мәнмән
кым әдем ләеш ик мыжыр ботинка веле
кодын. Кәзыт тидым атам чия, мәньжәй шүк-
шәй савыцвләм вәдәйләләм, керемвләдон пи-
дәм дә, мә январь тәйлзын мардежәшкәй дә
үштәшкәй ләктын кәнә.

Мәнь атам сага домнышкы ашкәдәм. Атам
тәштәй ботинкым пу колодкадон вашталта,
а мәнь тәй ботинкәйдон токына кыргыжам,
тонынажы авәм цәрә яла йшке церотшым
вычен шынзә.

Мә талашенә. Атам анжылтеок ашкәдеш.
Атам гыц кодаш йнжәй ли манын, мәләм
кыргыжаш келеш. Шүкшәй савыцвлә дә ке-
ремвлә шүтләлт кәйт. Төрләшәт веремә уке.

Атям ак вычы. Бритва гань ивлә ял пында-
шемьм цыжге пәчкәдәт.

Атям пәшәшкә кен колтымыкы, тьотям
блбжеш. Тәдбә пәлә: тидбн докы эчеят об-
жорка дон пивной рынок донышы изи лаш-
тык толеш. Тәдбә ти удовольствим хитрость-
дон кбредәл нәлеш.

Икәнә мбнь тидбн амалым вәржб дорц
эртом ылы. Тәдбә мбньбм шүэм гбц хва-
тышат, бшке докыжы шывшыл нәльб, кро-
ватыш йбрәл пиштыш дә мутяш тбнгәльб:
кбртни гань кбчбжбдон вуем гбц лимвләм
тарва, кәпем нбзбрен шбндбш дә нопа:

— Әвәт гбц яд: пускай полбутилкылан
оксам пуа, тбнәм колтем.

Әвәм шудалеш, мәгбрә, а тьотямжы әвәм
әрәкәм кандымешкб нимат ак кол. Кечб-
ньок почти тенге лиәлтеш.

Әвәм нерад лин. Йывьрток бшкбмжбн ты-
гырвләжбм выжала, атямбн пәшә тәр оксам
шолыштеш, а тьотямжы со эче колаш ак
тумаы. Розывьем веле шбнзбн. Әвәм мәгб-
рәшәт пырахыш. Кошкен, пуал шбцшб сбн-
зәвләжбм кымыкала, тоша тбрвбжбм блбш-
тәш гань пбзбрәлеш дә землянкәшкб йбле-
рәк смбртбм колтыжы манын, йымым ыды-
леш... Вара мбнь цаклаш тбнгәльбм: тьотям
гбц камака шайыкы шблбн шбнзеш, ямдар
логер гбц тброк әрәкәм шывшеш дә, вара

тѣшкѣ вѣдѣм темен, тѣотямлан пуа... Тѣотямжы нимат разбирѣйѣдеок тѣдѣм икѣнѣштѣ шыкланен йѣн колта...

Авѣм тѣдѣлѣн бѣшкеок ѣрѣкѣм намалаш тѣнгѣлят, тѣотям скоро мѣнѣм поктылаш пырахыш, но авѣм ѣрѣкѣм коктеш пайылаш тѣнгѣлѣбѣ.

Авѣм тенге изин-олен и тыменѣн: ѣтямѣн шимѣшѣжѣ тидѣм пырахыктен кердте. Атям тѣдѣм тенге шѣдѣркѣлен шѣндѣ ылы, рок гѣцѣт шимѣ лин шѣнзеш, виѣн вазешѣт, шѣлѣтенѣт ак керд. Пѣйырт веле тѣрлѣнѣлеш, пуал шѣцшѣ сѣнзѣдонок монополькыш акшаклен кыргызеш. Тѣотям сага йѣн шѣндѣ, тѣдѣн сага кроватеш шѣнзеш дѣ коктын тѣнгѣлѣбѣт:

Тай немає гириш никому,
Як мени, сиротыни...

Атям шуку тырхыш, шѣѣн монополькышкы кендѣлеш. Кукшыгечѣ йѣде мѣнмѣм цѣвѣлѣтѣ, упнѣм ыдыра, камака туре ялашвлѣнѣм кошта. Варажы тидѣт цѣкнѣш тѣнгѣлѣбѣ.

Гарбуз вурчыш. Взаимопомощь касса гѣц оксам намал толы, тѣдѣндон вес получка якте качкын лѣкнѣ. Горновой тѣотям вѣкѣ анжыктен попа:

— Остап Никанорович, техень гѣц перегайт.

Атям юк лыктеок колыштеш, тѣдѣлѣн по-

паш ак äптёртй. Тйды Гарбуз сага таманяр гәнй тагыш кен-кен колта. Тйшец вара тонына тйхеньок шйдән агыл, ласкорак лиэш ылы. Но у ойхывлй толмыкы, эче шалген йш тырхы. Äвäm тьотям сага остатка оксам йун пйтйрйш. Получка якте эче шуку кечй кодын. Äвäm ботинкйжым заглатеш пиш-тйш. Äтям токына цярй яла кыргыж толы да äвämйм шуку ши. Дй вара йшкежят Ага-несовын заведенишкй кыргыжы.

Äвäm рок вблец кйньйл йш керд, кйкйрген шйнзйнйт, лапцакан кйй.

Йыдым тьотямдонат тама ак яры лин кол-тыш, кроватьшты пйцкйтйн йнгйрен киш, пйрдйльй дй сотемйшеш шйпок тырлыш. А ирок цилй Собачеевка пйльш: Остапын вйтйжй йрйкй йук колен, а ыш гйц кешй Никаноржы шам гйц лйктйн.

Ик маняр кечйштй тьотямын йлйш шык-ланышы кого кйпшй совсемок укшен кен. Сйнзйжйм кымымыжы анзыц тидй мйньйм тйрвйжйдон веле токыжы сйгйрйльй дй пелештйш:

— Сань, äтят тйньйм заводуш йл шах-тыш ровотаяш колта гйнь, тйнь тйдым проклинайы, пушт.

Сагаэм шалгышы Гарбуз мрачно келесйш:

— Сань, тьотятлан келесй, что завод тиш-тй виноват агыл.

Вара Никанор шыкланыш сйнзйжйдон зем-

лянкәм шуку анжылты, Гарбуз вѣккѣ анжен шѣндѣш дѣ тамам ѣнят тѣдѣлѣн келесѣнежѣ ылы, но шамакшы ѣш ситѣ. Горновойын кидшѣм ѣкшен кешѣ парявлѣжѣдон цат корместен, тѣдѣн вѣккѣ нѣргѣтѣн шуку анжыш. Остатка яктеок кидшѣм ѣш колты.

Тидѣм Гнилой Оврагыштыш плакальщидывлѣ мышкыныт. Тѣотям кым стѣл вѣлнѣ киэн, тѣдѣлѣн вѣр ситѣде. Ял мычашешѣжѣ табуреткым шѣнденѣт. Онгжы кузен шѣнзѣн, мѣкѣржѣ шывшылт вазын.

Козьма ѣзѣм тайымашты уке ылы. Тидѣм ѣрня перви Сибирѣшкѣ колтенѣт.

Ѧтям этапный пунктшыкы¹ прощаяш каштын. Прокатный цехѣштѣ смазчиквлѣн, подручныйвлѣн, вальцовщиквлѣн забастовкым тѣрвѣтѣм гишѣн Козьмам ссылкыш колтенѣт. Стачка цилѣ цех мыч шѣрлен кен дѣ ѣрня мыч шывшылтын, мелкосортный, заготовочный станвлѣѣт тѣштѣ участвуенѣт. Козьма стачечный комитетѣн² председателѣ ылын. Германский фронтшыкы новобранецвлѣн кокшы партим колтымы годым Козьма забастовкым тѣрвѣтен. Оборонылан ровотайышы до

---

¹ Этапный пункт—Кугижѣн Российышты корнышты арестантвлѣм амалтым вѣр, тома.

² Стачечный комитет—„стачка“ шамак гѣц (забастовка), забастовкым видѣш рабочийвлѣдон айырымы комитет.

менщиквләмәт скоро фронтышкы нәләш тын-
гәләт манмы шая ылын.

Тьотямым землянкә гыц сумеркән лыкте-
вәй. Сотыгечынжы пүэргывлә пәшәштәй ылы-
ныт, а лелем, пуал шыцшы Никанорым Со-
бачеекыштыш изи вәтывлә луаткок киддо-
нат лүктәл ак кердтеп. Дубняк, Коваль, Гар-
буз дә әтям тәдәм намал лыктевәй. Пулш
вәйлншйтәй полотенцывләм төрләлтәлән, ни-
нәй токо веле пыжарымы ош коропдон ша-
галыт, әнят самой ти вәрышток шукердәй
перви Никанор рокым ташкен шалген дә бш-
тәймә хатыжым анжен, сусу лин. Шукердок
юкшым ямдышы шонгы пи первиш брвезы-
жы годшылаок трүк талашен опташ тынгә-
льәй. Землянкә докы стражниквлә толыт.

Эдемвлә коропым олен, өрән колтен, рок
вәкәй шындевәй. Конопатый стражник, усы-
жым пәйтәркәлен ашкәд миш дә шәдән яды:

— Тә логыцтә кү хоза ылеш?

— Мәнь,—әтям анзык ләктәй.

— Хатышкы ашкәд, тәжәт пырыда,—ко-
нопатый келесәш. Короп вәкәй бняндәймәлә
тәрәнн анжен, тәдәй брвезы әдемлән прика-
зываетш:

— Оролы, Федоренко, вара анжалына.

Циләм землянкәшкәй поктыл пыртевәй. Кы-
дашевәй. Обыскываевәй.

— Кышты Козьма әргыцын хәдәйрвләжы?
кыш карангендә?—конопатый ядыштеш.

— Шукершен эргым тонына ак ылы—алям
лелын отечайыш.

Конопатый токем ашкеш миш.

— А вот ырвезаш маланна кыце келеш ци-
ля шайышт пуа. Тенге вет, карапуз? Ма
тырветым шагалтет? Ну, келеси: ызатлан ик-
та вәре пумагам намалынат, а? Икта вәре
анят рокеш таенат?

Гарбуз мынь вькем туран ашжа, но юкы-
мат ак лык. Мынь аштем, кыце ызам икәна
мблям тамахань пумага пачкым пуш. Мынь
цаклем, тиды гишан попаш акли, да тырве-
мат ам тарваты.

Конопатый карангеш. Землянкашты эче
изиш сарналәлеват, стражниквлә кудвичышкы
ләктевы. Стражник коропышты кычәләш при-
казым пуш. Ниньжы, нерыштым пызырәл
шыадең, кичкыжын, Никанорым сарыкәләт.

Нимат ыш моэпәт, кевы.

Никанорын вуй мычаштыжы Варька шалга.
Тиды шанавыл цыреән парсын савыц дон
сынзавыдшымы ыштылеш. Варькан кидышты-
жы вады рымәлгышты шыма коман шортни
лимон йылгыжеш.

IX ГЛАВА

Ик ирок ма амален кыныылна да землян-
кәнам шынаат палы. Тыдын стенавләшыжы
тигытдон йыргешкывләм лапаен шындымы.

Тѣ йѣргешкѣвлѣ покшалан нѣл яла шалгы-
шы безобразный фигурым рисуен шѣндѣмѣ.
Ял дон кид лѣвѣлнѣ ѣвшѣщѣ кашар нерѣн
пи цуца шалгат.

Картин лѣвѣлѣнжѣ сирѣмѣ:

„Тидѣ—шужыш Варька дѣ тидѣн озы пи-
влѣжѣ“.

Цилѣ Собачеевка анжаш кыргыж толын.

Ѓтѣм ял лѣвѣкѣжѣ анжен, пѣсѣ кольмы-
дон тольгыжтарен, землянкѣ гѣш лѣктѣ, юк
ликтеок рисуѣымым нѣжѣн шуш дѣ талашен,
лап амасашкы пырен кеш. Ѓкѣмѣм кѣнѣл-
тѣш. Шаргагемѣм чимешкѣжѣ, шѣльѣм ялш-
тымешкѣжѣ тѣдѣм вычалы. Вара тѣдѣн
парсын гань кужы ѣпшѣм цаток пѣтѣрѣл
кычыш дѣ яды:

— Кышты тѣнь нѣрѣдвлѣм нѣлѣнѣт?

Цѣтѣрѣмѣшеш Варькан пѣвлѣжѣ цодыге
тѣкнѣт, сѣнзѣвлѣжѣм кымыкала, лицѣжѣм
мѣден шѣндѣ дѣ шеклѣнен оправдаялташ
цаца:

— Ѓти, нѣлѣнѣм, ей-богат оксала нѣлѣнѣм,
вот хоть шадран Настѣ гѣц яд.

— Келесѣ, подлюга, кышты нѣлѣнѣт?

— Оксала нѣлѣнѣм, ѣтиѣм, вѣрешемок ва-
лен кѣш лижѣ, вѣр гѣцѣмѣт 'кѣнѣлѣш ѣн-
жѣ ли.

Ѓтѣм Варькан вуйжым рок тервен цаток
темдѣл шѣндѣш дѣ ѣпшѣм шывшылы. Тѣдѣ

лелѣ мышкындыжыдон акамым кыдалжы гыц
шиеш да шелмыжы йыде охла Тыдын охлы-
мы юкеш землянка стенавлӓ цытыралтыт,
какляка ялан стол тыргештылеш да манман
урлым юкат, Варькан охлым юкшат ак
шакты.

— Ну, ынде келесет?

— Келесем.

Варька шайшты, кыце тидылан Аганесов
ышкеок ковровый кемым подарен да поцка-
та пайштанга дон рублевкым пуэн. Кыжгы
мясник шалымым налын пуэн. Тагун кидвлӓ
анят вашт кайшы цылкам да ыргеньы шар-
гайшым чиктен пуэныт. Тагу анят пукш хал-
вадон, якшар аракадон угощаен, шывшалын
да тидын ушты явлӓ донжы пылуи мычкы
сукалтылын. Ку? Ак ашты.

Варька атяжылан цила попен пуш, лимон
гышан веле мондыш. Атям тидылан кыны-
лаш палшыш, ведра докы виден нангеш да
шывшын келесыш:

— Мышкында да ма дорца лактын ке,
атят ылым монды, сек последний шлюха-
жок ылат.

Варька мыштеок лактын кеш. Седрӓштӓ,
парсын савыц кыалта, ял лывалны кывыжге
шакта.

Мынь, землянка гыц чынь лактамат, тиды
паштек кыргыжым. Тиды изи капан, мыгыр-

гея шѣнзѣнѣт, шайыкыла анжалтеок ашке-
деш. Заводын кѣкшѣ забор сага пѣзѣрнеи,
Ямской рынок гач инженерский кварталвлѣ
дорцын кеѣ, заводской пустырьвлѣ - мычкы,
свалкывлѣ лодон ямшы гань ашкеш. Сѣн-
зѣжѣт ак уж, иѣлшѣжѣт ак кол.

Кечѣ мыч сѣрнѣлтѣ: вадеш Аганесовын
ночлежка анзыман шагалы дѣ тама гишѣн
ѣнят шаналтыш. Мѣнь тѣдѣн докы ѳрдѣж
гѣц кыргыж мишѣм дѣ ѳштѣ кидшѣм шек-
лѣнен тѣкѣльѣм.

— Варь...

Тѣрвѣжѣм цѣтѣртен, тидѣ трук сѣрнѣл
шагалы:

— Каранг, Сань.

Дѣ амасам пытлuch чѣчѣн шѣндѣш, ноч-
лежкын пѣцкемѣшѣш пырен кеш.

Тидѣ вара хала рынок мычкы мокмыран
сѣрнѣлтѣн. Аганесовын ночлежкышты Варь-
кан кѣпшѣм роалтылыныт, элтѣлѣлѣнѣт, як-
таренѣт. Тѣдѣ темѣн кердѣмѣ рынкыланат
достанен. Шолывлѣдон тосым кычен, чердак-
влѣшкѣ тыгыр-ялаш шолышташ каштын. Пѣц-
кемѣш лыквлѣштѣ шин шѣндѣмѣ сѣнзѣвлѣ-
дон кымыкален шалген.

Кынам мѣнь ѣшкѣмемѣн родныквлѣм ям-
ден пѣтѣренѣм, ѣшкетемок кодмыкем Варь-
кам мѣнь пазареш вѣш лим. Тѣдѣ ломыж
цѣреѣн парнявлѣжѣдон саралгы, шокшы сы-
кырым цѣвештѣл, ѣѳргештѣл, пилюльыла не-

леш. Шөртни цырейн нунчык парлана, Варь-
кан сарем шыцшы пүвләжым, нбызылтшы
нержым мүдә.

Тиды токем шекләнен ашкеш миш. Тидын
ушы шапкаланен, шоэемын. Тоша лицаш-
тыжы шыргы лувләжы вйк ләктын шынзыныт.
Тырвывләжы кырышт шынзыныт.

Мынъ лишкем миш дә олен пелештыш:
— Сань...

Мынъ тырхен шым керд, сукалтен шынзым.
Варька лүдын колтыш, слабкаем кешәт, рс-
кыш какляныш дә мынбын вuemым ты вәрыш-
кы мүден шындыш, кышты тагынам цаткы-
ды дә шокшы онгышы ылын.

Йырна пазарыштыш халык погынен ша-
галы.

— Кыце тиды, сердешный, парвала!—Лелы
корзиным намалшы ваты шелән әрдывләжым
лопке шиеш.

— Эргыжым, ужамат, мон тамат!—шим са-
выцан папа цаклымыла мәгыралын попа.

— Анят шолыжы?—тагу анят лош пырыш.

— Шолыжы? Тидын марлан кешашлыкшат
дә йдыр нәлшашлыкшат цывигы нәры улы
сай.

А Варька мынбын упемым нийләтә, тыгыре-
мым төрләләтә, начкы сизәвләемым бштеш дә
семәлә:

— Ак кел, Сань шоляем. Вот шукеш агыл

кӱнгӱж толеш, дӱ мӱ эчӱт коктын шӱргӱшкӱ
нӱштӱлӱш кыргыжына.

Х ГЛАВА

Ӓтямлӱн лӱдӱш толын.

Тидӱ олтыдымы лап землянкӱӱш ышкет-
шӱ мӱ сагана кодаш лӱдеш. Тӱдӱ пӱшӱ гӱц
толеш дӱ амаса доран ӱрӱн шагалеш. Нӱрен
шӱцшӱ парусиновый пижгомжы кидшӱм
ӱлӱкӱлӱ шывшеш, тупшы мыгырген кӱ, вуй-
жы кечӱлтеш, а сӱнзӱвлӱжӱ тамам кӱчӱлӱт.

Тидӱ пивнойшыкы кӱ, пӱшӱ тӱржӱм йӱӱш,
Аганесовын притонышты тошнаен шӱнзӱ, ти-
дӱ кым тетяжӱ шужен шӱнзӱмӱм монда.

Мӱ ышке турешнӱок ылӱш кодна. Соты-
гечӱм шиӱдӱлмӱшдон тӱнгӱлӱнӱ. Митька йӱл
гӱц сек анзыц шижешӱт, ӱтямӱн пиджӱк-
шӱм чий дӱ йӱвӱрток землянкӱ гӱц лӱктӱн
шӱлнежӱ. Но цаткыды кидӱн Нюрка хитры-
йым шӱдӱнгжӱ гӱц хватя. Нюрка ышкеӱт па-
зарыштыш халык лашкы, лавкавлӱ докы
лаштыкым, копейкӱм кӱчӱш кенежӱ. Пид-
жӱк мӱшкӱрӱм темӱ. Седӱндонок тӱдӱ верц
шиӱдӱмӱш тӱнгӱлӱлтеш. Митькан кидешӱжӱ
имни аржа постол Нюркан цаштыра ӱпшӱ
киӱн кодеш. Нюркан кӱчвлӱжӱ Митькан
шӱргӱм ыдырымашеш якшарген шӱнзӱт.
Кӱн сила шукурак кодын, тӱдӱ пиджӱкӱм
нӱлӱн. Нюрка хоть кынамат тӱрвӱжӱм сӱн-

гѣмблѣ шагалтен шѣнден, вуйге-ялге ѣтямѣн шукушѣ пиджѣкѣшкѣ тѣргештен пыра дѣ ту-пешѣжѣ тѣпнѣкѣм сѣкѣлтен, добыча кѣчѣл кеѣ. А Митька шушырвлѣжѣм ныла, шѣдеш-кѣмѣжѣм сѣнген унижаялтеш.

— Тѣнь, вѣтиѣ, сыкырым хотѣ канды.

Мѣнь нинѣм когонѣыштымат ам яраты. Нинѣ мѣнь гѣцем силанрак ылытат, нигнамат пиджѣкѣм ак пуѣп, пазар гѣц кѣчен кандымы сыкыр пѣрцѣкѣмѣт мѣлѣм ак пуѣп, седѣндон нинѣм ам яраты.

Гнилой Овраг шайылны, кырык неркѣштѣ вольык шѣшкѣлмѣ вѣр улы. Тѣдѣн кѣкшѣ забордон пичѣмѣ кудвичѣжѣ ушкѣжвлѣлѣн, презѣвлѣлѣн, саснавлѣлѣн, кеквлѣлѣн витѣвлѣ-ѣш кѣдежтѣл шѣндѣмѣ. Шѣшкѣлмѣ анзыц презѣвлѣм, саснавлѣм дѣ кекѣм пукшенѣт.

Мѣнь комбы витѣшкѣ мишѣм. Ыражышкы пырен кешѣм, тидѣжѣм пивлѣ пырын ыраж-тенѣт векѣт. Кудвичѣ кыт мыч ѣнгѣсѣр тѣ-гѣнѣ киѣ. Конюхвлѣ тишкѣ шолтым дурандым ѣѣрѣл пуат. Ылѣмѣшѣштѣ остатка гѣнѣ шык-ланен качкыя, комбы цуца витѣштѣ чѣнге-дѣл шалгат. Мѣнь нимат намысланыдеок тѣ-гѣнѣ докы мишѣм дѣ нѣнѣлѣок шыкланен, цаштыра немѣрѣм качкаш тѣнгѣльѣм. Ком-бывлѣ вѣкем кечѣлтевѣ, укш ганѣ пингѣдѣ нерѣштѣдон лочке чѣнгѣт, мѣлѣм качкы-шыштым ѣнештѣ пуѣп. Тенге гѣнят, мѣнь

изиш качкын поспейышым да вес кечы якте тырхем.

Вес вәре мёнъ каштелам, кёлмёмлә. Царя яла да выргемдёмы ылынам гынәт, бойня яктежы кыртыжталынам.

Скоро мёләм кок әдемлән качкышым кёлчәләш вәрешты. Митька вады йёде мёнём землянкәшкы ак пырты, тәрём кычә.

Тидёләнәт кышәнеш дурандым намалынам. Тиды гыц выгодым ужын, тиды Нюрка гыцәт тәрём кычәш тынгәльы. Тынәм Варька дон мә тиды ваштареш икышын лinä. Мә коктын пиджакым церотдон чиәнә. Мёнъ киндём кандем, Варька мёләм амасам пачеш, а Митька шужен шынзә.

Әтям землянкәшкы сыкыр пыдыргыма тикәнәкәт ак канды. Мә ёшке веле тидёлән вәк пукшеннә. Тиды шуку гәнә мә гыцнә кычёмёлә ядеш:

— Нюр, сыкыр лаштык уке вәл?

Нюрка шыкланыде. Тидын почти со запасыжы улы. Тәпнәкым лыктеш да сыкыр лаштыкым пуа. Мёнъ икәнә бойнышты когорак көргы-хирсы лаштыкымок монам. Мә тидём Гнилой Овраг ёрдышты шүәлтёшнә, лаштыквләэш пёчкеден шолтышна, мёшкыр аваргымеш качкын шёндёшнә да кодшыжы гишән шанен шынзёшнә.

Кымылан Нюрка предлагайыш:

— Сань, әтямлән домныш намал нәнгемә.

Чишбмат, намал нянгешбм.

Атям домнышты горновойшты ровотая. Теве мбнь атямбм, кымда бннгбжбнбм, ко-го кбпбнбм ужам.

Тидб кужы ломым нблыб, рабочийвлбм сб-гбрблыб дб нбнб луаткок кидб леткым чб-чбш тбнгалбт, чугунлан йогаш корным бш-тбт.

Молнам атям тидбм бшкетшок бштен. Ло-мым покшецбн кыча, тбргештен вазаш вуй-та какляна. Шбжбм канатдон ялшта, цилб кбпшбдон шайыкыла цбкнблеш дб варажы онгжыдон, логержбдон охлен, ломдон иквб-реш анзыкыла тбргештб.

Кыце горновой Остап бшкетшок луаткок эдем вбреш ровотая, инженервлб, нбнбн вб-тбвлбштб тбдбм анжаш толыныт. Мастер тбдблбн тблзеш кым тбнгбм приваен дб эче-бт сбрен.

Но тидб перви ылын, кынам атям Гнилой Оврагын пивнойышкы каште, каждый кечбн шокшы лембм качкын, пбшбшкб сагажы сыкыр лаштыкым, кок турим нблеш ылын. А кбзбйтшб силажым ямден. Тидб ломым сб-рбкблблеш, дб тбдбн анзылны лампывлб мыльгалтыт, пблгомат тбтбрбшкб сбрнбл-теш дб ял докок вала. Дб Остапын изишеш канблтбш шбцмбжб, шулблтбмбжб, йукшб гань ылмы гбц ытлымыжы шоэш. Но акли--

ровотаяш келеш. Да вуй сәрнәмәш гыц кен-
вазаш Ынжы ли манын, сынзәвләжым кымен,
кидвләжым механически тәрвәтәлеш.

Тидын техень настроенижы вес рабочийвлә
вйкы ванжымыла чучеш, лом нимат кынеш
ак тол. Ломжы йылыш кыртни цырейн шун
леткым ыдыркала веле, чучен ак керд. Луат-
кок кид цилә векылә шывшылытыт, ударым
тыгыдемдәт.

Кыжгы, шыргы луштыжы кыранәлгы сим-
сы пәтман, каля сынзәйн дә ыдрәмәш юкан
мастер тыргыжлана. Плавка уже шукершен
йәмдй. Ик минутат шывшаш акли. Тыды
горн докы кыргыз миә, тьорге веле сасла:

— Тә домнышкы амалаш толында ма? А
тынь мам анжет? — атям вйкы кечәлтй.—
Кычы, ышкеок пыдырты, ну!

Атям ломым колталтыш дә явләжым ви-
сымәлә кидшым рокыш виәтйш. Кидшы
каршта, цытйрә. Кидвләм виктен, лывыртен
колташ келеш. Тыды кошкен, шелышт шыц-
шы тйрвйвләжым йылмйжыдон нылалеш.
Омжы дә йумйжы шоэш.

Остап мастерын вуйжы гач мылгатан ан-
жа дә тама гишән кынде лелын шаныкала.

Остаплан тошна дә, каньысыр лин колтыш.
Мәгырынежы, дә йәл анзылны намыс. Ошма
вйкы шынзы дә вуйжым сәкәлтйш. А мастер
цорге сасла, тыдым онгжы гыц хватыш,
лүлтәл колташ цацыш дә шыдешкым паржы-

дон шыккыл колтыш, худа шамаквләдон шу-
дал шындыш.

Остап лывшалт кеш. Бутылочкинён шәрлы-
шы сьнзәвләжым, мыгыли нержым, онгыла-
шыш кечыш тьрвьжым, логер маклакажым
ужы да трук ашындәрен колтыш, кыце ти
эдем тидым лу и гьцәт утла шуку тьжем
кечывлә мычки обижаен.

Дә теве эчеят мастер тидын анзылны шал-
га, тьдым пи гань шамаквләдон шудалеш,
онгжым шыркедә, ровотаяш заставляя.

Шуку иаш цилә шьдьжы шум докыжы
погына, цилә орланымашвләжы чьнь юкым
пуаш тьнгәлевь. Тиды мышкындыжым хо-
зьяйский мастерын вуй вькы лүлтальь, шелән
сьнзәжы гьц шелын колтыш, ошма вькы йо-
рен шуш.

Гарбуз сагашы домнышты ровотаен. Тиды
вуйта тидым выченок шалген.

— Правильно, Остап, пу эче тидылән икә-
нә, цаткыдыракын.

Гарбуз тьнгвләжым сьгьрәльь. Каменщик-
влә молотыштым шуэн колтат, горновой-
влә—ломвләм, катальщиквлә—арававләм, га-
зовщиквлә—аппаратвләм, чугунищиквлә — на-
грозкым, формовщиквлә—ошмам. Доменщик-
влә кьжгы мастерым шуды киддон хватевь,
ошмашкы шуэн колтевь да пощадым сарва-
лаш пырахымыкыжы веле тиды дорц ка-
рангевь.

Вара горновой Гарбуз чугуниқвләм, каталышиқвләм, формошиқвләм конторышкы һангеен. Нһнһ дежурный инженерым кыченһтәт, смольы раствореш нуштһлтен, вһкһжһ пылым-шһрәшһм кһшкен шһнденһт дә завод мычкы тачкеш шлаковый откосышкы шывштен һангенһт.

Кыды-тидһ доменшиқвләжһ, последиствилә гыц лүдһн, ломвләм һәлһн, леткһм чүчәш тһнгәлһнһт.

... Шун розвыянг шһнзһн, кышты-тиштһ мақы пеледһш гань лин колтен, дә трук тыл йоген ләктһн.

Забастовшиқвлә изменым ужмыкышты вес цехвләм кһнһлтен, митингһш ашкелдһнһт. Нһнһ домна докы кыргыжыныт, ломвләм, кольмывләм шывшын һәлһнһт, канававләм, валвләм пыдыртенһт. Чугун йлһкшһ роқыш йогаш тһнгәлһ, пыдештһ, смөртһм шәрһш.

Әтям, сһнзәжһм кычен шһнденәт, кыце кыргыжы мһнь ужим.

Плавкым иктәт йнештһ спасаеп. Чугун шимемеш, каргыж гань лиәш, тидһм анжен, оголвләштһ шалгышывлә сусу лит.

Мһнь көргһ-хирсһ лемһм токына укшен кешһм дә тһкәлтһмһмок һангешһм.

XI ГЛАВА

Атям тѣнѣм домнышты колыде. Чугун тылипвлѣ тѣдѣн сѣнзѣжѣм йалатен колтенѣт. Тидѣ пел бокан кашты. Кечѣлт шѣцшѣй бѣнгѣжѣ вѣкѣй вуйжым тѣрѣнѣдѣ, тамам колыштеш. Атям слѣпѣй ылмыжылан вуйта намыслана: тѣдѣ сѣнзѣ комдышыжыдон доктылалтшы сѣнзѣ-сартажым мѣдѣ, кыма. Здорова сѣнзѣжѣм тѣдѣ кымдаракын кѣрѣш цаца, мирѣм пиш яжон ужмым, тѣдѣндон сусу ылмым каждылан бѣняндѣрѣш цацымла чучеш.

Но атямѣн сусужы уке. Тѣдѣн нимажат уке. Тѣнгѣлмѣ забастовка неудачно пѣтен. Атям дон Гарбузым полици тѣ кечѣнок кычен кеш. Но горновойвлѣ, каменщиквлѣ, вальцовщиквлѣ, сталеварвлѣ, нѣнѣн требоваништѣм удовлетворяймешкѣй, Гарбуз дон атямѣм ытарымешкѣй дѣ нѣнѣм мѣнгеш заводш шагалтымешкѣй пѣшѣшкѣй бѣнештѣй шагалеп ылын.

Кым ѣрня бастуенѣт. Дѣ хозавлѣ хитруяш тѣнгѣлѣнѣт. Гарбуз дон атямѣм освобожденѣт, пѣшѣшкѣй шагалтенѣт. Но завод пѣшѣм полный ходдон тѣнгѣл шоктен веле, нѣнѣм капка тѣгѣ поктыл лыктыныт.

Рабочийвлѣм угѣц тѣрвѣтѣш Гарбузын цацымашыжы нигышакат шагалте. Нѣнѣ янгыленѣт, шужен шѣнзѣнѣт.

Кыңызыла кайшы, йжал, янгылен шыңшы
Гарбуз иканә токына толы. Тыды организа-
циштыш тамахань арествлә гишән атямлан
почти сәинзәвәддон попыш дә равнодушно
пәтәрәш:

— Скоро мәнмәмәт поген нәләйт.

Трук кыныл шагальы, стәл выкы оксам
лыктын шуш дә сәгәрәл колтыш:

— Канды, Сань, йрәләш келеш, шүм йыла...

Мәнһ нигнамат Гарбузын әрәкәм йүн
шынзәмбәжым ужтелам. Кызытшәт тиды ху-
дан йуәш, кого вуйжым лапавләжәддон кы-
чен шындә дә, олен качайыл попа:

— Выходым, выходым моаш келеш, дә
йәләрәк.

Мәнһым токыжы сәгәрәләй, әрдә лоәшй-
жә пәзәрәл шындыш дә пүәшем стопкам
тыкен, мәнһым уговаривая:

— Йу, Санька, соикток шүәт, нәнә сволыч-
влә тәләт соикток вуй лүлтәләш волям ак
пуәп. Мәнһ совсемок тынгерәк ылам манын
ит шаны... иргодым әче арок ашкәдәм.
Йу, йу...

Атям стәл лошты мыльгалтеш дә шай-
лана:

— Микола Николаевич, пүгәр, тынь доке-
тәт шоам, шоам, мәнһ тәләт йләмәшемәм
әштен пуәп.

Каля сәинзән мастер тиштәкен цилә вуйна-
матанла тыдәлән чучын.

Атямън остатка кечъжым аштем. Тидъ то-
кына шуку веремъ толте ылы. Землянкъш-
кыжы толы. Хына постол, ыргем кыдаште-
ок, амаса дону шалгыш. Мъ кымытын, шу-
жен пьзырген шыцшывлъ, камака вьлны
шынзенъ дъ тьдын вькы ордыж эдем вькы
анжымла анженъ. Токуна ынжы ми манын,
мъ юкымат ана лык, лудына.

Тиды пиш шеклянышы дъ тыр ылеш, ары
векат. Калпакшым кыдашеш дъ, воздух йор-
тен шумаш гыц сарта перегымла, анзыцын-
жы намалеш. Седраэш шынзындалеш, ма
докуна семалаш кидшым вьктъ, лаштыкым
кычъ машанет.

Мынь Нюрка шайыку шьлын шынзым.
Шелышт шыцшы ти лапам вуешем ынем
тыкныкты. Мынь лудын шынзынам: упем
иканашток порох пижын кемьла вьлын кеъ
машанем. Лыкышкыла йымем дъ пу пырын
цытырем. Ти лицъ, пьлыштынгыш кен шыц-
шы ти кого сынзывлъ дъ тореш пьрынзык-
влъ мьланем лудыш.

Атям ышкымжын уродствыжы гыц манман
лудманнам цаклыш. Иктъ минут сырлен ке-
шы шынзыш. Вара трук кыныльы, шукшы
тыгыр шокшыжыдон ужшы сынзайым муден
шындыш дъ землянкъ гыц вовэшок кыргыз
шыльы.

А ирок токуна Гарбуз кыргыз толы дъ
маланна олен советым пуш:

— Тә әтядән остаткажым хоть анжалаш кемәдә...

Мбньв әтямьм мастерын кбжгй стьоклан верандышты ужым. Тишкы тидьм ненавистьшы канден. Но предупредительный мастер тбдьм севәл шуэн. Шүлбштбьм Остапым ял лбвәлән шәрбьм ковервәлән севәл пиштен.

Әтям пбсьб изи ломым кормештенәт, комдык шәргәлт вазын. Слөпөй сьнзән сьнзәвынжы күшкы лултәл шьндбьмь. Ньргәтә сьнзә-сартажым кәрен шьнден.

Мьньв шьм мәгьрй. Шанен шалгышым: „Все-таки әтям махань кужы“.

...Әтям колымыкы бльмәшнә бш вашталт. Цилә тошты статянок. Мә землянкә гьц ләк-телна. Кынам-тинәм Оврагыштыш жәләйбш вәтбвлә веле мә докына нырат: брюква ушманым кандат. Нюрка первишбләок цилә добычым бшке кидьшкыжы поген нәлеш. Но тбдь шык агылат, мәләннәәт важым нылалаш пуа. Йыдет-кечет кого камака кьргбштб шьнзенә, тбшәкен әвәм перви сыкырым күктә, ведрә пырыман коршокеш лембм шолта, тийн ыргемвләнәм опта ылыы.

...Бельгийский шьргб гьц цәнгә цуцавлән юкым, имешшы кыпыш бльбштәш пышым, кьдбртбшән юр анзыц юалгым, свежә йәктб дон верба пышым ялахай мардеж намал

канда. Степь саремеш. Митька дон Нюрка камака көргөштөй кийт, кәкәрген шөңшөй пылвуйвләштөй лимәп онгылашышкышты какляртат, кахырымашеш цытырәлтөйт, кахырымашешөштөй тошты сың ланзывлә айырлен вилөйт.

Уже таманяр кечөй нинөйлән пумы брюквым мөйләм пуат, кыньөйлтеок кийт дә изиш хоть ёрөктәләш нинө мөньөйм сарвалат. Мөнь нинө лошты киәм, мөйләм шокшы, а нөинө шайланымышты годымат вәк со шокшым кычәт.

Мөнь икәнә сотеммөй годымок үштеш шижөйм. Тырлен кешөй Нюркам цаклышым. Мөньөйн вес монгырыштем Митька. Тидөйн пөйлшөйжөй эче шокшок, но шәрен пиштөймөй кидвләштөйш кычвләжөй иганьвлә. Кәкә тырвөйвләжөй юкымат ак лыкеп.

Шөп тыр мөйләм пиш лүдөш. Мөнь камака гөц ләктөйн кенем, но тидөйн пөцкемөш, әнгөйсөр логержөйм мон ам керд. Стенәвлә дә Митька дон Нюркан вктәрен шөндөймөй әвләштөй ак колтеп.

Мөнь саслем, но пөцкәтә, лап камака свод мөньөйн юкемөйм нелөнок мийә.

Понгыжалтмыкем, нерем бойня пышым цаклыш. Сөинзәәм пачамдә луды парусиным ужам. Тидөйм өрдөйжөш шуән колтемәт, кыньөйләм.

Мөнь полицейский линейкышты ылам. Төшәкән колышывләм шывштат, сагаэм әкәм

дон бзәм киат. Йырвәшнә пазарыштыш халык. Мбнь нбньм лудбктем. Линейка гбц кбзбт якте эче иктат кбньблте. Тидбм Собачеевкын историжб ак палб.

Нюрка дон Митькамат кбньблташ лиэш манып, эдемвлә шанат. Но нинбн кидвләштб каклярген шбнзбнбт дә кошкен шбцшб ышма луэшбштб шим пйтмәвлә вазалыныт.

Линейка пакыла лочырге кеш. Мбньм мбнгешок землянкәшкб кандевб.

Мбләм халупын ти пустажы пиш лудбш. Потолкы пиш кукшб. Стенә ложы кымда. А мбнь пиш изи ылам. Стл мбньбн шүэм төреш ылеш.

...Мбнь землянкә гбц ләктбн кыргыжым. Бнде мбньбн иктат уке.

XII ГЛАВА

„Дура кыва“ — мясник тум тангата гань мытык дә кбжб. Тбдбн мбшкбреш кого маклака кушкеш. Шеланг шбнзбннат, тидб кушкеш манып, Собачеевкышты бббшбвлә попат, а мәнмән пазарышты завистливый торговкывлә „Дура кыван“ мбшкбрешбжб жавагуды пашен манып бняндәрәт.

Дура — лбм агыл. Тбдбн лбмжб—Дора Александровна. Кынам тбдб рынкын верәжбм дә обычайжым принимаен, тбдбм, „тетя Дура-лягушка“ манып лбмденбт. „Дура кыван“

сѣнзавлѣжѣ тѣр вѣреш ѣмле тышкалтен, тем дѣл пыртым шарик ганьвлѣ. Тѣрвѣжѣ ке-чѣлтѣн, айырлен вацмыла чучеш, шѣргѣ лу-влѣжѣ кок векѣ шѣрлен шѣнзѣнѣт. Ышма понгышвлѣшкѣжѣ арбузвлѣм таен пиштен машанет.

„Кыва“ рынкышты кагыльвлѣм торгея. Тѣ-дѣ кол выжалым рядын самой бойкий пе-рекресткышты шалга. Пецкѣ гань пулшвѣл-нѣжѣ круглый год кѣжгѣ миж шѣль. Кого мѣшкѣр сагажы ѣрѣктѣш кѣртни ящик. „Кыва“ сѣнзавлѣжѣм ѣѣмѣктѣ, воздухым не-лѣн шѣлѣлтен шѣндѣ, мытык явлѣжѣдон какляналын, пазар кымдыкеш сасла:

— Кагыльвлѣ, кагыльвлѣ, уѣш жарымвлѣ, мѣ кѣргѣнвлѣ...

Тѣдѣ мѣнѣѣм Гнилой Оврагеш мон. Со-бачеевка кѣтѣшток ылшы ѣшкѣмжѣн халу-пышкы виден нѣнгеш дѣ келесѣш:

— Значит, тѣнѣ шѣмбелемѣн эргѣжѣ шо-теш лиѣт. Мѣнѣт тылык постол ылам.

Тидѣ мѣлѣм шапкаланыш фотографим ан-жыктыш, тѣштѣжѣ цѣвигѣ гань тетявлѣжѣ шѣнзѣт. Мѣгѣрѣл колтыш:

— Цилѣн колен пѣтевѣ, ныр вѣлнѣш шу-дыла ѣшкетемок киѣн кодынам.

Сѣнзѣ вѣдшѣм шелѣнг шѣцшѣ кого са-выцдонжы ѣштѣмѣ дѣ строго пелештѣш:

— Тѣнѣжѣ мѣнѣѣм Дѣра Александровна ман.

Мыньым изи кагыльвлӓ гишӓн мыраш тым-
даш тӓнгӓльбӓ. Мыньбӓн нимат семеш ак
лӓк. Пӓрт покшалан шагаламат, вуемым лӓл-
тӓл урмыжам, „Дура кыва“ гишӓнӓт, изи ка-
гыльвлӓ гишӓнӓт ам шаны.

„Кывам“ шӓдешкӓ, тенге гӓнят, сагажы
рынкыш нӓнгеӓ.

Мӓ кок юкдон сасленӓ. „Кывам“ трӓк цӓр-
нен колта, дӓ мӓнь бӓшкетемок саслем.

Халык погына, мыскыла, но изи кагыль-
влӓм охотан нӓлеш, ярата. Шукат ак эртӓ,
мӓнь бӓшкетемок листӓ ящикдон рынкышкы
лӓктӓш тӓнгӓльбӓм, а „кывамжы“ тоныжы
продукцим йӓмдӓлӓ.

Но мӓньбӓн выжалымашем ак ке. Изи ка-
гыльвлӓм выжален пӓтӓрӓбӓдеок намал миӓм.
Рынок йӓбрӓнӓ.

Тӓнӓм йӓд йӓде мӓнь пум постараш тӓн-
гӓльбӓм, а сотыгечӓнжӓ пыжарым тарваш-
влӓдон, сӓкдон, коксдон камакам олтем, дӓ
якшарген шӓцшӓ изи кагыльвлӓм сӓркӓлӓ-
лӓм, тӓдӓвлӓм „кывам“ кужы стӓл вӓлнӓ
тышка.

Дора Александровнан памятьшы худа, кы-
намжы мӓньым пукшашат монда. Мӓнь ти-
дӓ гишӓн бӓшкеок шытырланем. Стӓл йӓргец
талашен сӓрнӓлмӓжӓ годым, утӓнӓш жӓ-
ралтшы изи кагылым роалтен нӓлӓм. Вара-
жы йӓвырт лаштыкын качкам, логерешем

нүнжбкйм шындем. Тенге блем. „Дура кы-
ва“ довольный ылеш.

Мбнь привикненйм, чтобы ирй жерянок
манман окня докына Собачеевкын нормаль-
ный бльмаш кежы. Ассенизационный пецкя-
вля свалкышкы йочырге эртят. Собачеев-
ский ватбвля шбртнялт-шбртнялт бойныш-
кы кыргыжит, вольк коргы-хирсйлан церо-
тышты вярйм нйлаш талашат. Кужы тыгы-
ран, мокмыреш какярген шйцшб лицан за-
бойщик Коваль кыргыжеш. Тйрвйштйм ны-
лен, охота гйц пивля толыт. Вальцовщик-
вля, горновойвля, каменщиквля акционерный
завод гйц бмблкяля эртят.

Первиш тангвляэм, луаткок ийш смазчик-
вля эртят, да мбнь нинйн сынзаштйштй сын-
завыдбйм ужам, аль анят шйжгя охоница
вашт тенгеля мблям каеш.

Тенге ирок йбдеок. А тагачы окня туре
иктят уке. Мбнь бшке ваштарешем стенаш-
тй шапкаланышы фотокарточкым уже рас-
кыдын ужам. „Кывам“ мбньым со эче ак кй-
нблблб да бшкежят ак ровотайы. Пйзбртеп
колтым помидорла кайшы пеледбшан празд-
ничный капотым тбдб чиэн. Шйжгятя тб-
гйр анзылны тотлы пышан шавыным шуку
шбрен шалгыш. Вара ижбй токем пышкыды,
пуры ашкед миш:

— Сань, а Сань, кынъёлок.

Сынзэ комдышем мёнъ цаток пёзырэл шёндем, амат тэрвэнь дэ шанен киэм: „Тагачы махань празник вэл?“ А „кывам“ талаштара:

— Сань, кынъёлок, цилэ сусуэтём амален эртэрет.

Сынзэвлэем пачам.

— Тёнъён ёзят, Козьма, слободкышкы толын.

Козьма ёзэм? Тидё тёдё ылеш, кыды пайаштё качкын пётэрёдым сыкыр лаштыкшым со канда ылы, а получка годым конфетём нэлеш ылы? Тёдё упем ыдыра ылы дэ лыдаш тымдаш цацыш.

Уке, тёдё ямын. Сынзэем кыmem. „Дура кывам“ эче иканэ сёгёрэлят, амасам паштекшё пытлuch чучён шёндыш.

Ёнде яжонок амален шёндыш лиэш. Амален кенем, а ом ак шо.

Сырлен кешём. Лепкаштем шокшы кидём цакем.

Мёлэм чучеш, вуйта папам мёнъ турештем мырен шалга. Счастьеш шижён колтышым дэ ужам: вуй мычаштем пандашан, палдём пёэргё йёрен шалга. Тёдё олым тўшак гёц кынъёлмемат вычен ёш шокты, вуем хыватьыш дэ цаштыра пандашыжыдон тёрвемём карштарен цёгёлтэш тёнгальё.

Охыр тыгыр шоқышжы гыц Козьма Ызәм-
мьм пәлен колтышым.

Теве кызыт тиды мьньым семәлә дә, пандашыжы гыцәт акважыл, мәгыра. Вара кид-
шым шалалтен колтыш дә сасла:

— У, гадвлә, проклятый гадвлә!

Мьньым онг сагажы элтәлыш дә, сьнзә-
вөдшым лявьрәшкы патькалтарен, өлицәшкы
намал нәнгеш.

Собачеевка талаша, Аганесовын заведени
докы вәшкә. Кыдым кого праздниклә го-
дым веле шөндөк гыц лыктын чият, тьдывлә-
дон яжон нәрәялт, цилән өлицәшкы ләктөныт.

Цилән Гарбузын тыргыжланыш юкшым
колыштыт.

Тагачыжы махань кечы вара? Праздник?
Төнге гынь, малын Собачеевкыжы йүкшө
агыл, ак шудал, шьргы лу гыц вьр ләкмеш-
кы ак лоцкы? Малын шахтервлә дә мета-
листвә кызы кидә ак шиәдәлеп?

— Революци!

— Россия кугижәдеок!

— Тау йымылан!

-- Вот ылымәшет төнгәләлтеш, ә?!

Собачеевка Аганесовын заведени доран по-
гынен шагалын дә тамам выча.

Кырпыц крилецыш ызәм кузыш. Тиды мь-
ньым халык анзылны вуйжы гыцәт күшкы
лүлтәл шөндөш дә сьгырәл колтыш:

— Тәнгвлә! Ти брвезы вькы анжалда. Ти-

дѣм выродок маныт. Тидѣ эдемвлѣ вѣк ан-
жалаш лѣдеш. Тидѣ ваштыл ак мышты. Ти-
дѣ мѣньѣн шоляэм ылеш. А тѣмдѣн тетя-
влѣдѣ тидѣ гѣц мадон яжо ылыт? Тѣмдѣн
шыжарвлѣдѣ тидѣ гѣц мадон яжо ылыт? Тѣ
ѣшкежѣ мадон яжо ылыда? Ку мѣнмѣм вы-
родоквлѣм ѣштен? Ку мѣнмѣн ѣбрѣмѣшнѣм
шившын нѣлѣн? Ку мѣнмѣм сусу гѣц каранг-
ден?

Ѣзѣм мѣньѣм рок вѣкѣ шагалтыш. Тѣдѣн
шая лошки горновой Гарбуз нырен кеш.
Тѣдѣ ял парня вуй мычкы шагальы, пылвуй-
влѣжѣ цѣтѣрѣт, лишкѣжѣ халыкым шывшеш.

— Тѣнгвлѣ, ѣлдѣ ѣлѣмѣшнѣ гишѣн отве-
тѣм ядына! Нинѣм логерѣштѣ гѣц кормеш-
тенѣ!

Гарбуз Собачеевка верц келесѣш. Тѣдѣ
Собачеевкин шѣмѣштѣжѣ пыргедѣ, тѣдѣн
шанымашвлѣжѣм колышт нѣлѣѣ. Гарбуз пѣ-
тѣренѣт ѣш поспейѣ, тѣрвѣжѣт эче когон
ѣжмѣш паштек кошкыде, а забойщик Коваль
пѣсѣ тѣрѣн кѣм нѣлѣѣ, окня-амасавлѣм пы-
дырташ тѣнгѣлѣѣ.

Тиштѣ агыл ма тидѣн цилѣ оксажым, ци-
лѣ пѣшѣжѣм шывшын нѣлѣнѣт, тетявлѣжѣм
кѣцѣзѣм, вѣтѣжѣм проституткым ѣштенѣт?

Тарваш гань ланзыргыжы, ночлежкым пы-
дырты, забойщик Коваль!

Анжал, тѣлѣт палшат. Теве тѣньѣн вѣтет

кѣчѣжѣдон амасам царга, тидѣ тѣдѣн кре-
постъшым вуйжыдон пыдыртынежѣ. Ти прок-
лятыѣ пѣжѣшѣм ѣѣлерѣк, ѣѣлерѣк шѣвѣк-
тен кѣшкѣдѣ манын, тѣдѣ пѣэргѣвлѣлѣн
сасла.

Теве ѣѣлен шѣцшѣѣ ѣвѣт дон пѣгѣр валь-
цовщик заведенин амасажым кѣдон шин пы-
дыртевѣ. Халык складвлѣшкѣ пырен кеѣ. Ям-
дарвлѣ тѣонгыргат, чѣчен колтым пецкѣвлѣ
гѣц сыра ѣога. Тагышец, лык гѣц тыл чон-
гештен лѣктѣ дѣ Аганесовын владенижѣ цу-
дыге пожареш ѣѣлаш тѣнгѣльѣ, Гнилой Ов-
раг мычкы тылиплѣ чонгештѣлѣт. Собаче-
евкышты, пашкуды землянкѣвлѣ пижѣн кевѣ.

Горьовой Гарбуз тыл салым дон шѣкш ло-
гѣц лѣктѣн шагальы. Тѣдѣ кидшѣм лѣлтѣ-
леш, шѣдешкѣмѣшеш ѣрдѣнгшѣ ѣкшыдон
ѣжеш:

— Тѣнгвлѣ, анжалда, теве мѣнмѣн мускул-
влѣнѣдон, вѣрнѣдон стройымы дворецвлѣ
шѣнзѣт!

Февраль ѣштѣ кечѣ сотеш казак саблы-
влѣ ѣѣлгѣж колтымыкат, Собачеевка шагал-
те, лѣдѣн колтыде, цѣкнѣде. Козьма сек ан-
зыц кидшѣм шалалтен колтыш.

Мѣнѣ ужым, ѣзѣм кыце кенвазы. Мѣнѣ
Гнилой Овраг тѣр мычкы кыргыжым дѣ
ялвлѣэм кыш нѣнгеѣт—шаналтыделамат.

Пѣлем—Собачеевкын развалинывлѣэш ак
шагалеп.

Мынъым иктят ыш цаклеп. Мынь кыргы-
жам, халык лошты Гарбузым кычалам. Ын-
де тиды веле мыньын икты кодын. Ышкет-
шок.

ХІІІ ГЛАВА

Ты кечывлан беженецвлӓ, отрядвлӓ, дезер-
тирвлӓ, спекулянтвлӓ вокзал цицок ылевы.
Вокзал шуку тылзы мыч мылам у приют
ылын. Иканы качмем когон шон колтыш. Тош-
ты поезд цистернышты нералтен колтышы
мешочник доку йымен мишым.

Тыдын кым пачаш мешакшым мынь пич-
кын колтышым, да шортни шыдыр гань тыл-
ипла шапнен йогышы пышона лывакы кы-
шанем кычышым.

Спекулянт сынзайжым пачы да кидем гыц
хыватыш, тыды тангвлӓжым сыгыралы да
нын луаткок мышкындыдон лыгевы да то-
девы, мынжык питарыш севӓлмешок тырлен
кешым. Йыле шин шуэвы. Пу шылым шы-
шер сокдон леведын, кыце пу лошты брон-
зовый шыраш пыдыргаш тынгӓлмым тотешт
кердтымем жӓлайӓлат шым поспейы, уже ша-
мемӓт ямы.

Мешочниквлӓ, колышы кӓпым рельс вӓлан
кодаш шекланенӓтӓт, мыньым пуста вӓрӓш-
кы шывшын нангенӓт, нуж-каржангы лошкы
шуэн колтенӓт.

Но мѣнь пиш живучий ылынам, вес вѣр-
ѣшкѣ ыдыркален кешѣм, сѣнзѣем пачым, ох-
лышым. Тѣнѣм мѣнь вѣш и линѣм Крыла-
тыйым.

Крылатый мѣньѣм вокзал лишнѣш пуста
вѣрѣштѣш нуж-каржангы лошты мон, тѣш-
кѣ тидѣ лакированный лелѣ чемоданым на-
мал миэн. Тѣдѣ кѣртни кѣрѣк дон никели-
рованный сыравачым пыдырташ тѣнгѣлѣн
ылын, дѣ совсем сагажок мѣньѣн олен ох-
лым юкем колын колтен. Кѣртнижѣм олен
пиштен, чемоданжым карангдалын, анжалын
дѣ рок элтѣлѣшѣм, мѣньѣм, ужын.

Вѣлнем мѣнь цигѣн пандашым ужам, вуе-
мѣм лѣлтѣлшѣ, ямдар гѣц вѣдѣм йѣш пу-
шы кидѣм цаклем. Тидѣ мѣньѣм ѣшкѣм-
жѣн кѣдежѣшкѣ намал нѣнгеш. Цилѣ кѣкѣ-
влѣем шѣрен шѣндѣш. Мѣлѣм шѣшерѣм
йѣктѣш. Начкы савыцым пиштѣш. Вуй
мычаштем шуку шѣнзѣш.

Тѣдѣн сага ѣшке кытлашем ѣрвезѣм
ужам. Тидѣ, вуйжым кымык цикѣл шѣнде-
нѣт, вѣкем злой сѣнзѣвлѣжѣдон анжа дѣ юкы-
мат ак лык. Шим эдем тѣдѣм нигнамат
колтым лѣмдон сѣгѣрѣ — Луна манеш. Тѣ-
дѣн анжымыжы кѣнѣѣсѣрѣн чучешѣт, мѣнь
сѣрнѣл вазым дѣ кѣйыр пандашан докыла
кырмем. Тидѣжѣ кидшѣм шокшы лепкѣш-
кем пиштѣш дѣ, кѣ ылам, кыштышы ылам,
кыце лѣмем—ядыштеш.

Мѣнь сѣнзѣвлѣэм кыем дѣ якшар Никанор гишѣн, Собачеевка гишѣн тѣрвѣдон пѣжген веле шайыштам.

— Йѣлерѣк парем. Тѣнь верцет дела скучая. Мѣньым злой ѣрвезѣ сага коден, ѣшкежѣ скоро кен колтыш.

Луна тѣшѣк тѣреш шѣнзѣ дѣ совсем пурынок яды:

— Тѣлѣт маняр и?

— Луатиктѣ—тѣдѣн вашталт кемѣжѣлѣн сусу лин отвечѣйшѣм.

— Мѣлѣмѣт тѣнѣрок лишѣшлык, только Крылатый сага ик и уш мѣнь ѣлем.

— А кѣ ылеш ти Крылатыйжы?

Ѣрвезѣ вѣкем ѣнѣнѣдѣмѣлѣ дѣ эчеѣт шѣдѣн анжалы.

— Ат пѣлѣ? А тевеш тѣ шим кугуза. — Вара пѣгѣнѣлѣ дѣ пѣжгѣлтѣш:—Мѣ тѣдѣндон, пѣлет, „скачкышкы“ каштына, икѣнѣкѣт эче попазыделна. Тѣдѣ тѣнѣмѣт тымда. Тидѣ яжо пахан ¹.

Крылатый мѣнѣн тѣрлѣнѣмѣшем тырхыдымла когон вычен. Тидѣ мѣнь гѣцем ѣшкѣмжѣн помощникшѣм ѣштѣнежѣ. Таманяр ѣрня перви тидѣн дорц яжон тымден шоктымы помощникшѣ лѣктѣн шѣлѣн.

Мѣнь эче ял вѣкѣт яжон кѣнѣл шоктыделама ылы, кѣдежѣштѣ веле лывшалт-лыв-

¹ Пахан—жулик.

шалт кашташ цацем, Крылатый церпет самогоном, кок кышан ыржа лашашым, охырецвләм, коштым калявонгым намал кандыш.

— Тагачы мәнмән пазар лиэш, — тыйнын шачмы кечетым мышкындалына.

Тиды самогоном стопкадон йуэш. Луна пйтәриш подылтышвләшөк йорын кеш дә кровать лбвәкбй пырен вазы, киш. Мыләм пахан стопкам вicktәлтбш дә семәлен пелештбш:

— Маняр кердәт йу, мыртишкә, а вара привитнет.

Кидшбдон пулшем элтәлтбш, пблш докем пүгбнәльбй дә пбжгбш:

— Эх, падан, мбнь тбнь гбцет эдембм бштем. Гад лиәм, если ам бштбй. Первый жулик лиәт! — Дә, кымда лапажыдон шбйре пандаш логбц ыржа пыдыргывләм итрәен, логербшкбжбй стопкам кымыктен колтыш.

Кынам церпет охырембй, Крылатый кбнбйл шагальы дә занавескбм карангдалы. Стбюк-лажы шелән дә шимбй ылеш. Пахан олен дә торжественно келесбш:

— Ну, кенә...

Луна мешәкбм бштәльбй. Крылатый ялаш кәснбйкбш яжон шымен шбндбмбй изи ломым кербльбй дә мә пбцкембш, мбндбр пблгом лбвәкбй ләкнә.

Өлицәштбй тыр дә пуста. Забор шайылны пи урмыжеш. Крылатыйын брюк полдышы-

жы изи ломын кёртни тервен шёрнёмжы шакта. Вуйжым пулш кёргышкы цикал шынденят, Луна тёргештёлеш. Пахан кужын да тёр ашкылта. Мёнъ паштекшы кеем. Крылатый пугёнлеш, ынгылдара:

— Мә ыргышток: раз, два — и готово. Только, анжы, ит луд.

Иыд юалгеш векят тёрвёллэм цётёраш тёнгалевы. Мёнъ кыргыжаш тёрвёншым, мёнъ ёрёнем, кыргыжам да Крылатыйын арды сагажы пёзёргем.

Кёртни решеткадон пичен шёндымы ёрт доран шагална. Крылатый анжылтеш, вара решетка гач чёнъ тёргешта да тёршец кидшым пуа. Луна ёшкеок ванжен кеш да амаса докыла ашкеды, вуйжым виктен шёнден, вуйта ұпшёнзеш машанет.

Мә таманяр гәнә ёрт ёёр сёрнёлнә. Шулалтёлдеок выченә. Юк шактымла чучеш гёнъ, рок вёкы виалт вазына. Ёнде ижы Крылатый изи ломжым лыктат, окня докы ашкеды.

Тама ёнят паханын кид лёвёлнёлжы цунгрт кукшын шактен колтыш. Мёнъ каклянен шёнзём да слабый вuem сёрнёл кемым цаклышым. Вара турештем шёдән пандашым, злойын тылгымым ужым. Мёнъым мыргайы мем гишән ырсат, дела м ёёлерак кашарташ мёнъым талаштарат...

...Крылатыйын туп вёкыжы кузен шагальым. Тиды мёнъым пулш вёкыжы лулталы

дә пачын шуму форточкым мѣнь ужым. Тѣшецѣн шокшы дѣ тотлы киндѣ пыш лѣктеш. Мѣнь вуем пѣцкемѣш ыражышкы цикѣльѣм, дѣ цаклышым, кыце Крылатыйын силан кидвлѣжѣ мѣньѣн тоша кѣпемлѣн йѣлѣн квартирѣш пыраш палшат.

Тенге мѣньѣн у ѣлымѣшем тѣнгѣлѣлтѣ.

XIV ГЛАВА

Крылатылан шѣртни кечѣвлѣжѣ тѣнгѣлѣлтевѣ. Мѣлам чучеш, что тидѣ ѣшкѣмжѣн коклы йѣш шолы ѣлымѣштѣжѣт нигнамат техень кого счастьеем ужте.

Тидѣн сѣнзѣвлѣжѣ куп нѣргѣтѣштѣм ямденѣт. Юкшат пышкыдырак дѣ йойрак лин.

Тидѣ ѣшкѣмжѣн „малина“ гѣцѣн лѣкте ганьок. Цилѣ пѣшѣ Луна дон коголянна пумы.

Мѣ Луна дон тосым кычышна. Тидѣлѣн пѣшѣнѣн лѣдѣшѣжѣ палшен. Вадеш мѣ охоташкы лѣктѣн кенѣ. Хала мычкы кыргыжталан, сравачан квартирвлѣм кѣчѣлѣнѣ. Луна ѣштѣштѣжѣ ломик, мѣньѣн — мешѣк. Уштѣ, лелѣ сравачын онгыжым кычыл анжаат, Луна ломикѣн пѣсѣ вуйжым сергѣшкѣ керѣлеш. Мѣ нѣл кидѣ рицѣкѣм темдѣл колтенѣ дѣ йѣд тырышты кѣртни кѣрмѣ юкшактен колта.

Луна ломикѣм сорочка лѣвѣкѣжѣ таен

пйштӓ дӓ оролаш шагалеш. Мӓньжӓ ӓрдӓнг-
шӓ ялан амасам пачам. Тӓдӓ урмыжеш, йо-
чырга, мӓлӓмжӓ шӓмем сӓрнӓлтмӓлӓ чучеш.
Мӓнь амасам кымдан пачын кодем. Трук
шӓлӓш ӓче вес выходым йӓмдӓлем: ӓлицӓ
окням пачын шуӓм.

Квартирӓм шыкланен ӓирӓктем. Гардероб
гӓц костюмым, пальтом шывшын лыктам.
Тӓдӓвлӓ мӓньӓм вуемге леведӓт, шӓлӓш,
ашкедӓш лелӓ.

Ишкеш сӓкӓмӓ парсын плӓтьевлӓм кып-
тыртылам. Нинӓн тотлы пышышты гӓц вуй
сӓрнӓ дӓ сӓнзӓм кымалтымы шоӓш.

...„Малинышты“ мӓньӓм уже вычат. Кры-
латый Каиным ӓжӓн толын поспеен, шолы
хӓдӓрвлӓнӓм тидӓлӓн ыждарен колтен дӓ кӓ-
шӓн цицок оксам получаен.

Крылатый ик ведрӓ самогоным канден.
Тидӓ ик ыр кокаинӓм мон, стопкавлӓм тьон-
гырга. Кокаинӓм увшӓц шӓнденӓт, Крыла-
тый веселӓ дӓ счастливый, когон ваштылеш.
Мӓньӓм ӓлтӓлӓ, ӓшкӓмжӓн вуйжыдон клят-
вым пуа, мӓнь гӓцем смелый дӓ ловкий по-
мощникшӓ ӓлӓмӓштӓжӓт ӓче уке ылын ма-
неш. Тидӓ даже мӓньӓм шывшалаш цаца.

Стопкам тӓрдон йоктарен, мӓнь йӓӓм, ӓш-
тӓ самогоным нелӓм, тамахань тылым шӓ-
мӓштем йӓртем.

...Дӓ со тенге: йӓлӓн квартира дӓ мешӓк;
перекупщик дӓ окса; самогон дӓ мырвлӓ.

...Мя Лунадон хвораен колташ сөрөшнә.
Цат элтәлен пырен вацна дә одеял лйвәлнй
цйтйрәш тйнгәлнә. Мйнь кайышланем вел
машанышым, но лачокок хвораен колтышым.

Өрдйжйн киәм, изиш шамым нәләм, пй-
тәри ужмыла йшке тәнгем вйкй анжалам.
Коптилкын шәләныш сотыжы шүкшй вырге-
мән Луна вйкй вазалеш. Тйдйн вуйышты-
жы—лелй калпак ара гань уп шымен шйн-
дйм вйргеньйлә каеш. Тидй мазут лявйрә-
эшәт, шим шарык кавашты мылахай ймйл-
кәэшәт ак шимемәлт векәт. Нйнй лепкә мыч-
кыжы шөртни йәрймлә шәрләт, шйргй мыч-
кыжы валат, шүштйш ланзырген шйцшй савыц
лошкы пырат.

Мйнь олен ядым:

— Тйнь кыды край гйц ылат?

-- Собачеевский,—Луна отвечәййш, шок-
шы пылвуйвләжйдон сагаэмрәк пйзйргәлы.

-- Собачеевский? Мйнь Гнилой Оврагыш-
ты техеньйм ужтелам доко.

-- Мйнь тәмдән Собачеевка гйц ам ыл,
йшкймнән гйц, Юзовский гйц ылам. Юзов-
ка хала улы, колынат? Әтям центральный
шахтышты ровотаен, а әвәмжй йун каштын,
тәйвиләнен дә мйньйм сйнзәем гйц шйренок
шиш ылы. Мйнь әтямлән маняр гәнә жал-
ваенәм, а әтямжй шүкшй савыц постол ылы
дә мйләм тенге веле шүдйш: „Тйнь тй стер-

ван кидшым севал шу^а—маньы. Мёнъ тенгеок и ёштёшым. Мугреп шайыц тёдым оро-
лалым, йамышкы шёкял колтышым, вёлец
левашдон темдал шёндёшым. Атам толмеш-
кы леваш вёлец шым валы. Мёнъ атямлян
циля шайышт пушым, а тёдыжы как сыгы-
рял колтыш да мугёрепышкы тыргештыш,
а тышецшы нима юкат ак шакты. Как тыр-
гештыш тёды мённын шушкем, ялжыдон
ташкаш тынгяльы...

Мёнъ вёкем анжалат, Луна попаш цярныш.
Да пакыла олен тынгяльы:

— Мёнъ ты йыдын ляктён шёльым да
большы мёнгеш мителам.

Луна тамалан тырвёжым пачы, вуйта келе-
сёнежы ылы, но раздумайыш. Тиды тырвё-
жы гёц шокшым нылыш да коптилка вёкы
шыкланен анжыш.

Тагу анят окняэш шим занавескём карыш.
Рёмалгыштё картинёштёш сары усвля тар-
ванялыт, тагышты пивля урмыжыт да мыры-
маш тынгялалтеш.

Коптилкыштыш кукшы ёрдёжы ломыж
лентяля йылен пёта. Прощально кымалтыш
да ямы. Луна пакыла попаш талаша:

— Атям ёшкымжым ашёндярёктяш ку-
рымеш пялыкём кодыш...

Да, кидемым пёцкемёшёштё кёчял моат,
ялжы докы шывшыл нялён миш, тыштёжы

келгѣ пѳремвлѣ ылыт. Мѣнь Лунап пѣжгѣ-
мѣжѣм цаклышым:

— Шин шѣлѣтен...

Тѣдѣ кидемѣм ак колты, переген кыча,
тѣрвѣтен колтен, ямден шумаш гѣц лѣдеш.

— Тѣнѣым выродок маныныт манат? Ху-
да. Пѣлет, святой лѣмѣм нѣл. Тѣнѣын сѣн-
зѣвлѣэт иконыштыш святойын гань.

XV ГЛАВА

Грек пиш йой. Тидѣ Лунап „чиктен“, мѣ-
нѣмѣмѣт алтала дѣ скоро кѣжгѣ окса коше-
лекшыдон совсемок шѣлеш векѣт. Мѣнь тѣ-
нѣм слѣпѣй лиѣм, шѣдѣ дон намысеш йѣл-
мем ямеш, кечѣлтѣм.

Ти нер ѣвшѣн спекулянтым мѣ ростовский
рынкеш вѣш линнѣ. Тидѣ толкучкышты
шѣртни пыдыргым дѣ шим нѣлѣн каштын.
Луна, мѣнь дѣ Крылатый зеленый рядѣшкѣ
кешнѣ дѣ тѣштѣ кѣжгѣ бумажникѣм сѣнзѣ
оголдон анжална. Цудеен колтышы Луна
шагалы дѣ пѣжгѣлтѣш.

— Стерва лиѣм, сойток ти неграм раз-
буржуем.

Крылатый изиш йѣрѣлтѣш. Мѣлѣм сѣнзѣ-
жѣм кымалталы. Луна ѳрдѣшкѣрѣк каран-
галмыкы, шокшын пѣжгѣлтѣш:

— Святой, ороды ит ли, техень добычым

Луналан лыкташ ит пу. Тиды тынь гыцет мадон лучы?

Юкымат ам лык. Мам йа мынь Крылатый-лан келесен кердам, тиды мынь вьлланем властым налын, мынынн желанивлэмдон распоряжая?

Мя шужымнамат вак монденн. Луна лицажымат мышкын, шукшывлажым кыртни ваштырдон ялштыл шынден, айсор донь шаргагемжым тыгырла чистаен шынден да ваштылеш, каракулевый кукшый увшан мыгыр грек вьлец тыргыж-ланыш анжалтышыжым ак колты.

Но спекулянт халык гыц лудеш. Токыжы кым эдем нары веле миаг гынат, тыды йонгы вьрышкы кен колта, мыгыржым веле анжыкталеш да тышец вуйжым вькталтен, сынзайжым нералтен кымалта, толкучкым анжылтеш.

Тыды йыргец Луна цила статья сарнылты. Спичка выжалышы лин шынзын, тыдылан пел ценеш выжалыш, окуркыла кемым чистайыш, но Луна азылны грек бумажникшым лыкте.

Тиды Лунан сынзайшкыжы случайно анжалын, тыдын пысын йылгыжмыжы гыц лудын колтен да ты годшен оборванецым цаклен тусаралмашдон анжалын.

Луна огол шайыц грекым котила оролаш тынгалын.

Икәнә спекулянт оксажым лыкты, Луна кукшынди ялжым сәрәльбӣ дә тѣдѣн докы кыргыжаш тәрвәнѣш. Но ковайым шаргагем юкшы мостовой кӯэреш когон шактен колтыш тама. Грек сәрнәл шагалы, ошемәлт кеш дә бумажникшѣм левед шбндѣш.

Луна позорно цәкнѣш. Тидѣ шолштмаш практикѣштѣжѣ нигнамат ужтымы ылын.

Лунан провалжылан мѣнь сусу лим, тѣдѣ другом дә тәнгем ылеш, тѣдѣн сага килт каштмашты шуку ясым тырхенәм.

Курымок мә тѣдѣдон знакомый ылынна ылмыла мѣләм чучеш. Ма коктын иквәреш ростовский торговкывлән шокшы сыкырвләм шолштынна. Кавказышты оксадеок толшы виноградым качкын ик тѣлзѣ пиш яжон ыленнә. Таганрогышты, Привокзальский переулкышты, бакалейный лавка кӱргѣм кравеннә.

Горловский „кичманышты“¹ клопвләм иквәреш пукшеннә. Мә другвлә ылына.

Тидѣм увяжаят, почти настоящий жуликеш шотлат. Шанем, что тидѣ кол ломашты остроумный способым сек пѣтәри шанен лыктын. Крылатыйым иктәт ак әштеп. Тидѣ руководитель ылын. Ростов—Батайск перегонышты тура кѣртни корны насыпвлә улы. Нынѣ Донской лиманвлә гач әртят. Вот тишкѣ мә ик пѣцкемѣш йыдын пыреннә. Сагана пѣсѣ кѣртни кагак вуян кужы керемнә ыл-

¹ Кичман—тюрьма.

ын. Мә нѣлѣтѣн ылынна: куп Ымѣлкә по-
стол, акшаклалшы Луна, тѣнәмәт тидѣ рок
лѣвәкѣ вален кемѣлә чучеш ылы; мѣнѣ—
йой дә пѣсѣ, Балалайка — мәнмән у тәнгнә,
кыды нигнамат ойхан ылте дә йәлѣн окняш-
кы, кѣшәнѣшкѣ пырымжы годымат вәк
ваштылын, дә әче ылын Крылатый. Мә ли-
ман сиреш пырен вазынна дә вычен киәнә.
Луна керемѣн ик мычашыжым телеграфный
мәнгеш цат ялштен шѣнден, а кагак вуян
мычашыжыдон рельсвлә докы аваяленен кеш.
Луна сага Крылатый киә дә кыце действуаш
келеш— анжыктылеш.

Йыд пѣцкемѣш дә тыр ылы. Дон дор-
чок әче толшы паровоз свисток юкым мә
колна. Паровоз фонарьвлә мәнмән засадына
докок цаклыдымла лишѣлемѣт. Крылатый
тыргыжлана, тамам мәләннә сасла, но мә ни-
мат ана ынгылы. Сейчас нима юктеок дә ох-
лымашдеок иктә ма лүдѣшлә лиәлтмәшѣм
выченә.

Поезд турешнә лин шоктыш. Тәдѣ Бакуш-
кы нефтьлән кеә. Цистернын әнгѣсѣр пло-
щадкышты чак очередьдон мешочниквлә шѣн-
зәт. Луна кѣтѣзѣн лывш ганьым сәрәл кол-
тыш, дә цистерн вѣкѣ кагакым мырыктыш.

Кѣртни юк шактен колтыш дә тәгү шѣш-
кѣлмѣ гань сѣгѣрәл колтыш, но кахырал-
тышат логерешѣжѣ шѣндѣш. Секунды нә-
реш керем шывшылт кеш, цѣтѣрәл колтыш

дә эчәйт лышкыдем кеш. Насыпын тура сир мычкы таманяр кәп пәтәһрәлт валевы. Мә Балалайкадон ышкыман пәшәнам аштен колтышна дә пассажирвләм севәл шуаш кыргыжна.

Тидым талашен ыштен шушна, дә йүмьшон колтыш. Куп вәдым подылална, ынгыжә вәкы лашаш мешәквләм лүлтәл пиштышчә дә сотеммы якте Батайский вокзалышкы шонна, шергәкән добычым—лашашым паза-рышты выжален колташ ирок якте вычен шынзышнә.

Мыньюн шанымашвләэм предупреждаен, Луна гыц йәмәләын, Крылатый мьләнем попа:

— Святой, ит амалы, настоящий жулик ли-ащ сөрүметым анжыктен пу.

Мынью гыцәм өрдөжыш карангалят, тамам Луналан пәжгәлтыш, дә тидын сынзәвләжы пәлымын дә йойын йылат.

Онгыштем тыгырым төрләлтышымәт, шырен шүлештылмәштө хоть ма дә латнанрак дә тырынак мынь келесышым:

— Луна, мынь грекым разбуржуйынем.

Тиды тамам келесынежы, но цудеен колтымаш логерешыжы шынзы. Мьләм Луна вәкы анжылташ веремә уке ылы, грек тагышкы кеә.

Мынью тидын паштек кешым.

Мынью грек паштек целый әрня каштынам

дә кыдалыштынам. Дә икәнәкәт тидын сѣн-
зәвләшбѣжѣ кайзыделам. Мѣнь пәленәм—ти-
дѣ мѣньбѣм ужеш гѣнь, обязательно бѣшкѣм-
жѣн бумажникшѣ гишән әштә. Мѣнь тидын
сага трамваеш, пароходеш кыдалыштынам,
крушени паштек корны тѣрлен шоктымым
вычен, Тихорецкий станци анзылыны товар-
ный поездын теплушкышты сагажы кок ке-
чѣ шѣнзенәм. Дә икәнәкәт кымалтышы сѣн-
зән грекѣм ужтелам.

Шѣмшѣ кечешѣжѣ тидѣ изиш цәкнәльѣ.
Йыдым, самой Кавказский станци анзылыны
тидѣн вуйжы мыльгалташ тѣнгәльѣ, кужы
нержѣ дә тѣрвѣжѣ кечәлтевѣ. Мѣнь ти се-
кундывләм выченәм. Йәлѣн вуйвлә мычыкы
грек докы пырен кешѣм, молнамшылаок, бѣш-
кѣмемѣн кѣшәнбѣшкѣ пырымылаок, пәлѣм-
лә оксалан кидем керѣльѣм, бумажникѣн
шокшы шаргажым кычышым. Уштѣ цѣтѣр-
тѣш дә ик шанымаш веле: „Шижеш!“

Кынам грек тѣр шѣнзѣ, бумажник уже
мѣнь кидѣштем ылы. Тидѣ, эче нимат по-
нимайдеок, кого сѣнзәвләжѣдон кымалты-
деок мѣнь вѣкем анжа. Сѣнзәжѣ—апай гань-
влә дә мѣләнәм лишѣлвлә ылыт. Тѣ сѣнзә-
вләштѣ мѣнь бѣшкѣмемѣм ужим: кәрен шѣн-
дѣм ышман ылам дә логер сагаэм пѣзѣрәл
кычым бумажникән каям.

Спекулянт делам цаклен колтымыкы, мѣнь

тепушкын ӑнгысыр амасашкы тӑргештӑшым. Паштекем грекын охлым юкшы шактен коды.

Пиломбы тӑшкӑ лӑвӑлнӑшамыш пырышым. Вургымла ялем тӑгу вуйта земляшкӑш мӗден шӑнден. Кок кидемге штампованный шаргам цат кормештен шӑнденӑт. Карштым гӑц сусу силанрак.

Лунала акшаклен, онгын шокшыжыдон бумажникӑм ӑрӑктен, станцишкӑвлӑ кеем. Кым кечӑ эртӑмӑшкӑ, Ростовышты Крылатый анзылан мӑнь оксам шӑрен пиштӑшым.

Луна веле ӑшкетшок ары ылы. Тидӑ намыс гӑц шӑльӑ.

Крылатый мӑньӑн здороваэм верц цӑрнӑдеок йӑеш дӑ сӑнзӑжыдон ехидно кымалта.

Кынам пыток йӑкшӑш лин шо, тӑдӑ мӑньӑм элтӑлен шӑндыш дӑ намысланыдеок хывальыш:

— Святой, а кыце мӑнь тӑмдӑм ловкан аздарен мыштенӑм! Ма вара пыредӑл шӑдӑ шӑнды, ӑ? Здорово тӑнь Лунам „чиктенӑт“, фӑраерым алталым ганьок.

XVI ГЛАВА

Йыдымат, сотыгечӑнӑт юр юреш. Кӑртни корны садышты сирень тӑшкӑвлӑ ӑлӑштӑшвлӑштӑм виленӑт, вагылт шӑцшӑ укшавлӑ, лярӑ шӑппен шӑнзӑн.

Сирень лывалнй мй: Луна, Балалайка дй мбнй ййлйн чемоданвлйм пачынна, добычым пайыленнй. Тбдбн бмблбштб мй самогоным, вбд ярелй спиртбм дй одеколоным йуннй.

Сирень блбштйш ловыге шактмы годым мбнй „бурала“ дй, „стосла“ ялашем, тыгырем мадын колтенйм дй Балалайка вес тыгыр-яла-цым мон толмешкб, вады якте цйрйн киэнйм. Бндежб мй айырлышашлык ылына.

Шокшы кйнгбж эртен кеш. Мй ночлежкы-нам ямдышна.

Вокзал докы итйт ми: кого строгостьвлй тбнгййлтевб, облава паштек Гоблава кей. Детдомвлйшкб колтат. Ма пбцкембш лык-влйштб сйрнблбнй. Кбзбйт станционнй ко-чегаркышкы пырен шбнзбннй, левйш сагаок ыражым бштеннй дй кбрпбцдон йрен шбн-дбм пад сага тупнам брбктенй.

Мй шукын ылына. Мбнй ти у халашты почти иктбмйт ам пйлы. Мй Крылатый гбц шукердок айырленнй, пйлымемвлйжб — Ба-лалайка дй тошты другом Луна веле. Тидб худа друг лин шбнзбн. Мй пйлыдбмвлй га-ны вйш линй. Тидб уштбн дймылын пар-нявлйэм кычыш дй амалыдымашеш пбзбйр-ген шбцшб сбнзй комдышыжымат бш лул-тйл. А все-таки саганаок пбзбйрнй. Бшкетбн тылык гань ылмыла. Балалайкам элтйлен шбнден, нерй.

Мардеж мй докына шбйре шбжгй юрым

канда, цәрнәдеок онг вѣкем шавъ. Мѣнь
пад докыла сәрнәләм. Пиджак парлана, ом
ак шо. Лу яктеок лырыргы витен шон. Вуй
пуал шѣцмѣлѣ чучеш. Сѣнзәвләштѣ ошма.
Гнийлой Оврагыштыш шошымым, камакам,
кышакен Нюрка дон Митка коленѣт, поли-
цейский линейкым мѣнь ашѣндәрем.

Мѣньѣн аштѣмәшвләэм кѣрѣлтѣт: тәгүн
кагак гань кид мѣньѣн ялым хватя дѣ ыра-
жышкы шывшеш. Мѣнь саслем. Кредәлмәш
тѣнәләлтеш. Кого „банщиквлә“ мәнмәм пыр-
гед лыкташ толыныт. Шѣдѣ шозеш. Мѣнь
тәгүн кидѣм пырам.

Луна тәгүм вуй гѣц пандыдон лучка. Ба-
лалайка кужы „банщик“ тервен кѣрпѣцѣм
шелѣн шуа.

Все-таки мәнмәм пыргед лыктевѣ. Кымы-
тын юрышты шалгенә, ӧрыннә. Кушнѣ вуй
карка постол цәрә фонарьвлә йукшѣлѣ мыль-
галтыт.

Балалайкан шүмѣштѣжѣ шѣдѣ уке. Тѣдѣ
калош яла тѣргештѣлеш, тѣдѣжѣ ял семе-
шѣжѣ агыл, кужы, парнявләжѣдон шѣргѣ
лу мычкыжы чечоткым чивал миә дѣ пѣсѣ
йѣлмѣжѣдон попалтен колта:

Шито, мыто,
Две метелки,
Трицать пар,
Приходи, кума, зэ медом,—
Меду
Дам.

Компани шәләһә. Мә җымытын кодына. Луна предлагая кейш паровозный депошкы, песочницышкы, истопник докы, кыды специальный грелкеш паровозлан кукшы ошмам ёрыктен йәмдәлә.

Мә цилә табакнам, оксанам тьотилән пушна, дә тиды мәнмәм ирок яктеэш шокшы тўшәк лошкы пыртыш. Балалайка төрок лаксым капаяш тынғәльбә дә ойхырыдеок пырен вазы, вуйжым пылвуй докылажы шәлтәш.

Мынь сәйнәвләэм кымаш цацем, но сәйнә маклакавлә пуал шәйнәйнәт, сәйнә комдышвлә ак леведәлтеп, мынь докем ом ак тол.

Луна мыньын онгем кычәл моат, пәйжәлтәш:

— Святой, тәнь амалет, свято-о-о-й?

Луна парнявләжым кормештәшым дә келесәшым:

— Сәйнәвләэм карштат, Луна, сләпәй лиәм.

Луна кәнертен шәйнәш дә вәкем самогон качы пышдон шүлә:

— Үвшәйнәлмет шоәш, й?

— А мәләмжәй?— Балалайкан пәйжәлтәшымжә трүк шактыш.

Пайылен мишнә дә үвшәц шәйнәшнә. Шокшы лин шәйнәш. Луна какляка ялжым лүлтәлят, здорова ял вәкәжәш пиштәш, ламайылеш дә мечтая:

— Әх, кушкам вот. Кого жулик лиәм, йшләнем какляка кәзым достанем, ханга гань

кѣжгѣ пындашан сандалым моам, чтобы
явлѣ ѳнжѣштѣ кижеп, якшар тыгырым чи-
эм дѣ пингѣдѣ конфетѣм нѣлѣм.

Балалайка ѳшке турешѣжѣ попа:

— Мѣнь изи ылмем годом, ик армянин
гѣц тѣрвѣ гармоньым чипченѣм¹. Мѣнь
тѣдѣндон ѳлицѣ мыч каштам, шактем, а
паштекем шпана цуца кыргызталеш. Мѣнь
иктѣлѣн, весѣлѣн нылалаш пуалалам, дѣ нѣ-
нѣжѣ мѣлѣм сыкыр лаштыкым, турим пуат.
Вот кѣзѣт техень штука лишѣш ылнежѣ.
Тѣнь шактет, а народ ѳшкеок кѣшѣнжѣм
пѣрѣктѣ.

Левѣш кѣртним юр лывшым юк шакта,
кѣргѣш пырынежѣ.

Луна тошная:

— А Ташкентѣштѣ кѣзѣт... аяр, дыньы-
влѣ, виноград, плов. Мѣнь тѣштѣ имештѣ
ылынам, виноградым кечѣнѣшму гань качкы-
нам. Цѣрѣ яла каштынам, сирем вѣлнѣ ама-
ленѣм. Тѣштѣ тел ак ѳлѣ. Кечѣ йыдымат
ак вазал.

Балалайка вуйжым лѣлтѣлѣ.

— Луна, кенѣ Ташкентѣш?

Луна пѣтѣрнѣлтеш, сусу лин колтыш:

— Кенѣ, кенѣ.

Мѣнь юкымат ам лыкат, цѣдеят. Вычат.

¹ Чипчѣш—шолышташ.

Мѣнь ѡшкежѣт уштѣ шѣм кѡргем ѡрѣктѣ-
нем дѣ олен келесѣшѣм:

— Кенѣ.

Сотеммѣ годым, скорый поездеш, аккумуляторный ящиквлѣэш мѣ кыдална.

XVII ГЛАВА

Кужы, ѡнгѣсѣр кѣдеж. Амасажы кок эдем кѣкшѣц. Вуйжым кѣшкѣлѣ лѣлтѣл шѣндѣшѣ ѡдрѣмѣш мѣ докына пыра. Тѣдѣн упшѣ тошты лым цѣреѣн. Амаса планычка тѣдѣлѣн шѣжѣ якте веле. Цигѣн арава тарта ганьы тѣдѣ тоша. Ваштылмы паштек тѣрвѣштѣжѣ нигнаMAT шѣвѣльвѣд ак ѣѣлгѣж. Когѡэшнен сѣгѣрѣл колтым гѣц ѣлѣкѣ юкшы нигнаMAT ак валы. Сѣнзѣвлѣштѣжѣ шеклѣнен колты-маш уке. Балалайка тидѣлѣн „вѣтиѣ“ лѣмѣм пуѣн.

Беспризорный тетявлѣм принимаѣмы то-мам тѣдѣ заведуѣ.

Аѣран сѣндѣлѣкѣшкѣ путешествуѣш кемѣнѣ годым кокшы ѣрнѣэш мѣнмѣм тѣ при-емникишкы пыртенѣт.

Кечеш кым гѣнѣ пукшат. Ирок — шокшы вѣд дѣ ош сыкыр лаштык. Сотыгечѣн—лу-ды лем. Вадеш—саремдѣлмѣ кипяток. Мѣш-кѣрѣштем охырат, амален ам керд. Мѣлѣм ти короп гань кѣдежвлѣштѣ скушна. Аѣран

сандалыкышкы кенем да, главныйжы, мышкырым тембнем.

Особнякын ныр гань воля подвалышты ма обеденя. Приемникиштышывля иканышты стөлвля лошкы шынзйт.

Лембм качкын пйтарымбкына, нылен шындым цашкэм мынь лүлтальбм, да стөл лошты шынзбшы пашкудывлэмлян келесбшым:

— Давай эче ядына.

Цуцан кухняшкы кеня.

Ана яд, а цашкэвланам виктеня да тергеня:

— Опыда!

Подвалышты стөлвля ружгат. Тум левашвля тервен алюминий тьонгырга.

— Опы!

Но поварвлан пуаш нимат кодте, цила пайылен колтымы. Мынь цашкэем сарал колтемят, кухнян вашт кайшы перегородка вькы шуэн колтем. Стюкла юк ужмыла шактен колта. Шужыш приемник кыньылеш, пүвлажым кайзыкта. Тум стөл явля луцырге шактат, кухняштыш ятбдер пыракла тыгыдын шяппен кеш.

Складвля докы кыргыжына. Цинковый амасавлам пыдыртеня да галетный ящиквлэм тарвашла шалатеня, канадский ош крупчатка мешяквлэм кышкедбня да вьцшуды ышма тбдым шыкланен качкына.

Мышкыр тембн. Кад—свободым... Капка докы кыргыжына. Тбды вычыдымла покорно

пачылтеш, да пожарниквлән каскывлӓ уштӓ кечӓ сотеш шӓртньӓллӓ толгыжмым ужын колтымашеш сӓнзӓвлӓнӓ йӓмӓт.

Мӓнмӓм вӓд струя чӓнь лывшал шӓндӓ. Мӓнгеш кыргыжына. Главный бунтарьвлӓм кидге, ялге пидьӓн шӓнденӓйт да охыр, кужы кӓдежеш, вӓцкӓж олым тӓшӓквлӓ вӓлӓн, покойниквлӓм вӓкшӓн кемӓ гань кок рядеш оптен кенӓйт.

Тӓ суткашты мӓ докына иктӓт кайзыде. Кӓзӓйт йӓшкӓмжӓн штатшыдон „вӓтиӓ“ пӓтӓри лырыш.

Тидӓ мӓнмӓм шӓтӓш шӓдӓш да кӓньӓлтӓш тӓнгӓльӓ. Тӓшӓк гӓц иктӓт ак кӓньӓлӓц, ик тӓрвӓт ак тӓрвӓнӓ.

„Вӓтиӓ“ тӓр шагальӓ, сӓнзӓвлӓжӓм йӓлгӓйтӓрен колтыш, кӓкшӓ, сары ботинкӓм цат чиӓн шӓндӓмӓ йӓлжым чымалтен колтат, кӓдеж гӓц лӓктӓн кеӓ.

— Мексиканский оселвлӓ... Ну, мӓнь тӓмдӓм тымдем, тырхалда!

Лыкышты киӓм, и гань вӓддон нӓртӓмӓ вӓрвлӓӓм ӓрӓктем да шӓдешкӓмӓшеш цӓтӓрем.

Мӓнь свободым яратен колтенӓм. Мӓнь сыкыр лаштыкдон веле йӓлен ам керд. Самогоным йӓмӓ шоӓш, имни колбасам да вокзалный торговкывлӓн выжалымы чеснокан котлетым качмы шоӓш.

Приемник кудвичӓ покшалны шундон йӓш-

тѣм сарай шѣнзѣ. Тѣштѣ капквлѣжѣ лязѣ-
рѣвлѣ. Окнявлѣжѣ — шин шѣлѣтѣмѣвлѣ. Са-
раят агыл, а холодильник. Тидѣ пиш керѣл
вѣр ылеш. Йыд йѣде тѣшкѣ тифдон колы-
шы беспризорниквлѣм цилѣ этажвлѣ гѣц на-
малыт дѣ ир векѣлѣ тирвлѣэш хала пѣц-
кемѣшѣш шывштенѣт.

Кынам цилѣ этажвлѣ тырлат дѣ остатка
коптилкывлѣ йѣрѣт, колаш кеѣш манын, Лу-
на дон мѣ тѣшѣк гѣц кѣнѣылѣнѣ.

Почти йыд вашт мѣ сарай докы кешнѣ.
Ўл этажышты воспитательницѣм чуть вѣш
лин шѣнѣ шагал. Но амаса шайылан шѣлѣн
шагалнаат, ѣш цаклы. Йыд пѣтѣшѣшдон веле
сарай капкам паштекнѣ чѣчнѣ. Тѣштѣ, олым
вѣлнѣ тифдон колыш ош кѣпвлѣ уже кѣйт.
Мѣ ымбал лыкышкы пѣзѣргѣшнѣ.

Варажы сотеммѣ якте со капка юквлѣ
шактевѣ. У жилецвлѣм тишкѣ намалыт. Со-
теммѣй векѣ тир юк шактен колтыш, дѣ
удобный мытык полушубкан, юк лыктымы
кок эдем ѣшкѣмѣштѣн товарыштым грузаш
тѣнгѣлевѣ.

Мѣ общій арашкы пырен вазын поспееннѣ.
Пѣтѣриш церотешок вѣрештнѣ. Ик мину-
тышты паштекнѣ приемникын кѣртнилѣм
капка чѣчѣлтѣ, дѣ мѣ амалышы Оренбург
мычкы кыдалынна. Мѣнѣ почти тир пында-
шышток киѣм. Тѣгѣн кид шѣѣм гѣц элтѣлен
дѣ шѣлѣшѣм пѣзѣртѣ, вѣрѣм кѣлмѣктѣ.

Сәрнәл вацнем, Лунан шокшы кәпшым монем, но Ышкымемым полубубкывләән йнем выдавайы. Шүләлтен колтем веле.

Оренбург окраинышкы, кладбищышкы, кышты мыгилә йәмдйлен шьндймы, со лишкырак дә лишкырак тир кеә. Эче таманяр ашкылым кенә дә тир вара шагалеш. Мрачный эмевлә вара мәнмәм талашалын йәмышкы шуэн колтат дә йыле кен колтат.

Лудыш. Саслем. Но күшыц үштй темдә, юкым ямда. Сынзәвләэм пачам дә тәгүн пыле-вочык тьрвән лицәм ужам, тьдй мьнбым вастылеш.

...Остатка силаэм погем, колыш кәпвлә логыц кредәл ләктәм, колам, кыце кылмыш ял тькнбм юк шактыш. Тьнәмок тир шагалеш.

Мәнмәм кладбищышкы шывштен миэвй. Полушубкан эдемвлә рогожам шывшыл шуэвй. Мьнъ вуем лүлтальбм дә, мьнъ эче живой ылам манын, мьнббм йәмыш шуаш ак кел манын, шьдйрвләдон дә йымы льмдон клятвым пушым. Мьнъ свидетелеш Лунам сьгьрйшбм.

Полубубканвлә крестәл колтевй, имништбм отказен коден, кладбищә гьц кыргыжевй. Шукы миллион хрестйвлә лошты Ышкетемок ылам. Луна юкым ак пу. Юкем Ырдьнгмешкы саслем. Тьдбм колыш кәпвлә лошты кьчәләш цацем, но цакем—кидвләэм

уке. КЫНЫЛНЕМ ДА КЫРГЫЖНЕМ, но явлѣѣм ам мо. Эче саслынем, но остатка юкемжѣт пѣтѣш.

XVIII ГЛАВА

Приемникын кѣрпѣц стенѣ доран автомо-
биль шагалы. Тидѣн кѣкшѣ радиатор вѣл-
нѣжѣ лывырашылдыран йѣксѣ кек шѣнзѣ,
вѣцкѣж шѣжѣм виктен шѣнден, стальной
окова вѣлец ялжым карангден колтынежѣ,
аздарыш пѣлгомышкы вѣсѣш кузен кенежѣ.

Пышкыды мехѣн сары комбинезоном чѣшѣ
шофер лым гань ош перчѣткѣн кидшѣм мед-
ный рычаг докыла вѣктѣлтѣ дѣ автомобиль-
ный каретѣн амасам пачын шуа.

Хорьковый ыжган кѣкшѣ пѣѣргѣ сакры
гань лым вѣкѣ пышкыдын тѣргештѣш. Дѣ,
ик кидшѣдон калпакшым лѣлтѣлѣт, весѣ-
жѣм, угодливо йѣѣлтен, каретѣшкѣ вѣктѣл-
тѣш. Пѣлш якте мехдон пѣрден шѣндѣшѣ
кок ыдрѣмѣш лѣктевѣ.

Тидѣ „Ара“ лѣмѣн американский общест-
вын комисси ылын, кыдым мѣ шуку йѣд ама-
лыдеок дѣ шуку кечѣ качтеок выченнѣ. Ни-
нѣ сек цаткыдывлѣжѣм айырен, Америкыш
нѣнгеѣт манын попат. А мѣнѣн явлѣштем
кладбищышты йѣд эртѣрѣм пѣлѣквлѣок эче
улы. Крестѣвлѣ лошты мѣнѣм пеле кѣл-
мѣшѣм моныт.

Ойхы нэлеш. Целый кечбвлә мычкы пәшәде шынзәнә. Ёрвезбвлә окня рамвләм нымыштыт, увшышй тарвашым шыкштәт, табак вәреш пум шывшыт.

Йыд йбде Америка гишән мечтаем.

Кеем манын бнянем. Мбнь силян ылам.

Столовыйышкы кеем ли, уборныйшкы ли, ам алам ли, мадам ли, мбньым Америкыш колтыжы манын, мондым йымылан ышыштем ыдылам.

Счастливый шолыштмаш гань, кокаина порци гань, комиссим вычем, дә остаткаэшйжй—вот тидй толы. Остатка бинт лаштыквләм кышкем, ош мазь тамкавләм тарвем. Явләштемәт силам мом. Паремшй дә счастливый ылам, доктор анжымым вычем.

Комисси строгий. Шотат уке браковая. Ул этаж гыц циләжәт ныл десятка нәрйм веле айырен нәләнйт. Но мбнь наследственный мускулвләләнем бнянем.

Кынам мблям очередь шо, ош халатан, сынзәлыкән кужы американец докы ашкәд мишбм дә, лицәэм гыц сусу ййрәлтйшбм карангдыдеок, шелбн колташ пумыла онгембм кәдбртен шбндйшбм.

Кужы яланжы нер анзыланем трубкажым сәрәльбй, вагылтшы явләэм вйккй сынзәлбк гач анжалы, мбшкбрем тйкәльбй, пылуем гыц улыцрәк севәльбй дә весбй докыла сәрнәл шагалы, тбдбн шайылны талашышы ош

халатанвлӓлӓн тамахань пӓлӓдӓм шамакым келесӓлӓй:

— Дегенерат.

Тидӓй весӓйвлӓм анжаш тӓйнгӓлӓй, а мӓйнь шалгем дӓ, ти шамакын лӓдӓшлӓ шаныма-шыжым ам цаклы, тӓдӓй мӓйньӓн кӓп-кӓлем ыш хвалят, обижайӓлтӓм.

Нянька, шонгы Андреевна, мӓйньӓм кидем гӓйц кычыш, тупем гӓйц шӓкӓлӓй, ласкон келесӓлӓй:

— Алок, эргем, ӓлок, Америкыш кеш шӓйц яры, родимый.

Пӓйцкемӓйш коридор мычки ашкедӓм дӓ, пыт колтелам машанен, Андреевна гӓйц лачокым ядаш лӓдӓм. Кынам ӓнгӓйсӓр кӓде-жӓйшкем мишӓм, ньымышт шӓйндӓмӓй рамвлӓм, шӓйвен шӓйндӓмӓй тӓшӓквлӓм, рисуйыл шӓйндӓмӓй стенӓвлӓм ужим, — логер ӓнгӓйш ясы толын колтыш.

Тӓйрвӓйвлӓэмдон пӓйжгӓлтӓйшӓм:

— Так, значит, мӓйнь Америкыш ам ке?

— Ат ке, родимый, ат ке. Слабый ылат.

Седрӓшкӓй йӓрӓн вазам, вуемдон хангавлӓм шелӓн шунем, шелӓквлӓ гӓйц замазкам ыдырем, тӓйрвӓйвлӓэм пӓдон пырыл колтынем.

— Тырлы тӓйнь, ородишкӓ,—Андреевна манеш,—Америкыш кеш мӓйнь тӓйлӓт йӓнӓм моам.

Мӓ тӓдӓйндон кудывичӓйшкӓй лӓкнӓ.

Андреевна мѣньѣм цѣрѣн кыдаш шуш, пу-
алтемѣш сѣрѣл пиштѣш дѣ лымдон пѣшкѣш
тѣнгѣльѣ. „Кровь с молоком“ манмы ганьым
ѣштен шѣндѣш. Вара уштѣ вѣддон цѣвѣл-
тѣш, шѣкшѣ простыньвлѣдон цѣвѣ шѣлем
бархат ганьыш сѣрѣш, сыкыр лаштыкым пы-
рылтыш дѣ янгылыш комиссиш колтыш.

Якшарген шѣцшѣ шайыл няцкаѣм гѣц кужы
ялан яратен севѣльѣ дѣ кого кѣдежѣшкѣ, кыш-
кы айырен нѣлмѣ ырвезѣвлѣм помещѣенѣт,
тѣдѣ ѣшкеок виден нѣнгеш.

Вадеш мѣнмѣм, байковый фуфайканвлѣм,
вѣзѣтѣн-вѣзѣтѣн ялштым ганьвлѣм, шѣшер
бидонвлѣлѣ грузовиквлѣшкѣ шѣнден, станци-
шкѣ, вычен шалгыш поездышкы шывштен
нѣнгевѣ.

Кым ярусан классный вагонвлѣ.

Полкавлѣ пышкыды матрацвлѣдон, кывыж-
ге шактыш простыньвлѣдон, мамык кѣпцѣк-
влѣдон леведмѣ ылыт.

Сакыр шѣвѣмѣ розовый сиропан рисовый
шѣрѣшѣм ужинеш пуэвѣ. Киндѣ лым ганьы
дѣ воздух ганьы пышкыды: ик сыкырым кѣ-
шѣнѣшкѣ таен пиштѣш лиэш.

Темѣн шѣцшѣ мѣшкѣрѣнвлѣ амален кешнѣ.

Омынышты Америка каеш. Пеледѣшвлѣ
лошты шалгем, шѣшер водопадла пышкыды
река йогалта, шѣдѣрвлѣ юрла вилѣт.

Труба дон барабан юк кѣнѣлѣтѣт.

Ты сѡдѡй „вѣтиѡ“ ирок ыдылмашкы сѡ-
гѣрѡ.

Завтрак паштек тѣдѣ мѡнмѡм строгий
ряддон Ул полкавлѡэш шѣндѣш, тупвлѡнѡм
тѡрлѡлтѣш, ышкежѣ складной бамбуковый
пѡкенеш шѣнзѣ дѡ проповедьшѣм тѣнгѡ-
льѣ:

— ...Кого сулыкѡнвлѡ тѡ ылыда, тѡмдѡн
шѣмвлѡдѡ шимѣ, курымда мычкы создатель-
дѡм тѡ сарвалшашлык ылыда. Пусть тѡм-
дѡн вѣрдѡмѡт, йѡнгдѡмѡт, вуй вимдѡмѡт ти-
дѣ ирѣктѡ, у корнышкы лыктеш... Тѡ рай
гань сѡндѡлѣкѣшкѣ кедѡ, тѣштѣ пиш кого
сулыквлѡдѡм куштылгыракын простыктедѡ,
труженниквлѡ лидѡ. Тѡ гѣцтѡ шофервлѡм,
летчиквлѡм, слесарьвлѡм, машиниствлѡм,
шахтервлѡм ыштѡт.

Слесарьвлѡм? Шахтервлѡм? Мѣнь сѣнзѡ-
влѡэм кымен шѣндем дѡ юкымат ам лык.
Собачеевкым, землянкѡм, колца постол окнѡм
ѡшѣндѡрем. Сотеммѣ годым слесарь пѡшѡ-
шкѣ кыце каштын, мѣнь тѣ окнѡ ваштужы-
нам. Тѣдѣ ымѣлкѡлѡ, привиденилѡ кайында-
лын. Мѣнь ѡтямѣм ѡшѣндѡрем, кынам тѣдѣ
тѣштѣ... домнышты йылатен колтым сѣнзѡ-
жѣм кычен шѣнден дѡ кынам мастерын
стыоклан верандышты кѡрен шѣндѣшѣ сѣн-
зѡн киѡн.

Тѣ йыдынок мѣнь вагон стыоклам пыдыр-
тен шушым дѡ поезд ваштареш чѣнь лишѣ-

лемшы йыд пѣцкемѣшыш тѣргештѣшѣм.
Сотемѣш тѣнгѣлмѣкѣ, мѣнь кѣртни корны
полотно мыч кыргыжым. Пылвует тыгыр ак
мѣды, ялем цѣрѣ, вует цѣрѣ, но мѣлѣм шок-
шы. Ирок станцишкѣ шом. „Донбасский
пролетарий“ лѣмѣн бронепоездѣштѣш крас-
ноармеецвлѣ нѣлевѣ, тидѣн вагонвлѣжѣ
тервен ош чиѣдон сирен шѣндѣмѣ: „Даешъ
польский фронт!“ 1920 год.

ХІХ ГЛАВА

Йыд...

Куп лазавлѣштѣ, полосан цышкер лошты
пѣцкѣтѣ, тыр йыд.

Рельсвлѣ мычки „Донбасский пролетарий“
лѣмѣн ыжар бронепоезд кыдалеш. Сигналь-
ный тылвлѣм шим дисквлѣдон левед шѣнде-
нѣт, свисток путеок кыдалеш. Шайылан степь-
влѣ, нѣл шылдыран мардеж вѣкшвлѣ, кур-
ганвлѣ кодыныт. Анзылны дѣ йѣрвѣш шим
шѣргѣ шалга. Тидѣ укшвлѣжѣм поезд докы-
ла виктен шѣнден. Тидѣ ѣлѣштѣшвлѣжѣдон
паровоз бронь тервен ковыжге шактымым
мѣнь колам.

Купвлѣ гѣц юалгы дѣ лывыргы пыш се-
вѣлеш. Мѣнь тыгыр воротникомѣм полдыш-
тем дѣ паровоз котел лишкѣрѣк пѣзѣргем.
Мѣнь докем машинист Богатырев миѣ.

Тидѣ шим усыжым тѣрвѣтѣлеш, тѣдѣм

пангырген шѣщѣ кымда лапажыдон нийл-
тылеш, сѣнзѣвлѣжѣм йѣмѣктѣ, шѣре ош пу-
влѣжѣм кайзыкта:

— Ай, ай, махань позор, Санька, киженѣт?
Момоцашкы пырымет шѣш? Ѡнят поляквлѣ
гѣц лѣдѣн колтенѣт, а?

Мѣнь отвечѣен ам поспейѣ. Телефон зво-
ня. Дежурный комиссар трубкам кыча, кем
кавалжыдон лочкен, колштеш, Богатырев-
лан тамахань приказанивлѣм пуа.

Бронепоездын командир—бывший донбас-
ский металлист Гарбуз. Тидѣ жестокий, тидѣ
пошадым ак пу. Ти кѣкшѣ, изиш пѣгѣррѣк
тупан, шим шарга выргемѣн пѣтѣм пѣзргѣ
ваштыл ак мышты. Тидѣ сѣнзѣжѣм лѣлтѣл-
теок попа. Эдемвлѣ кыце саслат, тѣдѣ мон-
ден. Приказанивлѣм почти пѣжген попа.
Красноармеецвлѣ попат, если тидѣ саслен
шѣндѣ, тѣдѣм удар хзага, тамазар кечеш
ял вѣлец вазеш.

Мѣнь брснепоездеш привикненѣм, кѣрѣл-
теок тыргыжланымашым яратенѣм, мѣньѣн
йѣдемжѣт, кечемжѣт тѣдѣндон темѣн шѣн-
зѣн. Мѣньѣн пѣшѣэм шуку. Кухняшты турим
ирѣктѣш палшем. Машинистын помощник-
дон иквѣреш паровозым шѣренѣ, изи ремонт-
влѣм ѣштенѣ. Кынам пулеметвлѣ доны красно-
армеецвлѣ цѣрѣн кийѣт, мѣнь нѣнѣлѣн вѣдѣм
намалам. Мѣньѣм Саня маныт, а кынам се-

мәлһнештһ гһнь, маныт: „Дите, Сань, поди сюда“.

Мһнь ваштылаш тымень шонам. Мһньһн ыжар картузыштем лепкә кымдыкаш кһртни якшар звезда. Мһнь шашкы гишән мечтаем. Гарбуз келесһш, как только поляквләм шин шәләтенә, тһнь, манеш, шашкым обязательно получает. Мә тагачы поляквләм шинә векәт. Бой лиеш маныт, страшный бой. Эче нигнамат тенге броненоезд йәмдһләлтде дә чһнь кыдалте.

Мһнь пульманвлә лодон ашкедәм. Йһд. Иктәт ак амалеп. Пулеметвлә доны красноармеецвлә киәт, полный снаряжением чиэн шһнденһт. Нинһн ял сагашты пулемет лентәвлә кһшккһ ганьы пһтһрнәлт вазыныт. Пулеметвлән свинцовый нервләштһ шһжгәтән йһлгһжһт. Пһцкәтә. Цилә бойнищывлә, окнявлә, люкывлә цаток питһрен шһндһмһвлә ылыт. Пулемет стволын кожухвләшккһ уштһ вһдһм оптал шһндһмһ. Лентәвлә сага вазам. Ужам, кыце красноармеец кидшһм ведрәшккһ цикалеш дә начкы лапажыдон лепкәжһм йонгештәрә, тыгыр полдышыжым колта.

— Пһцкәтә?—ядам.

— Пһцкәтә—нһжмһ вужаң отвечаа.

— Вычен нерад линәт?

— Ох, пиш нерад линәм, когон скушна. Поляк—тидһ хитрый,—тһдһм мутыш тама-

хань ясы гыц карангыла красноармеец попа.
— Хитрый?

— Хитрый, дьявол, тиды попашыжат пѣжген веле попа, пша дѣ пша, дѣ шийшыжат мѣ братанам пѣжгенок шийш тѣнгѣлеш.

Пульманышты звонок юк кукшын рѣшкѣлт кеш дѣ тѣды паштекок хыргата юкдон пумы команда шактыш.

— Тихий ход... Остановка. Йѣм-ды-лѣлтѣш.

Пулеметвлѣ доны эдемвлѣ талашен сѣрнѣлтыт. Мѣнь паровозыш кыргыжам. Тѣдыжѣ, контрпарым лыктын, шагалы. Мѣнь плитѣ вѣкѣ пырымы гань пырышым, тыгырем—тѣрѣк нѣрен шѣнзѣ. Богатыревын сѣнзѣжѣм пѣжвѣд мѣдѣ. Бронированный окнян щитшѣм тѣды изиш пачындалын, пѣцкемѣшѣшты тамам анжылтеш.

Окня тѣны тыр. Мѣндырнѣт агылышы купгыц жава юквлѣ веле шактат. Топкышты тылсалам цулга, уголь пыдештеш. Ѧнят тѣшты, шѣргѣшты, неосторожный засадын явлѣлѣвѣлнѣ укшвлѣ кѣрѣт.

Дежурный комиссар шелѣк сага пѣзырген шагалын дѣ, седрѣшкѣлѣ анжен, шѣлѣлтѣдеок, шѣргѣ мам келесѣ—колышт шалга. Вара тѣды телефон докы кѣ, звоня, но, ружгым юк гыц шеклѣнен, бронепоездын командир-

дон, Гарбуздон, почти пѣжген попымашым тѣнгӱлеш:

— Тыр, нимат подозрительный уке. Мѣнь шанымемдон, мӱ уже неприятельѣн тилышты ылына. Мӱ маняр кешӱшлык ылынна, тѣдѣ гѣц кок пай мѣндѣр расстоаным толынна. Ма? Алтален пыртат?.. Вычаш?..

Богатырев комиссар докы мий. Паровозын сӱрнѣшѣ механизмвлӱм анжал лӱктӱш разрешеним тѣдѣ ядеш. Ядмашым комиссар командирлӱн келесӱ дӱ тѣнӱмок разрешая.

Машинистѣн помощник сравачвлӱм, молодым, масленкым нӱлеш, бронированный ама-сан засовым пачеш, талашен рок вѣкѣ вала. Тѣшец тѣдѣ мѣнѣым сѣгѣрӱ. Мѣнь цила подножкывлӱ мыч кыргызам, тѣргештем, дӱ ышкыланем йукшѣ ылмыла чучам, лывшалтам, тѣр ашкед ам керд.

— Тидѣ поездышты шуку ӱрзӱлтмӱшеш тенге лин,—помощник пѣжгӱлтӱ.

Мӱ ик секунды нӱрѣ шѣргѣшкылӱ анженӱ. Шѣргѣжѣ мӱнмӱн вуй мычаштынаок шалга, пӱрцӱвлӱжѣдон йѣнӱлеш, тѣдѣ шужга, кукушы ылыштӱшвлӱжѣм кѣшкӱ.

— Страшный,—помощник йѣрӱлтен, лес вѣкылӱ вуйжыдон анжыкта дӱ, шит лѣвӱкѣ пӱгѣнен пыра. Тѣдѣ тѣштѣ молотдон лучка, мѣнѣым токужы сѣгѣрӱ дӱ тыргыжланен попа:

— Подшипниквлӱ ӱрен шѣнзѣнѣт, пайым

жараш лиэш, креплением лыскыдемдәш, шь-
рәш келеш, мазутым кадай.

Мынь кыргызам. Ик ашкылым веле йш-
тен шоктем—трүк лес йльж кеш. Тьдй вал-
гынзышвләдон сотемәлт кеш, лүмь юквлә
шактен колтевь.

Паровоз лйвец помощник ййлерәк ләкшй
мань, мйнь сйгйрәл колтышым. Мйнь паро-
воз кыт мыкы кыргыз кешым, но аштен
колтышым дә мйнгешок машинә докы сәр-
нәльым. Ләктйн шагалшы помощником уж-
ам. Тидй ташкалтыш докы талаша, кидшйм
күшнй сәркәлә. Таманяр ашкылым кыргыз
миән ак шо, шагал колта, онгжым кәсйртә-
леш, явләжым мыльгыктылеш дә юк лык-
теок, ой мандеок комдык шәргәлт вазеш.

Каклянен шйнзәмәт, кыргызам дә откосы-
шты дико саслышы әдем цуцам ужам. Нйнй
паровоз докы талашат. Шагалмы вәрйшкй
тйргештем. Тәгү үпем гйц хватя дә паро-
возышкы шывшеш. Мйнь седрәшкй кен-
вазам, дә тйнәмок паштекем кйртни амаса
чүчылт шйнзеш, засов юк цунгырге шак-
та. Богатырев тыргыжланен дә цудеен мйнь
вйкем анжа, выча. Вара тйдй комиссарлан
истерически сасла, тйдй помощникшым кан-
даш әдемвләм колтышты манеш.

Комиссар, вуйжым Богатырев докыла сә-
рәлтеок, телефонный трубкашкы кйжгй йр-
дәнгшй юкым колштеш дә раскыдын келесә:

— Есть, товарищ командир.

Комиссар Богатыревын вуй гыц ӧрдӱшкӱ-
лӱ анжа, кӱкӱ тӱрвӱжӱдон приказым пуа:

— Задний полный ход...

Богатырев тӱрвӱнӱдеок шалга.

— Задний полный ход...—вычыдымла олен,
почти ласкон комиссар попа.

Богатырев амаса дорц паровоз управляй-
мышкы мылын кеӱ. Тӱнӱм комиссар тярга-
тан сӱгӱрӱл колта:

— Остатка гӱнӱ—задний полный ход.—
Комиссарын кидшӱ кобур вӱлнӱ кий, шарга
картузы лӱвец пӱлштӱнг мычки вулны пуж-
вӱд йоген вала.

Богатырев талаша. Тидӱ рычагым сӱркӱлӱ-
регуляторвлӱм пӱтӱрӱлеш дӱ поезд тюшт-
кен, ружген, айыныл, шайыкыла кейш тӱнгӱ-
леш.

Комиссар мӱнӱ токем мий, мӱлӱм кольмым
кычыкта, олен попалта:

— Палшы, Сань.

Кольмыжы мӱнӱ кӱкшӱцем ылеш. Мӱнӱ
топкышкы уголым кӱшкем, вӱдӱм качаем.
Йошт амат шагал. Мӱнӱ ни манометрвлӱм,
ни ӱдемвлӱм ам уж. Сӱнзӱӱшем ясы дӱ пӱц-
кемӱш. Кынамжы сукалтен шӱнзӱм, кид-
влӱэм сӱкӱлтем, юкымат ам лык. Тӱнӱм
мӱнӱ токем Богатырев кыргыж толеш, мӱ-
лӱм налшынежӱ. Мӱнӱ пылвуй вӱлец кӱ-

нъЫлӓм, йошт шагалам, эчѣт угольым шЫ-
кем, вЫдЫм качаем. МЫнь шынгалт вазам
манын, тЫдЫ лудеш.

Комиссар телефондон попа. ТидЫ коман-
дирым колштеш, а анжа вЫкем, вуйжым
одобрительно мыльгыкталеш. ОстаткашЫ-
жЫ, командым пуа:

— Тихий ход... Остановка.

Паровозышкы Гарбуз Ышке кыргыз то-
леш. ТидЫ, мЫнЫм замечайыдеок, командир-
дон дӓ Богатыревдон попа. Обиднӓ, кыце
тЫдЫ тидЫм ак цаклы, тидЫ мЫнЫЫ, лЫмЫнок
мЫнь вет, паровозлан ЫлЫмӓшЫм пуӓнӓм.

Мӓ Богатыревдон машинӓм анжаш кыргы-
жына. ТЫдЫ калялт шЫцшЫ подшипниквлӓм
ужеш, икманяр минутым ремонт Ыштӓш Гар-
буз гЫц ядеш. Командир комиссарлан ко-
мандым пуа:

— Сигнал якте вычаш. Мӓнмӓн пехота
шывшылтмешкЫ дӓ цилӓ цель иктӓр лимеш-
кЫ—остановка. Вара—наступление.

Командир кеӓ, Богатырев возражаяш ак
цацы. ТидЫ ти эдемЫн характержым пӓлӓ.
Богатырев мЫлӓм ключым, молотым пуа, кы-
це подшипникын ремонтым Ыштӓш келеш,
шайштеш, а ЫшкежЫ паровозышкы кыргы-
жеш. МЫнь тЫшецЫн комиссарын командым
колам:

— Тихий ход—анзыкы, ружгыдеок. Парын

полный давлением йәмдЫлАш, чЫнь эртен кешАшылык ылына.

ОрЫн колтышы шалгем. Подшипникым чиньЫшАш агыл гЫнь, мА паровоз шЫдЫрЫм локтылына. ТЫнАм, наверно, машинист Богатыревым Гарбуз кокшы пульманыштыш изи камерышкыжы виден нАнгеА, амасам чУчеш, трехдюймовкым локтылшы батареищик Ивановдон кыцелА лиАлтЫн, тЫнгеок лУмЫ юкым отрядышты иктАт ак кол.

МЫнь эче ти гишАнАт шанем: Богатырев командым ак колышт гЫнь, УЛЫкЫ вала дА тОрлАш тЫнгАлеш гЫнь, тЫнАм наступайшы цИлА цепь шагал колта, тЫнАм... кУ пАлА, тЫнАм ма лин кЕрдеш.

Хоть ма лижЫ, мЫнь Ышкеок подшипникым тОрлАш решЫшЫм. Но мЫньЫн кидЫштем кЫч тервен сравач тЫкнА, лапаэм пылвуй докы шывшеш. КЫзЫт шЫргЫштЫ лУмЫ юквлА шактымашеш, тЫштЫш тывлА гЫц лУдмАшеш мЫнь цЫтЫрАш тЫнгАльЫм.

...Паровоз тАрвАнЫш, амасашкы Богатырев анжалы дА сарвалымла яды:

— КемАшток, Сань, рам тервен кечАлт дА ЫштЫ...

Богатырев шайылыны командир шалга. ТидЫн тЫрвЫжЫ кечАлтЫн, цЫтЫрА. МЫнь ош тыгырдон ылмем гишАн тидЫ трук лУдЫн

колтыш. Ёшкѣмжѣн ыжар тыгыржым кыдашы дѣ пулшышкѣм шуш:

— Тенге шимѣрак лиѣш,—ак цаклеп.—Дѣ паровоз гѣц почти шѣкѣл колтыш.

Мѣнѣ канавашкы кенвазым. Лывыргы земля кѣпцѣк ганѣ пышкыдын чучы. Кидѣм лѣвѣлнѣй ѣлѣштѣш юк кывыжге шакта. Лицѣѣм сагаок тама тѣргештѣш. Тидѣй жава ылын. Лудѣн колтышымат, канава гѣц мѣнѣ тѣргештен, кыргыж лѣктѣм. Лывыргеш пѣкаршта. Дыня ганѣ кого шѣдѣрвлѣ кѣшнѣ цолгат. Мѣнѣ броневик паштек кыргыжым. Тѣдѣжѣ рельсвлѣ мычкы шѣлмѣлѣ, олен кеѣ. Юреш мышкылт шѣцшѣ ош насыпѣ мычкы мѣнѣ кыргыжам, солдатский кого кем пындашыштем тыгыды кѣэр юк шодырге шакта.

Кемѣшток паровозын бронѣ тервен кечѣлтѣм, щитвлѣ лѣвѣкѣ пырен кеѣм.

Как паровоз иктѣ секундеш шагалеш, мѣнѣ молотдон лучкем, ишкѣм лыскыдемдем, подшипникым заливаем. Ремонтым пѣтѣрѣшѣмѣт, рок вѣкѣ тѣргештѣшѣм дѣ, тырхыдымла сусу лин, пѣгѣнѣлтеок ташкалтыш докы кыргыжым.

Ыжаргы лицѣн Богатырев ваштарешем пѣгѣнѣлѣй, кидшым пуш, ѣнгѣжѣѣм кормештѣлѣй дѣ вуй гѣц ял якте мычкѣм вѣдѣм оптал колтыш.

Варажы, шаналташат ѣш пу, вѣлецем вѣдѣм ѣрзѣл, приказвайыш:

— Топкым ош тыл лимешкй ылыжтären шокты, вѣдѣм качайы, поршеньвлѣм смазкыдон шѣрѣл.

XX ГЛАВА

Восточный Бухаран рельсвлѣ мычки бронепоезд кыдалеш. Польский фронт гѣц мѣнмѣм басмаческий шайкывлѣм ликвидируаш колтенѣт, кѣзѣт пустыня гань ылышы ти сѣндѣлѣйкѣштѣ нѣнѣи пиш шукуын ылыт. Мѣ кыралмы нырвлѣм ана уж, верблюдоввлѣм, тѣгѣ кѣтѣоввлѣм вѣш ана ли. Мѣ доцынна пыдыртымы арыквлѣ, оросительный системын разрушаймы каналвлѣ эртен кодыт.

Мѣ нѣйжмѣ вуян Федоров красноармеецдон смена гѣц лѣкѣтнѣ, кѣнен кѣнѣнѣ.

Тидѣ бойница вашт ѣжѣлѣын кайшы нырвлѣ вѣкѣ сылыкын анжа. Трук вуйжым сѣрѣлеш, лелѣын шѣлѣлтѣ дѣ жалваен келесѣ:

— Сань, кѣзѣт мѣнмѣн тамбовский крайвлѣштѣнѣ антоновский бандывлѣ гѣц лѣдѣшвлѣжѣ сѣй.—Тидѣ цѣрѣ степь вѣкѣ вуйжыдон анжыкталеш. Тырлалеш дѣ олен ядеш:

— Мам вара народшы качкаш тѣнгѣлеш? Качкашыжы мам тѣнгѣлеш? У, гадвлѣ...

Тидѣ кидшѣм кѣш лѣлтѣлеш, вуйжы туре шалалта, кымда яклака лепкѣжѣм кычен шѣндѣ дѣ пулемет чехол вѣкѣок почти кенвацмыла шынгалтеш. Юк лыктеок

шуку веремä кий, цаткыды тупшым цаток шывшын шындышы гимнастерка көргышты пулш-савалавлäжым тärвätыл, пышкыды кидшыдон мьньым элтälä дä пьжгä: „Солашты мьньын ватем, кым тетяем, ик ышкалем улы. Вьц и ужтелна. Шошым тебе, удьмлä, удьшыжы уке. Эх...“

Мьлäm тиды бжäl агыл, ойхыжы ынгылыман агыл. Мьнь йошт виälт вазым, тыгыр полдышым колтышым дä вaды тырышты виш онган кийлтем.

Бронепоезд кыдалеш, вöздухым пьчкедä. Мардеж броня вьлец вьсä дä бойницывлäшкы олен пыра, онг вькем тькнä дä ласко, ялахай, юалгы ылшы тärвänялеш.

Яжо. Мьнь бойница сага киэм, дä мьньым вaды свезä воздух гьц иктят ак покты. Мол боецвлä ганьок мьнь звездам, нашивкым дä гимнастеркым намалштам. Мьньым бнде иктят „дите“ ак манеп. Отрядышты существуймем шукердät агыл вет узаконяймы. Бронепоездын командир Гарбуз у обмундированим пумы гишän сирмь приказшытыжы мьньын фамилиэм официально äшындäрен. Мьньым политический образованин школын список гьц ак ыдыралеп.

Кем кавалвлäm севälын, явлäm икты-весбй сага пьзьрälын дä под козырек манмыла кидым кычен, тör шагалын, командирдон

здороваймем годым, Гарбуз большы ак ваш-
тыл, а ваштареш деловито дӓ серъезно чествым
пуа.

Бронепоездын паровозыштат мӓнь Бога-
тырев машинистын признанный помощникшы
ылам. Вахтышты суткавлӓдон шалген кердӓм.

...Пульманышкы Богатырев пыра. Тидӓ
пӓгӓргӓлӓн ашкедеш, ӓпшӓ тыпка гань лин
шӓнзӓн, токемлӓ сӓрнӓлтеок, ашкедмӓшток
мӓлӓм сӓгӓрӓлӓ:

— Санька, сменяшкы!..

Мӓнь кӓнӓлӓм, Богатырев паштек аш-
кедӓм, дӓ ик сутка дежурымы паштек угӓц
вызываймы гишӓн ам цӓдейӓ. Тенге шӓре-
нок лиӓлтеш. Серъезный дела лишӓш годым
почти соок тенге. Кокшы машинистшӓ чӓ-
дӓ опытан ылеш, дӓ тӓдӓлӓн командир
Гарбуз ак ӓнянӓ.

Мӓ, паровозыш мимӓкӓнӓ, пӓлӓшнӓ: у
машинистӓм ӓштӓмыж хватен, тӓдӓ регу-
лятор сага какляргылеш дӓ ӓштӓ гишӓн мӓ-
грӓ. Тӓдӓн тӓрвӓвлӓжӓ кӓкӓрген шӓнзӓ-
нӓт, лицӓшӓжӓ цӓвӓ шӓл нӓлӓн шӓнден,
вуйжы цӓтӓрӓ дӓ лывшалтеш. Кидшӓ сра-
вачымат кычен ак керд. Ышмажы гӓц перос-
ка лӓктӓн вазеш.

Богатырев, паровозым принимайымыжы
годым, тошты смена ӓнжӓ кол манын, олен
мыгымактылеш:

— Пүтүмү окуянный, кәнәлтәшәт волям
ыш пу.

Богатырев мѣнь гѣцем ак лүд. Тидѣ та-
гачы ирок халатан пѣлѣдѣмѣ эдем гѣц крѣ-
синлѣ рис әрәкәм вашталтымыжым мѣнь
ужмем тидѣ пѣлѣ. Вадеш тидѣ йывырт,
одеялдон левед вазында, тѣдѣм йун кол-
тынежѣ ылын, дѣ әптѣртенѣт.

Тидѣн әрәкә яратымышыжым командир
Гарбуз шукершенок пѣлѣ. Мѣнь әштем: поль-
ский фронтышток эче тидѣ Богатыревын
тѣрвешѣжѣ чайник нерѣм ужын. Машинист
шекләнән колтен, кахыралтен дѣ зосты кого
әтѣдон мам ыштѣмѣлѣ, пѣлѣде. Самогон
пышым Гарбуз шижеш манын лүдѣнәт, ыш-
мажы гѣц чайник нерѣм лыкташ рѣшѣде.
Тидѣ чайникым охыремдәш талашен. Кымык-
тен шѣнденәт, йун; ошемәлт шѣнзѣн, сѣн-
зәжѣ симсѣ, а ышкежѣ йүэш, пындаш як-
теок кошта.

Дела кышты ылмышым Гарбуз цаклен дѣ
олен, шүмѣм тәрвәтѣдеок, тѣдѣм ышке до-
нышы тор камерышкы ужѣн нәнген. Бога-
тырев Гарбуз докы малын каштмым, тѣштѣ
ма ылмым иктәт пѣлѣде. Богатырев мѣлѣ-
мәт шайыштде. Мѣньѣн ядмашвләшем тидѣ,
сѣнзәвләжѣм улкѣлѣ валтен, келесѣш:

— Дѣ так, машинә гишән шая...

Богатырев ышкѣмжѣм кычыш, польский

фронтышты ылмына годшенок ёш йў, а вот тиштё, Азиштё, ёш тырхы.

— Әрәкә гишән пәлымькем, мьнь тьшәкок Богатыревлан келесйшым:

— Миша кугуза, кйшкәл колты, кйшкәл колты, мьнь Гарбузлан нимат ам келесй.

Машинист тыргыжланен кеш, яды:

— Сань, голубчик, ёшке шамакемлән хо- за ам ыл гйнь, дә контрым видәш тьнгәләм гйнь, бронепоездлән подрывым ёштем гйнь, пусть ёльмәшем шелён кеә, пушай сьнзәэм ак анжы. Уке. Мьнь әрәкәжым запасеш, кынам басмачвләм ёштёлтәрен шуәнә, тьнәм пүтёмь ёшкежәт сәриәл шагалеш, тьнәм уш мә йўнә. Ну келесй, родной, кышты вара тьнәм, ть сусу случаетш, әрәкәжым мона?

— Миша кугуза, кйшкәл колты!

— Эргем, окаянный, ну ма вара кечәлтёнәт, мьнь тидём уштёмьж тёрләш лекарствылан перегем.

— Кйшкәл колты.

— Сань, ййле, ййле тёнь мәнмән дружбынам монденәт. Мьнь тёньём, цьзёй шывшым, паровозыш нәлбнәм, тымден лыктынам, а тёнь...

— Ну, Миша кугуза...

— Сань, воюен вот пйтәренә, мьнь тёньём токем әргылыкеш нәнгеем, Донбассышкы,

мѣньѣн шачмем вѣрѣшкѣ кенѣ. Тѣш-
тѣ—Донец, шѣртни шылдыран карась-кол.

— Богатырев кугуза, акли, цуратат акли.
Гарбуз пуштеш.

— Ороды окаянный, тѣдѣ акат цаклы,
мѣнь вет изин-изин веле йѣаш тѣнгѣлѣм, ик
подылтышын. Мѣнь, Сань, кочегарвлѣ гѣц
привикненѣм, коклы и йѣам, завтрак годым—
ик цѣркѣм, обед годым—стопкам, а кынам
корнышкы лѣктѣт—коктымат ыдырал колтет.
Мѣнмѣн паровозный делаштына логерѣм
шѣрѣлте акли.

— Акли...

— Ну, ну, юкымат ит лык. Мѣнь парняшка-
дон веле йѣаш тѣнгѣлѣм, шанет гѣнь—ѣрѣ-
кѣм Ышкедовет урды дѣ йывырт пуэн ми.

Богатырев мѣлѣм ѣштѣ ямдарым кычык-
тыш; мѣньжѣ тѣдѣм кычен ѣрѣн шагалы-
нам. Тѣгѣ ѣнят амасам чѣчѣн шѣндѣш. Мѣнь
ямдарым ялаш кѣшѣнѣш лѣдѣн таен шѣн-
дѣшѣм.

Мѣнмѣн пульманна мыч Гарбуз ванжа.
Мѣнь гимнастеркым лѣлтѣлнем, ямдарым
шившыл лыкнем дѣ командирлѣн вѣктѣлтѣ-
нем. Но мѣнь вѣкем сарвалшы сѣнзѣжѣдон
Богатырев анжа.

Гарбуз паштек амаса чѣчѣлтеш, дѣ цѣлѣ
решѣмѣ ли. Мѣнь ямдарым мѣнгешок Бога-
тыревлан кычыктышым, тѣдѣ йывырт йѣэш
манын Ынянѣшѣм, Ынде ижѣ Гарбуз докы

намаѣ кейш яжо агыл манын шанышым. Манын мѣнь тидѣм тѣрѣкок ѣштѣделама манын, Гарбуз ядышташ тѣнгѣлеш. Мѣнь ти ямдарым ѣыдым арава лѣвѣкѣ шуэн колташ ѣняненѣм. А кѣзѣт сменышкы шагалтенѣт,— значит, тагачы ам поспейѣ, иргодшы ѣыд якте вычаш вѣрештеш.

...Мѣнь Богатырев паштек ѣывырт оролем. Тидѣ окня вашт анжылтеш. Поезд полный скоростьдон кей, мѣ талашенѣ.

Ѣжар вѣр сотыгечѣнок эче пѣтен. Степь мычкы, ошман вѣрвлѣдон кенѣ. Кара-Кум пустыньыштыш кукшы ошма кѣртни корны полотно докок мѣ.

Мѣнмѣн поезднѣн кыдалмашеш пустыня кѣнѣѣлеш, пѣртѣлеш, ошмам шѣвѣктѣ. Паштектѣ шѣкш гань ошма кодын мѣ.

Богатырев шѣжѣнг шѣщшѣ сѣнзѣвлѣжѣм пѣшкеш дѣ жалваен попа:

— Кыш кенѣ—нимат ак кѣй. Иктѣ-ма вѣкѣ миэн тѣкненѣ гѣнь,—мамык веле шагал кодеш.

Дѣ, Богатыревын предсказанижым оправдаяш манмы ганьок, паровоз тамахань препятстви гач тѣргештен, анзыл арававлѣжѣдон кѣшкѣ тѣргештѣ. Богатырев рам тервен кечѣлтѣ. Мѣнь качаялтдеок комдык кенвазым, уголь оптым кѣртни лоток тервен вуем севѣл шѣндышѣм. Шам гѣц кен, утикѣштѣ сѣрнѣлт кешѣ хангала, тѣрѣнялтшѣ

мѣнмѣн бутылкѣнѣм мѣнѣ ужам. Шужге
мырен, тыл салымла йылатен, начкы пар лѣк-
теш.

Мѣнѣ цаклышым—водомерный стьокла ше-
лѣн кен. Вара вуй мычаштем паровоз кама-
кам ужам дѣ, кыце тидѣ тенге кѣшкѣ кузен
кен манын, цѣдеем. Эчежѣ саслым юкым,
охлым юкым, лѣмѣ юкым колам.

Шамем пырымыкы, йѣумем шон колтыш.
Шѣкшѣнгшѣ хѣли ара лошты киѣлтем. Ялем
начкы. Тыргыжланен тѣдѣм кычен анжем—
целаок. Сагаэм масленка киѣ, тѣдѣн нержѣ
гѣц ялышкем мазут йога. Мѣнѣ пакрыак
карангнем дѣ, ялем дон кидем zcelaок ылыт
гѣнят, ам керд.

— Вѣдѣм...

Ышмаэм пачым, пуалшы йѣлмемѣм сѣркѣ-
лѣлѣм, йѣлмемжѣ кошкен шѣцшѣ логер ѣн-
геш кыжге мырен шѣрнѣлтеш, тѣдѣ лѣвѣж-
гѣ, кахырем. Ышмаштем первишѣлѣок шок-
шы дѣ пыракан.

— Вѣдѣм...

Тыр ылмашым нарушаен, пиш когон дѣ тян-
гыра юкын мѣндѣрнѣт агыл имни сынзал
колтыш. Тидѣн паштек весѣ, кымшы сынза-
лаш тѣнгѣлевѣ, дѣ сермѣц цонгырталтылмы,
у ѣртнелвлѣн йочырге мырымы юквлѣм дѣ...
пѣлѣдѣмѣ, когон саслышы эдем юквлѣм рас-
кыдынок колам.

Тѣрѣкок шамем пырен кеш. Охлашат мон-

дышым, колштам, а тЫрвем Ышке дурешЫ-
жок пЫжгЯ:

— ВЫдЫм...

ТЯгун кидшЫ—кого, пингЫдЫ пЫжгЫмАшем
цЯрЯ дЯ мЫнь колам:

— Ит саслы, тырын...

Гарбузым пЯлЫшЫм. ТидЫ пульмановский
вагоныштыш йЫнен кешЫ арава лЫвец ава-
лянен толеш, йЫрвЯш анжылтеш, кЫчЯлеш.

— Эче иктЯжЫ улы?

— ИктЯт уке...

МЫньЫм земля вЫлец кЫньЫлтЯ, шУжЫм
элтЯлЫктен шЫндЯ дЯ толмы корныжыдонок
авалянен кеЯ. Гарбузын ик кидшЫ шЫдЫр-
нЯ, мылы дЯ тоша. ТидЫн пулшыжы нЯ-
рен шЫнзЫн, тЫнге гЫнЯт, шокшы ылеш.
МЫньЫн укшыцмем шоЭш. Олен сЫгЫрЯл
колтышым. Гарбуз ЪрЫн колтыш:

— Т-с-с-с. Колыт...

Откосышкы колтымы поездым шайыланна
коден, ошма йАмЫшкЫ мЫшкЫрЫн мишнЯ.
ИкжЯк-иктЫштЫм элтЯлен, йАмЫштЫ кок
красноармеец киЯт. Содой упшЫ гЫц Бога-
тыревым пЯлЫшЫм дЯ нЫжмЫ вуйжы вЫлец—
Федоровым. НинЫ охлат. Гарбуз командым
пуа:

— КЫньЫлдЯ, йЫле. НЫнЫ... фонарьвлЯ-
дон... толыт...

Гарбузын юкшы ЪрдЯнгшЫ, ясы.

Командир йАмЫн стена мычкы кУшкЫ ку-

за. Мä тѣдѣн паштек ыдыркаленä. Сѣнзäицкѣнä Ырен шѣцшѣ кукшы ошма вилеш.

Йäм гѣц лäкмѣкѣжѣ, пылвуйжым виäтѣ-деок, Гарбуз пустыня мыч мѣшкѣрѣн кѣä. Паштекшѣ мä кенä.

Мä, бархан пүгрикävлä шайылан шѣлѣн, ошма сагаок авалененä. Нѣнѣ мәнмäm мардеж гѣц ак спасаеп. Мардеж пустыня мыч Ыфѣлä, ужаш литѣм таганвлäжѣдон пустыным шиэш, ошмам тärвätä дä, тѣдѣм шылдырвлäжѣдон поктен сärнä, арышыла танцуймыла сагажы кѣä.

Мä тѣдѣн корныштыжы шалгенä. Ураган когöэмеш дä когöэмеш.

Гарбуз тärвәнѣлäш цärнѣш. Тидѣ шаягаремжѣм кидшѣдон левед шѣндѣш дä тырлыш. Богатырев дон Федоров пылвуйтен шагалыныт, пирѣ игѣ гань ик вärѣшток сärнѣлтѣт дä саслат векät, но мѣнь якте-эмжѣ ясы, кöргѣ юкан охлымаш веле шакта.

Ураган тырла. Гарбуз тärвәнälеш дä, вѣкѣнä анжалын, вургымла векѣ сärнäl, эчѣят аваленен кѣш тärвәнä.

Тärвәнен веле кенä, ураган мәнмäm келгѣ йämѣшкѣ шуэн колта. Тѣштѣ тыр дä йонгата. Мѣнь йѣрвäш анжал сärнѣшѣм дä пälѣмѣ тура стенявлäm цаклышым. Тѣшец мä Ышкѣмнән шѣлмäшнäm тѣнгälѣннä. Ку-

жы кидвләжым виктен, Гарбуз күшкәлә пыток ыдыркала.

Пышкыды, йогышы ошма тәйдән какляртен шәндәймә парнявләжы сага, үлүкы вала дә сагажы Гарбузымат шывшеш. Гарбуз куза дә әчәят кенвазеш. Ошма тидым мөнгешок үлүкы шуэн колта. Әчә кузаш цаца—дә әчә йәм пындаш. Дә әчә... Дә әчә...

Остаткаәшәжы, Гарбуз сила гыц кә. Тиды кидвләжым шәрен, комдык кенвазы. Онгжым ошма мүдә, пингәды, шукершен нәжтәймә пандашыжы вәлнә кывыжге мыра. Гарбуз акат тәрвәнә. Тәйдә сага шимем шәцшә, тырлышы Богатырев дон Федоров кят. Мәнь нәнә докы мәшкәрән мишым, сәгәрәләйм. Юкымат ак лыкеп. Йәм стена мыч ыдыркалем. Күшкөк кузен шом. Ошмам мәнь сәнгәшәйм. Мәнь шайыкыла анжалым—паштекем иктәт бәнештә толеп. Нәнәлән тәштә яжо видно.

Мәнь үлүк валышым. Изиш шүжым тәрвәтен, Гарбуз мәньәйм сәгәрәләйм. Токыжы аваянен мишым. Командир тәрвәжым нылен кия, онгжы куза дә вала. Богатырев тәрвәнәләйм. Сагажы лишкөк шывшыл нәләйм дә, когон шүлен, пәжгәлтәш:

— Нәл тидым, Сань... кәшәнәшкет пиштә, тәкәлтелам...

Богатыревын гимнастерка ләвец бутылкәм лыктым. Уштә дә яклака ылеш. Цәтәрәшә

кидемдон пробкам капаем. Ёрвйнзёйк статья вёдым ужам. Тёды коэштэлтеш дэ изиш сотын каеш. Тырхыдымашеш вуй сэрнэ. Пробка ямдар логер гёц ёнежы лак. Мёнь кабур гёц наганым лыктым, тулдон ямдар логерёйм пыдыртен шушым дэ, тёрвемёйм пёчкеден, йёуаш тёнгальёйм. Нелэм дэ пышымат ам шиж. Цаклем: логерем лывыргаш, онгем кушкаш дэ ялем пружинэ гань лиэш тёнгальёй.

Гарбуз докы мёнь аваянен кеем. Ошмадон мёден шёндёймё тёрвёжём пёцкемёшёштёй кёчёлэм. Ёшмашкыжы цыртык вуян бутылкэ логерёйм шёндёшём дэ бутылкэм кымыктышым.

Гарбуз кидшёдон бутылкэм шыкланен роалтыш дэ цётёрёл колтен нелэш тёнгальёй. Шёвал колтыш дэ сёгёрёл шёндёш:

— Рвань... Судышкы... Аракэм урдедэ.

Ямдарым шуэн колтыш.

Смирнэёмён, арлен, мёнь эчейт аваянем.

Бронепоезд вес велнё—лёмёй юквлэ. Красноармеецвлэ лёлёт. Мэ лёлмёй юкышкы мёшкёрён кенэ.

Ирок станцишты, кынам шушыргышы бронепоезд мёнь гёцем паснаок ремонтышкы кеэ, Гарбуз мёньём отряд гёц списывая, малын—ак келесё. Палем—аракэ, проклятый

бутылкя. Мбнь бшкетемок платформышты шалгем, пыдырген непцбрген шбщшб пульман-влэм начкы сбвзавлэмдон провожаем. Йб-рбйм-йбр степь дя брдбж эдемвля.

XXI ГЛАВА

Глухой полустанкышты заграничный экс-пресс остановкым бштя дя вбдбйм йуэш, вагонышкы кок у пассажир шбнзбт.

Нбнб степь велбц толыныт. Поезд тяр-ванбмешкб вагон лбвблнбш пбцкембштб вычалыныт, дя варажы, ловкийвля дя пбсб-вля, тыр купевлбшкб вычыдымы хынавлбл пырен шагалаш манын, кбртни ташкалтыш мычкы левбш вбкб ыдыркален кузбнт.

Нинб налетчиквля ылыт: Крылатый дя мбнь, Святой, тидбн помощникшы. Мя эр-тбш шошым Средний Азиштб угбц другвля линня. Бронепоездын отряд гбц карангмыкем, Крылатый сага мбнь изиш веле бблблтбнем ылы. Изиш бблблбббб, мам пакыла бштбмб-лб, ам пблб, дя каранг кембшем случай яктеш кодышым.

А кбзбт эче поездвля йбде икварешок каштына. Йыд вашт мя яхнен шбщшб полу-станкышты экспрессым вычышна. Тбшкб сотыгечбнок эче толынна. Мя нигнамат эче ик корнышток кок налетым бштбделна. Ик

налет паштек „покупкывлѣм“ йун колташ каранг кенѣ, а лѣктынѣ сѣндѣлѣкѣн вес тѣрѣштѣжѣ. Остатка гѣнѣ шукердѣ агыл мѣ тифлисскай поездышты хыналышна, а кѣзѣтшѣ манчжурскай экспрессын туп вѣлѣнжѣ чонгештенѣ. Лым вилеш. Вагонын пѣгѣр левѣшѣжѣ пѣршѣнг шѣнзѣн, трюковый катокла каеш. Выргем вѣшт им чувствуем. Мѣнѣ вѣлнем йыдым чимѣ ала костюм дѣ простыня. Тидѣ проводниклѣн маскарад ылеш.

Сейчас мѣнѣ привычный делаэм тѣнгѣлшѣшлык ылам. Цѣтѣртѣ. Пѣвлѣэм цодге пырам, дѣ нѣнѣм вуйта шымымла чучам. Мѣлѣм лѣдѣш агыл, уке, мѣнѣ ам лѣд.

Международный дѣ багажный вагонвлѣм ушышы площадкышкы решительно велем. Замокеш ярал сравачвлѣм айырем дѣ уборныйышкы бѣмѣлкѣлѣ пырен кеем. Простыня гѣц лымым пачкалтышым, бѣрѣшѣм, цѣтѣрѣмѣшем цѣрѣшѣм, тѣгѣрѣшкѣ равнодушно анжалым дѣ коридорышкы лѣктым. Иктѣт уке. Кок купем эртем, кымшы доны изиш колшталам, сиренѣ цѣреѣн рѣмѣлгѣшкѣ анжалал, сыравачдон хозала цонгыргем дѣ амасам олен пачам. Сейчас иктѣ-маханѣ вуй кѣнѣл кѣ манын вычем, дѣ мѣнѣ ямынам манын ынгылдараш вѣрештеш. Йыд костюм, простыня подозрением ак бѣштеп. Но амалым вѣрвлѣ йочырге бѣш шактеп.

Пассажирилѣн кыдаш сѣкѣм выргем кѣш-

январь обыскиваяш, полка гыц сек яжо чемаданым достаняш—пустяковый дела.

Ты корнемдонок мыйн площадкышкы сарнен мизм, тыштты мыйным Крылатый выча. Чемоданым пуалтемйшкы шуэн колтышна да поезд гыц карангна.

Поршанг шйишй шйре аллеивля шайылны солидный чемоданым пачна. Тыштты пиш яжо книга арам, резиновый грелкым, лустыри полотенцем, шука йиш зубной пастывлям, журнал комплектым да шоколад коробкам монна.

Рок вйкы лым когон лымеш, журнал листвлам мардеж кышкедеш, а ма, тырвлa да вычен шйндйшйвлa, пачын шумь чемодан сага шйизенa. Крылатый вйкы йывырт анжем. Тидй пылвуй мыч шйизa, ыдырыдым кыйыр пандашыжым мардеж вйстaрa, шылдыр гань сйизa комдышыжым сйизa лаксышкыжы валтен шйнден да тйрвйвлaжым тa таен шйнден, тa всеок пырын пйтaрен.

Тамам выча.

Мыйн векемля айыналлы. Сйизажым пачтеок, олен яды:

— Большы нимат уке, Святой?

Мыйнын кйшанйштем кок мыжыр чaс, лелй портсигар да кйжгы пакет. Но мыйн ладнанок уем бйрзaлaм.

— А барахлошты нимат шйц мо?

— Нимат уке.

Крылатый тйргештй, логершкем кйчвлй-
жйм пыртен колта, сйнзйшкем шйвйльвйд
шонгжым шйвйктй дй тйжга:

— Тйнь, шйшй вйля, алталынет? Пайы-
нет?

Вычыдымла колталтен колтыш, меховой
мылахайжым шывшылы дй тергйш:

— Лыктын пу долям.

Крылатый сага кашмы годшы первиш де-
лавляэм мйнь йшйндйрйшйм. Икйнй между-
народный вагонышты шин дй шйртнин под-
свечниквлйм опымы фибровый чемоданым
„нйльйннй“. Мйльмжй тидй веле вйрештйн:
лйктеок „малинышты“ йрен шйнзенйм, кок-
аиным йвшйнзйнйм дй пирожныйвлйм качкы-
нам, а цйлй пурлыкым тидй пользываен.
Чйсйм лыктым, тйдйм ййльгйжтйрен анжык-
талым дй сотарымла маньым:

— Ам пу, йшкйльйнет вес помощником
кйчйлок.

Крылатый лудйн йш колты, йнгйсйрйн
ййльгйжшй парнян кидшйм вйктйлтйш. Ти-
дй чйнь йштен шуаш тымень шйнзйн. Кид-
шй тидйм коклы и пукшен урден, кичман-
влй гйц йтарен, славым пуэн. Но мйнь
куштылгырак ылынам. Мйнь свободам до-
бываенйм, а тйдй защищайлтын веле. Мйнь
йрнявлй мычкы тагачышы случаетш йймдйльй-
тйнйм, кидем гйцйт кужы кйзйм колтыде-

лам, а тѣдѣ курымжымок мѣнь шотешем
ѣлѣнежѣ ылын.

Крылатый блатный хитростьшыдон нѣлне-
жѣ ылы. Трук каклянен шѣнзѣ, кидвлѣжѣм
ялем докы вѣктѣлтѣш, токылажы шывшыл
колтыш. Мѣнь шаягаремдон тангатавлѣ вѣ-
кѣ кенвацшашлык ылам ылы, а Крылатый
вара вѣкем кышкыж шѣцнежѣт, мам шана,
тѣдѣм ѣштѣнежѣ.

Иквѣрешок кенвацна. Тама севѣлшѣндѣш,
дѣ мѣнь Крылатыйым худан ужам. Мѣнь
вуйта амален кешѣм. Тѣдѣ охлымла дѣ нѣл
яла ылмыжы гѣц кѣнѣыл шагалаш цацымла
чучеш. Тидѣн силажы ак ситѣ. Онгжыдон
кеѣ, онгылашыжыдон дѣ вуйжыдон когонѣна
лоштыш расстоанѣм висѣ, кужым дѣ какля-
кам, кѣшкѣ гань ош лентѣм лѣлтѣлеш дѣ
мѣнѣын логерем, ѳрдѣж луэм дѣ ѳрдѣ лоэм
нѣлтѣлеш. Цѣгѣлтѣмѣшеш мѣнь ваштылам.

XXII ГЛАВА

Сѣнзѣвлѣэм пачам. Мѣнѣын кѣпем уке,
хоть тѣдѣ кроватьшыты кѣѣ, кошкыш кечѣ-
нѣшмѣ вурды гань кужы дѣ вѣцкѣж, мар-
лыдон пидѣн шѣндѣмѣ, простынѣывлѣ лош-
ты ылеш. Мѣнь тидѣм ам чувствуйы, ти-
дѣн вѣкѣ ѳрдѣж гѣц анжем. Ош яклака он-
гым, ѣѣлгѣжшѣ каваштан цѣрѣ кидвлѣм,
ире дѣ кукшы явлѣам ужам.

Мѣнь каждый мускулем тѣшлен кычыл-там, нѣнѣдон знакомыялтам. Первиш кѣпем совсемок техень агыл ылы. Онгем логер якте нигнамат тыгырдон мѣдѣлде. Лым, мар-деж, юр, пырак, кечѣ каваштышкем кѣрѣ-нѣлгѣ-кѣкѣ тамгавлѣм пыртен шѣнденѣт. Пар-нявлѣэм, кид тупем, лапавлѣэм перви шим тѣрѣн кѣрѣнѣлгѣ пѣремѣнвлѣ ылевѣ. Явлѣ-эм ѣрдѣ тѣнг якте вуйта луды цылкавлѣ чиктен шѣндѣмѣ ылевѣ.

Мѣнь нигнамат мыштелѣм: ѣѣрсѣделѣм. А кѣзѣт ошы дѣ ире киѣм.

Ти кѣдежѣштѣ цилѣжок ире. Турештем кымда окня. Гунѣ—лым шуавлѣ.

Ярката, шокшы кечѣ лѣктѣ дѣ тидѣн со-ты вѣкѣжѣ анжашат ясы. Занавесвлѣн тюль юктым коэлѣ вѣсѣлтѣн вала, машинѣ гѣц токо веле лыкмы ганьы кагыла-кывыжа дѣ вашт кайшы. Вуй мычаштем, изи стѣл вѣл-нѣ посуда мышмы агыл, шилѣ ѣѣлгѣжеш, шокшы булка вѣлнѣ тылеш якшаргыш цѣ-ре, а шѣшер шокшын пышлана.

Седрѣ, пѣкенвлѣ, тыгыр-ялашвлѣ печкѣш верба пышан ылыт.

Шарга кресло гѣц ѣдем кѣнѣлеш. Тѣдѣ кымда кѣдеж гач ашкѣд ванжа, корны тор-еш шѣнзѣшѣ, газетѣн пѣкенѣм пылвуйжы-дон силан шѣкѣлеш дѣ мѣлѣм кидшѣм вѣктѣ:

— Здорово, ѣрвезѣ. Шижѣнѣт? А мѣ тѣ-нѣн лѣметѣм ыдыралаш сѣреннѣ ылы.

Вуйым лүлтәләш ясы.

Ты әдем вәлнәй аяреш цәвәлгәшә леләй куртка. Тәдәйн йәлгәжмәжәйм анжалат ам керд. Тәдәй кроватишыкы шәйнә, әрдәжвәй-кем кидшәйм пиштәш дә олен ядеш:

— Ну, кыце шушырвләәтшәй? Йәйләрәк тәрләнәй, цилә коммуна пиш выча.

Тәдәйн лапа шокшыжы әрдәжлувләәм әрәктә. Кәдежәйн йонгатажы дә ирежәй ву-йым сәртә. Ти тотлым лүдәктен колташ әнжәй ли манын, сәйнәхалымат тәрвәтәймә ак шо.

— Амалым вәретдон прощайок. Мә тәйлә-нет кесәй мехән пышкыды выргемәйм чиктен пуәнә, кужы ечәйм пидәйн пуәнә дә коммунарвлә сага крайнам анжаш кен колтенә. Шим шәйргәй, ыжар тайга, урвлә, әрвәжвлә дә моренвлә.

— Яжо.

— Кыце тәйнәйн ләмет?—тәдәй ядыштеш.

Малын келеш тидәлән ләмемжәй! Трук мәйләм лүдәш лин колтыш. Мәйнә ынгылы-шым: ти әдем, кәдеж, кечәй, лым—ошибаял-тыныт. Мәйнә ку ылам, нәйнәй ак пәлеп. Ирем дә йонгатам мәйләм агыл йәмдәйләймә. Но мәйләм ире дә честный лиәш келеш. Шаяга-ремәштәш карштымымат, мәшкәрәштәш карштымымат мондем, кыремем дә әдемлән пәлшәшкәжәй, сәйнәшкәжәй саслем.

— Мѣнь—жулик, шолы, мѣ семѣньнѣжы
блат ылам!

— Пѣленѣ. Мѣнмѣн лыжниквлѣнѣ тѣньѣм
Больничный лес шайыц мон канденѣт.

Юкымат ак лык. Олен пакыла келесѣш:

— Мѣньѣм Антон Федорович ман, ѣл,
ѣл манмыла—Антоныч.

Мардежеш чичѣлген шѣцшѣ шѣргѣ лу-
влѣжѣм мѣнь лишѣцок ужам, тѣшкѣ лишѣ-
лемѣм, тѣштѣжѣ вѣцкѣж пачан симсѣ
шукш улы. Кидем виктем, кѣрѣн нѣлнем, но
тѣдѣжѣ кавашты лѣвѣкѣ келѣшкѣ пырен
кеш—кѣчдон цѣвештѣш акли. Антоныч ваш-
тылеш:

— Тидѣм, Москвашты, Гужонын заво-
дышты токарьшты ровотайымом годым
шокшы стружка шушыртен. Луатвѣц и ѣнде
ак пѣтѣ.

XXIII ГЛАВА

Мѣнь тошнаем. Ореховый кѣкшѣ амаса
анзылныш кѣ ташкалтыш вуйышты леввлѣ
ылман ош мраморный тома мѣлѣм ситен
шон. Порядка гишѣн скучаем. Ирок, кожвлѣ
гѣц эче ѣйд карангат ак шо, мѣньѣм той
труба кѣньѣлтѣ. Омештѣлѣт, сѣнзѣем пачы-
нат ам шокты, сагашы койкаштышвлѣем уже
ял вѣлнѣт ылыт: постельвлѣм пачкенѣт, тѣр-
лен пиштенѣт дѣ ѣнгѣжѣ гач шѣргѣмса-
выцым пиштен, шѣргѣ мышмы кѣдежѣшкѣ

ваштыл, саслен кыргыжыт. Мбнь шбргем
веле мышкын поспейбшым, а йал цилан уже
угренний зарядкым пйтärenйт, столовыйыш-
кат кузат. Икечы мбнь пачеш ам код
ылы, пйтари андак ылын, но каждый кечын
лиш тбнгалебы подъемвлэ, гимнастика, зав-
траквлэ, мастерскойвлэ, вечервлэ, цилэ точно,
аккуратно, дэ, ох, махань скушна, сбнзавбд
толмы якте худа.

Тагнамок шблэм ылы. Ббжэл вот, иктят
ак царепп. Вольный гбцят вольныйрак ылам.
Ни сравачвлэ, ни поверкыввлэ, ни парашыввлэ
уке. Мбнь ош тома гбц лэктэм, леввлэн
аржаштым ниэлтэлэм, а варажы кў ташкал-
тыш мычкы капка докы валем. Тбдбжб
кукшб дб кашар вуяншалга, пблвлэ чиктэл-
тбт. Тбдбн тервен йарнен шагалам, уштб
кбртниэш йылатен колтымла чучам дэ прос-
ветвлэ лошкы вуем пиштем, дэ шайылныш
окнявлэ гбц намыс. Тбштб коммуновский
нылызаввлэ стекла тервен пижбн шбнзбнбт.
Сбнзавладон оролат.

Вуйта гуляем, решетка сага ашкедэм, а
нбнб, тома гбц кыргыж лэктбн, усадьба
кымдыкеш шблэпен кейт, пкжак-иктбштбм
лым маклакавлэдон лулбт. Борис лбман, кужы
дэ тоша ик брвезб, кока сагашы пашку-
дем, мбнь докем кыргыж миш. Сбнзашкем
лымым шбвбктен колтыш. Мбньжб тидбм
как пужб гбц шбвэлтен колтышым, якшар

макы вѣк лымеш кушкын шынзѣ. А тѣдѣ, стерва, акат мѣгрѣ, а ваштылеш дѣ ѣшкѣм-жѣн компанижѣлѣн сасла:

— Ара изи, вѣкѣ вацта!

Бѣрвезѣвлѣ кыргыж толыт, лымым кѣшкѣт, ѣѣрен шуат, ара лошкышты пыртат, дѣ мѣ цилѣн вуйын-пачын пѣрдѣлѣш тѣнгѣлвѣ. Ваштылмашыжы, саслымашыжы маняры! Мѣннат шѣм цѣтѣѣ, ваштыл колтышым.

Тѣнѣмшен и Борисдон друг линнѣ. Тѣдѣ коммунышты сек кого ылеш. Тидок грамотынат мѣлѣм тымдыш. Бѣнде уже капкаштышы золотой сирмѣшѣм разбираем: „Коммуна бывших беспризорников.“ Тѣдѣ ирок ѣѣде мѣлѣм кроватѣым убираяц палша, карусель гань ял ѣѣр сѣрнѣлтеш, со талаша, со тидѣ ак ѣѣрсѣ. Зарядка годым мѣннѣн рядѣшкѣ пѣзѣѣргѣ, пѣвлѣжѣм сотын кайзыкта, самынь ташкал шагалмы ялем вѣкѣ анжалтышдон анжыкта. Токарный мастерскойышкат тѣдѣ мѣннѣм аздарен нѣнгеш.

Коммуным железнодорожниквлѣ шефствуенят. Нѣнѣ мастерскойым оборудуенѣт. Тѣштѣ шѣм станок улы, тѣшѣкен паровозный частьвлѣм точат. Тѣштѣѣ Борис уже кокшы и ровотая. Довольный ылеш. А мѣннь вот кок ѣрня ровотаем уже дѣннма яжомат ам уж. Скука эчѣят пѣцкѣтѣрѣк. Намозы шѣнгѣвлѣ гань моторвлѣ ружгат, шѣштѣвлѣ лопке веле лопкат. Динамын кожух сага

түдбү,
икбм-
кбш-
ат, да
гялнә.
! Мб-
Түдбү
гра-
уже
азби-
ков.“
раяш
ш, со
одым
сотын
вйкб
стер-
еш.
оству-
енйт.
овоз-
уже
мбнь
комат
мозы
гбвлә
сага

тупем ёрбктен шёнденәм, нерен шалгем дә станокем гишәнәт монденәм. Түдбү, изи дә пүгбүр, мастерскойын лыкыштыжок шёнзә. Түдбүн станинвләжб каштыра, пыракант шёнзбн, мазут веле. „Хозяин станка Александр...“ — манын сирбм табличка веле свезә подписьшбдон якшаргын каеш. Махань вара мбнь хоза ылам, кынам түдбүн докы ёрняшты икәнә миәм?

Вуй мычашыштем ош яжо буквавлдон сирен сәкбмб:

„Если тбнь янгыленәт, красный уголокышкы ке, пышкыды креслошты шёнзәләл, лыдылдал, кәнәлтәл“.

Бшан тварь шанен лыктын. Кбзбт мбнь станок сага шалгем, а тупем коктеш кбрбн вацнежб. Резец ош вальокошты царга, вуй вимбштем вуйжырдон капайымыла чучеш. Мбнь чудесный правилывләм анжалым, моторым пбтбрәльбм дә резец тынгланыш. Кидем ваткыдон бштбльбм, кранышты мышкым дә ләкмб вәрбшкб чбньбрәк ашкедбм. Техень правило улы гбнят, соикток брвезбвлә анзылны намыс.

Тбнь ашкедәт, нинб эче станоквлә донок пүгбнблбт дә вуйта тбньбн кайышетбм ак паклеп. Алталат. Цбтбрәлтшб кидвлә гбцок ужам, мбньбн яммашем чувствуют, кен колтымашкем вниманием обращаят. А мбләм тбнәрок. Соикток скоро шбләм. Нигыцеәт

йәмдйләлт ам шө. Ярал йыдым айырен ам шокты. Тагачы нерйктә тама. Кроватьышты киәм, кыдаштымы явләэм одеядон левед таен шьндймь. Кьдеж пуста. Окня тунь ныгыды смольы шәрлен шьнзьн. Красный уголокышты юквлә. Тьштә тамахань курс кеә, а мьнь охлаш тьнгәлььм, ясанла кайышланем, вуйыштем пирь ышым урдем. Остаткаешьжь кәньюсьр коммуныдон прощаем. Шөртни веремә толын шомыла чучеш. Арашьнгәят ак чонгештә, уголокышты юквлә тырлевь, паркетный коридорышты нима юкат ак шакты. Сейчас кьньйлшаш ылнежь, кровать гьц поген нәлшаш, одеялым, простыным цат ялштен шьндьшаш, ош стенаэш „святой“ кличкым пьчкеден кодышаш дә окня вашт нерен шалгыш садышкы тьргештшаш, а тьшец шьргьшкь, корны, паровозный гудоквлә дә марафетвлә.

Яжо. Но вуйым лүлтәлмь ак шо. Лелем шьнзьн. Аняг лачокок хвораен колтенәм? Ял вькь лүдьн кьньйл шагальым, йьрвәш анжалым дә, малын кьньйлмем шоте, трүк цаклен колтышым. Ть кьдежьм кодаш бьжәл ылы. Вуйта привикненәм. Тьве Борисын тумбочкыжы шьнзәлтә, вьлнөжь книгәвлә. Кынам мьнььм скука нератым бьштә, тидь книгәм нәлеш дә лыдеш. Мьнь нерем, а тьдь пьлш сагаэм ласкон мыгымакта. Мьнь амалым яре чувствуем, кьце ть-

дѣ книгѣжым лопок левед шѣндѣ, вѣлнѣм
одеялым тѣрлѣтѣлеш дѣ ял парня вуй мыч-
кы кеѣ. Обед годом мѣнь бѣшкѣмемѣн пор-
циѣм сек анцыц пѣтѣрем, торелкѣм нылаш
тѣнгѣлѣм, а Борис—тоша, тидѣлѣн кым пор-
ци келеш—мѣлѣм пелѣжым пуа дѣ попа:

— Тѣнь, Сань, ирок ѣѣде мѣнь вѣрешем
со шѣшерѣм ѣу, мѣньѣн шолвлѣэмлѣн тидѣ
вредный.

Ѣунѣм дѣ таумат келесѣш монденѣм. Ѣѣ-
рем вѣдѣлѣлтеш, стерва, машаненѣм. Кѣзѣт
тѣдѣм ужмы шон колтыш, кукуруза гань
шѣре пѣжым анжалмы шѣѣш, кокшылдырым
ялштен шѣндѣмѣ гань сѣнзѣхалвлѣжым ни-
ѣлтѣлѣмѣ шѣѣш.

Бинтдон вѣдѣл шѣндѣмѣ кимем годшы
тѣ ѣонгатажы дѣ ирежѣ, дѣ аяран юрыш-
тыш тѣ ѣдемжѣ мѣлѣм ѣжѣлѣн чучы ѣче.
Ѣнгѣремшѣвадан лыкышты мѣньѣн стано-
кем тылыкын кайы.

Уке. Тидѣ ик секунда нѣреш веле. Чѣпу-
ха. Лишѣл кровать докы кыргыз мишѣм, оде-
ялым шывшыл нѣлѣм, тѣдѣм знамяла сѣрѣл
колтышым, дѣ ѣшѣндѣрен колтен шагальым,
Борислѣн ѣштѣшты амалаш вѣрештеш ма-
нын шаналтышым.

Ѣѣрѣ кидѣ окня докы миѣм, шпингалетым
лѣлтѣлѣм, кѣдежѣшкѣ мардежым дѣ лымым
пыртен колтем дѣ цаклем, кыце живой ѣде-

мѣн кид ўштѣжѣ пулшем хватя. Кыптыргал кешѣм дѣ окня анзыкы ташкалалѣым, но тѣ-гун кид мѣнѣым властно дѣ силан шайыкы-лѣ шывшыл шѣндѣ. Сѣрнѣл шагалѣым дѣ Антонычын усыжым ужам, кыды тѣрвѣ вѣл-нѣжѣ цымырген вацшы шѣлѣлѣ цѣтѣрѣлтеш. Тѣдѣ пулшем колталтыш дѣ пѣлшеш пѣж-гѣмлѣок келесѣш:

— Санѣ, малын вара тѣнѣ окняшкы лѣк-нет? Амасашкы, амасашкы ке, леввлѣ живой агылеп, колтат, а большыжы тѣнѣым иктѣт ак ѣреп.

Выключатель юк шактыш: Антоныч шалга, тѣдѣн шайылныжы цилѣ коммуна, Борис ан-зылнок. Лампывлѣн пиш соты ош пыракеш мѣнѣ слѣпѣй ганѣ линѣм.

Антоныч коммунарвлѣм ядеш:

— Ёрвезѣвлѣ, Санѣм капка тѣгѣ нѣнге-дѣ.

Ситѣ. Мѣнѣ амаса докы тѣргештем дѣ ко-ридор мыч кыргыжам, тѣдѣн тѣнгѣт, мы-чашыжат укелѣ чучеш.

Паштекем иктѣт ѣш поктеп. Ик вѣцкѣж юкым веле колам:

— Тидѣм поктен лыкмыла, техеньвлѣ ак келеп.

Тидѣ шадран Петѣка.

Умывальнышкы шѣлѣым, окня анзылан шѣнѣзм, кѣч лѣвѣкѣ рам царгиквлѣм керѣм,

кукшы сѣнзѣвлѣэм санзалдон пѣшкѣн шѣн-
дѣшѣм.

XXIV ГЛАВА

Йыд кыце йѣле эртѣ. Мѣнь вет сѣнзѣэм
веле кымалтен поспейшѣм. Кынам ситѣлыккок
мѣнь амаленѣм? Кынам тидѣ ылын? Тѣшец неу-
дачный шѣлмем годшен вуйта тѣлзѣ, уке,
чѣдѣ, таманяр и, курым эртен машанымла.
Тѣдѣм мѣнь ѣшкетемок веле ѣштем. Цилѣ
коммуна монден. Кым кечѣ койкаэм гѣц кѣ-
нѣѣлтелам, вуем одеял лоэш пѣрдѣлнѣм. Борис
столовый гѣц торелкѣэш намалеш дѣ, пурет,
нимат ак ядышт.

Кукшыгечѣн кѣдежѣшкѣнѣ ѣрвезѣвлѣ
кыргыж толевѣ дѣ сагашты и кырык ѣш-
тѣш аздарен нѣнгеѣ. Рушѣрня кечѣ мыч
изидирлѣ мадынам. Вес кечешѣжѣ Борис,
спецовкыжым чишѣт, мѣлѣмѣт пиджѣкем
виктѣлтѣш. Шукеш карангмы паштек мастер-
скойышкы станокем докы мишѣм. Ёрвезѣ-
влѣ дорц кемем годом вѣкем иктѣт ѣш ан-
жалеп, вуйта мѣнь нинѣ гѣц айырлыдела-
мат ылын.

Кечѣ мычкы станок гѣц лярѣм нѣжѣм,
керосиндон мышкым, ваткыдон коштышым,
наждачный полотнодон ѣштѣм. Сѣнзѣэмѣт
лѣлтѣлѣш шеклѣнем.

Каждый кечѣн сумеркѣн станокем дорцын

карангам. Кёдежышкы миэмат, одеял лёввакы кыдаштеок пырен вазам да ирок, амален кынылмы годы, ясы лиём аль кидем аль ялем трук тынгын шынзеш манын шанен, амален кеем.

Ик йыдын кроватиштем Антоныч шынзэ, йёржы—ёрвезывла ылмыла чучы. Тыды вуйжыдон выкемла анжыктыш да келесыш:

— Труднарак. Тыменеш. Палшыда, ёрвезывла, тымдыда Санькам, шлифуйда.

Тенгечы кукшыгечы ылы. Вадеш счастливый амалаш вазым, иргоды рушярня да кечы мычки кынылтеок амалаш да амалаш лиэш. Антонычдон попен шындымнам монденам: сотеммы семынок подшефный таежный солашкына ечыдон кейш сбренна.

... Антоныч мынын вуем кого лапавляжыдон кычен шынденат, ёрзэ.

Ботинкым, миж свитерым, пышкыды шлемым чиэн шындышым, да йылмемат, сынзэвынемат, вуемат, ялемат—цила ныгыды вареньешты ылмыла чучеш.

Усадьбын решетка тугы лакна. Сынзэшкы мардеж ёфылал шындыш, сынзэвёдым лыкты, шыралшы кукшы пыракым шавалтен шындыш—явла вианевы, проворность моалты. Антоныч ечы пандыжым лулталы, кичкыжалы да тайган ныцкемышыш ин кеш, аздарымла келесаль:

— Саня, шонгым поктен шо!

Мѣньѣм ечѣдон кашташ Борис тымден. Мѣнь тымдышем эртен кенѣм. Колоништышывлѣ гѣц цилѣ гѣц пѣсѣнрѣк лым мычкы чѣктем, тѣргештѣмѣшвлѣм бѣштѣш цаценѣм. Седѣндонок Антоныч паштек ам вѣшкѣ, талашыдеок пижгоргем чиѣм. Тѣрвѣнѣш йѣмдѣлѣлтмем нѣжвец Антоныч шѣргѣшкѣтшон, уже тѣштѣ сасла. Тѣдѣн паштек кыргыжам дѣ рѣмѣлгѣштѣ тидѣн меховой кѣкшѣ млахайжым нигыцеѣт ужын ам керд. Юкшым колам, но тѣдѣ кышкы сѣгѣрѣ, ам ынгылы.

Тайга трѣк пѣтѣш. Мѣнь тура кѣкшикѣштѣ Антонычым ужын колтышым. Тѣдѣн шайыцын симсѣлгѣ горизонтан ирѣ жерѣ куза. Антонычдон иктѣреш лим дѣ пѣжѣлтшѣ лепкѣѣм бѣштѣлѣлѣѣм. Антоныч мѣньѣм пулшем гѣц элтѣлѣш, пѣгѣнѣлѣѣ, кидшѣм кечѣ докыла вѣктѣлтѣш, сѣнзѣвлѣшкѣм шуку анжыш, вуйта цилѣок, пындаш гѣцок пѣлен нѣлнежѣ, дѣ яды:

— Яжо вет, Сань, ѣ?

— Яжо, Антоныч.

— То-ты, яратыдем. Бѣлѣмѣшѣм ценѣѣ. Суарлыкым ит колты.

Тѣдѣ шѣргѣ вѣкѣ эче шуку анжыш, тайгажы пижѣн кешѣлѣ каеш. Вара ечѣжѣдон тѣргештѣш, тура кѣкшикѣ гѣц валымашкы ечѣ нервлѣжѣм сѣрѣлѣѣ дѣ лым пыракан кишѣм кодыш. Паштекшѣ валем, тѣдѣн кор-

ныжым чертем, дӑ тӑшкӑвлӑм, лым шуавлӑм, тошты тангатавлӑм мӑлӑм эртен кӑш куштылгы. Сӑнзӑ анзылнем тӑдӑн кымда тупшы. Тӑдӑн кидшӑн ловкостьшы мӑнӑнӑнӑшкӑт ванжа. Ечӑ пандемӑм мӑнӑт тӑдӑлӑок анзыкыла кужын колтем. Тӑдӑ нигышкылаат анжалтеок чонгештӑ. Пандывлӑжӑм кымдаракын нӑлеш, вуйжым кӑшкӑрӑк лӑлтӑл колта дӑ юк лыктеок мӑнӑнӑн силаэм пробыя.

„Ам цӑкнӑ, Антоныч. Суарлыкым ам'колты“.
Охоницӑӑнӑг шӑцшӑ лым левӑш вӑлнӑ ечӑвлӑ мадыт, дӑ нӑнӑн мырышты вес тӑрӑштӑ шакта, каждый йӑктӑ тӑ мырым мыра. Мӑнӑнӑн онгыштем мычаштымы тайга гань мыры дӑ сусу кого.

— Кыдал, Антоныч, ам код!

Кӑкшикӑшкӑ кузен кешнӑ. Ӱлнӑ сола праздничный камакавлӑн шӑкш штолмывлӑдон таежный пӑлгомыв ныгыдын тӑкӑлен шӑнден. Тӑштӑжӑ коралловый коронывлӑштӑ кым кечӑ йылат, дӑ каждый дорцын тайга вӑкӑ кымда дӑ яжо корны шывшылт вазын,—земля хӑлӑ кыргыжтен пырташ лиӑш, цилӑ эдемвлӑм нӑнгеӑш лиӑш.

Антоныч межовой калпакшым кыдашы, ӑпшӑ парлана, пижгоргывлӑжӑ лым лӑӑш ташкен шӑндӑмӑ, а тӑдӑ кым важикӑн корны гӑц сӑнзӑвлӑжӑм ак карангды дӑ юкымат ак лык. Вуем карштен колтыш, мӑнӑ кижен шӑнзӑнӑм, а тӑдӑ со анжа. Кидем кычыш,

токыжы шывшылы да, шамаквләжым кук-
шын попен, олен йшындрә:

— Мёнён вургымла ялыштем кым парня
уке, уштё качкын колтен. Шайыл няцкаштем
кёзётәт пульвлә шёнзәт, игечё вашталт-
мы анзыц цодымактат. Кым и перви японец-
влә пыт анжалтелыт, партизанский отрядын
командир яшток пуштын шоктымы ағыл
ылын. Партизанвләм шин шумыкышты, нёнё
кенёт, нёллёт боец гыц иктәт аккёнёл ма-
нын, нёнё пыт шаненёт. Но мёнё йшкетем
веле кёнёлым да тайгашкы кешым. Әрня
мёнё пүкшым да каргыжым веле качкынам,
паштекем якшар изи корным коденәм... Ты-
нәмәт тенгеок кым кечы да корнвлә зем-
ляшкы шывшылт шёнзёнёт ылы.

Мираж йөрөш. Антоныч калпакшым оха-
тадеок чиш, уштым цаклыш, цётёрәл кол-
тыш да сола докыла ечбжбдон йочырге өр-
кәннен кеаш тәрвәнөш.

Но хресәнвләм пётәри вәш лимкёжжок
уже веселә лин колтыш. Морен малахаян,
киргизский сёнзән, пандашан мужикым ыж-
гажы гыц лопке веле севәльё да чёнё ваш-
тыл колтыш.

Тёдбжы йәтлёмлә вуйжым сәркәлә, лас-
кожым шәләтен, шёрен попа:

— Тын ма вара тенге, Антоныч, шонгы
векёлә алталышы кушкат? Ак яры, ак яры.
Эртёш рушәрнян пыралаш сөрәнәт ылы да

шбцдт кайзы. А мбнь пуйырым йамдбленам. Ватем кукурузын шбрашбм шолтен шбнден. Тбнь каменный эдем гишан так и попен шбц шокты, да продналог кышкы кеа, попаш сбренат ылы. Мужиквлa, анжы, кечб мычкы вычат. Айда пбртбшкб кенa, голубчик.

Ма кбдежбшкбнa обедеш веле мбнгеш толын шона.

Кроватышкы талашым пардон столовы-йышты шокшы лемеш ышмаэм йылатышым. Но мертвый чaс эртбш, мбнь со эче сбнзай-эм ам кымалты, киэм, Антоныч гишан ша-нем.

Тбдб олен ашкед миш, кроватишкем шбнзб, тыржалт шбцшб оголан газетбм шaргaльб да пылвuem вблaн симсб кбжгб пакетым пиштен кодыш:

— Лыд, Саня.

Пел апайла мыгымактен, буквaвлaдон ша-макым погаш мблaм намыс. Лицaэм кбпцбк шайыкы шблтен, мбнь виноватанла полем.

— Мбнь монденaм, Антоныч.

Тбдб газетым нaльб, туп вбкем лелб ла-пажым пиштбш, пблшем докы пбгбнaльб да олен, раскыдын лыды:

„12-шы октябрын Волчий Лог дон Лесной станцивлa лошты эртен кешб хресaнвлa колыш пбэргб кaпбм моныт. Установливай-мы: тбдбм тупышкыжы зверьлa шырал кол-

тымы. Кызы онгышкы пырен кеей да шушы-
решок кодын. Шергакан лун кызы вурдешы-
жы „Святой“ кличком чанген шындымы.

Ты йыдынок ти кок станцин перегонышты
далневосточный экспрессын международный
вагоныштышы купешты кок пассажирым
кравымы. Ти кок событи лошты связым
следстви устанавливаен. Бандитвля добычыш-
тым пайылен кердтелыт, да ныны логыц ик-
тыжы блымашыжым пиштен“.

Антоныч тырлыш. Тынгалалты йож окням
лывша.

Мынь кыпчык сага цатырак пызыргалым.
Тыдын мамыкшы йылаш тынгалы, кровать
пыцкемышышкы урын валыш, а Антонычын
лелы кидшы тупем темда, ырыкта. Мынын
вуем лулталын, молнамшылаок тыр юкдон
попа:

— Теве ти пакетышты самый ты оксавля
ылыт. Тынь тервенет моныт. Почтышкы на-
мал ке, сирым адресдон колты да чай йу-
аш ит опоздайы.

Мынь пакетым налым, тыдыжы кого, ки-
дым валта. Мынь Антоныч выкы сынзаям
лулталым да лывакыла анжымом ак шо.
Мынын ырыштем, вуй вимыштем окня
тунышы йожан мардеж гынят, раскыдын,
пиш раскыдын анжаш сынзавынем аптырты-
мыш гыц лудам.

XXV ГЛАВА

Чѣнь кемашеш, ягылгыш ечѣдон чонгеш-
тымашеш Крылатый дон вѣш лимаш гишѣн,
тѣгѣнен шѣцшѣ оголвлѣ гишѣн, кѣзѣн лу
вурды гишѣн мондынем.

Тагачы Антоныч тенгечшѣ ѣлѣмашемдон
вѣш лимашѣм ѣштѣш. Малын тѣдѣ тидѣм
ѣштѣш?

Мѣньѣн свитер лѣвлѣнем симсѣ пакет
киѣ, мыгылъ гань шѣкѣ. Мѣнь тѣдѣ гишѣн
мондынем, онгем тупышкы пѣзѣрем, а тѣдѣ
со ѣрѣктѣ, кеѣш ѣптѣртѣ. Ечѣ пандывлѣм
со олен дѣ олен нѣлѣн миѣм. Вѣлнѣш ты-
гыр-ялашем нѣрен шѣнзѣн, ялем кѣ гань
лин шѣнзѣн.

Шагалыѣм. Пандывлѣм кидем гѣц колтал-
тышым. Лепкѣѣм ѣштѣлѣлѣѣм. А пакет ѣы-
лата. Тѣдѣм мѣнь лыктым, лымышкы пиш-
тѣшѣм, укшѣктѣлѣѣм, мѣнгешок свитерлѣ-
вѣкѣ таен шѣндѣшѣм, пандывлѣдон силан-
ракын шѣкѣлѣѣм дѣ станцишкы кѣнѣлтѣдеок
кыдал мишѣм.

Целый чѣс окня лѣвлѣнѣ каштым, симсѣ
пакетем сдаяш шѣм талашы. Решотка ша-
ѣылны шѣнзѣшѣѣ чиновникын вѣдѣн сѣнзѣ-
жѣм дѣ анзыл пѣтѣмѣ лицѣжѣм мѣнь шѣм
яраты. Тѣдѣм иктѣжѣ весѣ вашталта ма-
нын, мѣнь вычышым. Вычен шѣм шокты.
ѣдемвлѣ погынаш тѣнгѣлевѣ, окня дѣны

очередь кушкын шѣнзѣй, а мѣнь ѡнгѣсѣр
коридор мычкы со сѣрнѣлтѣм. Йыштылам.
Йѣлѣн оксам мѣньѣн анжалмем шоѣш, ан-
жалнем веле. Мѣнь пакетѣм лыктым, нѣрѣш
оголжым кышкед шушым, пингѣдѣй, каклака
у пумагавлѣм кычылт анжышым, но трѣк
коммуным, Антонычын сѣнзѣжѣм, йѣлгѣжѣлт-
шѣй ирем, станокем дѣ тѣштѣкен бѣштен пѣтѣр-
дѣмѣ валикым ѣшѣндѣрен колтышым. Мѣ-
ньѣн тѣнгѣлмѣ пѣшѣѣм иктѣжѣй весѣй бѣштен
пѣтѣрѣмѣм шанен, ушкалымаш нѣлеш. Лудѣн
анжалым дѣ, очередым шѣкедѣл, решетка
докы кыргыж кешѣм. Пѣтѣмѣй конторщик-
лѣн симсѣй пакетѣм, цѣрѣ кид гѣц тылшол
шуѣн колтым ганьы шуѣн колтышым. Тѣ тѣ-
дѣн адресыжым, тѣ цѣрежѣм цѣудеен, тѣдѣй
кычылташ тѣнгѣльѣй. А мѣнь нумем гишѣн
уже бѣшкѣмемѣм ырсем.

Тагышты лишнок паровоз свисток сѣгѣй-
рѣл колтыш. Мѣнь тѣрештен вазым. Плен-
бѣштѣ шуку бѣлѣмѣ паштек тѣдѣндон вѣш
линѣм. Тѣдѣй мѣлѣм шуку ѣшѣндѣрѣктѣйш:
килт кашмашвлѣм, пыракан пѣнѣжѣшвлѣм,
вокзальный торговкывлѣм, кокаиннын тотлы
тѣтѣрѣм дѣ самогонын йылатымжым, броне-
поездым.

Свисток со лишкѣрѣк голеш дѣ нахальный-
рак лин мѣй. Трѣк ружген, тылипвлѣм шѣ-
вѣктен, окня дорц пассажирский поезд эр-

тен кеш дӑ вацтарешем шагалы. Сбнзӑш-
кбй йож бфблӑл шбндбш, вуй сӑрнӑл кеш.
Кенвазаш бнжбй ли манын, стенӑ тервен тбй-
кблӑлт шагальым. Окня тбнбй у вагонвлӑ
жаргын кайыт, ӑнят ти вагонвлӑш мандарин
комым итрайӑш, аромат сокым йуӑш Бату-
мышкы каштынам. Мблӑм пакетбм йблерӑк
мбйгеш пужы манын, стбл сага нерен шбн-
збшбй пбтбм почтовиклӑн мбнь сбйбрӑл кол-
тышым. Тбдбн нбргӑтӑ сбнзӑвлӑжбй мбнь
вбйкем цбдеем анжал шбндӑт дӑ кеӑш тӑрвӑ-
нбшбй паровоз саслым юк цӑрнбмбм вычен,
кидбн вбцкбж парнявлӑжбй пблшвлӑжбм
питбрен шбнденбт. Вара луды квитанци лаш-
тыкым вicktӑлтбш дӑ, силадым кидвлӑжбй
пумага ара вбкбй кенвазевбй.

Мбнь окня докы кыргыж мишбм, тбштӑкен
остатка вагон бмблкӑлӑ кайын колтыш, сбн-
зӑвлӑэм стекла тервен пбзбртен шбндбшбм.

Окня тбнбй сумеркӑ тбнгӑлӑлтеш. Панда-
шан тботя лампы брдбм тбрлӑ. Вбцкбж сви-
тердон какляргыл, мбнь тбдбн докы ашкед
мишбм, каклянен, кидвлӑэм бфблен, табакым
шывшаш ядым. Пандашан табакым пачкал
пуш, ялгавал гбц бпем якте анжальт, равно-
душно яды:

— Мбндбрцбн путешествует?

Йблерӑк спичкӑм йбртен шушым, симсӑл-
гбй шбкш лоӑш вием шблтбшбм, отвечаяш
талашышым:

— Мънь томадымы ылам.—Да талашен тайгашкы ашкедым.

Цигаркă почти тёрвем йылата, шывшын пйтъримъ, почта коридореш ечйвлӓэм монден кодымым тѳнӓм веле ашѳндӓрен колтышым. Станцишкѳ мѳнгеш сӓрнӓльѳм дӓ тѳрок ечѳлӓн шѳм ке, а тѳотя кѳчӓл кешѳм. Лампывлӓм урдым кѳдежѳшты тѳдѳм мом, полшубкыштыш пу маклакам кычышым дӓ келесѳшѳм:

— Мънь томадымы ам ыл, пандашан тѳоти, а бывший беспризорниквлӓн ѳлѳм коммуныштыш воспитанник ылам, тѳшты Антонич ровотая, пӓлет?

Карангым. Эче келесѳшѳм:

— Хыналаш ми, ати.

XXVI ГЛАВА

Шадран Петька мѳнѳн ѳлѳмӓшем отравляя.

Тѳдѳн станокшы мѳнѳн дорцын вѳц метрѳшты шѳнзӓ. Тангвлӓжѳлӓн тамам пѳлшешты пѳжгѳмѳжѳ годым шуку рӓдок тѳшец тѳдѳ сары пѳжѳм кайзыкта. Мѳнь дорцем эртѳмжѳ годым тѳдѳ уродливый шадра лаксы постол сѳнзӓвлӓжѳм кымен шѳндӓ.

Бѳрвезѳвлӓ коммунышты ик-кок и рӓдѳ уже ѳлӓтӓт, иквӓреш тымень шѳнзѳнѳт. Токарный мастерскойшты нѳнѳ цилӓн ста-

жанвлӓ ылыт. Каждыйын станок турештӓ, изи ящикӓштӓ шим шарга переплетан кӓжгӓ книгӓ ыштен пиштӓмӓ. Ӑрня пӓйтӓшӓшдон Антоныч тишкӓ, мӓ кут пӓшӓ кечӓштӓ мам ыштенӓ, тӓдӓм сирен миӓ. Каждый токарь пиш изи детальымок шыкланен шотла. Книгӓэм мӓлӓм шуку счастливый минутвлӓм пуэн. Пӓшӓ паштек тӓдӓм йывырт кӓдежӓшкем нӓлӓм, ӓрвезӓвлӓ гыц сӓрнӓл шӓнзӓм дӓ Антонычын сирӓмӓжӓм лыдам. Тӓштӓ втулкавлӓӓт, кольцавлӓӓт, валиквлӓӓт, муфтывлӓӓт, инжекторный стойкывлӓӓт, кранвлӓӓт дӓ изи винтиквлӓӓт—цилӓ сирӓмӓ. Мӓнь кидемвлӓ вӓкӓ анжем дӓ, техень хӓдӓрвлӓм нӓнӓ точенӓт манын, амат ӓнӓнӓ.

Шадран Петька мӓньӓн ящикем докы ашкед миш, шим книгӓэм лыкты дӓ, листӓвлӓм намыстымла шӓрген, сӓнзӓжӓм ехидно кымалтыш дӓ йывырт ваштылаш тӓнгӓльӓ:

— Пиш чиста, Сань?..

Карангы, тӓрвӓжӓ гач шӓвӓл колтыш. Мӓнь тӓдӓм сӓнзӓэмдон станок якте провожайышым, мытык дӓ кӓжгӓ ялжым, пӓгӓр тупшым, какляка кидвлӓжӓм анжалыым дӓ курым мычкешок тидӓн вӓкӓ шӓдешкӓмем цаклышым.

Тидӓм иктӓ пӓцкемӓш лыкеш хватяш дӓ ӓрдӓжлувлӓжӓм лыдын пуаш веремӓм таманяр кечӓ уже вычен каштам.

Тидӓм складеш кычышым. Тӓдӓ эче сӓ-

гЫрАлАт Ёш поспейЫ, мЫнь вуй вЫкЫжЫ
пиджАкЫм левед шЫндЫшЫм, цаткыдыракын
пЫтЫрАльЫм дА пАлЫк ЁнжЫ код манын,
шУжЫ гЫц, шУдЫнгжЫ гЫц УлЫцрАк трехдю-
мовый гайкадон лоцкаш тЫнгАльЫм.

Кид шамдымы ли, гайка кенвазы, а мЫнь
со шийм. ТЫдЫлАн тенге кУсЫм пОрЫктЫ-
шЫм, даже просты манын пЫжгАлтАшАт
силажы Ёш ситЫ.

Кынам тЫдЫм складышты моныт дА кУ
тидЫм тенге шывшеден шЫнден ядыныт,
мЫнь яшток шин пуштам манын, лУдмЫ пар-
жыдон Петька ам пАлЫ манын келесен.

Только сойток виновникшым пАленЫт. Ци-
лА тома мычкы юк, кыргызталмаш, саслы-
маш кеш. Вадеш красный уголокышты со-
брани ли.

Коммуный совет мЫньЫн поступкем общий
судышкы лыкты.

Красный уголокышты цицок ылыт. Народ
шуку пырыжы манын, цилА скамьявлАм лык-
тевЫ. КоммунарвлА шангок шалгат, а амаса
доны эчеят пырынештЫ.

Саслат, кидЫштЫдон раведЫт, иктАт ак
ваштылеп.

Борис председатель ылеш. ТЫдЫ каран-
дашдон стопкам севАльЫ дА, сЫнзАжЫм
УлЫкЫ ЁштЫш, лыкышты тырлымешкы вы-
чалы.

— Санька тагачы складын пЫцкемЫш лы-

кеш вѣр лѣкмешкѣ Петькам шин шѣнден. Иргодым мѣ логѣцнѣ иктѣжѣлѣн кѣсѣм пѣрѣктѣш шана дѣ йыдым сравачдон вуйым шелѣн шуа. Весиргодым Антоныч табак шывшаш волям ак пу, дѣ Санька кухняшты сыкыр шулылмы кѣзѣм нѣлеш дѣ Антонычын мѣшкѣржѣм ыдырал колта. А мѣ, остатка фраервлѣ, бѣшкѣмнѣн очередынам вычаш тѣнгѣлѣнѣ. Тенге?

Борис попа, кидшѣдон воздухым роалтылеш, погынышывлѣ вѣкѣ тѣргештѣш йѣмдѣлѣлтеш машанет.

Тыргыжланыдеок пакула попа:

— Тенге гѣнь, бѣрвезѣвлѣ, значит, бѣшкѣмнѣн очередынам вычаш тѣнгѣлѣнѣ?

Коммуна шѣп, ик юкымат ак лык. Мѣнѣ лампын ош шар лѣвѣлнѣ шалгем, дѣ мѣнѣн нѣжмѣ вуй вѣлнем шалдра юр патькалтышвлѣ. Олицѣшкѣ кыргыж лѣкнем, мардеж ваштареш шагалнем.

Юк лыктымашым пѣтѣриок шадран Петька нарушая. Тѣдѣ сценышкы кузынежѣ, но кидшѣ вѣдѣл шѣндѣмѣ, мытык явлѣжѣ ак колтеп. Барьер гач ѳрдѣжѣн вазы, бѣшкѣмжѣн таза шайылжым красный уголокышкыла анжыкталы, явлѣжѣдон чымедѣлѣ. Пѣтѣриш рядвлѣ ваштыл колтевѣ, кокшы рядѣштѣшѣвлѣ нѣнѣн сага пижевѣ, дѣ стена гѣц стена якте коммуна ваштыл колтыш.

Петька сценышты шалга, бинтыжым тѣр-

лѣтѣльѣ дѣ глупо ваштылы, уголоком тѣ-
дѣ бѣшеок ваштылташ тѣрвѣтѣмжѣм бѣш
цаклы. Тидѣ попаш тѣнгѣльѣ, но коммуна
бѣшкѣмжѣн серьезностьшым дѣ мрачность-
шым уже ямдыш.

— Тенге мѣнь, значит, келесем,—Петька
тѣнгѣльѣ, — Санька мѣ докына шукердѣ
агыл толын, а коммунышты пахан линежѣ,
кидшѣм воляш колта, мѣнмѣн бѣлѣмѣшнѣм
локтылеш. Цилѣ коммуным шѣшкѣл оптем
манын, мѣньѣм шимѣжѣ годым тѣдѣ хва-
лыш.

Бѣжѣл, мѣньѣм Борис кычен поспейш.
Мѣнь тидѣн шелѣн кешѣ вуйжым нъымышт
шуэм, трепачлан йѣлмѣжѣм кѣрѣн лыктам
ылы. Народ лошкы Рябой тѣргештѣш, а
тѣдѣжѣ тѣдѣм рампа докок йѣрнѣмлѣ шѣ-
кен колтыш, бѣш принимайы. Мѣнмѣн мастер-
скойнан сек яжо токарь, Колька, лѣктѣ дѣ
шѣдѣн пелештѣш:

— Малын халыкым погендѣ? Ти шабран
трепачым ада пѣлѣ ма? Тидѣ бѣшкѣмжѣн зара-
зный бѣлѣмѣшѣжѣ мычки ик кечѣнѣшмѣмѣт
шолыштде, со кѣчен веле каштын. А бѣнде
Саням мыскылаш тѣнгѣлѣн. Санька станѣ-
кышты кым тѣлзѣштѣ токварь лин, а тѣнь,
гад, луаткок тѣлзѣ парвалышыц. Обиднѣ?
Мѣнь складеш веле агыл, сотыгечѣнок кос-
тыльдон тѣньѣн сѣнзѣвлѣэтѣм шин лыкнем.

Сценышкы повар Паша тӱргештӱш дӓ презрительно ваштыл колтыш:

— Мӓнмӓн кухняштына котинӓт Петька гӱц честныйрак ылеш. Ат пу—ак кач, а Рябойым мӓнь кухняэш кок гӓнӓ кыченӓм. Рис шӓрӓшӓм тӓмдӓн здоровада верц кид-шӓйдон ышмашкыжы шӓшкӓн.

Красный уголок шӓдешкен тӓрвӓнен кеш, саслаш тӓнгӓльӓ.

Мӓнь вӓрешем Петькам суяш тӓнгӓлевӓ, а Борис ак цӓкнӓ:

— Бӓрвезӓвлӓ, а все—таки Санька прав агыл, техень блатный привычкывлӓм мондаш келеш. Коммунын совет тидӓмӓн выговорым пунезӓ.

Шайылны тьорге шишкымаш, тӓдӓн лозш саслымаш шактен колтыш. Шудӓ тӓрвӓ урмыж колтевӓ, шӓдӓн йӓгӓлтӓш тӓнгӓлевӓ. Совет президиумын стӓл логӓц зальшкы кыргыж валыш, дӓ мӓ Борис дон коктынок сценеш шалген кодна. Тидӓ шеклӓнен колтыш, сӓнзӓжӓйдон тӓгӓм кӓчӓлеш.

Борис йӓнӓм мон лыкты:

— Бӓрвезӓвлӓ, ӓлдӓ голосуенӓ. Кӓ Санькалан выговорым пуаш манеш, кидӓм лӓлтӓлдӓ? Иктӓт уке? А кӓ пӓтӓри гӓнӓ простьш, но анзыкыжымат тенге ыштӓ гӓнӓ, пиш пингӓдӓ мерӓм принимаяш манеш?

Тайга нәрй кидвлә кузевй. Борис собраним чүчй дә сненышты тылым йөртыш.

Йыдым мбньын одеялем лываккй Борис пырен вазы дә пйжгыш:

— Тынъ, Санъ, ит шьдешкй, мбнь төржым попышым.

— Ам шьдешкй, Боря.

Мя ирок якте попен кишнә, ик кроватешок амален кешнә, дй коммунын правилыжым нарушайышна.

XXVII ГЛАВА

Бывший беспризорниквлән коммуна восстаним тәрвәтыш. Шукердок уже кудвичыштй вурс рельс кйрйк юк шактен колтыш, а ош томашты улйц кўшкок окнявлә сотын йылат.

Мәнмән кйдежнә гыц тйнгәләлтй. Мбнь мастерской гыц толым. Ялем ташкалтыш мычкы чуть шывшын кузыктышым. Вуем охыр ылешәт, йўкшын ганьы сәрнәл кеш. Йылмем кукшы дә каштыра.

Кроватышкы кырмыкален мишым. Чай гыц дә ужин гыц отказываалтым.

Йылерәк сйнзәэм кымен шьндәш, кўкшй стенәшкй, йшкймембн пашкудывләэм вйкй, цилә худа кйдеж вйкй йнем анжы. Тидй болезны гыц агыл, а обидә гыц.

Одеялым шӑргӑльӑм, амалаш вацнем ылы, но простыня вашталтен нӑлмӑлӑ чучын колтыш. Мӑнӑн ире ылы, тидӑ луды, кӑрӑнӑлгӑ пятнан ылеш. Ёрвезӑвлӑ вӑккӑ сӑгӑрӑл колтышым. Нӑнӑжӑ ваштылыт дӑ советӑят:

— Сӑнзӑтӑм чиок, Сань.

Тӑшлен анжалым, дӑ лачок—простынем мӑнӑн. Теве тӑдӑн тервӑштӑ ботинкеш лӑвӑргӑшӑ пятнавӑ. А малын техень лӑврӑн ылмыжым лешӑнӑжӑ цаклыделам? Техень простынеш мӑнӑ амалаш ам тӑнгӑл.

— Сменым, дежурный, кад сме-е-ным! Дежурный, сме-е-ным...

Ёрвезӑвлӑ шахматым шуӑвӑ, кидвлӑӑм пӑтӑрӑл кычевӑ, мӑнӑ вуйта тамахань фраер ылам, уговариваят. Кровать гӑц простыным шывшыл нӑльӑм дӑ, амасам пачын колтен, саслен-саслен, коридор мычки кыргызым:

— Сме-ным, сме-е-е-ным...

Амаса юквлӑ шакташ тӑнгӑлевӑ, нерӑш кӑдежвлӑ сотемӑлт кевӑ, мӑнмӑн сторожна Федор Петрович кыргыз толы. Мӑнӑ тӑргач кешӑм, дӑ мӑнӑм пӑлӑшат акли. Хватышым—пӑ итраӑймӑ щетка уке, дӑ вовсе шӑдӑ нӑльӑ.

Ёрвезӑвлӑ ядыштыт, малын юкым тӑрвӑтенӑт маныт, а мӑнӑ вуй мычашыштем простыным сӑрӑл колтышым, тӑрвӑвлӑӑм

карштен колтымешкы кәрәлтен шындышым,
хыргем дә саслем:

— Сме-е-е-ным...

Мынь коклы вйзымшы кйдежышкы кыргыж мишым. Тиштй ырвезывля шуку веремә ырдыштй ылыныт. Мә нйным таежный солашкы колтеннә, тй крайышты мәнмән коммунына пйтәриш колхозым организуен. Нйны тйштй плугвләм, бричкывләм ремонтинуенйт, удымашеш йәмдылалтәш палшенйт. Нйны тйшецын анзылгечы толыныт, шужышыла йылгыжшы сынзәнвлә — попыдымвлә.

Нивы анзылны простыным сәрәл колтышым, шывылыввйдым шавыктәрйшым:

— Анжалда, шүмбелкәвлә, кышакен амаленә, кышкевен йлен шоктеннә!

Шукерды агыл солашты йшкымжын ботинкыжым самогонла вашталтен колтышы Мишка-слесарь пйтәриок простыныжым лүлтәльы дә келесыш:

— Циләнок техенвлә, мәнмәм саснавләэш шотлат.

Амаса докы кыргыж кеш, вуйжым лыктылдалы, цйркйнымашеш якшарген, коридорышкы сьгырәл колтыш:

— Сме-е-е-е-ным, сме-е-е-е-ным!

Кйдеж хәлә Мишкылан палшевы; кроватьвләм кыдаш нәлевй дә, вуй мычашкы простыныывләм лүлтәл шынден, ош тома мычки

отряддон кыргызталаш тѳнгѳлевѳ. Кушѳл
ѳтажышкы кузымы ташкалтыш доран мѳн-
мѳм ѳрен шагалтевѳ. Колька-токарь ѳрвезѳ-
влѳдон цаткыды стенѳлѳ ѳрен шагалын дѳ
мрачно яды:

— Кышкы! Шагал!

— Малын кышкы? Колты,—отряд шѳкен
пыра, а мѳнѳ молнамшылаок кидем лѳлтѳ-
льѳм.

Токарь кѳкѳрген кеш, ѳнгѳрѳльѳ:

— Н-ну, гад, ши...

Мѳнѳ кидем колталтышым, тѳдѳ кидем
хватѳыш дѳ кроза:

— Айда уголокышкы, ма гишѳн бунтует,
тѳштѳ цилѳлѳн шайышт нуѳт. Нѳнгедѳ нинѳм,
ѳрвезѳвлѳ!

Красный уголокышты ѳчѳйт цицок. Мѳнѳ
угѳц виновник ылам. Колька сагаѳм шага-
лыы дѳ погынышывлѳлѳн манѳы:

— Пѳледѳ, ѳрвезѳвлѳ, мам тидѳ ружга?
Простыныжы дѳ одеял лѳвлѳн леведмѳжѳ
ляврѳнвлѳ.—Мѳнѳ докемлѳ сѳрнѳльѳ, зверь
ганѳы анжалѳы.—Тѳнѳ стерва ылат. А вот
тѳнѳ яд, малын Петѳкан, даже тидѳн, прос-
тыныжы ире ылеш? Петѳ, лѳк, келесѳ ти-
дѳлѳн.

Иѳл логѳц Рябой талашен кыргыз лѳк-
тѳ. Тидѳн сѳнзѳвлѳжѳ йѳлгѳжѳт, шадра
лаксывлѳжѳ вѳк ак каеп лин колтыш. Сусу

пардон цѣтѣрѣшѣ юкшыдон тидѣ шайышты:

— Мѣнь коммуна гѣц няным ам вычат, бѣшкеок мышкамаат, простыньывлѣэм ире ылыт. А Санька прислуга гишѣн мечтая. Кроватышкы ляврѣн ялжыдон кышкыж шѣнзеш дѣ кыдалштеш. Амалымы годымжы мышкаш ак йѣрсѣ.—Пужѣлт шѣцшѣ кидшѣм пиджѣкдон бѣштѣлѣят, цѣрнѣш.

Мишка-слесарь Петькы вѣкѣ крозыш:

— Яжон, стерва,—саслыш.—А мѣ вот тѣлзѣ нѣрѣ солашты ылынна, толынна—дѣ, значит, сасна ганьвлѣ ылына?

Тидѣм советын член Митька шѣрен попымыжыдон лѣштѣрен шуш:

— Бѣшке виноват, бѣшке виноват ылат, Миша. Мѣ тѣлѣнет кым кечѣм кѣнѣш пуѣннѣ дѣ кок кечѣм—делавлѣм бѣштѣш. А тѣжѣ со гуляен каштында, а бѣнде саследѣ.

Коклы вѣзѣмшѣ кѣдеж саслаш цѣрнѣш.

Борис тамахань пумагавлѣдон кыргыж толы, председателын вѣреш шагалы дѣ красный уголокым латнангдараш тѣнгѣльѣ. Кынам шѣп ли, тѣдѣ пумага вѣкѣ анжалы, попаш тѣнгѣльѣ:

— Мѣнмѣн коммуныштына шѣдѣ кымлы бывший беспризорниквлѣ ылыт. Нинѣлѣн тѣжем нѣллѣ простыньына дѣ одеял лѣвлѣлѣн леведмѣвлѣнѣ улы. Кровать йѣде кѣндѣкш простыньын вѣрештеш. Мѣнмѣн завхозна

коммуны каждый членлән хозяйственный
счетом пачын. ТЫдЫн номержым тыгыр-
ялашвләэш пәлдЫртЫмЫ. Ляврән тыгыр-ялаш-
вләлән дә ирелән полка улы. ТЫнЫн ире
полкаэт охыр гЫнь, тЫнь, значит, худа хоза
ылат. Мәймән нянькәвлә уке, ЫрвезЫвлә Ыш-
кЫмЫштЫм Ышкеок анжат. А Санькан пол-
кыжы охыр. ТидЫ махань сменым вара кЫ-
чә? Цилә чүчен пЫтәрен. А вот Петькан
кут ире простыньжы улы, мЫнЫн нЫлЫт,
Колькан тоже кудыт, дә вес ЫрвезЫвләнәт
постельвләштЫ шošым пышан ылыт.

Цилән юкымат ак лыкеп.

Мәймән бунтынам шин, ташкен шәләтевЫ,
пәлЫкшЫмәт Ыш кодеп. Дә, мЫнь малын
юкым тәрвәтенәм, нинЫ логЫц иктәт Ыш
ядеп, мЫнЫн обидәәм якте иктәт Ыш капа-
еп.

ТидЫ әрня перви тЫнгәләлтЫн ылы. Ан-
тоныч Петькадон коголянна срочный пәшәм
пуш: подшефной деполан инжекторный стой-
кывләм точаш. Пуш дә келесЫш: „Пыт
кычыда, ЫрвезЫшвлә“. Пәшә куштылгы ылы,
резец той стружкым бархатла шөртни кы-
йырышкы сәртә. Вадешеш мЫнь кәндәкш
стойкым точышым. Кидем мышкам ылы, кы-
нам Петька Антонычын конторышкыжы мас-
терской кымдыкеш сЫгЫрәл колтыш:

— Антоныч, луаткок стойкым получай!

МЫнь вЫд бак краным пЫтЫрәләш монды-

шым, Петькан станок докы кешѣм дѣ рово-
таен лыкмыжим шотлышым. Лачок, шѣртни
гѣц оптал шѣндѣмѣ ганввлѣ луаткок стойка
тылшолла йѣлгѣж кйѣт. Намысымат монды-
шым, стойкывлѣм кычылтам. А Петька кид-
влѣжѣдон кѣдѣлжѣм кыченѣт, шалгалта,
шишка дѣ мыскыла, цаклем.

Вес кечеш звонок яктеок мастерскойыш-
кы мишѣм, махань-шон резецвлѣм шымалты-
шым, нѣнѣм утыдон йѣмдѣлѣшѣм, станокым
шѣрѣшѣм дѣ тѣшлен лѣктѣм. Кынам
моторым колтышым, мѣнѣн цилѣ йѣмдѣ
ылы. Супортым шѣндѣшѣм, автоматым
колтышым, дѣ резец пѣтѣриш кыйырым пы-
жараш тѣнгѣлѣ. Мѣнѣ торжествуен шанал-
тышым:

„Ну, Петя, анжалына, кѣ тагачы Антоныч-
лан хваля“.

Кечѣ эртен кеш. Мѣнѣн ѣндекш стойка
веле йѣмдѣ, а Петька тагачы луаткымытым
ѣштен.

Мѣнѣ завтракаяш столовыйышкы каштам
прахышым, кемѣшток качкам, а Петькам со
поктен ам шо. Мѣлѣм Колька палшаш тѣн-
гѣлѣ, ѣрвезѣвлѣ цилѣн сочувствуют. Такеш
веле. Нимат ак лѣк. Петька анзыц кеѣ. Теве
кышец бунт дѣ обидѣ лѣктеш. Тагачы крас-
ный уголокышты тидѣм премируют. Цилѣн
вечерышкы кевѣ, а мѣнѣ ѣшкетемок кѣде-

жеш кодым. Тылым йөртышым, окня вашт анжем.

Тайга ёлбыж кеш, шёрерак да ёмёланрак ли. А кызыт Сухумишты, Владивостокушты махань вёл? „Анашым“ шывшылаш яко ыл-нежы. А тышты, степь велны, солаштыш трубавля гыц шыкш шёрговля кайыт. Анят самогоным шолтат.

Йыдым солашкы пёцкемышдон миэн пыраш яко. Окня гыц тыргештен карангым да Антонычдон вэш лин шагальым.

— Тынь ма, Сань?

Мынь цытырем. Мыньым, янгылышым, тыды красный уголокушкы виден нангеш, президиумышкы пыртыш да вечер кыт мычкы лишёцем ёш каранг.

Ирокеш Антоныч станокем сага шагальы да кечы мычкы кидем вёкы анжен шалгыш, резецым тёрлыш, автоматым регулируяш палшыш.

Кым кечы нәреш цилё мастерской гишан мондыш, мыньдонем веле занимайыш.

Кок арняшты мынь Антонычлан луатвыц инжекторный стойкым пуаш тынгальым, эчэят шукемдаш сёрышым, а Пегька луаткымытеш шагальы. Антоныч мынь вёкем пышкыды сынзавляжыдон анжа. Мынь тыдын пёлш докыжы кырмалтышым да пёжгалтышым, чтобы мыньын станок вёлецем раскы-

ды буквавләдон пеңәтлѣмѣ техень таблич-
кым кедәрѣжѣ:

„Если тѣнь янгыленәт, красный уголокыш-
кы ке, пышкыды креслошты шѣнзәләл,
лыдылдал, кәнәлтәл“.

Тидѣм коммунын совет кедәрѣш, дә ырдаңг-
шѣ пыда шляпә тервен цаткыдын пижын
шѣцшѣ табличка кыце әйѣнә, цилә шүдѣ
кымлы бывший беспризорниквлә анжевѣ.

XXVIII ГЛАВА

Коммуна ышкѣмжѣн кым и шомашыжым
празднуя. Мә седрәм шѣрен шѣндѣшнә, ци-
лә лыквлә гѣц әнгѣремшѣвадвләм ыдырен
валтышна, занавескывләм, постельный бель-
ем вашталтышна. Антоныч ышкѣмжѣн кем-
жѣм тѣгѣрлә йѣлгѣжтәрен, усыжым тѣред
шѣнден.

Красный уголокышты цилә стенәш пла-
катвләм, диаграммывләм дә мәнмән комму-
нынан ылымәшѣжѣ гѣц фотографивләм
клеен шѣндѣшнә.

Праздникеш мәнмән шефвләнә—Волчий Лог
станци гѣц железнодорожниквлә толыныт.
Подаркавләм канденѣт. Коммуна шефвлән
ышкѣмжѣн воспитанниквләжѣм пуш. Совет
вѣц кандидатурым айырыш, собрани ни-
нѣм обсуждайыш дә утверждайыш. Вадеш

бывший преступниквләм у ёлёмашёпкё
ваштымаш лиэш.

Шукердё агыл выборышты коммуна со-
ветён головаэш единоголасно айырымы ыла-
мат, торжественный заседаништы мёнъ пред-
седательствуем. Антонычын доклад паштек
мёләм попаш очередь. Но мёнъ ёрын кол-
тышым, кышец тёнгёлмёлә, ам пёлё. Мёнъ
ёрвезёвлән лём спискым лыдын пушашлык
ылам дё совет лёмдон нёнём ВЛКСМ чле-
нёш пыраш рекомендуйышашлык ылам. Пу-
магашкы анжалым, а тёштё пётёриш кор-
нышток кого буквавладон сирёмё мёнён
фамилиэм ылеш.

Антоныч мёнён шекләнёмем цаклыш, ки-
дем гёц спискым нёлё, сцена тёрёшчок
ашкед миш, ялжым барьер вёкё ташкалы,
пылвуйжым кёнёртёш дё лыды:

— Александр, луаткёндёкш иёш, кудымшы
разрядыштыш токарь, но сёрё тыменяш ма-
шинистеш. Тидё изиш паровозым пёлә.

— Борис Кудель, луаткёндёкш иёш, то-
карь, тоже—машинистыш.

— Николай Дубов, луаткёндёкш иёш, ёш-
ке вуюок ровотаен кердшё токарь.

— Ваня Золотухин, пиш яжо слесарь,
лекальщик линежё.

— Петр Мокрушин, токарь.

Спискыжым иёргешкён сёрёлят, тырлыш.
Вара вуйжым лёлтёлё. Тёдён сёнзёвлёжё

кукшывлă, тӳрвӳвлӑжӳ ак каеп, а шӳргӳлу-
жы кӳн ганьы. Усывлӑжӳт вӳк шимем кевӳ.
Юкшы строго дӳ тергӳмӳлӳ шакта:

— Ёрвезӳвлӳ, цаткыды ялдон ашкедтӳ,
лӳвӳкӳ яжон анжалда дӳ мӳнмӳм пыт ӳш-
тӳдӳ. Тӳ коммуньшты ӳшкӳмдӳм ӳшкеок
анжен куштендӳ дӳ воспитываалтында. Моск-
вашкы, Ташкентьшкы кедӳ, депозш кодыда—
цилӳ вӳре коммуньшток ылына маньн шӳ-
ныда, ӳшкӳмдӳн характердӳм идӳ ямды.

Президиумын стӳл докыла сӳрнӳльӳ, аш-
кед миш. Мӳнь вӳкем ёрен шӳцшӳ сӳнзӳ-
жӳдон анжен шӳндӳ дӳ попа:

— Тӳнь, Сань, яжо машинист ли.

Тырлыш, сӳнзӳжӳм тӳрвӳтӳдеоок мӳнь вӳ-
кем, шуку анжыш, ӳшӳндӳрен шалгыш. Кид-
шӳм виктӳлтӳш дӳ пӳгӳнӳльӳ. Антонычын
сӳнзӳвын тӳргӳмжӳм мӳнь цаклен поспейӳ-
шӳм.

Мӳ цат элтӳлен шӳндӳшнӳ. Стӳл вӳлец
пумагавлӳ лымла чонгештен валевӳ, стопка
седрӳэш шӳннен кеш, уголокуштышвлӳ цилӳн
ял вӳкӳ кӳнӳйл шагалевӳ, а мӳ ӳненӳ айыр-
лы. Мӳнь ӳшкӳмемӳн сӳнзӳэм доны, шӳр-
гӳлуэм дон тӳрвӳштем табакан усыжым
чувствуем, кӳргӳ гӳц кузышы, шӳм гӳцок
лӳкшӳ шокшыжы вуем хӳлӳ леведеш.

Тидӳ мӳнмӳн сӳнзӳвӳдвлӳнӳ ярлат. Анзыл-
нына шалгыш тӳнгвлӳ гӳцӳт, шефвлӳ гӳ-
цӳт, мӳнь вӳкем пышкыды дӳ пурь сӳнзӳ-

влѣдон тѣрбѣнь анжен шѣндѣшѣ, потолок
кукшѣцѣш кого Ленин гѣцѣт намыс агыл.

Антоныч йошток шагалят, шѣргѣлужым
савыцдон бѣштѣльѣ дѣ кѣрѣштѣшѣ юкдон
попа:

— Бѣжал тѣньѣм колташ, Саня. Тѣнь мѣлѣн-
нѣ шергеш вѣрештѣц. Ну, дѣ яра. Ке, ке, Сань.
Бѣшлѣнет бѣлѣмѣшѣм воюен нѣл. А тѣ, шер-
гѣкѣн шефвлѣ, мѣнмѣн подарканам принима-
йыда дѣ ответственностьыш нѣлдѣ. Цилѣ ком-
муныдон нинѣм комсомолышкы рекоменду-
енѣ.

Ваштылаш, веселѣйѣш келеш. Шефвлѣ це-
лѣй оркестрдон толыныт. Тѣвѣ инструмент-
влѣн тойышты йыла, тотлы пышан августов-
ский садышты сусу лимѣм пѣлѣбртѣ, а мѣ...

Шадран Петька анзыл скамьяшты шѣнзѣ,
пуал шѣцѣшѣ тѣрвѣжѣм тѣрвѣтѣлеш. Тидѣн
сѣнзѣштѣш йѣлгѣжшѣжѣ шадра чѣнген
шѣндѣмѣ лицѣжѣм свѣзѣэмден шѣнден.
Залыштыш цилѣ лыквлѣм, цилѣ шѣдѣ кымлы
вуйым элтѣлен нѣлмѣ, семѣлѣмѣ шѣзш,
мѣнь бѣлѣмѣшѣм воюен нѣлѣм, хоть ма дѣ
воюен нѣлѣм манын, каждыйлан обѣцаным
келесен пумы шѣзш.

XXIX ГЛАВА

Квадратный стѣл вѣлнѣ цѣц агыл стопкаш-
ты вѣд мыльгалтеш. Кушѣл полка гѣц

Мокрушин Петькан пиджак шокшыжы силадымла кечалтын. Борисын тоша кӑпшы вагонышты маятникла качаялтеш. Тиды стена тервен тӑкӑлалт шынзын, сӑнзӑвлӑжы лишкӑ книгӑм кычен дӑ лыдеш. Тидын кидвлӑжы цытырӑт, цытырӑлтшы стена дорц йыжнен-йыжнен вала, но тиды окня вашт ужтымыла анжалеш дӑ эчеӑт луды, йыжнен мишы строчкывла лошкы шылеш.

„Магнитострой сегодня“—пыцкӑта вышньовка цыреӑн обложкым мӑнӑ лыдам. Станци йӑде Магнитогорск гишӑн книгӑвлӑм госиздатын киоскывла гыц Борис терген ядыштеш. Дӑ уже таманяр кечы книгӑвлӑдон веле кытыра.

Петька Борисым шокшы шышердон угочаяш цацыш, но мешӑйымжы гишӑн савым получайыш. Петька йш цӑрны, тӑдылӑн пӑ докыжы якшар олмам шышкы. Борис шывал лыкнежы ылы, но раздумайыш дӑ тӑдым шыкланен качкаш тӑнгӑлы, а книгӑжым весте-таки йш шу.

Борислӑн завидуем. Вот тиды со техеньы. Вуйге делашкы пырен кеӑ. Коммунышты мӑнӑ тӑдын паштек анжышым, вуйын кӑдыӑ тӑрвӑнӑмжым, ашкылтышыжым, сӑнзӑ кымыкалымы манерыжым дӑ шокшы досада годым пӑ шымымыжым колыштым. Токарный мастерскойшты кыце тӑды шамак колыштшы резецдон ӑнгыремшывад кыжгыцӑш шыртты-

вләм металлышты айыра, парняшка гань цилиндрвләм шотлен лыктеш, шұлалтбдеок анженәм. Техень ловкость гишән мбнь йывырт мечтаенәм.

Тидь шефвлән фабзавучышты мбнь гйцем ик курс кұшнб тыменеш ылы. Мбләм коммунышты пйтәриш буквавләм тымдымыжы годымок тбдб уже дробьвләм пайылен мышта ылы. Кбзбт мбнь фабзавучым веле эче тымень пйтәренәм, а тидб уже йшке вуюок паровозым вктәрәш экзаменым сдаен. Товарный поездвләм шывшедә, а мбнь эче машинистын помощникишты веле ровотаем.

Мбнь со тидын паштек поктем. Мбнь тидбм ямдем гбнь, то кечб йбдеок, чәс йбдеок йшкбмембн кушмашем ужаш ам тбнгәл, напряженииәм слабкаәмеш, дә мбнь пыжлен кеем.

Кынам комсомол тидбм Магнитостройшыкы машинистеш моблизовайыш, ячейкышкы мишбм дә мбньбмәт колтышты манын ядым. Мә сагана Петькаат скушна гбц кеш.

Ти строительство гишән маняр мбнь колынам! Тидб гишән мәнмән ячейкыштына, политграмота урокышты попенбт. Киношты, театрышты анжыктенбт. Выставкывләм, макетвләм, фотовитринывләм организуенбт, обществоведвлә йшкбмбштын лективләштб Магнитостройым лач шүмешок шотленбт. Тидб гишән диаграммывлә рассказываенбт,

лозунгвлӓ, плакатвлӓ, таманяр лу книгӓвлӓ, журналвлӓ, газетвлӓ сасленйт. Цилӓ грандиозныйым, мощныйым дӓ воодушевляющийым тӓдӓн лымдон лымденйт.

Дӓ тебе скоро, кок кечӓштӓ, мӓнӓ тидӓм ужам, тӓштӓ ровотаяш, ылӓш тӓнгӓлӓм. Мӓнӓ тидӓ гишӓн иктӓжӓндон шӓм вашт попымем шоэш. Но кӓндон? Петька вагон циц хорге веле амала, Борис ышкӓмжӓн книгӓжӓндон мыльгалтеш.

Чайник тервен веникӓм лосткен, вагон мычкы проводник талашен кыргыжеш. Ядам: „Магнитостройышкы скоро шона вара?“ Тидӓ цӓдейымлӓ дӓ шӓдешкӓмлӓ анжал шӓндӓш: — Амален колтенӓт, ырвезӓ эдем, лишемӓнӓ. Вагонымат убираен ам шокты.

Петька докы кыргыж мишӓм, тидӓн хоргымажым лӓштӓрем, Борисын книгӓжӓм шывшыл нӓлӓм:

— Магнитострой, ырвезӓвлӓ.—Ма-а-гни-и-тострой!

Окня доны шалгенӓ. Окня тӓнӓ сары бурьянын шоэ тӓшкерӓн луды степь шайыкыла кодын миӓ. Степь вӓлнӓ лярӓн пӓлгом, ломыж ганьы, кӓ ганьы лелӓ дӓ левӓш ганьы лап. Ни эдем, ни кеквлӓ, ни кечӓ уке. Уке, тӓве тамахань ымылкӓ лишемеш. Партышдон леведмӓ, кымыктымы лейка гань, юрта шӓнзӓлтӓ. Тидӓн шим ыраждоны тӓгӓ каваштын лустри малахай вуян эдем шӓп

шалгалта. Эдемън ял лѣвѣлнѣжѣ выжгата мижѣн, пырыл колтымы пѣлшѣн, клыквлѣжѣм кайзыктен шѣндѣшѣ пи кий. Юрта гѣц мѣндѣрнѣ агыл ѣлѣштѣштѣмѣ имѣн бурьян вѣкѣ верблюд пѣгѣрген шагалын. Тидѣ вуйжым султѣлѣ, мѣ вѣкѣнѣ ошма цѣреѣн сылык сѣнзѣжѣдон анжалы дѣ кужы тѣр-вѣжѣм ойхырен сѣкѣлтѣш.

Мѣ пиш кого ракетеш чонгештенѣлѣ мѣ-лѣм чучын колтыш, эдем ылтымы тамаханѣ планетѣшкѣ кузеннѣ, кышты эче доистори-ческий эпоха, каменный век машанет. Мѣ кечѣ сотыдымы пустыньым, курым мычкы кавашты чиѣн кашшы дикарьым, кыды эче тылым моте, пѣтѣри кидѣш тымдымы степ-ной пим дѣ верблюдым ужна.

— Кышты Магнитостройжы вара? Мам тѣнѣ алталет?

Борис мѣнѣ вѣкем цѣдеен анжал шѣндѣш дѣ эчеѣт книгѣжѣм лыдаш тѣнгѣлѣ. Петька вес велѣ сѣрнѣл вазы дѣ простуйышы нер-жѣм стенѣшкѣлѣ нѣозге шывшаш тѣнгѣлѣ.

Арававлѣ стрелкывлѣн пѣтѣриш ушыквлѣ тервен тѣкнен колтевѣ, вагонвлѣ тупикѣш-тѣ кайын колтевѣ, землянкывлѣ, кужы пун сарайвлѣ, будкавлѣ, свезѣ рок аравлѣ, коль-мы кидѣн эдемвлѣ дѣ плугеш кѣцкѣмѣ им-нивлѣ каевѣ.

— Ну, ѣнде настоящий Магнитострой.

Стопкашты вѣд тырлыш. Олмавлѣ стѣл

тйрйштй мыльгалташ цярневй. Вагонышты талашымаш тйрвйнйш. Чемоданвлй, корзинывлй, юквлй мўгрйлтйш тйнгйлевй.

Вагон уштй дй йыкырака лин колтыш. Тишец талашен лйкнй дй рок вйлнй шалгенй, поездышты шуку йрзйлт толмашеш вуйна изиш йўкшйлй чучеш.

Ййрвйш анжылтам. Тй барак, тй киргизский юрта—землянкй левйш лйвйлнй кйртни листй кечй, дй тйштй свезй жар буквавлйдон сирен шйндймй. „Станция Магнитная“. Курятник постол изи будка ййр кырык гань ханга, кйрпйц, кў аравлй. Нйнй шайылныжы тй-тйрй землядон элтйлйлеш.

Пйлдйртйдеок тйнгвлйэм гйц карангалым дй станцин огол шайылны железнодорожник гйц шеклйнен ядым:

— Тидй и ылеш самой Магнитострой?

Тидй кўшйц мйнь вйкем анжалы, ялжыдон пу лаштыкым чымал колтыш дй жйлйен маньы:

— Голова! Дй тйнь Магнитостройым лу кечйштйт сйрнен ат шо. Тйшкйлй анжы.— Дй пумагавлйдон тйтйрйшкйлй шалалтыш.

Мй корзинкйвлй вйлйн шйцнй дй вуйнам сйкйлтйшнй. Борис уке, тагышкы кыргыжын. Вагонвлй гйц эчеят лйктйт. Грубо раскыдын попымы русский шаям, украинский пышкыды шамаквлйм, восточный пйцкйтй

мыгымактылмым, ынгылыдымы мычашан шаям—белорусскийым, да еврейвлан шокшын, шйре ййльмбдон попымы шаям колам. Кйрэн вагон гйц клетчатый выргеман американецвлä, яклака, нйжмб немецвлä да строгийвлä, кукшй вуйан англичанинвлä йбрäлтбидеок лäктйт.

Магнитостройын агентдон Борис сярнен толы. Полугрузовой фордышкы мä крузалтна, тйтырä лошкы пырен кешнä да кымда тйр шоссе мычкы кыдална. Ош рймäлгй шайыланна киэн коды. Мä ваштарешнä шоссе шалахай велнй кок этажан у томавлä лишйлемйт, нйнй шайылны извоскадон ошемден шбндбмб кужы бараквлä кайыт. Нйнй хала хйлä кырыквлä докыла шывшылтыт, тйштйжй шйкш куза, пыдештärйм юквлä мўгрäлтйт, да таманяр лу паровоз свисток юквлä шактат.

„Магнитный кырык Атач“,—мйнь шаналтышым. Шоссе гйц вургымла велнй, станци дорцок стеклянно-каменный, деревянный, кирпичный корпусвлä да трубавлä тйнгäлäлтйт. Мä кйртни корны гач ванжен кенä да корны ванжаш вычен шалгенä, пиш шуку автомобильвлäm, шуку тйжем арававлäm, талашышы эдемвлäm вäш лinä, нйнйжй бараквлä гйц, кок этажан томавлä гйц, землянкäвлä гйц пйтыдбмблä кеät. Цилан шоссе гйц вургымла векй ашкедйт.

Фордеш кыдалмашеш мѣньѣн вuem карштен колгыш. Машина трѹк туран сѣрнѣлеш, шоссе сѣрнѣл кеѣ, дѣ мѣнь тангыжым ужам. Кыловой, тѣртѣмѣ, токыжы ужшѣ. Но кыце тѣдѣ степѣшкѣжѣ толын? Аштем, тидѣ кымлы квадратный километрѣн йѣрѣшкѣ сѣрѣмѣ, пленѣш нѣлмѣ рекѣн плотинажы видно ылеш.

— Лыдынат, тидѣм нѣллѣ градусан уштѣ годом нѣллѣ вѣц кечѣштѣ строенѣт?— Борис попа.

Йѣр вес сирѣштѣ Уральский хребет пѣл ганы шывшылт вазын, дѣ цилѣ хребет мычкы дѣ вѣд мычкы, сѣнзѣ ужмы вѣрѣшкѣ, йѣрѣм-йѣр Магнитострой кымдан каеш.

Совсем лишнок доменный цех шѣкшѣнгеш.

Железобетонный—километр кыташ—рѣшкѣн кѣртнидон чиктѣмѣ эстакада гигантын бронированный корпусым составляя. Кым домнын кут сарта гѣц пѣлгомышкы газ куза, орудийный башнывлѣлѣ кайыт. Луаткок каупер лелѣ трубавлѣдон кузен шагалыныт.

Кѣртни корны путын шѣре решотка. Тѣдѣн мычкы шим лакан пѣсѣ паровозвлѣ вишкѣдѣ чугунан ковшвлѣдон лелѣн кыдалыштыт. Эдемвлѣ брезентовый выргемѣм, пышкыды шляпѣм, кужы пижгомвлѣм чиѣнѣт. Нинѣ

талашышывлă агылеп, ладнавлă. Ма вара,
тăнгăшен анженă.

Кăндăкш этажан воздуходувкын здани.
Доменный цех. Нинй сага стальной переп-
летан гордый формывлă, колоннывлă, скреп-
ленивлă, мостовой кранвлă сага—шым тру-
бан мартен шалга.

Ти кым гигантвлă ййргец сага-сагаок—
котельный, механический, разлиочный ма-
шинăвлă, депо. Портшы железобетонный
электростанци ылеш, кыды прокат гач, дом-
нывлă дон мартен гач каеш.

А сиржй—тидй пустыньштыш мардеж
гйц, пырак дон лым гйц кукшй сопкывлă
шайылан шйльйн шйцшй вйц этажан, йнгйж
цйрейн социалистический хала ылеш, кыды
йшкймжйн онгжым нăрăштă паркын кым
пачаш кольцадон левед шйнден.

Мйнь Борис вйкй восхищенно анжалым.
Тидй книгăвлăжйм автомобильын пыракан
кузов пындашкы колталтыш дă сйнзăжймăт
ак кымалты, юкымат ак лык, йнгйжăэм эл-
тйлен, цат пйзйргй, акат шўлйлтй.

Тенге мй и мишнй.

Мйнмй карантинш пыртевй. Момоцаш-
кы кандыштевй, упнйм тйред шуэвй, пук-
шевй дă йыдым амалаш охыр пу койкавлăм
пуэвй.

Йыдым мйнь шуки амален кен шйм керд,

хангавлă вѣлнѣ пачангым, шонгы сторожын шамаквлăм ашбндăрѣшѣм:

— Предписаништѣ келесѣмѣ—мă донына кым кечѣ бѣлăш. Но Магниткышты бѣлѣшѣвлă шукин ылыт, бараквлăм строен ак послееп, седѣндон тăлăндă шукырак бѣлăш вăрештеш.

Карболка пыш шалга, вокзалым, поездым, мѣнѣн изи годшем ашбндăрѣктă. Тѣнăмшѣ ивлăн пустоташты йывырге толеш. Борислă пѣэм пырыл колтышым, вуемдон койка хангам шельѣм дă шѣдѣн вѣкок шаналтышым:

— Тѣнь, Сань, фабзавучышты ялахайышкы кенăт, кѣжгем шѣнзѣнăт, стерва.

— Тѣнь кѣндон хытырет?—Борис цѣдейă. Тѣдăт амалыде. Мѣнѣ докем аваянен мишăт, яды:—Сань, тѣнѣн разочаровани бѣшли молы?

— А тѣньжѣн?

— Ма тѣнь, чудака!

— Мѣнѣн тоже уке.

Мă сагашына кок койка ирок охыремѣ. Лицă мышдым Петька охыр хангавлă вѣкѣ сылыкын анжа дă анзыкыла лишăшѣм попа:

— Тырхал, анжен шоктенăй, мăят тăрвăненă. Карантинѣшкѣ заразный гань питѣрен шѣнденѣт, гадвлă!

Борис кыпатоком кандыш, чăйѣм йăмдѣлă, а мѣнѣн кѣнѣлмемăт ак шо, сѣнзăвлă питѣргăт, дă тайга гишăн мечтаяш тѣнгялăм.

„Стерва тѣнь ылат, Санька“. Антонычын

шамаквләжым ашындәрышым: „Воюйы, Александр, воюйы“. А тһнь мечтает. Стерва, стерва тһнь ылат, Санька.

Мһнь йшкымемым яжонок вырсен шһндһшым, кһнһыл кешым дә вуйта амалыделамат.

XXX ГЛАВА

Шокшы юр вуйышкем вилеш. Июльский кечы ушты онг вһлән шһлын шһнзһйн. Йукшһлә нерымәшеш кәп мыльгалтеш дә пышкыды пһцкемшһшһштһ чонгештә. Трук валгынзыш, кһдһртһш дә шокшы юр и патькалтышышкы сәрнәлт кеш, кечы—кыдалышт шһндһмһ каток, пышкыды пһцкемшһ—пһсһ нерән күәр.

Сһнзәэмым пачым дә тагышты кушнһ шим усым, машинистын мустыри калпакшым ужам. Тиды чайник гһц мһнһйн ышмалушкем ушты вһдым йоктара, кочегарский кольмыдон онгем шһкә... паровоз будкашты шәвен шһндһмһ уголь пыдыргывлә мычкы шһдһртә.

Кәнһсһрын ашһндәрен колтышым: шукердок, пиш перви, „Донбасский пролетарий“ лһмән бронепоездышты тәгу тенге йштә ылы.

— Амален кен, паровозеш амален кен,

окаянный! Мѣнь вет уже кымлы и кыдалыштам. Шотлен лыкмыкы, нѣллы корныдон земной шар йѣр кыдалыштынам дѣ сынзѣвлѣэм кымалтыделама. А тидѣ амала. Марш паровоз гѣц, каранг кѣзѣток, подлѣц, ялетѣт ѣнжѣ ташкал. Мѣлѣм техень работниквлѣ ак келеп. Тѣнь вѣрешет кочегар ик йѣд вашт ровотая.

Будка амасам мардеж брезентдон лывша. Паровоз арававлѣ лѣвлѣннѣ земля пындашкы уреш. Тура ташкалтыш мычкы валема. Сѣнзѣэм кымен шѣндѣшѣм дѣ пылдырым колталтен колтынем. Машинистын силан кидшѣ воротник гѣц хватыш дѣ паровозышкы шывшеш. Пѣлшем донок лѣдѣн колтышы юк:

— Ма тѣнь, ородыш кенѣт? Кыдалмашток степышкы тѣргештѣнет?

Кузем. Машинист ѣшѣндѣрен колтыш дѣ эчѣт саслаш тѣнгѣльѣ:

— Амалымет гишѣн нимат ак ли манын, тѣнь ит шаны. Остановкышты ти лодырым поктыл валтем. Пыры тендерышкы, ѣптѣртен ит шалгы, ала коти!

Уголь ара вѣлнѣ шѣнзем, парнявлѣэм ѣфѣлем. Уже ѣрня шоѣш шаргагемем кыдаштелам, ѣшкѣмемѣн онгем ужтелам. Мѣ Борисдон коктын паровоз депон красный уголокышты ѣленѣ. Карантинѣштѣ ѣлен шѣнѣ тырхы. Квартирнѣ кѣзѣтѣт уке. Каждый кечѣн Магнитостройшкы строительвлѣ

тѣжемѣн толыт. Рабочийвлѣ шукеммѣ тѣ-
реш бараквлѣ поспеен ак шоктеп.

— Воюйы!

Йошт шагалам, ежѣнгвлѣ карштен колты-
мешкѣ кольмым кормештем дѣ паровозын
ош логерѣшкѣжѣ угольым кѣшкем. Пылвуй
вѣкѣ каклянен шѣнзѣм дѣ со ровотаем, сѣн-
зѣм манометр гѣц ам карангды, стрелка шѣн-
гѣнь йижнен валымаш гѣц лѣдѣм. Манометр-
жѣ то кечѣлѣ, то вѣргеньѣ пятачокла, то
валыш шѣдѣрлѣ чучеш. Кидем вѣктѣлтем, ко-
тел тервен тѣкѣлѣлтѣм, арматурын пѣсѣ огол-
влѣ гѣц лепкѣэм перегем. Дѣ эчеѣт угольым
кѣшкем, шѣрѣнен шѣцшѣ колосниковый шла-
кым кужы пикдон пыргедѣм, парын кого дав-
ленижѣ гѣц шеклѣнем. Мѣнь стенѣшкѣ йѣр-
нѣш лѣдѣм. Пѣлем: сейчас сѣнзѣвлѣ кымал-
тыт, явлѣ лыст лит, дѣ мѣнь седрѣшкѣ кен-
вазам, паровоз свистокумат, машинистын сас-
лымыжымат ам кол. Йѣд вашт тырхышым.
Сотеммѣкѣ, йонгештѣш окня вашт анжалыым,
но окня лѣвѣлеш утларак цат онгдон ва-
зынам дѣ монден колтенѣм.

...Кѣзѣйт поезд шагалеш, дѣ машинист
мѣньѣм ти преступлени гишѣн паровоз гѣц
поктыл лыктеш. Тѣдѣ тѣр попа. Ышкѣме-
мѣм оправдаяш манын, мѣнь мам келесен
кердѣм?

Паровоз со оленрѣк дѣ шоэнрѣк шѣлѣ, йѣд

пӱцкемӱшӱм лудӱлдӱлӱн пӱчкеден кей. Мӱзӱ манометрышкы анжем. Тӱштӱ парып кӱндӱкш атмосфера веле. Машинист окня дорцып топка докы кыргыз толеш. Тӱдӱ окня гӱц каранг ак керд. Скоро станци, сигналвлӱм анжаш келеш. Колосниковый зазорвлӱм пикдон чучен колтыжы манып, тӱдӱ кочегарлан сасла. Кочегар кужы ломдон топка докы шамак колыштшыла кыргыз миӱ, но зазорышкы ак попазы, а котелып шӱкш кемӱ вӱцкӱж той трубавлӱн решоткам шелӱштеш, йогымашым тӱрвӱтӱш манып, чучен колтынежӱ.

Машинист лелӱ калпакым кыдаш нӱлӱй, кочегарып мылы тупышкыжы кӱ маклакала шуӱн шельӱ дӱ саслаш тӱнгӱльӱ:

— Мам тӱнӱ йштет, чорт похания? Паровозым ямдет!

Мӱнӱ эчелт бронепоездып ӱшӱндӱрӱшӱм. Мӱнӱн пӱтӱриш паровозный учителем, Миша Богатырев кугуза, кынап машинӱдон дела ак лӱк гӱнӱ, тенгеок шудалеш ылы.

Машинист пикӱм хватыш, пыргедӱ, пужӱлтӱ дӱ, окням ӱштен колтышат, топкым чӱчтеок кодыш, свисток докы кыргыз миш, откиднӱй креслошкы шыпгалт вазы, мӱнӱ докемлӱ сарвалымла анжалы.

Мӱнӱ крозымашым монденӱм, топка докы кыргыз мишӱм, шлаковый корж манмым привикнӱшӱлӱ лӱлтӱльӱм, тидӱм токемлӱ

шившылым, шелбн шушым дă, кок гăнă лăк-
тбн, степбшкб кбшкен колтышым. Семафор
докы лишеммбнă годым топка чистаймы
ылы. Стрелка давлением кўшкблă анжыкташ
тбнгăльб—машинистăт веселă лин колтыш.

— Ну и кадрвлă, иктбт нер юкын кыкеш,
весбжб паровозым пыдырта. Магнитостро-
йын цилă шўдб паровозыштыжы вот теягелă
ылеш. Беда. А лучыракшым нăлăш—нигыш-
тат уке. Мутялт. Дă малын мбнь чорт кулич
вбкб кузен шбнзбнăм, шонгы ороды!

Семафорын жар тылжы кайын колтыш: эче
изиш, дă стрелкавлăн шбшер цбреăн ква-
дратвлăштб паровозын арававлă лозш мешă-
йăлтбт дă мă сортировочный станциштбш тбр
корнышкы лăкнă. Но ма техеньб? Корны со-
вершенно свободный лишăшлык, а тбштб та-
ма шимб шалга дă шбкшбм лыктеш. Паро-
воз? Крушени?

— Маневровыйышкы принимают—останов-
ка.

Регулятор чўчблтб, ходым вашталтылмаш
рычаг сăрнăлт кеш. Но лелб состав тăр-
вăнен кеш, шбкă. Шим бмбл совсем лишнок,
эче ик минута—дă кбртни цунгырге кбреш,
охоница тьонгырге пыдырга, вагонвлă пи-
рамидыла аралалташ тбнгăлыт. Ангбсбр ама-
са ангбштб кочегар кидшбм сăркăлă, бшке
мбнербн свитыдон пыдаэш ыдыралт шбнзбн
дă нигыцеят тбргештен бш керд. Свитыжат

йжъл ылеш, дӓ колымжат ак шо. Лудьн кол-
тым пардон вӓк урмыжал колтыш.

Кочегар мьньым ваштылтыш, силам дӓ лов-
костым привайыш. Мьнь ик кидемдон коте-
лышкы вьдьым качаяш тьнгӓльым, предохра-
нительный клапаным пачым, авари лин кол-
тымашеш машинӓм йӓмдьлен шьндьшьым, а
вес киддон тытыштеок песочницым шывше-
дем, арававлӓлӓн шагалашышты опорым пуэм.

Араван ик сӓрнӓлтьш нӓрӓ маневровый
паровоз докы миӓн шьнӓ шо. Шагална. Ма-
шинистын тьрвьштьжь шонг веле, станциш-
кь кыргыжы.

Якшарген шьцшь, лельн шӓлештьлшь
мьнгеш толы:

— Каждый йыдын тенге. Вуйвимьштӓ вӓ-
реш ньньн пырак ылеш. Йӓшньмь корныш-
кы поездым принимают. А варажы мӓ братья-
нам судышкы шывшыт. Кым-вьц паровозым
шӓлӓтӓде ик кечӓт ак эртӓ. Тьнь мьньн
проклятый судьбаэм! Тьр ылыт тьньн ша-
маквлӓэт, Мария Григорьевна!

Тырлыш, мьнь вькем тьрньн анжалы дӓ
шаяжым пьтӓрӓш:

—... А тьлӓт амалаш лижь, голова.

Ячейка секретарьнан шамаквлӓжьм йшьн-
дӓрем. Тидь попыш, что паровозный кадр-
влӓ когон ак ситеп. Кьртни корнышты ро-
вотайышы цилӓ помощниквлӓлӓн машинистеш
экзаменым сдаяш предлагайыш, экзаменжым

йори чбдб тергбмашдон бштбмб. Мбнь секретарьдон соредбл шбндбшбм дб техень экзаменышкы кебш категорически отказышым. Мбнь настоящий машинист линеб, а извозчик агыл. Выговорым пуэвб, ну и чорт с ними, мбнь статянемок лиэш. Машинистын шаяжым кбзбт колыштам дб эчебт икбнб настоящий экзаменым сдаяш шамакым пуэм.

Станциштб шалгенб, мбнгеш толшы поездым выченб. Окнявлбм чбчмб, шокшы. Машинист трубкадон шулб дб ядыштеш:

— А тбнь бшкешб кыды край гбц ылат?

Тидбн юкыштыжы шокшы, искренность, дб мбнь тидблбн тайгаштыш ош тома гишбн, Антоныч гишбн хытырем.

Тидб токыжы верембэш блбш мибш шудбш.

— Комната, правда, кыргыжталаш ак ситб, но миреенб.

— Мбнь бшкетем ам ыл, эче Борис тбнгем улы.

— Коктын ылыда? Торырак. Ну, яра, кымытын Мария Григорьевнадон воюяш тбнгблбнб.

Мбнь шбм тырхы, Богатыревын шбшбжб кечблтбм:

— Миша кугуза, неужели шбц пблб? Пблбшбт пора!

Богатырев лбдбн котлыш. Мбньбм окня

докы виден нангеш, анжылтеш да тоже элтә-
ләш кечәлтә:

— Сань, дите, тынъ... да кыце вара тенге,
а? Кыце? Сань?..

...Вес кечеш ма Борисдон машинист Бога-
тырев Михаил докы, баракыштыш кыдежыш-
кы ылаш ванжышна.

XXXI ГЛАВА

Богатырев строительствышкы мимы годым
Урал река эче волянок йоген, а Магниткын
келгашан валемыштыжы пеле дикийыш сяр-
налтыш киргизский имни цуца вьд йуаш ке-
мышты годым пырак тытырам шагалтенит
ылын. Кызытшы электростанци вьрышты рок
курганвлә веле ылыныт. Богатырев пьтәриш
паровозым олтен да катыйдым лывыра кьрт-
ни корны мычкы кыдалын, да тәйылышты
сек пытәри свисток эхо рьшкәлтын.

Богатырев ты веремәм ашындрә да ша-
йыштеш:

— Мынъ кужын сигналым пушым да лүд-
мы пардон вәк каклянен шынзым. Цилә тә-
йыл ваштыл колтыш, урмыж колтыш, окаян-
ный. А тыдын ваштареш кырыквлә, Урал, мұ-
гьрәлт кеш. Хоть 1918 и годшен партич член
ылам, коклы вьц тылзы бронепоездын паро-
возым вьктәренәм, а шаналтышым: „Келты-
мәш сила!“— да йылерәк вьдым качайыжы

манын, помощниклан сѣгѣрѣл шѣндѣшѣм. Мѣнь аварим, значит, выченѣм. Колам—цилѣ тыр. Анжем—тамахань эдемвлѣ, казаквлѣ, тадарвлѣ, разный кочевниквлѣ, шынгалт-шынгалт паровозышкы кыргыжит, кидвлѣштѣм раведѣлѣйт. Иктѣйт, шарга выргемѣн, будкашкы кузен кеш дѣ парнявлѣэм кычыш, шамаквлѣм логереш шѣнден попыш:

— Дѣ пѣлет тѣнь, ѣти, пандашан, тѣньбѣн кидет у эпоха толаш тѣнгѣлмѣ гишѣн сигналым кѣзѣйт пуш вет? Магнитостройвлѣн эпоха гишѣн?

Попа, а ѣшкѣмжѣн сѣнзѣштѣжѣ начкы дѣ юкшы орда ѣзѣн ганьы. Строительствын пѣтѣриш директор тидѣ ылын.

Капаен лыкмы рокан пѣтѣриш платформым Богатырев шывштен нѣнген дѣ, паровоз ын пѣцкемѣш будкашты тѣ рокын пышыжым ѣывырт ѣвшѣнзѣн, пырыл анжен дѣ, качы ылешѣт, шѣвѣл колтен. Тѣдѣ кѣрпѣцвлѣм пѣтѣриш пульманым шывштен миѣн. Тидѣлѣн шѣрѣтен шѣндѣмѣ чуванан пѣтѣриш ковшым шывштен лыкташ поручаеныт. Дѣ тенгечшѣ землекопвлѣ логѣц пѣтѣриш паровозный машинистым Богатырев ѣѣмдѣлен.

Бѣнде Магнитостройышты шѣдѣ паровоз, а Богатырев пѣтѣриш кечѣвлѣжѣ годшы ганьок ылеш. Цилѣ шѣдѣ паровоз тѣдѣлѣн ѣшкѣмжѣн ик машинѣлѣжѣ кайыт, кыды верц тѣдѣ отвечая. Ёшкѣмжѣн сменыжым сдѣй-

мыкы, тѣдѣ токыжы ак ке, кышты тѣдѣм
ѳрвезѣ вѣтѣжѣ Мария Григорьевна выча.

Тидѣ шонгы лыкыштыжы вѣц и перви кок-
шы гѣнѣ ѳдѣрѣм нѣлѣн. Кыдалыштмаштыжы,
кым кечеш веле карангеш гѣнѣят, сылыклана,
каждый кечѣн сирмѣшѣм колта. Дружнан
ѳленѣт, а кѣзѣтшѣ привикнен, ѳль мондаш
тѣнгѣлѣн, ѳль ак ѳѣрсѣ. Шоэн веле токыжы
келдѣлеш. Мария Григорьевна шѣдешкѣш
тѣнгѣлѣн, характержым вѣшталта. Богатырев
нимат ак уж. Ёшкѣмжѣн машинѣвлѣ сага ак
ѳѣрсѣ. Тидѣ кечѣ мычкы шокшы паровоз-
влѣ вѣлнѣ ыдыркала, эдемвлѣм тусаралеш,
газет пумага лѣэш переген вѣдѣл пиштѣмѣ
книгѣшѣжѣ тамаханѣ записьвлѣм ѳштѣ, та-
мам кѣчѣлеш. Тоныжы ѳшкѣмжѣн наблюде-
ниввлѣжѣм шуку анжен шѣнзѣ, цифрвлѣм шот-
ла дѣ яркытыдымыла вуйжым сѣркѣлѣ.

Вѣтѣжѣлѣн ѳпкѣлѣ:

— Ёнгылет, Мария Григорьевна, эксплоа-
тационниквлѣ гѣц пасна, ик опытный помощ-
никѣт, ик порядочный машинистѣт уке. Бе-
да.

Мария Григорьевна марыжын огорчени вѣ-
кѣ уштѣн анжа. Шачмы сѣндѣлѣкшѣ гѣц кан-
дымы котин бархатный мижѣштѣ тѣдѣ шур-
шывлѣм кыча, дѣ угрюмо юкымат ак лык. Ёш
гѣц кѣш тѣнгѣлшѣ ти шонгылан тенге сѣ-
гѣрѣл колтымы шѣш: ти кѣдежѣштѣ кечѣ
мычкы тѣдѣлѣн ѳшкетшок шѣнзѣш дѣ вадеш

паровозвлӓ гишӓн шаям колышт шӓнзӓш ситен шон. Бӓшӓмжӓн кызыр-мазыржым погалташ дӓ шачмы сӓндӓлбӓкбӓшкбӓжбӓ кен колташ тӓдбӓ уже йывырт шанаш тӓнгӓлӓн.

Богатырев нимат ак подозревайы. Пӓшӓ гӓц йӓлӓн паровозышкы кыргыжеш, чӓдбӓ опытан машиниствлӓн сӓнзӓшкбӓ обидӓдӓм упрекдон анжалеш дӓ кыце лелбӓ поездым кого подъемеш йӓмдбӓлӓш келеш, рычагым кынарышкы шывшылмыла, ласкон шайыштеш. Кыце кого составым улбӓкбӓлӓ ладнан валтымыла, кыце семафор докы лишбӓлеммбӓлӓ, анжыкта.

Мӓндӓр станцишкбӓ тенге и кыдал пыра. Тиштӓ эче, анжок, помощник парым колталтен колтен. Тидбӓ начкы, сукалтен, шывшылтын, топка доны тыргыжлана, но манометрын стрелкажы со улбӓкбӓрӓк дӓ улбӓкбӓрӓк катастрофически вала.

Богатырев палшыкым пумыла вуйжым бӓрзӓлбӓ дӓ уголь кбӓшкбӓмбӓ кольмым кычыш. Нӓртен шӓндбӓмбӓ уголь аравлӓм лоток мычашешок пбӓсбӓн каштал нӓлбӓ дӓ кужы топка кымдыкеш талашен шӓвбӓш. Ик минутышты сары тыл салым якшаргыш, ошем кеш дӓ шбӓшер цбӓреӓн пожарла пижбӓн кеш. Цбӓтӓрӓлтшӓ стрелка улавливая, вургымлашкыла карангеш, а дымогарный трубашкы цилиндрвлӓн движения полный силавлӓжбӓ кеӓт.

Кынам, остаткаешбӓжбӓ, токыжы кеӓш тӓр-

вәнә, уже пьцкемьшәлтәш тьнгәлеш. Но кь-
дежышкьжәт паровоз гишән ьшкьмжьн ин-
тересыжым шывшеш.

— Тоқыжы коктым ьләш пыртен, тидь чь-
дь, вады йьде эче собраним ьштә,—Мария
Григорьевна ворча.

Мәнмән тидь собрани агыл, беседа агыл,
әшьндәрьмәшвлә агылеп, но ма ылеш—ана
пәль. Тишкь почти цилә помощниквлә погы-
нат. Кьдеж изи, шьнзәш шукершен вәр уке,
кроватьым, ящикеләм занимаенә, кыдыжы
стөл вьлән вазеш, кыдыжы тәнгьждон элтә-
лен шьнзьт. Мә лоштына Богатырев шалга
дә кымлы и паровозыштыш служба мычкы-
жы мәнмәм кандыштеш.

XXXII ГЛАВА

Кыловоялгы конверт, обыкновенный луды
пумага Мария Григорьевнан шанен пиштьмь
планвләжьм путыен шуәньт.

Тидь тел вадеш ылы. Мьнь курс гьц то-
лынам веле, шукершен тькәлте шалгышы
ечем донышы штурма шагал колтымым ша-
нен шалгем. Олицәшть лым бараквлә гь-
цәт кьшкь, кырык львәл яктеок ылеш. Уш-
ть шьдьрвлә дә северный сияни—домныш-
ты шьрәтьмьвлән валгалтмаш. Ти мир вьл-
нь чонгештьл сәрньмь дә воздухым онг
циц шьләлтьмь шозеш. Но мьнь тидьм ьш-

тен ам керд. МЫнь машинистеш экзаменым
срочно сдайышашлык ылам. Тенгечы Рудной
кырыкышты опытдымы вктарышывла кок
паровозым да составым шаладен шуэныт. Та-
маняр сутка домнывлэ руда гыц пасна шын-
зеныт.

Каждый кечын мынь курсышкы каштам.
Тагачы маланна Вестингаузын тормозын кон-
струкци да тыдын дейвижы гишан лекцим
лыдевы. Цилэ ынгылымыла чучам. Тагачы
ечыдон кен кердам манын, сусу ылам. Но
шыштывлам кычышым да цаклен колтышым:
мынын вуйштем эче выполняен шоктыдым
форма, ынгылен шотымы закон, тытырра. Пиш
керал случай годым кыце поездым тормыз-
лымыла, насос портялтмыкы, махань мерам
принимаем, мынь представляяш цацышым. Ну,
вот ныны, мынын ыш лыкыштемок, пума-
гашты ылыт, а нигыцеят ныным кычен ам
керд. Досадна да скамья выкы шынгалтым,
пумагадон мудалт вазым, карандашым кы-
рын шушым.

Ну, тормозым ам палы гынь, махань маши-
нист мынь гыцем лиэш? Мылам бронепоез-
дым вктараш пумым икта гана вычен шок-
тем разве? Курьерский поездым вктарен, ик-
та рады мардеж сага высен кердам ли?

Лампочка ышкымжын аныремшывадшым
когон кален шынден. Кыдежышты воздух при-
ваялтын, потолок кышкырак кузен. Богаты-

рев стѣл лошты пурын дѣ ласкон валгалтеш. Ечѣвлѣ дорц пыт карангым дѣ Богатырев сага шѣнзѣм, Вестингаузын тормоз чертеж-влѣм стѣл вѣкѣ лопок шуэн колтышым. Мария Григорьевна пѣлѣ, что мѣ сотеммѣ якте шѣнзенѣ, дѣ чайѣм йѣмдѣлѣ.

Тѣдѣн характержын трѣк вашталт кемѣ-шѣйжѣ вычыдеок, цаклыдеок. толын шагальы. Мария Григорьевна нышлаш дѣрнѣш, веселѣэмѣ. Ласко ли. Пѣшѣ паштек Богатыревым стѣл вѣлнѣйжѣ хотѣ кынамат техень качкыш-йѣушѣвлѣ вычат: аккуратно пѣчкеден шѣндѣмѣ соты итѣнѣштѣ селедка, мрамор гань охыра пѣчкѣквлѣм шѣвен шѣндѣмѣ, дѣ лимон комеш шѣнзѣйктен шѣндѣмѣ шѣртни цѣрейн ѣракѣ.

Богатырев довольный ылеш, мѣлѣм келесѣш:

— Покоряялты. Все-таки витѣрен шоктыш, шалген йѣш тырхы.

Богатырев наградеш тидѣлѣн подаркым йѣмдѣлен: лишѣл солашкы каштын толын, кылыклыш цѣвѣм, мыным мон, консервный банкывлѣэш шѣндѣм пеледѣш ханавлѣм нѣлѣн канден дѣ торжественно кычыктыш:

— Нѣ, Марь Григорьевна, хозяйствуйы.

А пакылажы со большырак удовлетворенидон отмечѣйѣш, что тидѣ кынам-тинѣм тѣдѣн делавлѣдон ѣлѣ. Тагачы тебе тидѣ йѣшкѣмжѣн тошты учениквлѣжѣдон пробный

поездкым ёштёш. Нёнёжы цилён ёшке вуя-
ок паровозым вicktараш экзаменым успехдон
выдержваеныт. Богатырев тидё гишён вёты-
жёлён увлекаалтын шайыштеш:

— Кыце нинё кевё, Марь Григорьевна!
Нинёлён теде, цуратат, ёняенок сёнзёштём
ялштен шёндёш лиэш—дё тёнэмёт растеря-
ялт ак кеп. Молодецвлё, герой ёрвезёвлё!

Мария Григорьевна марыжын сусужым
охатан разделяя дё тыргыжланыш марыжым
колыштеш.

— Шаналташ веле! Машинист ик иштё,
ик иш-тё. А мёнь курым мычком цацышым.
Луатвёц и! Мыгричи гёц пасна мё братьям
паровоз докы техень срок гёц анзыц до-
пускайыделыт.

Богатырев машинистын тоша кёпшё йёк-
шё гань пёкенёштё олен, сылыкын мьль-
галтеш. Ёнят тидё такешок ямдымы ивлё
гишён ойхырен шёнзё.

Мария Григорьевна ойхыраш волям путе.
Ёрэкё запасым завтракешёт, обедешёт, ужи-
нешёт урден дё амалаш вацмы анзыцат, тёр-
дон ёоктарен, яжон угошаен.

Станный дела! Богатырев коклы и ёрэкём
яратен. Но корныштыжы турна характеран
Мария Григорьевна встречёялтын дё йёаш
пырахыктен. А ёндежё ёшкеок палшышы
лин шёнзёён.

Богатырев первиш дружбажым ынежѣ ыштѣ. Обед годом тидѣ цѣркѣ рѣдѣ веле цывырге йуѣш, вѣшкен тѣрвѣнен кеѣ дѣ депошкы талаша, ѳрдѣж эдемлѣ келесѣлеш:

— Ам йѣрсѣ, ам йѣ-ѣрсѣ, Марь Григорьевна!

Икѣнѣ Богатырев кровать цѣтѣрнѣлтмѣшеш тыргыжланен колтыш. Вѣтѣжѣи когон мѣгѣрѣмѣшеш цѣтѣрѣлтѣн. Вѣтѣжѣим тѣдѣ йѣвѣжѣн семѣлѣш, а ирок мѣлѣм келесѣш:

— Привикня, сердечный, труднаракын вѣрештеш.

Кынам мѣ Богатыревдон Вестингаузын тормозын чертежвлѣм изучаяш шѣцнѣ, тенге и мѣ тагачшы вады якте алталалтынна. Мѣ увлекаялт веле шонна ылы, тѣшѣкок тѣгѣ ама сам севѣлѣи. Пачна. Анженѣ—почтальон сирмѣшѣим пуа. Богатырев кыловой конвертым кышкедѣи, лампа лишкѣи кеш дѣ лыды. Лыдын пѣтѣрѣш, ѳрѣн колтен, покенѣш шѣнзѣи, цилѣм йѣр анжалы дѣ эчѣят сирмѣшѣим лыды. Кѣнѣыл шагалы, нигнамат ужтымы хѣдѣрѣим момы гань сусу лин колтыш, Мария Григорьевна докы ѣрвезѣи эдем гань сѣрнѣлт миш. Тѣдѣи сирмѣш докы тырхыдымла кидшѣим вѣктѣлтѣш. Богатырев ѣшѣндѣрен колтыш, конвертым кѣшѣнѣшкѣжѣи таен шѣндѣш, ваштыл колтыш.

— Уке, ам пу, сусу лимѣшеш колен кеет, а мѣнѣ эче тѣнѣ сагаэт ылѣлтѣнем.

Мария Григорьевна шуку ёшкѣмжѣм кычен тырхыш, остаткаэш шѣдешкен сѣгѣрѣл колтыш:

— Пу, шонгы чорт!

Богатырев лѣдѣн колтен, шайкыла цакнѣш.

А тѣдѣ кеѣ, кыргыжеш, тинѣр веремѣ йывырт мам намалыштын, тѣдѣн гѣц освобождаялтеш.

— Тѣнь ирод ылат, окаянный! Онгыштет тѣньѣн шѣм агыл, кѣ сухари. Мутен пѣтѣренѣт, ёлѣмѣт ак шо.—Дѣ шуку шѣлѣн шѣнзѣшѣ сѣнзѣвѣдшѣлѣн ирѣкѣм пуш.

— Тѣнгѣлтѣш гѣцок мыры тѣнгѣлѣлтѣ,— Богатырев шывшын попыш.—Бунтуя. Ну, нимат уке, тырла.

Но тормозым изучаймаш уже толкыдон кете. Амалаш вацна. Мѣнь Мария Григорьевнан нышлымыжым колышт кишѣм дѣ нимат тѣдѣм шѣм ынгылы, йыд вашт амален шѣм керд. Кынам мѣньѣн ѣвѣм мѣгѣрен— малын, пѣлем ылы: тѣотямын издевательствывлѣ гишѣн, ёшкѣмжѣн пьянствыжы гишѣн, мѣнмѣн шужен шѣцшѣ логервлѣнѣ гишѣн мѣгѣрѣ ылы. Ну, а тидѣ ма гишѣн? Цилѣ утыдон улы: киндѣ дѣ пай, консервывлѣят, макаронат, конфетвлѣят дѣ сберкнижкѣшкѣ оксамат пиштен миѣ... Дѣ трѣк сѣнзѣвѣд! Чудной! Мѣнмѣн Собачеевка гишѣн тѣдѣлѣн мѣнь иктѣ-мам келесѣнем, намысландарнем,

но пѣцкемѣшѣштѣ лудѣктен колтымаш гѣц
шекланем.

Окня ыражышкы соты пыраш тѣнгѣлмѣ-
кѣ, Мария Григорьевна кроватишты йочырт
тѣрвѣнѣльѣ, шолыла вуйжым лултѣльѣ дѣ
мѣнмѣн шулѣш юкнам колышты. Тѣдѣ мѣ-
рыжы докыла кырмалтыш, тѣдѣжѣ ырге-
мѣм кыдаштеок амала, дѣ цѣтѣрѣшѣ кид-
влѣжѣдон марыжын кѣшѣнвлѣм обыскываяш
тѣнгѣльѣ.

„Сирмѣш“, мѣнѣ цаклен колтышым.

Лачок. Тѣдѣ пумагам ковыжге кычыл-
теш, шулѣлтѣдеок конвертым лыктеш, луд-
мѣшеш дѣ тырхыдымашеш сѣнзѣвлѣжѣм кы-
мен шѣнден.

Пеле кымымы сѣнзѣ шелѣк вашт тѣдѣн
паштек анжем. Тидѣ малограмотный ылеш.
Сирмѣшѣжѣдон мам тидѣ бѣштѣ, вычем.

Мѣнѣнѣн бѣнгѣжѣэм докы кырмалтышат,
тѣкѣльѣ.

Ом пышанла сѣнзѣэм пачым, ласкон пѣж-
гѣмѣшѣм кольым:

— Сань, эргем, лыдын пуай.

Алмазный мѣндѣр родина гѣц толшы
сирмѣшѣм кечѣ тѣнгѣлѣлтмѣ годым мѣнѣ
лыдым, кышты воздух иеледѣш гань, кого
вѣдѣн Дон рекѣжѣ ниш кого тѣлзѣн лучшы
гань, кышты шанен шѣндѣшѣ гань тыр же-
рѣн комбывлѣ сусун саслат.

Шачмы вѣржѣ гѣц Богатыревлан сиренѣт:

„Шергакан ати. Тынбын сирмашвләтәм
мә когон тыргыжланен лыдына. Тынбын вин-
гет, Александр, ваштыл-ваштыл, вады кыт
мыч мбшкыржым казенный пряждон пук-
тен кашты. Тынъ пиш потикалә сирен шын-
денәт. Айыртембнжок ти шамаквләтәм те-
ве лыдна: „Дә амален кынбылам мбнь, яра-
тым эргбвләэм, вингбвләэм дә бдбврвләэм,
техень шанымашдон, что угбц мбнь блем,
пандашем кычал колтем—тбдб мбньбн боль-
шы уке машанем, цәрә лепкәэм кычалам—
кыйыр уп мбньбн кушкын шбнзбн маша-
нем“. Сашка вара нима намысландеок ваш-
тылы дә келесбш: „Мәнмән атянә брвезбй-
нек эче икәнә бдбврбм нәлеш, авәнәм—Ма-
рия Григорьевным поктен колта“.—Тенгеок
и сирен колтен тбдблән, ответшбм веле эче
получайделна. Ну, вес сирмашвлә паштекшб
мә ваштылтелна. Тынъ мәнмәм Магнитогор-
скишкы ужәт, домнвләштб горновойвлә дә
мартенвләштб сталеварвлә ак сител, манат.
Андрей мәдонна советайяльб дә заводуш-
тыш парткомыш каштын толын, мәнмәм Ура-
лышкы колтышты манын ядын. И вот, шер-
гакан атянә, сусун увертәренә: мә уже ва-
гоныш шбнзбннә, цилә станци мәнмәм про-
вожничвләлән тынбын сирмашетбм лыдын
пуш, кышты тынъ сирет: „Шергакан эргб-
вләэм, бдбврвләэм дә яратымы вингбвләэм,

толда ма докына, пролетарский пулшнадон
земной шарым дүлтәш, мир вәлнәшәи сек
кого заводым строяш“. Музыка цәрнәмәкәи
дә депоштышвләнә ладнангмыкы, Андрей
сәйгәрәл колтыш: ма, манеш, цилә йыхнадон
магнитный земляшкәи йрвеземәш кенә. Вара
Федор Черноусов—тәньын тосет, товарный
машинист, свистокым пуш, дә ма, йшкәйм-
нән туан Алмазыйнадон прощаен, калпак
сәркәлен, нима ойхыдеок кыдална“.

Үлнәи дә покашты подписьвлә шынзен ке-
нәйт: Андрей, Колька, Лена, Степан.

Мәнь окна докыла сәрнәл шагалым, дом-
нывлә вәкәи анжем. Нәньә жерә валгалт шәц-
шәи воздухышты бронзовый ганьвлә дә күк-
шәйвлә шалгат. Мария Григорьевнам мәнь
ужталам, тидәлән йнде нигыш кәш дә ик-
тәи верцәт ойхыраш уке.

XXXIII

Тагачы пәтәри эче Богатыревдон иквәреш
ам ровотайы. Мәнмән машинәнә холодный
ремонтышты ылеш. Мәньәи сортировочный
станциштәиш пәцкемәиш корнышты йәлән
паровозым кәчәләш колтевәи.

Тәдәи поездеш кәлдәмәи шалген. Тошты
бригада сменым сдаяш талашен. Мәньәи
у машинистем кок кужы шамакым икәнәш-
тәи нигыцеят келесен ак керд. Бәнгәрә веле

дә шйвә. Паровозышкы кузымем годым, тйды
молотым лүктәл шйвдйш дә сйгйрәл колтыш:

— Кү тиштй? Пуштам, ит тол!

Мйнь шутя йштәш ам яраты. Помощник
ылам манын келесйшйм дә йшке пәшәэм
йштәш тйнгәльйм. Машинам шйрен яркы-
тышым, каждый фитиль лйвәкй нефтьым
колталтышым, ишкйвләм молотдон севәл
мишйм, вйдым, угольым анжалыым дә насо-
сым темен шйндйшйм. Вара камакам шуру-
яш тйнгәльйм.

Машинист лыкышты шйнзә, пужәлт шйн-
зйн, пиджәкшйм кыдаш шуэн, тыгыржым
йлык-мелйк колталтен дә йшкймжйн пйц-
кемйш ыражшы гйц сасла:

— По-омо-щник! Хи! Помощник! А ну,
д-руг, нәл к-к-кольмым, анжалам—кыце тйнь
камакашкы кйшкет?

Мйнь ййрәлтем веле дә йшке турешем
шанем: „Ат пәлй тйнь, майнь вет кым гәнә
премируймы Богатыревын ученикшй ылам,
тйдын паровозышты каштам. Майнь Магни-
тостройыштыш лучший пәшә йштйшй по-
мощникын грамотым имеем“. Выртышток
мйнь камакам ошеммешкй кален шйндй-
шйм, а тйдылән тидәт йш яры.

— И-эх, ко-олхозник, йыдал ял! Во-о кы-
це келеш.

Когон шалалтен колта, но виш шумы топ-
кышкы йш чуч, пад стенәшкй веле шуэн

шельй, будка кымдыкеш угольым шавен
шуш да шйдешкен колтыш:

—Га-ад, малын тынь топкым чучынат?

Ял парня вуй мыч мынь докемля лишемеш, шйвильвйдышым шавыктя да шйвиль-
вйдышй тамахань больничный пышан ылеш.
Тумаем: „Ма пыш вйл тидын дорц тенге
сепня?“ Но тышякок путевкым канде-
вй, машинист сигналым пуш, да ма кыдал-
на.

Да кыце вет кыдална! Составна икпорад-
ка ылеш. Техеньвлам ма Богатыревдон нима
труднадеок вйктареня. А тебе ти машинист
регулятором кымда клапанеш вашток пачын
шуш да курьерский скоростьдон товарный
поездым колтыктыш. А корневляжы Магни-
тостройшты увля. Кыды вारेжы вереман
йштймвляят улы. Завод поспеен шомыкы,
ныным карангдат. Кыртни корны тишты та-
ййлян—то куза, то вала. Сынзя пйсы келеш
да кычылтат мышташ келеш.

Мыньын машинистемлян тидыжы соикток.
Покенйшты шынзя да ламайылеш. Окняшкы
анжашыжат монден, ынгыря веле:

— Эчяет яжон ыр-р-ыкты, калы давай!
Мо-молодец! Здо...рово! Тол мынь докем
помощникеш, тыным сек я-яжо машинистым
йштем. Хм-м, ма вара юкымат ат лык? По-
дылмет моло ак шо?—да йун пйтардымы пел
литран ямдаржым вйкталтыш.

Цаклем, поезд тайылышкы шон, ынде ул-
кыла валаш тынгалеш да регуляторым чү-
чаш, тормызлен мийш келеш. Пакулажы
эчеят когон тайыл, корны куэр лыкмы ва-
рышкыла вала, поезд риснен шоэш, да ты-
дым шагалтен ат керд, тынам тарвашла ве-
ле кодыт. А машинист акат анжал, токемла
толеш, элтала да тамам пыжга.

Паровоз пиш когон риснен шо, йукуш га-
ны ламайылаш, мыльгалтмашеш манометр
фонарь йорен кеш. Мынь сынзаям кымен
шындышым да шаналтем, кыцела ма толшаш
станцишты кенвазына, вагонвлам шаладен
шуэна, заводуш, домныш кешы корным
арен шындене да ныным рудаде, угольде
шуэн кодене...

Машинистым мынь вуйжы гыц роалтен
налыым да ордыжыш шуэн колтышым.

Арэка ямдаржы кырти тервен тыкнен
колтыш да шаппен вазы. Мынь йылерак ре-
гулятор докы! Чучын шындышым. Окна вашт
анжалым. Пыцкемышты якшар точка каеш—
семафор. Станци. А поезд, чонгешта ма-
шанет, кеа. Тормозлен шындышым, ак пал-
шы: арававла лывец тыл ипвла шаппен-шап-
пен кеат, кырти йылыш пыш лактеш, а по-
езд со кыдалеш. Контрпарым колталтышым.
Паровоз йшкежы анзыкыла кеа, арававла-
жы шайыкыла сарнат да ход изишат ак чы-
дем. Вагонвла шыкат.

Теве семафорат каеш. МЫндырцок эче тревожный сигналым мЫнь пуэм, роковой точка ямын кеҗ манын Ынянем. Семафор докы миэн шомыкы, фонарьштыш жар тылым чуть-чуть ужын поспейЫшЫм. Куштылгын чучын колтыш. Молот нҗлҗн, пад вҗкҗ ошма трубавлҗм шийш кыргыж кузышым. Паровоз хозавлҗ худа ылыныт. Цилҗ ныктыртыл шҗндымЫ, неисправный ылеш. Ошма атҗм шывшыл анжышым, дҗ поезд вашт шҗдырвлҗм дҗ телеграф мҗнгҗвлҗм ужам. Но станциҗш шагал кердҗм манын, ам ЫнянЫ.

Тенгеок и ли.

Станцим пҗртшҗ мардеж ганьы эртен кешҗм, ик ыртеш кыргыжталшы эдем Ымҗлвлҗм, якшар фонарьвлҗм ужылдалым, свистоквлҗм, эдем юквлҗм колын колтышым дҗ тҗ пҗцкемҗш лҗш ямын кешҗм.

Песочницым пытырак шывшыл, трубавлҗм шельҗм, кондукторский бригадылан эче икҗнҗ тормозный сигналым пушым, шайыкыла цҗкнҗш регулятор хҗлҗ пачын шушым.

Анжем, поезд цҗкнҗ.

Оленрҗкҗн дҗ оленрҗкҗн.

Шагална. Мҗнь йҗлерҗк рок вҗкҗ тҗргештҗшҗм, паровозым анжал сҗрнҗшҗм, подципниквлҗм кид йҗмҗкдон кычылт лҗктҗм, йҗлатен колтеннҗ дҗ цилҗ частьвлҗм ямден пҗтҗрениннҗ машанышым. Но нимат

уке. Яжон шӱрен шӱндӱшӱм, ишкӱвлӱм цаткыдемдӱльӱм, цевебӱнок эртӱш. А вара йӱлерӱк регулятор докы.

Станцискӱ кыдал пырышна, а тӱштӱ уже тупикым йӱмдӱлен шӱнденӱт, скорый помощь, аварийный комисси толыныт.

Цилӱн тылым дӱ охлым юквлӱм вычат.

Паровозышкы станцин начальник кыргыз толы. Мӱнбӱн парнявлӱм кок кидшӱдон хватышат, кормештӱш, цӱтӱрӱлтеш дӱ пиш сусун, талашен попа:

— Вот механик, вот, эче махань ырвезӱ! Ти уклон гӱц чӱнь кыдалмы годым эче ик поездымат тырынок валташ лите.

Машинистын помощник веле ылам манын, мӱнбӱн келесӱш лӱдӱм. Мӱнбӱн пиш когон механик линем.

XXXIV ГЛАВА

Мӱнбӱн каждый кечӱн кечӱм ужам. Брен шӱцшӱ ковшвлӱшкӱ домнывлӱ гӱц йогыш чугуун потокым анжем дӱ вес тӱнгӱштӱрӱмӱшӱм ам мо. Кыце металл йога, мӱнбӱн тӱнжем гӱнӱ ужам, дӱ мӱлӱм скушна агыл.

Сӱнзӱэм кымалтыдеок, карангдеок, шык-ланен, ясын чучын колтымешкӱ, сӱнзӱвӱд лӱкмешкӱ тӱдӱн вӱкӱ мӱнбӱн анжем.

Чӱмӱлт шӱцшӱ дӱ пышкыды, смелый дӱ спокойный тӱдӱн козвлӱжӱ—вот сила! Бӱш-

кѣмемѣн паровоземдон почти ковшвлѣ до-
кок пырем, а кечѣи эчеѣт лишкѣбрѣк, сагарак
пѣзѣргѣш ѱжеш.

Дѣ тенге шѱм вашт яратымашдон сусу
гѣц намысат агыл. Мѣнѣ бѣшкетем веле
агыл тидѣм намалштам. Икѣнѣ агыл ти ва-
лемѣштѣи тидѣи шачын.

Курымвлѣ мычки тѣкѣлтѣмѣи, качы, кѱ
гань пингѣдѣи землян онгым землекопвлѣн
бригадын пѣтѣриш кольмы тѣкѣлѣн, тѣнѣм
пѣтѣри ганѣ землекоп Борисовын тѣрвѣи-
влѣжѣи гѣц сусу пѣрхѣлт лѣктѣн.

Кынам анзыл заклепка гѣц пневматический
молотвлѣм карангдѣвѣи дѣ йѣмдѣи домным
эксплоатационниквлѣлѣн пуѣвѣи, ти сусу мон-
тажниквлѣнѣт ылы.

Кынам пѣтѣриш чугуным принимаенѣт, гор-
новой Караменко дон машинист Богатыре-
вынат сусу ылын. Дѣ, остаткаѣшѣжѣи, кынам
американский домнывлѣлѣн проектный мощ-
ностьым утыдон темѣш заставляевѣи, суткаш-
ты кок тѣжем кокшѣдѣи тонн цонгырге шак-
тыш чугуным пуѣвѣи—сусу ылы!

Ковшвлѣ теммешкѣи, нѣнѣм разливочный
машинѣвлѣшкѣи шывштен кеѣш мѣнѣ паро-
воздон вычен шалгем.

Металл йогымым окня вашт оролем. Кы-
рыквлѣ вѣлец ирѣи шошымын лывыргы сквоз-
няк ѣфѣлѣ.

Пулш вѣлнем Борисов помощникомъын шокшы вуйжым чувствуем. Тидѣ тумане пона:

— Сань, кынам шѣвѣльвѣд тѣрвешок кѣлмен шѣнзеш ылы, телѣм домнывлѣм ѣлѣжтевѣ. Американский инженервлѣ попыкалевѣ, домнывлѣм колташ шошым якте вычаш келеш маневѣ: вуйта природа ваштареш ат ке. Лачок, водопроводвлѣ пыдештевѣ, мѣ землям мыгилѣ гань канайшна, шушырвлѣм кѣчѣлнѣ, чиньѣшнѣ, а вара тылыпвлѣдон, свиткывлѣдон, спецовкыдон чугуна трубавлѣм ѣрѣктѣшнѣ. Нимѣт уке—кредѣл лѣкнѣ!.. А вот кѣзѣт чугуна план гѣц утыдон йога. Йога. Сань, анжал доко, махань соты, сѣнзѣвѣд ганьы!

Кушнѣ, домнывлѣ доны, горновойвлѣм, чугунащиквлѣм, мастервлѣм, помощникомъын йывырт оролен шѣндѣмжѣм, тѣдѣн ревнивый анжалтышыжым ужам.

Мѣнь пѣлем, ти моментым эдемвлѣ шуку выченѣт. Домнывлѣ кым тѣжем кубометрѣн воздух штурмадон ружгат, а горновойвлѣ, мастервлѣ, чугунащиквлѣ пышкыды прѣжкѣвлѣдон ошмам тѣкѣлѣт, ак шутеп, ак шѣдешкеп, ак тыргыжланеп, домнывлѣн шулѣмѣштѣм, нѣнѣн ѣрдаланымыштым, ѣлѣмѣштѣм ревниво оролат.

Мѣнь уже машинист ылам. Экзаменым сдаенѣм, да мѣлѣм заграничный паровозым пуэнѣт. Мѣнь чугуна поездвлѣм вѣктѣрем

дә землекоп Борисовлан Ышкымеһын профессиэм тымдем. Тиды, шыратым чугун гыц брдышкы сарналтеок, малам пажга:

— Сань, тынь шаналты доко! Мынь рокым капаенам, җачкывлам шывштенам да бурьян лошты пажашвлам пыргедынам.

Паровозын окня туны пажкемышалты. Домнышты эдемвлә Ышкымыштын спокойствиштым ямден шуэвы.

Чугун водопад козшталтеш, урын вален, тылипвләдон кышкәлтеш, темын шыцшы кош гыц шышер пярхә. Тиды направленижым ямда, рок выкы вилеш, лывыргы вярбшты пыдешталт рышкәлтеш, тылип штурмам да осколкывлам тәрвәтен лүлтә.

План гыц уты лыкмы чугунлан посуда ситыде.

Ковшвлә улы, но ниным паровозвлә йогышы чугун лывакы шынден ак кердеп. Паровозвлә худа гишән агыл тенге лиәлтеш. Уке, паровозвлә пиш яжовлә. Ныны лучший германский заводвлә гыц кандымы ылыт. Нынылан эче ик ият шоте. Нынын брдыжвләштыш чәствяләшты эче лақы валгалтеш. Ты паровозвләшты ровотайышы эдемвлә, кыдывлә нынын күкшы техникыштым ак пәлеп, сложный машинәвләм сынген шоктыделют.

Дә кызыт чугун пыдешт ләктеш, тыжем эдемвлән цацымашышты рокыш ташкалтеш, дә машиниствләят нимат ыштен ак кердеп:

нѣнѣ паровозвлѣн подвескывлѣштѣштѣ тор-
мозный колодкавлѣ уке. Нинѣ тѣдѣвлѣ ги-
шѣн монденѣт.

Доменный цехын начальникым мѣнь ужам.
Тѣдѣ тѣгѣнен шѣщѣ шарга картузыжым
кыдаш шушат, тѣдѣм ялдон ташка, шукершен
тѣредтѣмѣ упшѣм кѣреш дѣ машиниствлѣн
вуй мычашты мышкындыжым цѣтѣртѣ, нѣнѣм
шолывлѣэш, преступниквлѣэш лѣмдѣлеш.

Мѣньбѣн паровозем дорцын кыргыжеш.
Мѣньбѣн усыдымы лицѣэм тѣдѣвлѣн бѣнянѣ-
мѣшѣм ак внушайы.

Мѣнь регулятором пачам дѣ тылан йож
лошкок кыдалам.

Мѣньбѣнѣт паровозем тоже лучшы агыл,
мѣньбѣнѣт тормозный колодкавлѣжѣ уке, но
мѣнь тагачы кечѣ гѣц веле тидѣн хозажы
ылам.

Стрелкавлѣм эртен-эртен кеем, сигналвлѣм
пуэм, техень сложный паровозым вѣктѣрѣ-
мем гишѣн, кого ответственность гишѣн,
мѣнь вѣккем кѣзѣт таманяр тѣжем эдем ан-
жымы гишѣн, домнывлѣн бѣлѣмѣшѣштѣм
мѣнь рещѣш тѣнгѣлмем гишѣн гордостѣм
мѣгѣрѣш сиреныдон мѣден шунем.

Мѣнь кѣрен шѣндымѣ сѣнзѣян штурман-
кы кыдалам. Теве машинѣн трубажы уже
тыл лѣш мѣдѣлт кеш. Шокшы, уп нѣрѣ.
Кырмалтыдеок, воздух гѣцок мѣнь табаकым

пижыктен кердәм. Мёнъ толчоным вычем, ковшвләм прицепкыш нәләш вычем.

Остаткаэшбжы, пидештәлтмәшын кыдёр-тйш лошты, автосцепкын вурсы кыце тйк-нен миш, мёнъ колым.

Калян ашкылдон, сантиметрвләшкы ёнде анзыкыла кәш келеш!

Йогышы чугуным ковшын әнгысыр логер-бйшкыжы кычаш келеш. Мёнъ шёдёр поран лошты йывырт кеем, дә амат шүләлтй, ёшке вёрем пйтен мимы гань чугун пото-кым веле ужам.

Мёнъ саралгы тйтёрәштё ужам, кыце горновойвлә, чугуныквлә, мастервлә тура ташкалтыш мычкы вилёт, ташкалтышвләм бойдон нәлёт, тёдён ловләэш погыналтыт. Нинё рок вйкы кенвазыт, пйлшйштём рок тервен тйкныктен шындат дә улыц ковшым анжаш цацат, тёдым пйлшдон колышт монештё.

Тйве горновой Крамаренко лап арававләм кид йёмыкдон кычәлеш, сукалтен шёнзё, тоша тупшыдон пингыды, лелё ковш тёр тервен тйкыләлт шёнзё дә шәпнәлтшё кечё векылә вуйжым сәрәлеш. Тидын сёнзә-вләштёжы колышаш гань лүдмәш. Вара горновой докы ёшкымжын подручнойжы, зипунын кымда шокшдон сёнзәвләжым мүден шёндышы Лесняк аваялен мидә, тидын сага домнывлән начальник дә эче горновой-

влә, чугуниквлә дә мастервлә. Пагылажы мѣнь нимат шѣм уж. Самой аварин шѣмѣшкѣжжок ковш пырыш, тѣдѣм поран элтәлен шѣндѣш, паровозын кѣртни ѳрдѣжвлә вѣкѣжѣ тама ружге вилѣн кеш.

Горновойвлә, чугуниквлә сѣгѣрәл колтевѣ.

Мѣньѣн шайыкыла тѣргештѣмем пиш шоэш, тѣшкѣ, кышты ужаш, шѣләлтәш дә лывыргым чувствуюш лиэш.

Ти пѣцкемѣш дон тыл гѣц шѣләш манын, мѣнь уже рычагым сәрәләм, но, мычашдымы кужы кечѣн пѣчкедѣдѣм полосавлә гань смирнә дә пышкыды металлопадым мѣнь угѣц трѣк ужын колтем.

Паровоз купервлән ѣмѣлѣштѣ шалга, тѣдѣн вѣлнѣ ѣкшен кешѣ чугун юр сѣм ѣѣлгѣжеш.

Намыс гѣц мѣләм ясы. Мѣнь алталенәм, мѣньѣн паровозем тоже инвалид ылеш манын, цилә доменщиквләлән сѣгѣрәл колтынем. Мѣнь аварим эчѣт кымдаракын ѣштен кердәм ылы дә случайно веле победителеш ләктѣнәм. Нѣнѣ мѣләм сѣнгәш палшевѣ.

Домнывлән начальник мѣньѣн пѣлшешемок сасла: хваля. Шѳртни пѣвләм, роал колтымы пѣлштѣнгѣм, вургымла шѣргѣлу вѣлнѣш пѳремѣм мѣнь анжем, пәлѣмѣ фамилим ясы лин колтымешкѣ ѣшѣндәрем дә тѣдѣм келесен пуаш ам смейѣ.

Начальник домнышки кыргыжы. Атямьн
другшым, бронепоездын командирым, Гарбу-
зым, пӕлен колтенӕм манын, мьнь тьдблӕн
келесен шьм поспейы.

Мьнь тьдьн паштек шьм кыргыж. Горно-
вой Ленька Крамаренко миш дӕ, паровозем
завидуен анжен, келесьш:

— Яжо машинӕ, молодец, хоть кынамат
тенге келеш. Пӕлет ма: тьнь со авари доны
блӕы.

— А тӕ тьштӕ, домнышты, аваривлӕм идӕ
бштӕ, вот варажы аваривлӕ лишнь блӕш
ак вӕрешт.

— Блӕш келеш, Сань! Вот давай тьнь-
донет договорым бштенӕ, тьнь домным бш-
кьметьн гань чувствуйы, а мьнь тьньын
паровозыштет хоза постол лиӕм. Когоньна-
нат, значит, ответственность лиӕш, а?

Сменым сдайым годом ружгыш конто-
рышты мӕ договорым подпсайышна. Вес
кечеш районный газета тьдьм специальный
листовкыдон лыктын. Мьнь бшкьмемьн фа-
милиэм ужым, дӕ лудьшын дӕ йукшӕ ылмы-
ла чучын колтыш. Кыце тидь яжон дӕ рас-
кыдын пецӕтлен лыкмы! Кушкь кузет, Сань,
йыжнен ит валы! Теве тидь, договор...

Цилә сәндәлыквләштѣш пролетарийвлә, ушныда!

2000 Т О Н Н
—тилец чѣдѣм
агыл

ВКП(б) ячейкын, цехкомын,
доменный цех управления дѣ
У. Р. М. Р. дон З М. газетвлән
участидон лыкмы орган.

№ 285. 19 февраль 1933 и.
11 ч. 15 м.

Чугуным разливочныйвләшкѣ доставляеш лу минут.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЙ ДОГОВОР

„Двадцатка“ паровозыштыш машиниствлән дѣ дом-
ныштыш мастервлән.

Доменщиквлә дѣ транспортниквлә! Кок тѣжем тонн
чугун верц пыт кредәлдә!

Домнывлә верц дѣ паровоз верц обоюдный социа-
листический ответственность нәлмѣ

Д О Г О В О Р

1. Ма —20-шы №-ан паровозыштыш машинист Авдеен-
ко дѣ помощник Борисов— домнывләлән дѣ разливоч-
ный машинявләлән пѣшәм паровознан пѣшәдон обесне-
чиваяш ышке ыккнә полный ответственностьым нәлмѣ-
нә! Чугуным шывштымашты паровозыштына пип
яжоп дѣ лачокок ударно ровотайымаш гѣц пасна, мѣ
тәмдән домнышкыда мизәп дѣ авари годым әль иктә-
махань задержка годым палшен цуәнә. Мә чугунан
поездым разливочный докы лу минутышты доставляеш
гарантиуенә, Кок домнын цилә валвлә лѣвкѣ ковш-

вѣм лу минут лѣшты пѣнден мѣш гарантиуенѣ. Кѣшвлѣм разливочныйышкы 3—5 минутышты пѣнден поспеенѣ. Шлака канту йымашты ик канатымат ана кѣр, задержкым ана ыштѣ.

2. Мѣ, домпывлѣн дѣ разливочныйын мастервлѣ: Удовичкий, Крайнов, Крупалов, паровоз верц дѣ тѣдѣн пѣшѣжѣ верц цилѣ отвечаснѣ. Ик минутат задержкым ыштѣш агыл. Машинѣвлѣм полный нагружаяш. Паровозын иктѣ-махань пыдыргымаш лин колта гѣнь, срочный ремонт керѣл лѣш гѣнь,—мѣ машинѣм депешкы ана колты, ышкѣмпѣн средствывлѣдонок ремонтым ыштѣш пѣлшенѣ.

Машинист *Авдеенко*. 2-й домнын мастер *Крайнов*. 1-й домнын мастер *Удовичкий*. Разливочный машинѣм мастер *А. Крупалов*.

XXXV ГЛАВА

Инженер Ганс Брауде мѣнмѣн депешкына германский крупнейший фирмын паровозостроительный завод гѣц консультантеш толын. Ти фирма гѣц Магнитогорск остатка выпускын шѣдѣ машинѣм нѣлѣн. Инженерлѣн ышкѣмжѣм худан видѣш дела уке. Тѣдѣн дѣлажы—паровозым сдѣяш дѣ Германишкы мѣнгешок кыдалаш.

— Тагачы тѣдѣ мѣнѣ докем толы, паровоз кыце ровотая, ядышты. Тѣдѣ пулѣ веремѣ машинѣ йѣргец сѣрнѣльѣ, дѣ йѣннен кешѣ буфервлѣм анжен, вуйжым ламаял шалгыш. Тендер ѳрдѣж гѣц кошкен шѣцшѣ лѣврѣм кѣчѣждон ыдыркален шалгыш, вишневка цѣ-

реан лакедон чийлтымы частявләм батистовый савыцшыдон йштйлаьй. Вара будкашкы кузен кеш дә шөртни шәрғәшән парняжыдон шолмашеш санзаланг шйцшй котловый арматурыш анжыктыш дә тамам талашен попалтыш.

Ганс Брауде, мйнь Германин ййлмы ам пәлы, но тйньйн тыргыжланыметйм ынгыдем. Мйнь пәлем, тйньйм возмущая, что техень яжо паровозым лявйртйл, пыдыртыл шйндймы.

Мйнь тйдылән келесйнем, что тйштй мйньйн виноватем уке. Тагачы мә котел мышкаш шагалына. Но мйньйн нимат ак ләк.

Кемйжй годым, тйды вуй мычашкы вйцкйж кок парняжым лүлтәлы дә маньы: „Руш эдем сложный германский механизмышты керек-кынамат хына веле лиэш“. Дә, кужы ялжым кымдан дә когөшнен ташкал миэн, кен колтыш.

Мйнь тйдын шамаквләжйм яжон йшйндәрйшйм.

Тй кечйнок строительствын управленишкы иностранный отдельшкы ашкедйм. Тйштй Брауден шамаквләжйм мйләм перевоен пуэвй. Анзылнем переводчик ылмымат мйнь тйнәм монден шуэнәм. Мйнь тйдын вйкй изиш веле шйм кечәлт.

— Вйцкйж тйрвән гад ылат, стерва душистый! Тенге гйнь, мйнь варвар ылам?

Мыйнын тэнгвлэм Борис дон Богатырев—
оже? Мә тэмдән машинный цивилизацидәм
ямденә? Ну, тырхал йә, тореш пѣлбшән
чот, мә тѣлāt анжыктенә, махань хынавлә
мә ылына.

Җемец агыл мәләннә толчокым пуш, а до-
менциквләдон кычымы договор.

Машинә мышкаш депшты мә шагална.

Мыйн ышкымамьн бригадем погышым дә
попен пушым, кыцелә инженер мәнмәм мыс-
кыла.

— Тэнгвлә, әлдә мә паровознам ышкеок
удәрно тәрленә.

Мә стенгазетѣм выпускаеш постановлением
лыкна. Редколлегим айырышна. Ирокеш сле-
сарьвлә пѣтәриш гайкым винтѣлен лыкмы
годым паровозышты свезә газета ләктѣ. Ти-
шәкен сирѣмѣ статьявлә Магнитостройшты
образцовый машинәм ыштәш ужьнѣт.
Каждый машинист дә помощник—ремонтшты
паровозын пасна часть верц отвечәйѣ-
шәшлык ылыныт.

Кым кечѣ мә ышкымнән баракышкы шѣ-
нә кашт, паровозлан молодостым дә силам
пуаш кредәлнә. Мәләннә горновой Крамарен-
ко палшен. Иргодым машинә ровоташкы
ләкшәшлык. Эче паротурбиным шѣндәш дә
электричеством проворяш кодын. Но депшты
лач ик монтер веле ылын дә тѣдѣжәт кид-
шѣм йылатен колтен, больницѣштѣ киэн.

Мә аль тйдін төрләнймжым вычышашлы
ылына аль керосин тылдонок ләктін кешәч-
лык ылына.

Газета ләктеш дә ирокеш остатка труд-
ностьвләм сінгәш, ышкымын силадонок ма-
шинәм сотемдәрәш бригадым үжеш. Анжем—
кыды-тидй ёрвезёвлә статьявләм сылякын
лыдыт, а нёнён йёргец тыргыжланен пёц-
шй машинист Рыба сәрнёлеш. Мёнъ тйам
ярыдымым шижын колтышым. Ёрдәнг пёц-
шй юкым колам: „Ти газета гыц яднәш
теве: ма вара, мәжй кўн ылына? Амалыцеок
кым кечй ровотаяш?“

Тидй Рыба—кол кычаш дә амалаш җра-
тымжы гишән тйдём тенге лёмденёйт.

Молывләжй юкымат ак лыкеп.

Тйдй пакыла попа:

— Кў коднежй гёнъ, пускай кодеш, а мә,
ёрвезёвлә, кеня. Шабаш!

Мёнъ будкашкы тёргештен пырем, кидем
Рыбан онгышкыжы вicktәлтен шёндем дә тй-
дёлән приговорым лыдам:

— Теве кў, тәнгвлә, мә донна варвар ылеш!
Теве кў производствыштына хына ылеш! Ти-
дй мә гишәннә, дикарвләет гишән, мир мыч-
кы славым колта!

Мёнъ пәлем, Рыба әрәкәм йўн, ужым
кыце тйдй сагажы машинәшкй әнгёрвләм
нәлын дә смена кыт мычкы йәрйшкй сылы-
кын анжен шёнзен. Молжым цаклышым, ши-

жым веле. Мѣнь верцем бригада попен пѣ-
тѣрѣш: кыце тѣдѣ паровозышты йѣкшѣ
амален, ом пышышты брусум пыдыртен,
мокмыран ылмыжы годем торелкѣвлѣм шѣ-
вѣктен шуэн дѣ ѣшкѣмжѣн помощникшы-
лан крозен: „Келесет гѣнь, олак вѣреш пуш-
там“.

Электричеством провояш тѣнгѣлнѣ.

Ирок паровозым все-таки тѣрлен пѣтѣ-
рѣшнѣ. Мѣньѣн помощником Борисов парым
турбинышкы колтыш, дѣ паровозный фо-
нарьвлѣ тѣлзѣ сѣнзѣвлѣлѣ сотемѣлт кевѣ.
Олицѣштѣ—аяран, фонарьвлѣ анзылны шал-
генѣ дѣ ош тыллан сусу лин шѣнзѣннѣ.

Икманяр кечѣштѣ инженер Браудем мѣнь
ужым. Мѣндѣрцок тѣдѣлѣн савыцым ма-
хаялым дѣ паровозышкы сѣгѣрѣльѣм. Тѣ-
дѣ паровоз докы толы, мѣньѣн лицѣшкѣм,
машинѣ номерышкы пѣлѣдѣмлѣ анжылтеш
дѣ эчеѣт нимат ак ынгылы. Немецкый кон-
сультант пѣлен ак керд. Рокышкы тѣргеш-
тѣшѣм, вѣш лимѣнѣ кечѣм ѣшѣндѣрен пу-
шым дѣ тѣдѣм паровоз йѣр нѣнгешѣм. Ин-
женер паровозым анжылтеш, кычен анжа,
савыцшыдон ѣштеш. Савыцшы иреок кодеш.
Мѣнь докем ашкѣд миш, попынежѣ, но тѣр-
вѣвлѣжѣ веле конфузливо шывшылтыт. Тѣдѣ
ѣшкѣмжѣм ак насилуйы, ти потикѣлѣ йѣ-
рѣлтѣшѣжѣ лѣктѣн кемѣм вычен шалга. Ва-

ра попаш тѣнгальбѣ. Но ѳндежѣ переводчиквлѣ докы мѣнь ам ке. Пѣлем, инженер Ганс Брауде ѳшкѣмжѣн ошибкижы гишѣн пона.

XXXVI ГЛАВА

Тидѣ ирок гѣцок тѣнгальлты. Манаш лиэш, вады гѣцок. Тыргыжланымаш сагаэм амалым вѣрѣшкок пырен вазы: одеял лѣвѣкѣ пѣйхен, пѣлшем сага ѳѣмен шѣнзѣн, онг вѣлнем ѳрен шѣнзѣлтѣ.

...А лиѣшѣжѣ айыртемѣн нимат вуйта лите. Тидѣ ѳѣлдонат лиѣлтѣн. ѳѣлѣт вет шукын ѳшке вѣкѣштѣ техень ѳязательствывлѣм нѣлѣнѣт. Неужели ѳѣлѣмѣт тидѣ тенгеок тыргыжландарен? Лачок хотѣ, мѣнѣн договорем ѳѣлѣн гань агыл. Мастервлѣлѣн дѣ горновойвлѣлѣн мѣнь шамакым пуѣнѣм, что домнывлѣн пѣшѣштѣ верц отвечаем. А пѣлем ли мѣнь, кыце ти сложный агрегатвлѣ ровотаят? Махань палшык мѣнь гѣцем лин кердеш? Чернорабочий палшым гѣц большыжы хотѣ лин ак керд.

Уке, тидѣ лачокеш ак тол. Мѣнь машинист ылам. Мѣнь образцовый паровозым ѳштен шокташ дѣ шѣрѣтым чугуным задержкыдеок шывштен ситѣрѣш ѳязательствывым пуѣнѣм. Но паровозын ровотажы мѣнь вѣлнем веле агыл вет. Движенецвлѣ, домен-

щиквлӓ эче пӓшӓм задерживаен кердӓйт, дӓ
тӓнӓмжӓ шамакым кычен шоктыдым гишӓн
позоржы цилӓ мӓнӓ вӓлӓнем вазеш.

Кроватеш шӓнзӓм. Электричествым пӓйтӓ-
рӓлӓм. Веремӓ ирвекӓлӓ: паровозышкы ро-
вотаяш кемешкӓ эче кым чӓс кодын. Ты-
лым йӓртӓшӓмӓт, эче амалаш вазым, но
сӓнзӓ уже ак кымалт. Сӓнзӓ сарташкем тыл-
шолым пиштенӓйт машанет. Кымык сӓрнӓлт
вацнем ылы, но бархатный одеялем пыдан
ганьыла, цаштра шоткала чучын колтыш.
Шӓм тырхы, кӓнӓыл кешӓм.

Гимнастикым йӓштӓмӓшеш, кӓпӓм начкы
полотенцыдон йӓштӓлмӓшеш первишӓ луат-
вӓц минут вӓреш пел чӓс нӓрӓ веремӓ эртен
кеш. Тенгечшӓ пуганицым гимнастикыдон
мӓнӓ лаксыртен шунем, незаметныйракым йӓш-
тӓнем ылы.

Бӓш палшы. Тӓгӓ лӓктӓм веле, эчеӓт ко-
гон смятеним, тревогом шижӓн колтышым.

Мӓнӓ позда уштеш кӓлмен шӓцшӓ лы-
мым ташкал эртем, пыдештмӓ ганьы йочыр-
ге шактышы ял юкем колыштам.

Сменышкы ир миӓнӓмӓт, машинист Ры-
бан йыдшы сменыжы цӓдеем колтыш. Паш-
текемок, наверно, ик ялгорны донок, паро-
возышкы помощником Борисов толы.

Авартен шӓндӓмӓ тӓрвӓвлӓэм амат пач,
амалдымашеш пуалал шӓцшӓ шӓргӓвлӓэм
мӓден шӓнденӓм,—Борисовым йӓнем цаклы.

Тенге гынят, малын мѣнь толынам, пѣлѣ тѣдѣ: тѣдѣт вет договореш кидшѣм пиштен.

Борисов кидеш кандыштмы лампы, масленкым, сравачым нѣлеш дѣ вѣкем анжа: „Тенгеок вара ѣштем?“ манын ядмыла чучеш.

Мѣнь хѣдѣрвлѣм опыты ящик гѣц молотым нѣлѣм дѣ машинѣм принимаяш помощником паштек ашкѣдѣм.

Каждый ишкѣм севѣл анжем, яжон шѣнзѣмжѣм пѣлен нѣлѣм, шушырвлѣм кѣчѣлѣм.

Борисов буквслѣм проверяя, жар валган шим нефтьым нѣнѣлѣн ѣуктѣ, масленкывлѣм темѣ, бакышты маняр вѣд, уголь кынареш ситѣ, топка итраѣмѣ ли, насосвлѣ ровотаят ли—пѣлен нѣлеш.

Сменым принимаймыкына, мѣ ужына: паровоз кыдалмым цаткыдемдѣшѣ буквсовый ишкѣвлѣ лыскыдем шѣнзѣнѣт, машинѣн цилѣ частьвлѣжѣ мыльгат, тормозный колодкавлѣ тѣгѣнен шѣнзѣнѣт, запасныйвлѣжѣ уке, худан пригоняѣмы сальниквлѣшкѣ парфонтанла пѣрхѣ.

Кыце вара ѣнде пумы шамакнам кычен шоктенѣ?

Дѣ амален кердѣмем мѣнь тѣрок ынгылышым: лач ик ѣдышток вет яжон тѣрлен шѣндѣмѣ паровозым машинист Рыба локтыл шуѣн.

Яра эче тидым мѣнь кѣзѣток пѣленѣм, а вара, плавкым спасаяш тѣнгѣлмѣкѣ агыл.

Паровозын шушырвлѣм дѣ ышкѣйемѣйн силаэм мѣнь висѣкѣлен лѣктѣм. Арававлѣм тѣрлен шоктем гѣнь, суствавлѣм тѣрлен ам шокты.

Уке, ышкетлѣн сѣнгѣш агыл тидѣм!

Мѣ Борисовдон коктын—каждѣй кечѣйн лѣкшѣй „Гудок“ газетнѣн редколлегин членвлѣ—тѣшѣкок у номер газетѣм лыкна. Мѣнь, паровозын директор, машинѣм тѣрлѣш хозяйственный планым ыштѣшѣм дѣ бригадыштына цилѣ кѣндѣкш эдемлѣн пѣшѣм пѣйылен пушым.

Доменщиквлѣдон соревнуймашын пѣтѣриш кечѣйнѣ тенге тѣнгѣлѣлтѣ.

Степь хала лишкѣй толын шѣнзѣйн, ѳлицѣвлѣшкѣй пырен кеен, заводым левед шѣнден. Мардеж сѣнзѣэшок каймыла дѣ шѣдѣнлѣ чучын: пѣгѣрген шѣнзѣйн, пулшыжы вѣлѣн лелѣй лым пѣлвлѣм, мѣндѣр север гѣц кодшыжым, земля вѣлец нѣнгеѣ.

Паровоз пѣршѣнг шѣнзѣйн. Шокшы котел лишнѣй лѣврѣн и клеялт кушкын шѣнзѣйн. Арававлѣштѣй, керемвлѣ ѣль цепѣвлѣ ганьы, кужы патѣкыш и кечѣй. Нефть студинлѣ касланен шѣнзѣйн. Керосинѣштѣй лым кайыкала.

Бригада паровоз тѣрлѣм планым сѣнгѣй. Мѣѣт ышкѣймнѣн пѣшѣ планнам теменнѣ. Но машинист Рыба нимапат ыштѣйде. Тидѣй буд-

кашкы пырен шынзын, розывый цырейн лицажым сынзэхал якте мүден шынден дә попен:

— Дә труд охранин махань законвләштй сирймй, чтобы техень уштй годым, кынам цангәвлә шылдырыштымат ак лүлтәлеп, паровозышты итырәм кычаш? Тиштй тебе шүләлтәшәт акли, а тйдй паровозым тьблгйжктәрймдон...

Мә Борисовдон Рыба бштйшашлык пәшажым йшке вйкынә нәлнә.

Слабка эдем, ик шамак—кол! Дә махань кол—кадама! Керосиным, хлопокым, муш лаштыквләм йәмдйлен шиндйшнә дә ровотаяш тйнгәлнә.

Арававләм мышкына. Крәсин уштйштй уштй кииятокыш сәрнәлтеш, кидым цожге нәлеш, каваштым кыптырта, кавашты теве теве пыдешт кемблә дә лаштыкын-лаштыкын кечәлт кемблә чучеш. Парнявлә какляргат. Кид гыц хлопок кен-кен вазеш, керосин чайник рокыш тьонгырге вилеш. Тынәм мә Борисовдон икәнәштй паровозышкы кыргыж кузенә, киднәм камака йнгбш цикалцикәл шынденә. Дә мәнмәм шокшы тотлын элтәлен нәлеш, пар тьитйрәлә йбргенә шалга дә мәнмәм йүкшй ганьвләм бштә:

Борисовын парня вуйжы ошем кеен, ошемшй вәрешбжй крәсин патькалтышвләят ак пичеп, йоген валат, а тйдй, тйрвбжым пырыл

шбнден, со мышкеш. Тбдбн ышмажы ку-
рымешок ырген шбндбмб машанет. Кынам-
тинбм веле сбнзбхалжым лблтблблеш, дб
тбдб вбкем чбнб анжал шбндб. Тбнбм мбнб
тбдбн йбргешкб сбнзб сартавлбжбм дб
шбргбжб мыч йоген валышы лбврбн пбж-
вбд корнвлбм ужам.

Борисовын кид-ялжым лблтблбш манын,
мбнб йбрблтем. А бшкешб тырге веле цб-
тырем, пб лоштем убштб, сквозной мардеж
вуждымактыл каштеш машанет. Борисовлан
теве-теве келесен пунем: айда брблблбш кен
толына, но тидбм сек пбтбриок келесбмем
мбнббн ак шо. Мбнб ужам, что Борисов
паровозыштыш шокшы гишбн келесбнежб,
но ак келесб, мбнб келесбмем выча. Мб па-
ровознам эчбйт итрабнб.

Так мб, сухопарникым шим карак шылдыр
ганым бштбмешкбнб, юк лыктеок рово-
тайышна. Кыргызаш манын, мб рокыш
валышна. Но анжалмы шоэш, кыце мб
паровознам брвеземден шбнденнб. Машинб
йбргец анжылт сбрненб, анжен тембнбт ана
керд дб икбнб-иктблбннб изиш йбрблтенб.

...Мбнббн паровозембн онгышты орден
кечблб йыла, дб тбштб вбргенеш сирен
шбндбмб.

„Паровоз доменщиквлбдон соревнуя. Ик
минутешбт задержка лишбшлык агыл“.

Стандиштбш дежурный, составительвлб,

сцепщиквлӓ, стрелочниквлӓ машинӓм анжат, пӓтӓри веле вуйта ужыт, пӓрцӓ гань изи лярвӓ пятнӓвлӓэшӓт шагалыт дӓ шуку тӓшлен, анжен шалгат; пятнавлӓжӓи совсемок лярвӓн агылеп, ӓмбӓлвлӓ веле ылыт. Но нӓнӓи тидӓмӓт даже ӓнештӓи простеп.

Мӓнӓнӓи поездем кым ковшым кӓлден пуӓнӓт. Мӓнӓ нинӓм домна докы шӓрӓтӓи чугун опташ нӓнгешӓшлык ылам. Социалистический договорышты техень пункт улы, кышты келесӓмӓи, что ковшвлӓм кым минуштышты мӓнӓ шӓндӓшӓшлык ылам.

Мӓнӓ кеш тӓрвӓнӓшӓм. Мӓнӓ паштекем стрелочниквлӓ, составительвлӓ, сцепщиквлӓ ашкешӓт. Нӓнӓи мӓнӓнӓи ровотаэм паштек анжынештӓи, но ӓшке тидӓм ӓнештӓи пӓлдӓртеп, вуйта ӓшкӓмӓштӓи деладон кешӓт.

Паровозын тӓлгыжшы покаштыжы „20“ номер тӓлге йыла.

Домнывлӓ ылман литейный гач мастервлӓ, горновойвлӓ, чугунщиквлӓ анжен шӓнденӓт. Нинӓн лошты горновой Крамаренком мӓнӓ ужам. Тӓдӓи йӓрӓм шляпӓжӓм кыдаш шушат, шляпӓ тӓржӓм тӓрлӓш цаца, дӓ, сӓнзӓжӓмӓт ак кымалты, тӓрвӓшкеш, паровоз арававлӓ вӓкӓи, регулятор вӓлнӓи кишӓи мӓнӓнӓи кидӓшкеш анжа.

Ит лӓд, Крамаренко, тӓнӓнӓи мӓнӓ мытыкеш ам коды. Тылла йогышы чугун лӓвӓкӓи ковшвлӓм кыце шӓндӓш, маняр кешӓи мӓнӓ

шанен, вискйкйлен каштынам. Дй кйзййт мйнь вуйта пйльймй корныдон кыдалам. Чугун йоктарымы валын пйтйриш нержй якте маняры лиэш, сйнзйэмдон висен нйльм. Ковшым тишкй нйльн мййш келеш. Мйнь регуляторым изин-изин пачын миэм, тормозым колтыдеок поезд кемйм тйшлем. Составитель машинйм шагалташ сигналым пуэнйт йш шокты, мйнь парым чўчйн шйндйшйм, тормозым пушым—дй машинй, пардон пйрхен, сразу шагал колтыш.

Кок минут лошты кокшўдй вйцль тонн чугунлан ковшвлйм йймдйлен шйндйшйм, а перви тишйкен лу-луцкы минутым ямденйт.

Иктйнййт изишйт хвалымамш уке. Но мйньйм ат алталы, лўлтйл шйндймй вуйышты гйцок нйнйн одобренйштйм цаклем. Дй ййрйлтймйштйт нйнйн техень ладна дй пурывлеш.

Ти напряжени пйтй, тыргыжланымаш шўрлй манын мйнь вычснйм, но нинйй эчейт кушкыныт веле.

Чугуным йоктарен темен шйндймй поездеш паровозем кйлден шйндймйшеш мйнь паровоземлйн силамат—парым, вйдймйт—шўлйшйм дй угольымат—качкышым уже йймдйлен шйнденйм. Паровоземжй ковшвлй лйвйльнй шалга дй цйтйрйлеш изиш. Тидйт вуйта мйньлйэмок тыргыжланен.

Отправитель сигналым пумы веремйнок

мѣнят свистоком пушым, парым пачым дѣ
чонгештѣмлѣ колталтышым.

Теве семафорат уже. Кым минут лошты
эртен кенѣм. Перви тишѣк лу минутым ям-
денѣт дѣ кынамжы эче пырым вѣр донь пел
чѣс вычен шалгенѣт. Анят кѣзѣтѣт тидѣ
лин кердеш? Лудмѣ пардон тыл цветвлѣм
анжылтам. Якшаргы? Ну да, вѣр гань як-
шаргы, поездым шагалташ сигнал! Веремѣм
такеш ямдымаш.

Тѣжем эдем шѣрѣтен лыкмы чугуным
ѣѣстѣрѣш манын, таманяр лу рабочий завод
вес вуйышты напрасно мѣнѣым шѣм мину-
тышты вычат. Мѣнѣ укшен кешѣ ковшвлѣм
шывштен миѣм, машинѣвлѣн мычаштымы
конвеер лентѣн формывлѣшкѣ чашывлѣм
кран ѣбрѣл колта, но чугуны ныгыды лиѣш
дѣ пѣжѣш тѣнгѣлеш.

Паровозым Борисовын ответственнестеш
кодем дѣ ѣшкежѣ станцишкѣ кыргыжам.

Резервный составитель, пѣшѣде шѣнзен
ѣптѣргенѣт, стрелочникдон спорым тѣрвѣ-
тен, что тѣдѣ икѣнѣ шывшылынок пероскым
пѣтѣрѣ, тѣ веремѣнок шайыкыла кахырал-
тен колта. Станцин дежурный тидѣм инте-
ресуен колтен дѣ поезд гишѣнѣт монден.

Мѣнѣ дежурный анзык тѣргештен вазым.
кечѣлт шѣцшѣ тѣрвѣжѣ гѣц шелѣн колты-
нем ылы, но тырхышым. Актым сирѣш ве-

ремә уке. Жезлым нәләм дә паровозыш кыргызам.

Вѣц минутышты чугуным йәстәрѣм вә-рѣшкѣ мә кыдал мишнә. Перегонеш кәндәкш минут эртѣш, тѣ шотышкы кым минут тәкеш шалгымынаат пыра.

Канавщиквлә чугуным ошымок эче лентәшкѣ йоктаренѣт дә паровоземѣн номержым йшѣндәрәнѣт, тѣдѣ гишән нигнамат вуйта колтелыт, газетѣштәт таманяр гәнә вуйта лыдтелыт.

...А напряжени со кушкеш дә кушкеш. Мѣн-нѣн паровозем цилән пәләт, чернорабочият, мастерат, инженерәт. Мѣнъ донем домна начальник, инженер, здоровая, делаэм кыце кеә, ядеш. Мѣнъжѣ нѣнѣдон тәнг ганьы попем дә йшкѣмемѣн смелостемлән амат цѣ-дейѣ.

Мѣнъ докем паровозышкы рабочийвлән бригада толын—шлак гѣц ковшвләм итрай-шѣ, дә, домна йнжѣ шалгы манын, шлакым йѣлерәк йәстәрән шуаш мѣнѣм палшаш ужеш. Бригада мѣләм пыт ѣнянен.

Мѣнъ ковшвлә докы олен кыдал миәм, паровоз гѣц тѣргештен валем, пәлен нәләм, махань ылеш шлак, чугун ярышан моло агыл. Паровозым кѣлдәш канатым слаяш бригадылан палшем.

Цилә йәмдѣ. Мѣнъ йшләнәмәт, бригады-ланат ам ѣнянѣ, ироверяем.

— Готово... Машинәм тәрвәтй!— рабочий-влә саслат.

Мйнь йнде паровозым цәктәрен колтышашлык дә ковшвләм кымыктен шушашлык ылам.

Регуляторым пачын колтем, тросвләм шывшылтарен шйндем дә, шәвйктен колтымаш гйц лүдйц, шлакым вйцкйж әнгйрлә ковш гйц йоктарен лыктам. Шлакшы откос мычкы кратерный лава ганьы шужге вала, ййрвәш ылшы лымым сирень цветлә ломыждон леведеш дә ййд пйцкемйшйм розовый рй-мәлгйдон валгалтарен колта.

Ковш йолт ире, извоска вйддон оптал шйндймй ганьы тьолгыжеш, домныш нәнгейш йәмдй ылеш.

Социалистический договорын остатка пунктшат выиолняймы. Но напряжени ак ладнанг.

Мйнь 4-шы №-ан паровоз дорц әртем, паровоз арава вйлнй шалгышы машинист дон помощникым ужам. Нйнй машинәм ирйктәт, ключвләдон стучат, паровозым йрвеземдәт.

Нйнй докы миэм, паровозыштым мйньйн ганьымок йштәш палшем.

XXXVII ГЛАВА

Цәшйн кужы шим стрелка кого дә пиш раскыды цифра докы—12-ш чйнь лишемеш.

Мынь тидын вѣкѣ пиш пыт анжен шѣнде-
нам. Цашын кок стрелкаге икжѣк-иктѣштѣм
мѣден шѣндѣмѣкѣ, домныштыш дежурный
инженер шѣрѣтѣм чугуным пуаш тѣнгѣлѣш
приказым пуа. Но план семѣнь чугуным
пуэн ак шоктеп. Горновой Крамаренко сѣн-
зѣжѣм ѣлкѣлѣ анжен шѣндѣ лиѣш, пингѣдѣ
парнявлѣжѣдон брезент куртказы мыч та-
мам кѣчѣлѣш тѣнгѣлѣш дѣ тѣрвѣжѣм олен
тѣрвѣтѣлѣш:

— Чугуным пуаш акли... Валвлѣ, канававлѣ
ѣѣмдѣ агылеп...

Тѣнѣм вара горновой Крамаренкон смена
докы инженер уваженижѣмѣт ямда лиѣш.
Ирокешѣжѣ учет хангашты Крамаренкон сме-
ныжым кѣшкѣн гань сѣнзѣн черепаха вѣкѣ
кузыктен шѣндѣт. Газет лѣктеш, дѣ брига-
дым пачеш кодмашеш ѣпкѣлѣш тѣнгѣлѣт.

Уке, тидѣ лин ак керд. Крамаренкон сме-
на верц мѣнят отвечаем. Разве мѣ икѣнѣ-
иктѣлѣннѣ палшаш социалистический дого-
ворым заклучайделна?

Крамаренко мѣнмѣн бригадылан машинѣм
уэмдѣш палшен. Тагачы домна пачеш кодеш,
дѣ мѣнь, машинист, горновой Крамаренко-
лан палшаш толынам. Ужам, кыцелѣ про-
валын позоржы мѣнмѣн бригадышкына тала-
шен лишемеш, а Крамаренко тидѣм вуйта
ак цаклы. Тѣдѣ кѣртнин колонна тервен
тѣкѣлѣлт шагалын. Тѣдѣ мусорым ѣбрѣн

шындымбы канавалла докы, кыдын мыч чугуун йогышашлык, тупын сарнал шагалын. Тбды сынзайым пышкыды сынзавынжидон леведал шынден да йдырын гань вйцкйж сынзыхалжым лултал шынден,—шалга, пероскым вуйта клея.

Ик час перви Крамаренко горновой Бабин гйц сменым принимаен. Валвлла, канавалла суканг шынзынйт—металлым колтышы вйр шар ганьы ти корнвлла ылыт. Горно слаб-каэмйн, футляр пыдырген—тиды домнын логержы, кыды ик плавка лошты южнам шуды вйцлы тонн чугуным йоктара. Да, нимамаат тбрлатбидеок, горновой чугуным йоктараш тбнгалеш гбнь,—домнын пачылт кешы логер гйц тыл рекала чугуун йогаш тбнгалеш да пыдырген кешы канавалла гач литейный дворым цила налын колта, пожарым бштла, кбртни корнвллам чугундон коваен шындала домнвлан шулышбштым отымая.

Тбнам цехышты тыр лиэш. Каупервлан кукшы башныввлла жерала уже валгалттымы пйлгомышкы сылыкын шывшылташ тбнгалыт да мыгилаштыш памятниквлла ганьы лит, а горновойвллажы покойник паштек магыршывлла ганьы кашташ тбнгалыт.

Крамаренко сынзавынжым лулталлы, сынзыхалжым тарватлы, табакшым шавыктен шуш, йорым шляпайым цаткыдыракын тем-

дәлбэй дә горно докы кыргызмы ганьы кол-
талтыш.

Мынъ цаклем, махань дела. Тбдбй шырә-
тен йәмдбйлмбй чугун нолный шбкбймашток
домна горным тбрлен шбндбйнежбй. Тидбйм
бштәш кого смелость келеш. Пеле пыдыр-
гышы футлярым первишбй ганьымок яжом
бштәш—шббрәтен шбндбймбй чугун докок
пыраш келеш. Тылжымыны сүк гань вбц-
кбйж огнеупорный стенәм секунда йбде пы-
дыртен дә эдемвлә вбкбй шынгалт кердеш.

Крамаренко кок ломым нәлеш. Иктбйтшбйм
мбйләм вбктәлтә, вбсбйжбйм—подручный Лес-
няклан, шайыкыла йббнәл колта дә пбйсбй
ника мычашдон горнын шбумбйшкбйжбй ухнял-
тен колта. Но шыралжок ак колты, пылвуй-
тен шбнзеш дә домнан тыгыдемден шбндбй-
мбй горнын лбдбйн анжаш тбнгәлеш.

А трук неудача ли гбны!. Тбдбй эче ре-
шен шоктыде. Тбдбй шляпәжбйм кыдашы дә
спецовкын каклака шокшыжыдон начкы леп-
кәжбйм, упшбйм бштбйләлбй дә шокшеш пән-
гәш тбнгәлшбй пу пындашан ботинкывләжбйм
тусарен анжылтеш.

Крамаренкодон мә шукердшбй приятель
ылына. Тбдбйм мбнъ Кубаньышты, Украиньыш-
ты дә Уралышты шуку гәнә вәш линәм.
Тбдбйм „Падучий“ маньы ббймденбйт. Шолы-
влә лошты тбдбй пәлбйм эдем ылы. Шбрә-
рәкбйнок тенгелә лиәлтбйн: чемодандон попа-

зымык, йӕл ганьы тӕдӕ ак кыргыз, кенва-
зеш дӕ токо веле кычымы колла пӕрдӕлӕш
тӕнгӕлеш. Эдемвлӕ тӕдӕн йӕр погынен ша-
галыт: йӕжӕлӕйӕмӕш, охлымаш тӕнгӕлӕлтеш.
Слабкарарак эдемвлӕ сӕнзӕшӕштӕ лапам кы-
чалалыт, силанраквлӕжӕ Ленькам амбулато-
ришкы шӕдӕртен кеӕт, чемодан гишӕнжӕ
мондат.

Амбулаторишты Крамаренко „тӕрлӕнӕ“,
сӕнзӕжӕм пачеш дӕ, кыце мышта тӕнге,
таум йштӕӕт, мӕнгешок вокзалышкы чӕк-
тӕлтеш.

Мӕ тӕдӕн искусствыжылан завидуенӕ.
Тенге кердмӕжӕдон икӕнӕкӕт допршты
шӕнзӕбде, уголовный розыскыштат парняжым
пачкыбде, исправилкышкы корным пӕлӕбде.

Мӕнмӕнвлӕ кыды-тидӕжӕ тӕдӕлӕ йштӕш
путаен анженӕйт. Но нимат лӕкте: тӕрвӕштӕ
кӕкӕргӕбде, ышмашты гӕц шонг толте, ох-
лым юкыштат вишкӕдӕрӕк лӕктӕн.

Вара мӕнӕ Ленькам таманяр и вӕш лите-
лам, дӕ мӕ тиштӕ веле вӕш линӕ. Тӕдӕт,
мӕнӕлӕэмок, беспризӕрниквлӕн коммунышты,
но тагышты-ӕнӕт Уралышты воспитываалтын.

Мӕнӕ Крамаренко докы ашкед миӕм дӕ
пероскым виктӕлтем. Шӕкшӕм когон шыв-
шыл шӕндӕмжӕ нӕжвец, мӕнӕ кӕкӕргӕш
тӕнгӕлшӕ тӕдӕн лицӕжӕ гӕц сӕнзӕмӕт ам
колты.

Подручный Лесняк шеклӕнен колтен шал-

га. Тѣдѣ тамам вычымла шалга дѣ нимат ак ынгылы. Тѣдѣ пѣшѣде шалгаш тыменьте дѣ кѣзѣт шеклѣнѣм ганьы ядеш:

— Крамаренко, мам ънде ѣштенѣ?

Горновой тылла ѣлѣж кеш, пероскыжым ѣртен шуш дѣ шуным, кольмывлѣм, ломвлѣм пушты маньн сѣгѣрѣл колтыш:

— Дѣ ѣѣлерѣк, пѣсѣнрѣк тѣрвѣнѣлдѣ:

Тѣдѣ футлярым первый севѣл колтыш дѣ кѣртнин труба шайык пугѣнѣл шагалыы. Мѣнь тѣдѣн вуйжы шайык ѣѣменѣм, дѣ лач подручный Лесняк веле лѣдтеок мѣ анзылнына шалген дѣ, кыце-кердмѣн шалалтыл, ломыж цѣреѣн шлакым кѣшкен. Тидѣн пѣлштѣнгжѣ мыч лярвѣн пѣжвѣд изи ѣнгѣрвлѣлѣ ѣогалтен вала. Тѣдѣ тумайдеѣт, кыцелѣ пѣсѣн тѣ кыныжанг, шѣцшѣ горно гѣц пиш шокшы колымаш тѣргештен лѣктѣн кердеш. Тидѣ нимат пѣлѣде, тѣте техень лѣдтѣмѣ линжѣт ак керд ылын.

Лесняк ѣшкѣмжѣн коклы кым ижѣм степьвлѣштѣ, шѣргѣвлѣштѣ ѣлен эртѣрен. Кытѣзѣ ылын. Кидшѣмѣт, ялжымат вали-ѣшкѣжвлѣн ашкылтышеш тымден шѣнден.

Шукердѣ агыл, таманяр тѣлзѣ веле эртен, тѣдѣ заводышкы пѣтѣриѣче толын пырен. Техень мызыри эдем кок эдемѣм шѣнгдѣрен кердшѣ луды кѣжгѣ мѣжѣрѣн, шѣлѣнен пѣтѣшѣ кымда перѣн ѣѣдалым мѣден шѣндѣшѣ мѣнер ялашан, тѣдѣ Магнитогор-

скиштѣш домна кудвичѣ мыч ашкедѣн. Кого упѣн вуешѣжѣ киргизский калпаком чѣэн. Млоецѣн сѣнзѣвлѣжѣ симсѣвлѣ дѣ лѣдшѣвлѣ ылыныт. Шѣргѣлувлѣжѣ, шелѣн колтымым вычен, лѣдѣн тѣрвѣнѣлѣнѣт. Тѣдѣ ошмашты кыптешт ашкедѣн, явлѣжѣм кѣртниѣш ыдыралтарен, корнышты йѣл анзык миѣн тѣкнен дѣ, виноватанла йѣрѣлтѣлѣн, парнявлѣжѣм шѣрѣлтен, талашен каранг кен. Горныш кеѣш тѣдѣ корным кѣчѣлѣн, тѣштѣжѣ тѣдѣ чернорабочий лишѣшлык ылын.

Крамаренко у эдемѣм пиш сусун вѣш лин, механизмвлѣм тѣдѣлѣн анжыктылын, пероскым шывштен, дѣ Лесняк тѣдѣм яратен.

Крамаренко труба шайыщшы переген лѣктеш. Тѣдѣ шим горным шуку анжен шалга. Тѣштѣ ик тылипѣт ак кай. Тѣнѣм тѣдѣ смеларак лиѣш дѣ пыдырген шѣщшѣ футлярм эчеѣт когон шѣлѣтѣш тѣнгѣлеш.

Мѣнѣжѣ шлаком ѳрдѣжѣш кѣшкем, шуным намалам дѣ вуй лѣлтѣлтеок, тѣшкѣ анжалтеок ровотаяш цацем.

Лесняк, шимем шѣщшѣ тыгыран, ялжым тарен шагалын, тупшымат ак виѣтѣл, огнеупорный шуным топла кѣшкен миѣ, дѣ тѣрвѣштѣжѣ презрительный йѣрѣлтѣш каеш.

Мѣлѣм труба шайык йѣмѣмем гишѣн намысын чучеш, дѣ Лесняк вѣкѣ, тѣдѣн кѣпшѣ техень смела ылешѣт, шѣдѣ шоѣш.

Крамаренко йошт тѣр лин шагальы, литей-

ный двор йёр, чәс вёкё мылын анжалы дә
трук шум вашт сёгёрәл колтыш.

— Саны!..—Юкшы когон дә лудышлә шар-
лен кеш. Тёды виноватанла йёрәлтыш дә
яды:—Сань, шывшылаш пуай.

Ышмажымат ак пач, акат кахралты, шык-
шым нелеш дә пёлгомым тёкылен шалгышы
домна башнявләм цырге анжа.

Крамаренко тёшлә, кыцелә Лесняк пелтен
шындёмы коксняхдон цаткыдемдём горным
кошта. Футляр стенәвлә калялт, якклаэм
шызёныт, ёнде нёны ёнян ылыт. Черно-
рабочийвлә канававләм скрап гёц итраят.
Кёртни корнышты паровозвлә кәндәкшлу тонн
пырыман ковшвләм валвлә лёвёкё шынден
миәт. Лом юквлә лучыге шактат. Рабочий-
влә йорём шляпаштём сёзёштё вёкё пё-
зёрәлёт. Эдемвлән тыргыжланым юквлә
мёгёрәлтыт. Кидешёжы симсёлгё стёкклан
рамын кычен, мастер талашен кыргыж эртә.

Крамаренко, шлак йогыш валвләм шлифу-
яш подручныйвлән шуден кодышат, ёшке-
жё пушка доны ровотаяш тёнгальё. Крама-
ренко, горно доны вел ровотаяш тыменьён
гёнят, кышты кидвлә цилә верц отвечаен,
Брозиусын сложный механизмом, пушка-
домным кым и веле шозэш тымень нёлён
гёнят, а ёшләнжё тидёлән коклы вёц и
веле шон,—тёды ти недоступный иностран-
кы гёц лудте. Крамаренко пушка чертеж-

вләм яжон тымень нәлән, инженервләм ядышт нератым ёштен, ик винт дәнгиһн разбиряен, тьдён характержым нәлен нәлён.

Но ти пушкам тымень пәлен нәләш, покоряш маняр веремә эртен дә маняры силам тишәк пиштёмё.

Теве кьзытәт пушка капризничает шагалын. Крамаренко шуку причиным ашёндрен мий: малын пушка ак ровотайы?

Испытаним тьнгәлеш. Ёфёлём кравләм пачеш, цилиндрыш парым колта, ёрёткен шёндрә нёнём. Вара холостой ходым колталта. Пушка пиш яжон ровотаяш тьнгәлеш. Тьдён укшәләлён ылын, дә Крамаренко ёрёткәлён тьдём.

Шёрәтём чугун тыливләм шәвёткен лыктеш, дә пёлгомьшты ма улы шьдёр цилә лу метр кымдыкаш ти земля вёткё вилёт машанет. Чугун ошы дә пиш соты йогаш тьнгәльё. Тьдён канава мыч чён дә смелан пёрхёткә.

Крамаренко сьнзәжёмәт ак кымалты анжа, кьцелә металл ковшвләм темен мий, дә ёжәлән попа:

— Сань, а тә Леснякдон—чудаквлә—пәлбиделдаат, что тишәк ямын кердьдә ылын.

Тьдён обиднән чучеш, дә Крамаренком ковшын әнгёсёр логерьшкё шуэн колтымы шозш, ружге йогышы чугуномат ташкен шумы шозш, но мён тупын веле сәрнәл

шагалам дә, амат прощайы, токына ашкедәм.

Когон ухнялтен кў маклакам кок гәнә шуэн колтым нәрәш домна дорц карангым веле, анжем—рокышкы чугун виләш тбнгалын. Кбртни маклакавләэш шбртнялт-шбртнялт, мбнь мбнгеш кыргыжам.

Чугун ковшвлә гач ловыге вилеш, тбдблән әтбвлә ак ситеп, а начальник Гарбуз, мастер, рабочийвлә, кужы кольмывләдон, заслонкывләдон чугунлан корным әрәт, чугун йогымым тыгыдын шәләтен шунештб, запасный канававлә мыч тбдбм виктәрен колтынештб.

Мбнь кольмым роалтем дә 15 и перви горновойышты шалгышы Гарбуз дон кбтбзб Лесняк сага шагалам. Мә кут киддон тыл ваштареш кредәлбнә. Тыл салым Леснякын йыдалжым пырыл нәлеш, мбньбн ботинкем кышкедеш, сбнзәшкб тбргә, упбм кбреш.

Мбнь әтям ровотаймы домным әшбндәрем. Тидб пиш шукердб ылын! Икәнә тиштәт техеньок штурма тәрвәнән. Чугун рекә корныштыжы ма попазен, цилә унищожәен. Эдемвләжб чугун яммылан сусу лнбт, кыргыж шблбнбт.

А кбзбт тебе гибкий дә смелый кбтбзб Лесняк тыл ваштареш нима жәләйдеок кредәлеш дә тбдбн корным бшкбмжбн онгыдон әрә. Тбдбн сага—инженер дә мбнь, мбнь—бшке әтямбм домнеш ямдышы дә

родшым род хәлә Гнилой Оврагын кладбищеш тайышы.

Чугун әнгыр пьцкемьшәлт кеш дә ошма вьлән тоша әнгырвләлә олен ладнангы. Мьнь ьнде шьдешкьдеок дә обижаялтдеок Крамаренко вькь анжем. Тьдь, пичәлйн гань кужы тул гьц домна логерьшкь шун маклакавләдон лүлеш, леткым механически питьрә.

Крамаренколан әтя ьлымәшьм изишәт ужаш вәрештде дә акат вәрешт манын, мьнь шанем. Тьдь лом лельцьм чувствыяш ак тьнгәл. Тьдьн кидвләжь механизмын паровой вентиляым сәркәләш привикненьт.

Мьнь тьдьн докы кеем. Төрөк анжем дә отчетым терген подем:

— Ну, ьнде мә Леснякдон тоже чудақвлә ылына?

Крамаренко юкымат ак лык, вуйнаматанла йьрәлгә дә Лесняк вькь ласкон анжа, тьдьжь шланг доны шалга, ьшкьмжьн ьргем вьлнйшь шькшьм дә көптялтшым ош вьд струядон ньртә, йылен шьцшь сорочкыжы тервен ломыжым шьркәлә.

XXXVIII ГЛАВА

Мәнмән баракышкына городской совет гьн серьезный курьер толы дә Мария Григорьевналан повесткым распискыдон пуш. Ма-

рия Григорьевна разносной книжкәш кым крестым ыдырал шындыш дә мбләм пумагам викалтыш. Тыштыжы Мария Григорьевна Богатыревам горсоветын президиумын тагачшы заседанишкы миәш ядыт.

Тиды лачака пулшвләжым лүлтәлеш, мбнь быкем лүдбн колтен анжа дә ядеш:

— Малын мбнь нбнблән керәл линәм? Мбнь тышкы кеәш корныжымат ам пәлы.

Өрбн колтышы шынзы. Тидын ялжы йбр коти семәлен пәтәриәлтеш. Кызыт ти котим пәләшәт ак ли. Мижшы тырыжалт, таванг, лявбрген шынзын. Тидым Мария Григорьевна ак анжы, ирок йбде цәшкәш шышерым дә вады йбде кодшы пайым ак пукшы.

Коти—дикий лин шынзын, шужымашеш сәнзәвләжы со йблгыжыт—тыды бшкеок бшкбләнжы качкышым кбчәлшәшлык. Тиды йыдым охоташкы ләктын кеә, а тенгечы кровать лбвәлән цбвигбвләм пелбжбмок йы-вырт пуктен пиштен, но Мария Григорьевна шбдешкен бш колты. Тиды кылыккыш цбвб бкы анжалте. Богатырев цбвигбвләм пшонадон бшке пукшен. Кынамжы Борис нбнбм анжа. Но тенге шозн ылы. Мбнь тыдым таманяр кечы ам уж. Тидын паровозшы рудаан домнышкы составләм шывшта, дә тыдб тышец таманяр сутка ак валы. Котел шайылны амала, и то шалгым гоным веле, кынам вагонвләм йәстәрәт. Сменыштыш нбл

машинист логыц тиды ёшкедшок ик и утларак практикым имея. Молыжы—новичоквлэ. Тиды ёшкымжын паровозшы верц со лудеш.

Иканы йыдым мёнь тидын сага кроватеш шёинзём. Ты кошкен шёицшё онгжы гишан, саралгаш тёнгёлшы кидвлэштёш вашт кайшы шёрвлэжё гишан, кашарген тошаланен шёицшё шёиргёлу вёлнёшё уштёмыж годшы гань якшар цёрежё гишан тёдёндон мёньёин попалтымем шёэш.

— Борь... Боря!

Тиды трёк сёрнал вазы, шим сёинзёвлэжёдон янгылышыла анжал шёиндёш, нёинёжё пиш кырмен шотымы келгё вёдсёинзёвлээш таен шёиндёмё ылыт. Нёинёин пындашышты гёиц лывыргы лэктеш.

Тиды юкымат ёш лык, мёлам тиды гёиц ма келеш манмы статян шёидешкёлшё анжалтышыжыдон яды.

Попымашым вес рэдеш кодышымат, мёнь ёёлерёк карангым. А Мария Григорьевнадон мё йывырт попышна. Условим ёштёинё: Мария Григорьевна тидёлан сасна шелдон прейёктём шёшерёим йуктёш тёнгёлеш.

Но Мария Григорьевна ёшкымжын сёрёмашёжём ак ёштё. Теве уже кым кечё мёлам ёшлэнемок шёшер ларекышкы кыргыжталаш, шолташ, шелдон яркалаш вёрештеш.

Борис кровать гёицат ак кёньёл, шёпок кий, сарем шёинзёин.

Мария Григорьевна цилә заботыжым толшы родственниквләжылән нуы, тома гыц укшеш шынзын.

Тылец пасна, тиды барак мыч ямын каштеш, ылышывлә лошты квартирвләм ышке силадон ремонтуймаш верц кампаным тәрвәтбш.

...Степь гыц лыпкәтә дә тотлы пышан мардеж ыфылә, лым пышкыды дә лывыран. Ты пышкыды, лавыран лым баракышкы ташкалт пыра. Шошым пышвлә шуэн кодмы вәрвләшкы ұжыт. Вады йыде гармоньын тошнайымжы дә мыры юквлә со шырерәкын дә кужыракын шактат. Тиды грузчиквлән бригада ышкымжын тәнгвлә логыц иктыжым шачмы вәрбшкыжы провожая.

Богатырев ныны докы каштеш дә Магнитостроешок кодаш агитируя.

Грузчиквлән бригадир күкшы, усыдым лядан ылеш, книгәдон стблым шельы дә, ладна лйш цацен, келесыш:

— Пәлет, Михаил Николаевич, мбнь хоть сола гыц ылам, но тоже эдем ылам. Шошым мам ыштен, тынь анжал сәрны. Барак агыл, а вбд темын шыцшы мугреп. Ремонт келеш, чистота, а то цилән шылыт.

Богатырев грузчик выкы наступая, тыргыжланен попа:

— Жилкин, тынь сознательный пролета-

рий ылат, а ну-ка шотлен лыкай, Магнито-стройшыты манир бараквлӓ дӓ томавлӓ... Луатвыц тӓжемӓшкӓт ак пыры. Ынде изиш шӓлӓтӓл. Каждый баракеш лу штукатурщик. Другем, цилӓ ылым вӓрвлӓм икӓнӓштӓ ремонттируяш, Магнитостройым шагӓлташ келеш, цилӓ учениквлӓм поктыл колтымла.

...Тишец и партийный ячейкынан постановленижӓ лӓктӓ.

Пӓтӓри андак кампанишкӓй мӓ кымытын пижнӓ: Богатырев, Борис дӓ мӓнь. Шуным, известкам, лодкавлӓм, керӓл инструментвлӓм йӓмдӓльӓшнӓ. Мӓ сагана эче бригадир Жилкин пижӓ дӓ тӓнгвлӓжӓм кандыш.

Богатырев пӓсӓй кольмыдон стенӓм нӓжӓ дӓ шукай векӓт нӓжӓн шуш, ханга тервен почти нимат ыш код. Кынам мӓ шӓрӓш тӓнгӓлнӓ, шунна аварген, кӓкшикӓн лӓктӓлт шӓнзӓй дӓ скоро всемокок вилӓн кен.

Мария Григорьевна ыш тырхы. Кӓдеж гӓйц шокш кӓргӓлтен тошты платьедон лӓктӓ дӓ шӓдӓн сӓгӓрӓл колтыш:

— Эх, тӓ, кошкыш кидвлӓ! Тенге шӓрӓт гыце?

Анжыктылаш веле тӓнгӓльӓй, а вады яктеок ыш цӓрнӓй.

...Кынам ышкӓмнӓн баракыштына ремонтым пӓтӓрӓшнӓ, мӓ докына пашкуды тома гӓйц домохозяйкывлӓ толевӓй дӓ, мӓ штукатур профессийӓн ылына машанен, ышкӓмӓштӓн

квартирыштым төрләш очередьыш сирәш ядеві. Богатырев һыйм Мария Григорьевна докы колтыш.

Мария Григорьевна ядын мишөвлә вйкбү пүдеен анжалы, шбидешкен колтынежбү ылыы, но палшыкым кычбшб делегаци тбдб докы шотеш пиштен толмашеш пурем кеш дә советбйбш:

— Вот ма, вбтбвлб! Лачокок шун шб-рбшвлбм тблбндб шуку вычаш вбрештеш. Шокшдам кбргблтбдб дб бшкеок и кычыда.

Һыйм докы пбшбм организуяш кеш. А скоро Мария Григорьевна гишбн Магнитостройштыш цилб кбртни корны участок пблбш. Тбдбм барак гбц баракышкы нбнгейт. Тбдбн пбшбжб гишбн районный газета целый полосавлбдон рассказыывайш.

...Бшкбмжбн опытшы гишбн шайышт пужы манын векбт, кбзбт тидбм президиумын заседанишкы ўжбт.

Мбнь выргембм чишбмбт, тбдбм горсоветбшкб, председателын кбдежбшкб, президиумын заседанишкы ажед кешбм, а бшкежб амаса шайылан колышташ кодым. Шаргадон кбжгбн сбрен шбндбм амаса кбдежбштб попымы шамаквлбм ак колты. Кышак-тишбк шактышы шамаквлб гбц мбнь ынгылышым: Богатыреван доклад паштек Мария Григорьевнам горсоветбштбш бдрбмбшвлбн секторым виден шалгышын замес-

тителеш назначайым гишан президиум постановлением лыкты.

Кым кечышты социалистический халаштыш бингйж йиш корпусвлӓ логйц ик корпусышты бйлаш кйдеждон мйньбйм премируевы. Мӓ Борисдон у квартирышккй важышна.

XXXIX ГЛАВА

...Громкоговорительын шим раструба гйц лӓкшй пӓлы кйжгй юк мйньбйн амалым вӓрем гйц йыдшымат дӓ оымат поктыл лыктеш.

— Пуры ирок, тӓнг! Кыце амалышыц? Амалмаштет шйц пужӓлт? Худа омынвлӓ молы бш мучыеп? Йыдым худан ӓртӓренӓт гйнь, немедленно пйтӓриш ӓтажышкы валы дӓ врачлан анжыкты.

Уке, мйлам врач ак кел. Мйнь здоровый ылам, чортовски здорова дӓ мындыр ылам. Ош лым гань простыным вйлецем шӓргӓл нуэм дӓ постель гйц тйргештен кйньбйлам.

Амалым кйдежыштыш паркет седрӓш нигнам уштым пеледйш лодка статянвлӓм тйрлен шйнденйт. Кушнӓжй шйре укшвлӓ дӓ пеледйш гилянвлӓ. Нйнь стенӓ кыт мычкы шывшылтыт, нӓрӓштӓ парк кроватиным ййргешкйн ӓрен шйнден. Спальнын кукшй карнизжй кйжгй тйгйр охоницӓ гйц

Ыштѳмѳ аквариумвлѳм шѳндѳмѳ. Тиштѳ кол
игѳвлѳ шылдырыштыдон вѳдѳм пѳчкеден
каштѳт.

Спальнын кѳкшѳ потолкыжы пѳлгом вѳл-
влѳл каеш дѳ техень крѳскѳдонок чѳлтен
шѳндѳмѳ.

Кынам амалаш вазам, окняшты стенѳ кѳк-
шѳцѳш лелѳ штор атласла вылге веле мыль-
галгеш, йѳд рѳмѳлгѳм леведеш. Мѳнь ноч-
никлѳм включаем, спальня кѳрѳнѳлгѳ-кло-
воялгы ѳмѳвлѳдон крѳсѳлтеш, куполышты
мѳндѳрнѳш шѳдѳрвлѳ цѳлге кайыт. Аква-
риуивлѳштѳ шѳжгѳтѳ шѳртни валган цѳца
кашгаш цѳрнѳт. Пиш кого кырык вѳлѳн
амален кешѳлѳ мѳнь ѳшкѳмемѳм чувствуем,
тѳ кырык лапыштышыжы скальвлѳ тервен
тангыж лужга, парквлѳ, цветниквлѳ йѳрвѳш
ылы. А мѳнь вѳлнем тропический пѳлгом
дѳ кимда йонгы.

Мукулвлѳштем дѳ шѳмѳштем тѳ кырыквлѳн
кѳкшѳцѳштѳ, тангыжын силажы дѳ пѳлгомын
кымдажы ѳлѳт. Техень чувствыдон мѳнь и
кѳнѳльѳм.

Каждый кечѳн, тенгечѳ дѳ тагачат, со
тенгелѳ.

Мѳнь ночным йѳртѳшѳм, штором лѳл-
тѳльѳм, спальнышки кечѳ аярым пыртен
колтышым, кроватьым ниша ганым ѳштѳ-
шѳм дѳ душевой кѳдежѳшкѳ кыргыжым.

Пышкыды простыньвлѳдон ѳштѳльѳм,

электрический сушилка лывалан упем гыц лывыргым карангдем да талашыдеок спортивный залышкы кеем, да московский тренервлан радиокомандыдон гимнастикым та бштена. Ибраваш шуку молодежь, мбнь почти бшкетем сдой упан ылам. Но мбнь бшкбмембн шонгем ам чувствуйы. Тидб бнде шайылан, мбндбрэн киэн кодын.

Диэтинститутыштыш дежурный врачын радиодон попом юкшым столовыйышты мбнь колам:

— Остатка кечбвлашты тамдан диэбда махань ылы? Та тенгечб мам качкында? Ида монды: каждый кечбн пай качкаш бредно. Ирок ббде шбшербм, ныгыды какаом шукурак ббда. Калакаш мыным качкаш пиш полезно. Большырак фруктвлэм качта, ббнын сокышты тамдан организмешта пиш питательный ылеш. Нима ббцат утла аппетит яммаш ббц лбдта!

— Завтрак качмыкыда, бшкблбнда апетитеш ярал да ситблык калорийностян обедым заказаш ида монды.

Качкымат, общественный обслуживаи этажышкы лифтеш валышым. Пандашыи ббжбктбшбм, мастерскойышты у костюмым висблтен анжалым, свезб газетым лыдылдалым, театрышкы кебш билетым заказышымат, блицбшкб лбктбм.

Олицб, млечный путь гань, Бельгийский

шӱргӱшкӱлӱ кӱ, кыдым мӱ йӱнде паркым
ӱштӱнӱ, тӱр дӱ тӱгӱр гань мышкылт шӱц-
цӱ асфальтан, йӱржӱ жар аллея. Вургымла
җӱлнӱ социалистический халан кого корпус-
вӱ кӱкшӱн кайыт, лошты-лошты нӱрӱштӱ
фруктовый садвлӱ, оранжереявлӱ дӱ спор-
твнӱ площадкывлӱ. Шалахай велнӱ гра-
нитный сирвлӱ лошты Голубая лӱймӱн рекӱ
ир. козвлӱжӱм покта.

идӱ мӱнӱбӱн шачмы сӱндӱлӱкем ылеш.
Мӱнӱ уже тиштӱкен привикненӱм, тидӱндон
родня гань линӱм. Мӱнӱбӱн эргем ти у ха-
лацты пӱтӱри шачшыжы. Шукердӱ агыл,
сокем шукердӱ агыл ти крайышты ма ылын,
мӱнӱ нигнамат ам монды.

..Заводышты пӱшӱ тӱнгӱлмӱ якте эче це-
лыӱ чӱс. Мӱнӱ симсӱ автобусеш ам шӱц,
хал мыч ялынок ашкедӱм дӱ тӱдӱн эртӱ-
шӱжӱм ӱшӱндӱрем.

Кӱкшӱ неркӱ вӱлнӱ железобетонный фаб-
рика-кухня шӱнзӱ. Тӱдӱн окнявлӱжӱ йӱр
ганявлӱ ылыт. Тӱштӱ тагынам вольк шӱш-
кӱлмӱ вӱр ылын. Тӱшец йогышы вӱдвлӱ
Собачеевкыштыш землянкӱ стӱнӱвлӱм мыш-
кыныт.

Тӱве тӱштӱ, нӱштӱлмӱ вӱр дон стадион
вашгареш, сотын валгалтшы больничный ком-
бинат кушкеш. Тагышты, тӱдӱ гӱц мӱн-
дӱрӱӱт агыл, ам ӱштӱ кышты (вӱрвлӱ пӱ-
лӱш литӱмӱ лин шӱнзӱнӱт), Гнилой Овра-

гыштыш знахарка Бандура Ылен, тѣдѣ сифилисым лицен дѣ аѣвлѣм пырахыктен.

Аганесовын пивной вѣрѣштѣ, социалистический хала кымдыкеш Дворец культура то ма кѣкшѣн каеш, розовый дѣ ош мрамор ѣштѣвлѣдон ѣштѣл шѣндѣмѣ, а тѣдѣн сѣга—Дворец советов дѣ Ученый квартал.

Тишец мѣндѣрнѣ агыл тагнам Гнилой Овраг ылын. Тѣдѣн ѣрдѣштѣжѣ халаштѣш мышкылтышвлѣ, отбросвлѣ, а тѣйѣлѣшѣжѣ—слесарѣвлѣн, шахтервлѣн, доменщиквлѣн вальцовщиквлѣн землянкѣвлѣ ылыныт. „Яа“ манмы хала гѣц лу километрѣш вѣрѣштѣ пользыдеок Северянка рекѣ йоген. Мѣ каалым капаен колтышна, Гнилой Оврагыкы вѣдѣм пыртышна дѣ, цѣлѣ социалистический халалан ире дѣ свезѣ цѣрем пуэнѣт, у рекѣм Голубой манын лѣмдѣшнѣ.

Млечный путь гань набережный мыкы пакыла дѣ пакыла ашкедѣм. Теве тоштылан проклятьелѣ шѣнзѣ—музей. Горсоветын юстановлени семѣнь социалистический хаам строяш тѣнгѣлмѣ годымок Гнилой Оврагышты сек пѣтѣри ѣлѣш тѣнгѣлшѣ Никанорын землянкѣжѣ нимат тѣкѣлтеок кодѣмы.

Тѣшкѣ пырем дѣ Собачеевка пыш вуѣым сѣртѣ, шѣумем ойхыдон темен шѣндѣ; мѣнѣр гѣнѣ мѣнь ти землянкѣштѣ ылынам! Козла вѣлнѣш мыльгалтшы стѣл лошты Оттап

Голод сага мә шуку гәнә шынзәннә. Бінде
тәдән вәлнә сирен шәндәм табличка:

„Ти стәл вәлнә пай, шәшер нигна-
мат ылте. Сыкырым дә турим, кавштам
дә селедкам веле тидә шәэн ужын“.

Шимем шәцшә ханга нарвлә ылыт, кыш-
ты Никанор әшкәмжын әләмәшәжым әлен
пәтәрен. Пыжарыдым ханга вәлнә пояснени:

„Шахтышты сила сәнгәдәм пәшәм
әштенәт, тиштә забойщик Никанор пә-
тәриш ударжым получаен. Тиштәкен тә-
дә ыш гәц кен, паралич хватен дә колен“.

Начкеш саралген шәцшә стәшәтә чәэн пә-
тәрымә ботинкывлә кечәт, вәлнәштә пумага:

„Никанорын семьяштәжә ти ик мыжыр
веле ылын, тидәм семья хәлә чәәнәт“.

Пәцкемәш лаксышты шәкшәнг шәцшә
руш камака шәнзә. Камака әнг вәлнәжә
шим буквәвләдон сирәмә мрачный шамаквлә:

„Ти ыражышты Никанорын ыныкәвлә-
жә амаленәт дә кушкыныт. Ик ирок кама-
ка гәц үкшен кешы тетявләм лыктыныт.“

Якшар матери вәлнә Козьман кошкен
шәцшә вәрән кепкыжы кечә, звездавләдон
пышкыл шәндәмә:

„Козьма Гнилой Оврагым ял вѣкѣ тәр-
вәтен дә акционервлән Голубой квар-
талвләшкѣ нәнгеен. Тидѣ казаквлән саб-
ля лѣвәлән ямын“.

Дә остаткаэшѣжѣ кужын объясняймы шап-
каланыш фотографим ужым. Мѣнѣ тѣдѣм
лыдын веле поспейшѣм:

„...Пролетарский поколенин остатка по-
коленижѣ, кыдым акционервлә өлицәш-
кѣ поктыл лыктыныт. Тидѣ шолы лин,
дә, навроно, кышак гѣнят ѣшкѣмжѣн
тәнгвләжѣн кызѣ лѣвәлән колен, әл
преступлени ѣштѣм вәрешок пушмы“.

Пагыла ти землянкәэш мѣнѣ кодын шѣм
керд. Вуйышкем вѣр кузен кеш, шѣмәт цак-
лы, лелѣ вѣдвәрәм кидем роалтыш, кыдын-
дон Остапын вәтѣжѣ Никанорым шин. Мѣнѣ
тиштѣш землянкә хәлә нарвләм, иконвләм,
камакам, стѣлѣм шин, ташкен, шәвѣктен
кѣшкѣнем ылы.

Автомобильный сиренын пыт сѣгѣрѣмә-
шеш мѣнѣ шижѣм.

XI ГЛАВА

Мѣнѣ директорын машинәжѣм пәлѣшѣм.
Амасам пачым. Кѣдежѣшкѣ заводуын дирек-
тор, доменный цехын начальник Гарбуз дә
горновой Крамаренко чѣнѣ пырен кевѣ.

Начальник, пұжым йылгыжтәрен, ласкон пона:

— Саны, домнывлә кокшы кечй шалгат, руда ак ситй.

Директор лош пырен кеш:

— Цәрә и транспортын движенижым шагалтен. Ик машинистәт векәт тенгечшй крушени паштек кырык мычкы поездым валташ ак тйнгәл. Нинй прав ылыт, а домнывлә шалгат.

Директор парня лужыдон стöлбйм тырхидеок шиэш. Но мбнь икәпәштй тйдйлән ответбй пуэн ам керд. Мбнь тенгечшй крушением йшбндәрйшбй. Тйдйм Богатырев йшке йштен.

Тидй поездым цәрән кердте. Иянг шбцшй рельсвлә мычкы тйдй чбнь кыдалын. Станциштйш составвлә вйкй поезд шыралтын, кырык аравлә гань хөлим йштен. Кымы и паровозышты ровотайымашат палшен кердте. Богатыревым йшкбмжбйн крушени вәр гбц коклы метр өрдбйжбштй—шамдымым, юктымым, но живойым моныт.

Тидйм тенгечй йыдым поезддон колтөнйт. Бйрвезй машиниствлә логбц мälәннә иктбйләнәт техень игечй годым поездым вкитәрәш вәрештде, мә тыменьненә ылы, результатым тревожно вычышна. И вот скорый помощь машинәэш Богатырев толы.

Мбнь тйдбйн докы квартирышкыжы ми-

шым. Мбньым ужы, тыргыжланен колтыш, сьнзйвлжым кымен шбндйш дй ордышкйлй сярнйл вацнежй ылы, но карштышеш охлалтыш. Тидйлйн анжаш намыс мбнь вйкем, тбдй вйкбй, кыды пиш когон тидйлйн бнянй ылын.

А директор дон инженер мбньым Богатырев вяреш шагалтынештй.

Стенй гыц штукатуркым кйчем дон мбнь царгыкалем, арашйнгй лярвйртйым тамгавлйм шотлем дй олен вуем йрзем. Кбдежбштй Гарбузын шарга куртказы шйдештйрймлй йочырге шакта дй директорын тйрвйвлжбй трубкам цопке шывшыт.

Со шйпок шалгышы Крамаренко парняжыдон онгем тйкйльбй дй келесйш:

— Давай тйрок попенй. Домнывлйн пйшй верц отвечаем манын, тйнь договорым подпйсйенйт. Ну, шумбелкй, отвечайы, мйлйннй рудам пу.

Хынавлйэм докыла лицйн сйрнйлйш силам ам мо.

Мбнь омыным йшбндйрйшбйм...

Мбнь директор докы кидем талашен виктем дй примерым анжыкташ согласайымем гишйн почти саслем. Богатырев машинист докы иктй минутеш нинбй мбньым шывшптен нйнгештй манын, мбнь только ядам.

Кемйшток чиэн шбндйшбйм.

Богатырев ак амалы ылы. Мбнь тбдбйн

кроватьшы докы олен ашкед мишым да,
кышец тингялмыла, ам палы. Тыды ордыш-
кыла сярнал ыш вац, сьнзавляжым ышат
кымалты, туран анжен шьндьш да мыньын
шамаквлэм тырхенок вычыш.

Мынь вуем кымык ыштем да попом:

— Миша кугуза, мынь Рудной кырк гыц
хоппекарный поездым валташ кеем.

Богатырев ышкымжын карштышыжым мон-
ден колтыш, кровать гыц олен кьнынльы,
ынгьжяэм семален кычыш, яды: „Мам келе-
сышыц тынь, Сань?“

Ти куштылгы да ласко юк лудышем пок-
тен колтыш. Мылам ынде лудыш агыл. Мынь
раскыдын да ладнан повторыйышым:

— Тагачы мынь рудан поездым домныш-
кы нальын миэм.

Сьнзэ пьндаштем Богатырев тамам ясы-
ланен кьчялеш, ынгьжявлэм ак колты да
остаткаэшыжы кошкен шыцшы тырвыляжым
тярвэтылеш, вэтыжым почти сарвала:

— Мария Григорьевна, Санькылан шокны
чайым йоктаремэ.

Мыньым колтышат, тыды вес велэ сярнал
вазеш, папиродон угоцяя, но шамаквлэм ак
мо, кужы да неуклюжий кидвяжым кыш ци-
кымла, ак палы.

Трук тамам аштен колтышат, вес кьдеж
гыц ышкымжын ыдыржым, Ленам, сьгырэ-
леш.

Олен дӑ пышкыдын сш ўпӑн ӑдӑр толъы. Гордо кымалын, тӑдӑ мӑнь донем здорова-йыш дӑ, режимым соблюдайым гишӑн ӑтяжӑ вӑкӑ шӑдешкен колтен, тӑдӑм кроватишы-кы переген пиштӑш, лелӑ кӑпшӑм изиш лӑлтӑлы, лӑвӑлнӑжӑ шӑрышӑжӑм шытырланен тӑрлӑлтӑш.

Богатырев ӑдӑржӑмӑн шӑдӑш:

— Лена, кыце тӑнь шонгы токарвлӑм депошкы нӑнгенӑт, шайышт пуай.

ӑдӑр мӑнь векемӑ шӑдӑн анжалъы, ӑтяжӑ вӑлнӑш одеялым чӑнь тӑрлӑлтӑш дӑ кремовой шергедон ўпшӑм талашен ыдыраш тӑнгӑлы.

Тидӑн ўпшӑ гишӑн, наверно, кӑдежӑштӑ техень соты дӑ шокшы ылеш! Тидӑ векӑт йыдпелӑн тырлан лывырам дӑ движением пу-эн.

ӑдӑрын кидшӑ йӑр ўпшӑ пӑтӑрнӑлтен дӑ шонг гань шӑлӑнӑ, ынгӑжӑ вӑкӑжӑ вала, непокорный дӑ цӑтӑрӑлшӑ, хмуρο валген шӑндӑмӑ сӑнзӑхалвлӑжӑм леведеш.

Сиренын тырхыдымы юкшым мӑнь ко-лым.

Кӑдеж гыц йӑлерӑк кыргыз лӑктӑм. Ама-са шайылны веле Богатыревын юкшым ко-лым. Тӑ юкышты тоска, ласко дӑ ўжмӑш ылы. Мӑнь тидӑн докы мӑнгеш сӑрнӑл пырышым. Тӑдӑ цӑтӑршӑ кидвлӑжӑдон мӑнӑм ӑлтӑ-лӑ, шокшы кого вуйжым мӑнӑн тӑр-

вѣшкѣм кырма. Богатыревым кроватьшыкы шѣкѣм дѣ бѣдѣрѣн сѣнзѣвлѣштѣжѣ пѣлгом лаштыкым цаклышымат, кыргыжым, дѣ остатка советѣм кольым:

— Магистральный краныштыш фланцвлѣштѣ резинкым проверяйѣ.

„Резинкым проверяйѣ“ манмыжы разъезд якте мѣньѣн ышем гѣц ыш лѣк.

Мѣ, кок машинист—Сергей Стародуб дѣ мѣнь—Чайкино манмы кырык разъездышты вѣш лина. Ныгыды мазут гань пѣцкемѣшдон йид полустанкым леведѣ. Лап дѣ шошымшы гань ланзыра пѣлгом шапен шѣцшѣ земля вѣлнѣ кечѣ. Шим тѣтѣрѣшкѣ рельсвлѣ шывшылтыт.

Полустанок гѣц таманяр эдем лѣктевѣ. Валымашешок кѣлмѣш юр фонарьвлѣм шѣведѣлеш, шѣдѣн шудалмашым дѣ спорымы шокшы шамаквлѣм йѣртѣн шуш. Тидѣ разъездын дежурный, составитель, сцепщик, тормозильщиквлѣ Стародуб машинистым ѣрен нѣлѣнѣт дѣ пурынат дѣ шѣдѣнѣт уговариваят.

— Валты, Сережа, ма гѣц лѣдѣт?

Машинист ак кол.

— Стародуб тѣнг, кыдал. Завод рудаде кодын ак керд.

Сережа юкым ак лык.

— Тѣнь сапожник ылат, а механик агыл.

Тѳлѳт пирѳ пачым кычымла, а регуляторым агыл.

Стародуб ак обижаалт.

Тидѳ луаткокшы гѳнѳ вагонвлѳм шотла дѳ вуйжым отрицательно ѳрзѳ.

— Ам керд.

Ти шамакышты сила уке ылеш. Вагонвлѳ—луатвѳзѳйт. Нормальный спуск—кымыт. Но кѳзѳйт кымытым веле валташ акли. Если кымытын-кымытын валтет, домнывлѳ шагалыт—бункервлѳштѳ руда уке. Запас нѳтен, тенгечшѳ сварка гѳц шывштымаш уке. Луатвѳзѳйт келеш—чѳдѳ агыл.

А уклон — нѳллѳ кым метр. Разъезд гѳц анжалшаш гѳнь, пропастьышкы путь стремительно вѳсѳ, тѳдѳн пындаштыжы Магнитогорск тыл сотывлѳжѳдон кымдыкеш валгалтеш.

Луатвѳц вагонан поездым тишкѳ валташ келеш. Ти гишѳн Стародуб шана. Кавашты лѳвѳкѳ ѳштѳ страх йыжге пыра. Шѳкшѳнгшѳ хѳли ара, наровозын пыдешт кешѳ котел дѳ тѳдѳн шергѳш кѳпшѳн тодын кѳшкѳймѳ лаштыквлѳ кайын колтымла чучыт.

Иѳнг шѳцшѳ рельсвлѳм, заводвлѳн тыл сотывлѳм, мазут гань йыдым Стародуб шеклѳнен анжалеш дѳ сѳгѳрѳл колта:

— Ам ке!

Тѳ моментын полустанкяшкы мѳнь кыдал мишѳм. Разъедыштыш дежурный мѳнѳн па-

ровозем докы шьртнялт-шьртнялт кыргыз миш. Тидь поездым кырык мычкы валташ предложыш.

Предложени отчаянидон диктууймы ылы. Дежурный пален, мьнь ёрвезь машинист ылам, пиш ёрвезь. Дешотыш любой машинистлан почти мьньин кок игечем келеш.

Келесьш да, отказем манын пыт ёнянен, ясыланен, янгылен шалгыш. А мьньжй юкымат шьм лык, обидя гишан нимат шьм келесь. Тьдйн сомневаялтшы юкшы оскорбляйыш.

Досада пардон молотдон шелььм, нервностемдон Борисовым цудейьктйшьм, юк лыктеок сигналым пушым, поезд докы кьлдяш кыдалым.

Автоматический тормозвлэм тырхыдеок провьйышым, кранын каждый фланцыштышы резинкым, тьдйн цат тькнймжйм да цела ылмыжым проверяйышым. Да тиштй намысдым шанымаш толын колтыш: „Крушени анзыц тидьм ёштяш ёшке монденят, седьндон агыл валь Богатырев резинкывлэм проверяш мьлэм советайыш? Анят бронепоездат тенгеок...“

Дерзость гишанем ёшкьмемьм мышкындыдон вак шельн колтышым да паровозышкы йьлерак кыргызым.

Поезд кейш йямды. Но мьнь топка донь мыргайылым, окняшкы анжем. Кьшнй шь-

дёр—ёдёр сѣнзѣ сарта гань шокшын дѣ ўж-
мѣлѣ йѣлгѣжеш. Поезддон кемѣшѣм икма-
няр минутеш цѣрѣлмем шоэш. Инструмен-
тальный ящѣкышты ѣшкѣлѣнем делама моам,
рок вѣкѣ тѣргештѣнем, но Борисов Андри-
шан пыт ѣнянѣмѣшѣн анжалтышыжым цак-
лышым дѣ мѣлѣм намыс лин колтыш.

Свисток докы тѣргештен кузышым дѣ ла-
пата, кырык, йѣр, степь кымдыкеш пардон
дѣ вѣргенѣйдон сѣгѣрѣл колтышым.

Паровозын гудокышы вѣцкѣж, дѣ тѣдѣ мѣ-
гѣрмѣш ганьшы шим пѣлгомышкы куза.

Ладнангым. Вара регуляторым пачым дѣ
кыдалым. Слабостым чувствуен колтышым.
Мычашдымы пропастьшыкы валымла мѣнѣ
чучам, но ѣшкѣмемѣм кидѣшкѣ йѣле кычы-
шым дѣ большы шѣм шеклѣнѣ. Разъездын
стрелкым ѣртен кешѣмѣт, регуляторым чѣчѣн
шѣндѣшѣм. Тѣшецѣн тура тѣнгѣлѣтеш, тѣ-
дѣ ин кырык гань ылеш.

Поезд олен кеѣ, рельс вуйвлѣэш пышкыдын
тѣкнѣлтеш. Мѣнѣ онгемге, вуемге паровоз
окняшкы цѣкѣл шѣндѣшѣм. Но и гань лым
шѣрѣш сѣнзѣшкѣ уже шиэш, пѣлшѣм кѣл-
мѣктѣ, шѣлѣш ак пу. Кѣртни щѣт шайыкы
мѣнѣ шѣлѣн ам керд. Мѣнѣ земляма ужем,
тѣдѣн мычкы поезд кемѣм авжынем. Тидѣ
ик ўп торешѣмѣт скоростышым когоэмдѣ-
шашлык агыл, агыл гѣнѣ, цѣлѣ ямеш: паро-

воз дӑ вагонвлӑ, иӑнг шӑцшыӑ рельс мычкы тӑйбӑльшкы изидирлӑ чуктылт кердӑт.

Машинистын паровозный кранын тойжым кид тӑнгшыӑ ганьы кормештӑ, кӑч лӑвӑлныӑ тама шокшы йогымым цаклем, цилӑ кӑп мычкы шӑрлӑ, шӑмьым ӑрӑктӑ, онгышкы пырен кеӑ, логер докыла толеш дӑ йбӑлмы гыц сӑгӑрӑл колтымашдон кедӑрӑлт кенежы. Но йӑрӑ кидемдон ӑшкӑмемӑм онгылашем гыц шиӑм, калпакем кыдаш шуэм, мардежышкы, иӑн юрышкы вуем лыктам. сӑнзӑвӑд лӑк-мешкы земляшкы анжем.

Шум шагал колтыш, парнявлӑ кылмен шӑн-зӑнӑт, тӑрвӑнӑлӑш отказывалят. Мӑнь краным сӑрӑлнем, тормозлынем. Кранжы ак тӑр-вӑнӑ. Тӑды, наверно, паяен, цаток коваен шӑндӑмьы. Тидӑн тервен кечӑлтӑм, кок кид-донат пӑтӑрӑлӑм дӑ толчокым цаклем: паровоз шӑнгӑнӑлӑ цӑкнен колтыш.

Мӑнь тормозный цилиндрым разряжаяш лӑ-дӑм, поездын покорностьлан ам ӑнӑнӑ. Тормозный колодкавлӑм пӑзӑртен шӑндӑмӑшым разрядитель гач изин-олен лыскыдемдем дӑ со ӑлӑкӑрӑк дӑ ӑлӑкӑрӑк тӑйбӑльшкы валем.

Уже мӑнь вӑлнем Чайкино разъездын тыл-влӑжы шӑдӑр гань йылат. Сейчас тура сӑр-нӑлтӑш, келгы ущелье, а тыштӑ ӑлнӑ, мӑн-дӑрнӑ агыл, станци, домнывлӑ.

Мӑнь смеларак лим. Осторожность дӑ хит-рость потикалӑ чучевы. Тенгечшыӑ крушени

существуяш пырахен. Мѣнь тормозым колтышым. Поезд вуйта техень моментым вычен: тидѣ трѣк анзыкыла тыргыжланен тѣрвѣнен кеш дѣ колталтыш. Мѣнь мѣнгеш тормозлен шѣндѣшѣм, но уже позда ылын, арававлѣ ходым нѣлевѣ, ак покоряялтеп.

Земля ямын кеѣ. Окня тѣнѣ тѣнгдѣмѣ дѣ мычашдымы сплошной кусок эртѣ. Мѣнь Борисов Андриуша вѣкѣ нѣсѣн анжал шѣндѣшѣм. Но тѣдѣ даже кѣзѣтѣт ладнаок ылеш: ош лицѣн дѣ кого сѣнзѣвлѣдон мѣнѣн движенивлѣэм паштек анжа.

Тѣдѣн анжымашеш мѣнь кидвлѣэмѣн талашымашым изиэмдѣльѣм, ладнаракын тормозым регулируяш тѣнгѣльѣм.

Тидѣ растерянность гѣц спасайыш. Ырен кеэмѣт, мѣнь утла когон тормызлен шѣнден кердѣм ылын. Дѣ тѣнѣм колодкавлѣ шѣрѣтѣм металл гань шолын кеѣт ылын. Тормызлымашым паузѣвлѣдон пуаш келеш!

...Окня вашт анжаш акли. Кѣртни рамын пѣсѣ оголышкыла шѣм мардеж ѣйѣ дѣ тѣдѣн тѣржѣ логерѣм нѣшкѣ пиладон нѣбгѣ, шѣнвлѣм царкымла.

А домна со лишемеш. Тѣдѣн тылвлѣжѣ паровоз труба донок ылмыла чучыт. Нѣнѣ виѣйт, сѣрнѣлтѣйт, кузат, а поезд со ак поко-

ряялт. Но мѣньѣм пропасть выча манын,
мѣнь ам ѣнянѣ.

Краным ладнаракын сѣрѣлѣш, спокойнырак!
Вот сейчас площадка каеш, какляка лини, а
тѣштѣ семафор. Стрелкавлѣ дѣ станци. Ди-
ректор, ѣтямѣн другшы Гарбуз дѣ горновой
Крамаренко тѣштѣ мѣньѣм вычат. Ку ру-
дам доставляен, тѣдѣ доменщиквлѣлѣн ша-
йышт пуа.

Разряженный цилиндрвлѣдон туюжен, мѣ
станциѣш шагална. Мѣнь креслошкы шын-
галтым дѣ чувствуйышым, что мѣньѣн шѣн-
влѣэм пуста, кукшын пынзал колтым гань-
влѣ ылыт. Ом дѣ табак шывшмы шон кол-
тыш. Вара кѣньѣл кешѣм, паровоз мыч кыр-
гыжалым, сусуланышым, ваштылым. Бори-
совым элтѣлен шѣндѣшѣм:

— Андрюша, толын шонна. Тол-ы-нна!

Тѣдѣ ынгылыдымла вѣкем анжал шѣн-
дыш:

— Разве вес семѣнь лин кердеш ылын?

Паровозым сдайышымат, мѣнь Богатырев
докы кыргызым. Тѣдѣ кѣпцѣквлѣм тонге-
зѣнѣт, окня доны кѣя. Тѣдѣн сѣнзѣвлѣжѣй
пуал шѣнзѣнѣт. Мѣньѣм ужын колтышат;
тѣдѣ кидем гѣц хватыш, комдык сѣрнѣлт
вазы. Ирокшен тѣдѣ юкым ѣш лык, — лач
икѣнѣ веле завистьдон пѣжгѣлтѣш:

— Техень счастье ямакышты веле лин кер-
деш, Сань.

XLI ГЛАВА

Борис, кукшынди дә кужы, кроватишыкы виылт вазын. Тидѣ луаткок чѣс тѣрвѣнѣдеок уже амала. Тѣдѣн шѣлѣшѣжѣ кичкѣжмѣшеш дѣ нер юкеш цѣтѣрѣлтеш. Мѣнѣ пѣшѣ гѣцѣт тольым, институтышты кок лекцим колышт поспейѣшѣм, дѣ кого сусуэм тѣдѣлѣн келесѣш шѣлештѣл кыргыж мишѣм. Тидѣ со эче амала.

Мѣнѣ тѣдѣм шоэн ужам. Тѣдѣн кроватиштыжы кым декада белье ак вашталт. Тѣштѣ шоэн амалатат, тѣдѣ ире. Борисын здороважы гишѣн мѣнѣн шытырланымашвлѣ результатдымывлѣ ылыт. Мѣнѣ каждый кечѣн шапен кешѣ шѣшерѣм кѣшкѣл колтем, шанен мыштыдым Борис вѣкѣ шѣдешкем. Тидѣ паштекем кокшеш кырык гѣц рудаан поездым валтен. Тѣдѣн паштек нормальный движени восстанавливааялты. Но Борис шык ылеш. Тѣдѣ паровоз гѣц ѣнежѣ каранг.

Пыжарен шѣндѣм ганѣ киѣ, шымен колтымы нерѣн, сѣнзѣ вѣлвѣлвѣлѣжѣ лу ганѣвлѣ, тѣ кѣкшикѣвлѣ лѣвѣлѣн кѣкѣргѣшѣ сѣнзѣ комдышвлѣ шѣлѣн вазыныт.

Мѣнѣн логерем ойхы хватя. Тѣрвѣвлѣэм трѣк кошкен кеѣт дѣ тырге цѣтѣрѣт. Борис вѣкѣлѣ пѣгѣнем, сукалтен шѣнзѣм, лѣвѣжгѣш кѣпшѣм элтѣлем дѣ другла, шѣмбеллѣ

пѣжген, тѣдѣм шижтѣрѣнем, икѣнѣ дѣ курым
мычекшок хытыралнем.

— Борь, Борис!.

Тидѣ ѳрдѣжѣн сѣрнѣл вазы, сѣнзѣвлѣжѣм
пачы дѣ мѣнѣѣн лицѣшкѣм пустан анжыш,
шуку пѣлен ѣш керд. Мѣнѣ тѣдѣлѣн шѣ-
шерѣн стопкам вѣктѣлтѣшѣм. Тѣдѣ жадно
нелеш дѣ эче кѣчѣ.

Тѣдѣн анзылан циц кастрюльым шѣндем,
кырык гань ѳм дѣ цѣла сыкырым пиштем.

Тидѣ кѣнѣѣлеш, одеялым ак шѣргѣл, си-
лажы чѣдѣт, стенѣ тервен тѣкѣлѣлтеш, кач-
кышым поглощая дѣ веселѣѣмеш. Тѣдѣн ыш-
ма тотшы пырымашлан мѣнѣ сусу лим, сме-
ла лин, ѣшкѣмемѣн счастье гишѣн хытырал-
нем.

Шукердѣ агыл мѣнѣ вечерний институтын
студентшы линѣм. Испытаништѣ мѣлѣм сча-
стье ли. Комисси случайно яды тѣдѣм, мам
мѣнѣ пѣлем, дѣ литературный факультетыш
зачисляйыш. Пѣтѣриш заняти паштек мѣнѣ
ынгылышым: фабзавучышты таманяр и ты-
меньмемдон тагачшы лекцишкѣ ѣмдѣлѣлт
шотелам.

Мѣнѣ ѣшкѣмемѣн пѣшѣ кечем угѣц пла-
нируен шѣндѣшѣм. Паровозышты кѣндѣкш
чѣс утым ик минутымат эртѣрѣш агыл. Ёш-
лѣнем ѣнянѣмѣ ганьок бригадѣлѣн мѣнѣ
ѣнянем. Мѣ иквѣреш машинѣн ѣлѣмѣшѣжѣ
верц шытырланеннѣ, тѣдѣм полный здоровам

Ыштеннә, цилә производственный показатель-вләм образцовый күкшбцбшкб лүлтен шок-теннә. Итак, кәндәкш чәс чисто производственныйвлә, кок чәс сборлан, душлан, стенгазетым редактируяш, кок чәс—обедлән, завтраклан, ужинлән, нбл чәс—инстутышты занмаяш. Амалаш суткан кым пайжы кодеш.

Тидьдон шанен пиштбмб операциэм тбнгәләм. Мбнь пел веремәжбм бнем кбр. Пәлем, тбнәм вара худа машинист—неврастеник, омештшб студент, ялахай редактор лиәм. Здоровый брвезб эдемлән кут чәс амалаш утыдон ситә, даже полезно. Выгадваймы кок чәсбжб бәмдбләлтмәшкб кеә. Кәнбм кечбвләм театрышкы, киношкы, Уральский хребетышкы горный походвләм бшптбмәшкб лүэм.

И вот каждый кечбн кок чәс рәдб занимаем. Математикым, химим, физикым мбнь тыменям. Кынам мбнь коэффициентым многочлендон дә квадратный уравнивләм подобный членвләдон лүтыяш тбнгәләм, мбнь учебникым чүчәм, записьвләм аккуратно пиштем дә тәнгем докы—Богатырева Лена докы ашкедәм, кыды шукердб агыл фабзаву-чышты полный курсым пбтәрен.

Алгебраический задачывлән сборник страничывләм тбдб мбләм анжыктылеш дә олен шайыштеш:

— Чтобы дробьым сокращаяц, тбдбн чис-

лительжым пайылаш келеш дӓ знаменатель-
жым нӓнӓн обшый множителеш пайылымла.

Мӓнӓнӓн памятешем шамаквлӓ раскыдын
дӓ ясно кодыт, дӓ мӓнӓ Лена дорц цифр-
влӓн, правилывлӓн дӓ формулывлӓн йождон
агыл кеем, а пӓтӓри гӓнӓ стройный ходдон
рассуждаен ашкедӓм.

Кӓдежӓштем мӓ шӓренок химим изучаенӓ,
физикыдон опытвлӓм йӓштенӓ. Анатолий Сте-
панов, механический мастерскойшытыш сле-
сарь, дӓ пропагандист Кошкарев, мӓнӓнӓн
другем, мӓлӓннӓ палшат.

Йыдым тылым ит йӓртӓ манын, Борис
мӓнӓ гӓцем ядеш. Сотеммӓ якте тӓдӓ
кроватышты книгӓм лыдын киӓ. Но мӓнӓ
шӓренок цаклем, тидӓ ак лыд, а кымдан
кӓрен шӓндӓмӓ сӓнзӓвлӓжӓдон потолокиш-
кы веле анжа, чӓс кыт мычкы акат кымал-
ты, тӓрвӓнӓдеок киӓ. Олен ядам:

— Ма гишӓн тӓнӓ, Боря?

— А так, нима гишӓнӓт агыл.

Эчеӓт книгӓм кыча, пӓкшем гань цымыр-
ген вазеш. Ужам, тидӓ лачокок нима гишӓ-
нӓт ак шаны. Тидӓ сылыклана, но шанымаш-
дон, вольыдон агыл, а слабкаэмшӓ кӓпшӓ
гишӓн.

Амален кемӓкӓжӓ, омыныштыжы кахыр-
машеш шӓн шывшмыла какляргылеш, тоша
кӓпшӓ гӓц пӓжвӓд йога.

Ирок йӓкшӓн гань сӓнзӓн кӓнӓйлеш, ли-

цәжй кәкәрген пуал шынзеш дә нарово-
зышкы талаша.

Шукердй агыл тйдй постель гйц кйньй-
льй дй простыннын лым гань ош мйнерйш-
тй якшар тамгам ужын колтыш. Мйнь ама-
лышыла кайышланем. Кровать доны Борис
тйнгшй ганьы шалга.

Цйтйрйш кидвләжйдон простыннын тйр-
вләжйм иквәреш постарыш дә тйдйм окня
докы намал кеш, клеялтшй ныгыды тамга-
вләм кечй соты вашт анжыш. Дә тенге гй-
нят—йш йнянй.

Силадымы кидвлә гйцшй простыня ял
лйвәкйжй кенвазы, пйтйрйәлт шынзй шук-
шй шушыр вәржйм вйкй кайзыктен шын-
дйш.

Борисын вуйжы кечәлтй, цәрә мускулвлә-
жй пышкыдем кевй. Тйдйлән уштй лин кол-
тыш. Тырге веле противно цйтйрәш тйнг-
гәльй. Сынзәвләжй вйдйжген кевй дә пуал
шынзевй. Мйнь пақылажы анжен кишй шо-
теш кодын шйм керд. Йылатыш карштышеш
мәгйрәл колтымем шозш. Тйргештен кйнь-
йльйм. Изин гань әнгйсйр дә тоша йнгй-
жәвләжйм пйзйрәл шйндйшйм:

— Борька, Борь, тйнь сволоч, гад принци-
пиальный ылат! Йылен кеет, ломыжет веле
кодеш. Аварийный порядкыдон тйрләнәш ке-
леш.

Тйдй чуть тйр шагальы. Мйнь вйкем

шаналтен анжалы. Сынзавлаштыжы сьнзавыд да ойхы. Талашен йьрэлтыш, а йьлбьдон ладнангдарыш:

— Чепуха, Сань, чепуха.

Тидь чиш, лэктын кеш. Техень попымашвлэм ак яраты.

Борис Кудельым немедленно канаш колтым гишан комсомольский комитет анзылан вес кечеш мьнь вопросым шьндьшым. Тьдьян курортышкы кеаш путевкым хлопчаен лыктым, но тьдья категорически кеаш отказыш.

Мьнь тидьн докы паровозышкы кешьм. Парамонов машинистын смена ылы. Тидок дежура, а Борисов пыжен шумы пресс-масленкым слая, тьдьям керосиндон мышкеш, кьчшьдон ляврам ньжеш. Тьдья хрусталь гань переген, никелированный инструментым кьртни вькы пиштя, ыдыралтышым бьшташ лудеш. Тидьям ужымат, шаналтышым:

„Вот паровозышты йьлен пьтэ, тьдьян каждый шушыржы гишан цьтьрэ. Сьнзэжы гьцэт когон перегэ, здороважым пуа, а сек усовершенствованный, шергакан машинэм— бьшкьмжьн кэпшым— вниманидеок кода. Тидья, вредитель ганы, тьдьян вашталташ литьмь частьвлэжым пыдырта, гибельшыкыла видэ. Да бьшкьмжым совершенно прав ылмашеш шотла“.

Шьдья шон колтыш. Инструментвлэм шуэн

колтышым, тѣдѣм кидшѣ гѣц кычышым дѣ паштекем кеѣш шѣдѣшѣм. Тидѣ амаса до-ран тѣкѣлѣлт шагалы дѣ пѣтѣри гѣнѣ мѣнь вѣкем кидшѣм лѣлтѣлѣѣ.

Окончательно вырседал шѣндѣшнѣ. Мѣнь тидѣлѣн показательный судым ѣштѣш сѣрѣшѣм.

Ирок тѣдѣ миш. Цилѣ обидѣм монден. Мѣньѣм депон конторышкы нѣнгеш дѣ стен-газетым, плакатвлѣм, учет доскам анжыктыш. Цилѣ вѣре ужым: Борисын паровозшы эче кок тѣлзѣѣ перви перевозкын планым кутлу процентыш темен, а кѣзѣйт шѣдѣ нѣл процент, ѣшкѣмжѣн участкыштыш вѣц машинѣм тѣдѣ соревнованишкы ужѣн.

Борис юк лыктеок доскаѣш схемым чертен шѣндѣш, кышты цилѣ путыялтшы линивлѣн мычашвлѣштѣѣ чертен шѣндѣмѣ кружокышты, центрышкы вѣш лит. Покшалныжок Борисын паровоз номержы шѣнзѣ.

Каранг шагалы, центрыштыш линивлѣн значеним мѣнь ынгылен шомешкем вычен шалгыш.

— Да, тидѣ тенге. Вес статья акли. Кружокым ѣштѣн шу—линивлѣ куктаналт кеѣт.

Токуна толмы годым тидѣ мѣлѣм пыт убеждая:

— Сань, тѣнь ынгылы, мѣ шукын ылына, каждый кечѣн со увлѣ дѣ силан строительвлѣ кушкыт, но мѣ эче незервлѣ ылына. Мѣнмѣн

шумвләнә шокшы, энергинә шокшы, а вот машинәвлә чыды. Мә хоть ма дә шукурак пушашлык ылына, Ышкынамәт жалаймыла агыл.

Шыдешкем, арышыла саслем:

— Слөпдй ылат тынь, вуйвимдымы! Машина чыды! Магнитостройышты машина чыды! Да кугижан цила Россия техень техникым укте.

Дә эчеят вырседәл шындышна.

XLII ГЛАВА

Мыньын кечем ирок вьц цашын тынгәләлтеш. Изи будильник пыт дә семәлен звоннымжыдон вәрем гьц мыньым кыньылтә. Час вьлныш кымыктым металлический изи цашкә тьорга эче, мынь уже ял вьлнәт ылам. Начкы швабрыдон паркетым ыштын шындем, пачмы окня вашт одеялым, простыным пачкем, кроватьым тьрләлтөм, трусикөм кушкырак лүлтәләм, югатадон дә бодрөстөдон темын шыцшы ванышты вьдым шавыктыләм, ыштыл шындем дә гимнастикым ыштәш шагалам.

Каваштем жерә цыреаным ыштем, кечы гань ырыктем, дә вадешок йәмдылен шындымы ушты кофөм ик стаканым йун колтем, пашайкы кеөм.

Мәймән халана кырыквлә лөэш шылын шын-

зѣн. Тѣдѣ дорц кырыкын сотышкы дѣ ска-
лын ышѣкѣш таманяр километр ѳрдѣшкѣ
карангын.

Заводышкы ялын ашкѣдѣм. Ти мѣндѣр про-
гулкым яратем. Тѣнѣм йыдым ныгыдемшѣй
воздухым мѣнь нелѣм дѣ ѳдѣр гишѣн шанем,
кыдын ѳпшѣй степь пышан, пеле пачмы тѣр-
вѣвлѣжѣй гишѣн, тервенжѣй ковыль шудым
пижѣктен колташ лимѣй шокшы кѣпшѣй ги-
шѣн шанен кеем.

Слесарьвлѣ, горновойвлѣ, токарьвлѣ сага
ашкѣдѣм дѣ нѣнѣн ашкылтыш гѣц дѣ вуйыш-
ты кыце ылмаш гѣц, мам нѣнѣй шанат, мѣнь
ужам. Ѳнятнинѣт, ире воздухдон шѣлѣлтѣш,
яратымвлѣ гишѣн шаналташ манын, автобусеш
шѣцтелыт.

Теве анзылнына косинкѣн ѳдѣр ашкѣдеш.
Тидѣлѣн пѣцкѣтѣ. Тидѣ савыцшым шѣтен
шуа дѣ вуй мычаштыжы лывшѣдѣлеш, йѳр-
вѣш анжылтеш дѣ мѣнь докемлѣ ваштылалеш.
Тидѣн шѣлѣ ыштѣмлѣ ваштылалмашыжым
тѣнгѣлѣлшѣй кечѣдон тѣнгѣштѣрем.

Мѣ строгийвлѣ, силанвлѣ ынгѣжѣ-ынгѣжѣ
ашкѣдѣнѣ.

Лес пышан спецовкым чишѣй мындыр плот-
никвлѣм, ынгѣж йиш пыракан горновойвлѣм,
шим комбинзонан слесарьвлѣм эртенѣ. Мѣ-
лѣннѣ корным пуат дѣ пандашанвлѣн ашкыл-
тышвлѣштѣй куштылгыраквлѣ дѣ пѣсѣрѣквлѣ

лин мимйм мѣньѣ ужам. Нинѣ логѣц иктѣ олен, сылыкын советуа:

— Элталѣ тидѣм, млоец.

Кок ялгорны важышты ѣдѣр кидшѣм вѣ-кем пиштѣш, лапажыдон семѣлен ѣрѣктѣ-льѣ, изиш юалгырак, пышкыды тѣрвѣвлѣ-жѣдон сѣнзѣэмѣн кукшывлѣжѣдон пѣжгѣл-тѣш дѣ косинкѣжѣдон воздухым роэн, то-карный цехышкы кеш. А мѣньжѣ шѣрѣтен шѣндѣм чугуна шывшташ паровозышкы кеем.

Помощником Андрюшка Борисов машинѣ доны ылеш дѣ мѣньѣм выча. Сменым при-нимаеш тѣнгѣлѣнѣ. Мѣнь сек изи сѣрнѣш деталымок севѣл анжем, каждый механиз-мым кычылтам, тѣдѣн пѣшѣжѣм ревниво проверяем.

Пока кечѣ лѣлтеш, мѣ Андрюшадон ѣыд-вашт погынышы лѣврѣм, мазутым арава гѣц мышкын колтенѣ, ош частьвлѣм кукшын ѣш-тѣл шѣнденѣ, тойым ѣйлгѣжтѣренѣ, маши-нѣ ѣрдѣштѣш лакылан тѣгѣр гань свезѣ-жѣм мѣнгеш сѣрѣлѣнѣ.

Ўнде кѣзѣт машинѣнѣ чугуным вычен шал-га, тѣрвѣнен кеѣш ѣѣмдѣлѣлт шѣнзѣн, токо веле завод гѣц кандымы гань, яжо вѣлвѣ-лѣн, тѣргештен вазаш ѣѣмдѣ, цевер дѣ гор-дѣй. Кечѣ тидѣн частявлѣжѣ мычкы кыр-гыжталеш, кого пространствывлѣм яратен шѣнденѣт, цилѣ векѣ шѣрлѣ.

А ма помощникомдон коктын шарга кресловлаштй шйнзйленй, пыйырт янгылаынна, чийвлйн ййлгйжмйшеш дй яркатаэш сйнзйвлйнам кымыкаленй.

Смена кыт мыч чугуным мбнь шывштем, тйжем, лу тйжем пудвлм. Шйм чйс кыт мычкы сйнзйем когон кйрен, пиш пыт анжен йлем. Вйдлй йогышы чугуным кбрылтеок мбнь анжышашлык ылам, авари лин колтым случайышты, мастерын пйтйриш тревожный командешок шбйрйтым чугуным спасаяш мардеж гань тылышкы шыралтшашлык ылам.

Пйшйм шйм чйс йштймбкбнй, Андрейдон коктын паровозым вес бригадылан ма сдаенй дй, изиш ламайыл рокыш валенй. Борисов кемйштйжок прощайлешйт, машиниствлйн курсышкы кыргызеш, а мбнь токына ашкедйм.

Вуем сйрнй изиш. Кукшы рокыш олен вален шйцмбй дй, сйнзй кымен, нйлгомышкы колышталмы шоэш.

Спецовкым торанем кыдаш кодем, тура сопкывлй мыч трустикдонок ййр докы валем, но сир тбйрйштйжй яратымы цйлй вйрвлйэм ййл занимаен шйнденйт. Нйштбл лйктбймйт, Крамаренколан изиш карангалаш шудбйшйм дй кечбй аярышты кйэм.

Чувствуем, кыце цйлй янгылымашем шбкшлй пйтен мйй. Тидбй тагышты мускул пынзежвлйштй кодмыла чучеш.

Гимнастикым ЫштЫлАм, дА кАпешем код-
шы янгылымашын остатка лаштыквлАжАт ке-
дАрАлтЫт, растворяялт кеАт.

КидвлАэм йАр докыла мЫнь виктем дА та-
мам тЫдЫ гЫц сарвалем, но ЫшкЫмемЫм
Ышке алталымашем уличаем. Тенге Ыштен,
Ленам мЫнь сЫгЫрем, тЫдЫдон хытырем.

Упем эче прамоЙ кошкенАт ак шо, мЫнь
уже вечерный институтын коридор мычкы
ашкедАм. Богатырева Ленам ужам. ТЫдЫ
упЫштЫшем кого дА лелЫ вЫд патькалты-
шым ужеш дА кидшЫм олен вИктАлтА, тЫ-
дЫм кычынежЫ. ТЫдЫн тЫрвЫвлАжЫ, техень
пышкыдывлА дА пурывлА, виш ылыт дА шЫ-
шер гань ош пУвлАжЫдон мЫньЫм аздарат,
а сЫнзАштЫжЫ пышкыды йЫрАлтЫш дА ал-
танзык шеклАнЫмАш лАктеш.

ЛекциштЫ коктын сага-сагаок шЫнзЫшнА.
МЫнь ам обижАялт, что Ленам тЫрвЫвлАжЫ
Ынде кукшын кайыт, пУвлАжЫм мУден шЫн-
денЫт, а сЫнзАвлАжЫ пингЫдЫн анжат, кел-
гЫ дА изиш йАлЫнлА чучыт.

Перерыв годом мА цИлА отделениАдон
институтын виш окнявлА доны мырым мы-
ренА.

Вады рЫмАлгЫн юалгыжы мАнмАн мыры-
нам кырыквлА лошкы, йАр вЫкЫ, заводуын
сотемАлт шЫцшЫ докы дА рудниквлА докы
нАнгеА. ТЫшецЫнжЫ мырына мЫнгешок тол-
мыла чучеш, но ЫшкетшЫ агыл: сопкывлА

бѣлец ѳдѣрвлѣ мырымы кужы напеван юк-влѣ шактат, йѣр вѣлнѣшѣ пышвлѣ гѣц дѣ байдаркывлѣ гѣц веселѣ смелый юквлѣ шокшын коэштѣлт толыт, нѣрѣштѣ парк гѣц музык юк мѣгѣрѣлт толеш.

Тыменьмѣ паштек Ленадон коктын токыжы мѣ кенѣ.

Пачын шумы окня вашт симсѣлгѣ дѣ ко-го сѣнзѣн йѣд анжалеш. Тѣдѣ ѳрвезы топольн пышкыды укшвлѣдон окня стѣоклам ыдыралеш, пѣлгомштыш шѣдѣрвлѣдон йѣ-мѣкѣлѣ.

Лена окня докыла тупын сѣрнѣлеш, ош тыл шар докы лишемѣлѣш цаца дѣ сѣнзѣм янгылымыла пѣшкеш.

Лена книгѣжѣм ропок чѣчѣн шѣндѣ, сѣн-зѣхалжым тѣрвѣтен, чичѣлген шѣцшѣ, пѣкш ком цѣреѣн шѣргѣлушкыжы ѣмѣлкѣм пиш-тѣ, оден ядеш:

— Ѧнят, тагачеш ситѣ? А?

Книгѣм пылвuem вѣкѣ мѣнѣ колталтышым дѣ ѳдѣр вѣкѣ мыскылымла йѣрен анжем. Вет когыньна лошты договор мѣнмѣн ылын, чтобы вады йѣде гуляш ѣнжѣ ли. Но ѳдѣр сѣнзѣжѣм ак лѣлтѣл, дѣ мѣнѣ талашен отвечаем:

— Ситѣ векѣт, Лена? А?

Коктынат ваштылына дѣ, икѣнѣ-иктѣнѣм ѣлтѣлен, Мария Григорьевна анзыц вес кѣ-деж мыч ѣртенѣ. Тѣдѣ блузкым йолык-ме-

лѣк чиэн, тамахань пумагавлѣм пыргед шѣн-
зѣ. Мария Григорьевна мѣнмѣм амаса тугѣ
провожаен колтыш. Мѣ пулша-пулша ашкел,
йѣр докы кешнѣ, а Мария Григорьевна ны-
гыды симсѣлгѣ йыдышкы анжен, крилецеш
шалген коды.

XLIII ГЛАВА

Домнвлѣ молнамшы гѣцѣт когон ружге-
нѣт. Нинѣ каждый кечѣн план гѣц утым
шудѣ тонвлѣм чугуным пуэнѣт. Паровозем-
дон мѣнѣ ковшвлѣ лѣвлѣннѣ шалгенѣм. Каж-
дый ковшышкы шѣрѣтѣм чугун кокыраж гѣц
йоген дѣ уральский мѣндѣр пѣлгомом по-
жар годшы гань якшартен шѣнден.

Ровота ти йыдын когон тыргыж ылы.
Каждый секунда шергѣкѣн. Разливочный ма-
шинѣ докы кѣндѣкш минут йѣде чугунный
поездым нѣлѣн миэнѣт.

Ковшвлѣшкѣ кодшы чугунын остатка пѣть-
калтышвлѣ, пѣцѣлгѣ-якшаргывлѣ, вилѣт.
Паровозым поезд тервен пижѣктен шѣндѣ-
шѣм. Шлакым оптен шѣндѣмѣ кым ковш
паровоз шайыкы рунгок миэн тѣкневѣ дѣ,
смена пѣтѣмешкѣ эче ик гѣнѣ домнышкы
толаш ѣнѣнен, мѣнѣ тѣрвѣнен кешѣм.

Сотемѣш тѣнгѣльѣ. Йѣр вѣлец тѣтѣрѣ
олен толы. Кѣртни корны вѣлнѣ тѣдѣ вѣт-
кын кѣвѣнвлѣ ганьы шалга. Мѣнѣн про-

фессин технический правилывлă семѣнь, те-
хень погодышты мѣнь черепах ашкылвлă-
дон кешăшлык ылам. Тидѣм мѣнь пăленăм.
Но техень шергăкăн чăсвлăм мѣнь ямден
кердăм разве? Домнывлăлăн пăшăм йѣле йш-
тѣмăш келеш. Нѣнѣ ковшвлăм вычат.

Корным каждый метр дăнгѣнь тѣшлѣмѣ.
Ходым чѣдемдѣдеок, вѣцкѣж сигналвлăдон
тѣтѣрăм цăрнѣдеок кѣрѣн, кыдалам. Трук
шижăм: паровоз мѣнь гѣцем паснаок ходым
когоэмдă, атмосферный трубка куштылгыра-
кын кушкаш тѣнгăльѣ.

Уклон? Уке, тидѣ лин ак керд, тиштѣ кор-
ны каклякан сăрнăлеш дă кѣшкѣлă куза.
„Поезд йѣрѣлеш“—шаналтен поспейѣшѣм,
но уже позда ылын. Паровоз вѣкѣ, кѣртни-
лă цунгрѣн, кырыквлă урын валевѣ. Нѣнѣ
паровозым буфер гѣц севăл колтевѣ. Тен-
дер пульыла колталтыш, дă анзылныш тѣйѣл
гѣц паровоз кѣ маклакала тăрвăнѣш.

Мѣнѣм седѣрăшкѣ шуэн колтыш, уголь-
дон, фонарь пыдыргывлăдон мѣден шѣндѣш.
Шушыргышы парнявлăем тормоз докы вик-
тем дă машинистын кранын яклака ручкам
пѣцкемѣштѣ нигыцеѣт мон ам керд. Бори-
сов помощникомлăн мѣнь саслем:

— Андрюш, вѣдѣм качаяш тѣнгăл дă йѣ-
лерăк тѣргештѣ.

Анзылнына разлибочный машинăвлă. Нѣнѣ
гѣц пакула кѣртни корны ак ке. Тупик. Сей-

час тебе ма шыртым чугуна кувшылма шыйкал шуэна, подъемный кранын вилкам тодыл колтенэ, колоннывлэм, фермывлэм аен шуэна, разливочный машинэвлэм шука кечеш шагалтенэ.

Борисов юкымат ак лык. Вуем лулталам. Кычемдон кыртным ыдырем, ушыквлэеш, заклепкывлэеш, карнизеш кечалташ цацем да тормоз докы кырем. Кычвлэем лывец тама шокшы да парняеш пижып паткымла чучеш. Тебе остаткажым тормозыштыш выргенып лапашем шокшын тыкна. Ул-уке силаэмдон тормозым колталтем, а бышке ша-нем:

„Кыце тенгежып лин керды? Вет мынып поездыштем сек бынан автоматический сцепка.“

...Вара йамышкып чонгештымаш ганып лин колтыш—да мыны шам гыц кешым.

А кызыт тебе шамем пырен. Йыргецем погынен шагалшы тангвлэем гыц ядам:

— Кыце йа тенгежып лин кердын?

Андрюша Борисов йыраш царныш, пыцалген кеш, тыргешташ йамдылалтып ганып лин колтыш да келесыш:

— Рыба кемашток отцепкым быштен, что-бы крушени...

— Рыба?.. Ры-ы-ба?! Тенге гыны, кадама агыл...

— Сань, йылерак торланы. Тидым суяш

тѣнгәлѣт. Тѣнбѣм веле вычат, тѣнъ главный свидетель ылат.—Юкшы Борисын бѣшкѣм-жѣнлѣок чучеш, а тѣрвѣвлѣжѣ тѣдѣн агылеп, Богатыревын.

Куштылгын, сусун чучеш. Цилѣм элтѣлен, шывшал шѣндѣмем шѣэш. Тенге гѣнъ, крушеништѣ мѣнъ виноват ам ыл.

— А кышты вара Боря? Пѣшѣштѣ, со ак йѣрсѣ, да?

Цилѣн вуйыштым сѣкѣлтен колтат. Сѣнзѣвлѣ ѳрдѣжѣшкѣ анжат. Тыр.

„Малын цилѣн нинѣ тырлен колтевѣ“?

А Мария Григорьевна йыштылаш тѣнгәлѣбѣ, вѣдѣлтѣшвлѣм, ваночкывлѣм цилѣ ик беспорядочный арашкы йѳрѣл колтыш дѣ ышмаэм изи ѳрвезѣлѣ якшар олмадон мѣден шѣндѣш.

...Кок ѣрнѣштѣ совсемок мѣнъ больничный койка гѣц айырлышым. Кѣрѣн кешѣ лувлѣм ушналтевѣ, шушырвлѣэмѣт тѳрлѣневѣ. Провожаен нѣнгемѣш гѣц отказываен, токына бѣшкетемок мѣнъ ашкѣдѣм. Борисым цѣдейѣктѣмем дѣ сусуэмдѣмем шон шѣнзѣн, кыдым пиш когон мѣнънѣн ужмем шон.

Мѣнъ тумаем: кѣдежѣшкѣ пыремѣт, кѣп лувлѣнѣ лызыр-лозыр шактен колтымешкѣ икѣнѣ-иктѣнѣм элтѣлен шѣнденѣ, варажы кроватеш шѣнзѣнѣ дѣ тайгам ѣшѣндѣрѣш тѣнгәлѣнѣ: ош пѳртѣм, кужы аржан леввлѣм дѣ бѣшкѣмнѣн кого дружбамам.

Пачын шумы амаса анзылан досаднан ша галым. „Эчеат паровозжы тѣц айырлен ак керд“—шаналтышым. Тоныжы Борис шукердѣ ылын вара, манын, пашкудывлѣ гѣц ядым. Вѣдѣнг шѣцшѣ шѣнзѣѣн ѣдрѣмѣш лѣктѣ, вѣкем цудеен анжалы дѣ, ѣѣрвѣш анжал пѣжгѣлтѣш:

— Уке, шукершен уке, намал нѣнгенѣт.

Шуку киѣм, маняр чѣс эртен, амат пѣлѣ. Вады рѣмѣлгѣштѣ лѣкышты шѣнзѣшѣ охыр кроватѣын ѣрдѣжлувлѣжѣм ужам, тѣылгыжшы шим мехѣн, кыды тѣдѣн ѣпешѣжѣ тенге олмыдын, куртка ишкѣштѣ кечѣ. Кѣнѣсѣр, ти кѣдежеш большы кодын ам керд. Урал доку ашкѣдѣм, кѣкшѣ кырык сир мычкы каштам дѣ Борисын паровозын сигнал юкым колам. Паровоз юкыш кеѣм, станциштѣ паровозым кѣчѣлѣм. Тѣдѣм мѣнѣ ѣлѣвѣрген, яктаралт шѣцшѣм вѣш лиѣш шанѣм.

Уке, Борис годым маханѣ ылын, тѣхеньок тѣдѣ ылеш: котелжы ѣѣлгѣжеш, кулисный движенин итраѣн шѣндѣмѣ частѣвлѣжѣ тылла ѣылат.

ѣѣнг кѣльгештмѣш гѣц ытлаш манын, мѣнѣ ѣдемвлѣ доку, ѣѣл лошкѣ ѣѣлерѣк ашкѣдѣм. Богатыревым вѣш лиѣм, кыдым шукердѣ агыл партийный ячейкын секретареш айыренѣт.

Тѣдѣ кидѣм цаткыдын кормештѣ, тагыце ѣшлѣнжѣлѣ статян ѣѣрѣлтѣ дѣ депо стенѣ

тервен тышкен сәкбимй кого плакат докы
һангея. Мыйнь буквавләм лыдам:

ТАГАЧЫ, 8 АВГУСТЫН,

МАГНИТОГОРСКЫШТЫШ ГЕРОЙВЛӘМ
20, 100, 2435 ДА ВЕС ПАРОВОЗВЛАН МА-
ШИНИСТВЛӘМ ПАРТИШКЫ ПЕРЕДАЙ-
МАШ ЛИЭШ.

Собранишкй мыйньин бригадем бригада
хәлә толын, заграничный кут паровозын хо-
завлә цилән ылыт.

Богатырев кужы стөл сага шалга, мыйньин
заявлениәм йрзен, сыйзәлыкшы гач собрани
вйкй анжа дә попа:

— Вот тәнгвлә, ленинский рядывлә лошкы
машинистым мә принимаенә, а тәйдән авто-
биографиштйжй келесымй: тәйдй шолышт
каштын, кокаиным нерйшкйжй шывшын дә
допрыштат шйнзен. Кыце, мам йнде мән-
нә йштймлә?

Собрани пүлә веремә юкым йш лык, ял
лывәкй анжыш.

Виш окняшкы паровоз юквлә пырат. Мар-
деж плакат тйрйым йфйлә дә тәйдйжй, шу-
шыргыш кек шылдыржым шиэш машанет,
ловыге мыльгалтеш. Эдемвлә тидйлән сусу
ылыт, нимат укештй растерянный сыйзәш-
тйдон тйшкй хоть анжал кердйт. Каштыра

пумага кыце кождымакта, цилән жадно ко-
лыштыт дә, циләлән йжәл, кынам тәйдә йр-
дәнгшә пыда тервен кышкедәлтеш.

Машинист Гаркуша вәржә гәц решитель-
но кәньбәл кеш.

Тәйдә стәл докы миш, пиджәкшәм цаток
шалалтен шәндәш, шин гань ош упшәм
тәрләлтәльбә дә талашыдеок тәнгәльбә:

— Мәнь бәнде луатвәц и советский паро-
возым вктәрем, а машинәштә циләжә нәл-
ләй и утла ровотаем. Анжы, мәнят, тәнгвлә,
перви шолштынам. Дешоты вәргенәйн кра-
ным, колцам, изи планкым—цилә пәгенәм,
а варажы барахолкышкы намалынам. Паро-
воз гәц тоже уголым, пум олташ токем
намалынам дә йәлләнәт выжаленәм. Дә на-
мыс молы агыл ылы. Малын, вара тенге
ылын, а? А седәндон, яратым тәнгвләәм, что
мәнь шужен йленәм. Мәнь семьям военәм,
а кәртни корны правлени пәшәтәреш сәйн-
зәвәдәйм тәлен дә әче каждый квартира
тәреш, вәд дә тыл тәреш оксам кычен
коден. А ну, келесәдә, кү тә логәцтә,
перви шолыштмем гишән мәньбәм суяш вә-
кәжә смелостыым нәләйн кердеш? Уке. А
малын мәнь кәзәйт ам шолышт, ну, тидәжә
школьникланат раскыды. Бәшкәймә бәшке
иктәт ак кравы.

Богатырев юкым ак лык. Гаркуша вәреш

сменышты мѣньѣм вашталтышы—машинист Федоров шагалеш дѣ попа:

— Мѣнь хоть беспартийный ылам, но келесем, что Санькам ик и угла мѣнь пѣлем, дѣ тишѣк приваем, что паровоз делашкы те-хень шык ылмыжылан завидуяш вѣрештеш.

Борисов Андрюша собранилѣн тыргыжланен попа:

— Мѣнь, тѣнгвлѣ, касланен шошы землекоп ылам ылы, а кѣзѣйт тебе машинистеш экзаменым сдаяш йѣмдѣлѣлтѣм. Дѣ цилѣ тиштѣ Санька палшен пуѣн.

Сѣдѣй упѣн вуешѣжѣ келкыжым чите, машинист Гаркуша кидшѣм кужын виктен, Борисовын шая лошкы пырен кеѣ:

— Мѣ тѣньѣм, Сань, цилѣ обществынадон ячейкышкы колтенѣ. Ашкедок.

Дѣ эче стѣл докы комсомольский комитетын секретарь, депон начальник, машинист, помощник мѣйт. Тенге когон хвалымым колышташ мѣлѣм сусунат дѣ лелѣнѣт чучын колта. А колышташ келеш, тенге видѣлтеш: тагачы мѣнь колыштам, иргодым мѣньѣм весѣ поктен шоѣш, колышташ тѣнгѣлеш.

Сѣнзѣлыкшым кыш цикѣл колтымыла, Богатырев ак пѣлѣ. Тѣдѣ парнявлѣжѣ лошты тѣдѣм сѣркѣлѣ, пѣлшешѣжѣ пижѣктѣлеш, стѣоклавлѣм ѣфѣлѣл-ѣфѣлѣл колта—ѣшкѣм-жѣм ладнангдарынежѣ, тѣрвѣжѣм пѣзѣрѣл-нежѣ дѣ кид дон ялжы цѣтѣрѣмѣм цѣрѣнежѣ.

Тәгу сьгьрәл колта:

— Голосуйшаш!

Богатырев Ышкымжын обязанностьым ашын дәрен колта дә пәшәшкә пижеш: партичленвлә веле голосуен кердәт манын, собранилән келесә. Дә устав семьнь Ыш ләк. Беспартийныйвлә дә комсомолецвләят голосуевы.

XLIV ГЛАВА

...Выходной кечы йыде Ленадон коктын мә санаторишкы кейш профкомышты ик кечыш путевкым получаенә, санаторийжы кырык лошты, Горячее лымән йәр сирьшты йәктереш йымен шынзын. Лена докы йыдымок эче мьнь пырем, амалышымок кыньылтем.

Сотеммы семьнь мә коктын степь мыч ашкелына. Лывш юалгы.

Лена Ышкымжын шыма ватистыдон кловолягы рассвет ганьы ылеш.

Лена вуем элтәлен шынды, вьцкыж платьежы вашт мьнь тьдын шокшы кәпшым шижам.

— Яратымы тәнгем, Ылымашна махань яжо!—манеш.

Кечы лүлтмым йырлан тьрышты, кышны мә встречәенә. Тышты Лена йәрыш чонгеш-

тәш мѣньѣм тымда. Йәр вѣлнѣжѣи кловоял-
гы тѣйтѣрә тәрвәнә.

— Тѣнь мускулвләэтѣм цаткыдемден шѣн-
дѣ, кәпет кѣ гань лин шѣцшѣ дѣ тѣнәм чон-
гештѣ. Ну!..—тѣдѣ тымда.

Мѣньжѣ воображаймы трапецим кидѣш-
кем нәләм, пугѣргәләм дѣ Ленан команды-
дон кѣкшѣ йырлан тѣр гѣц тѣргештем.
Токемлә лишемшѣ вѣдѣштѣ пѣлгом дон
кырык лаштыквләм, а лач сир тѣрѣштѣжок
Борисов Андрюшам дѣ Миша кугузам мѣнь
ужам. Нѣнѣн кидѣштѣштѣ карась колвлә
шилә йѣлгѣжѣн чымедәлѣт.

Мѣнь вѣдѣшкѣ шыралтым, дѣ йәр мѣләм
ѣшке келгѣцшѣм пачың пуш, мѣнь вѣд
лѣвәкѣ вален кешѣм. Йырлан вѣлец Лена
мѣньѣм поздравляя, тѣдѣ савыцдон маха-
йылеш. Коллоецвлә әнгѣрѣштѣм шуән кол-
тенѣт дѣ тамам саслат.

Яжон чонгештѣмѣлән Ленадон иквәреш
нѣнәт, наверно, сусу ылыт.

Ялгорныдон тура сир вѣкѣ кузем. Ыды-
ралт шѣцшѣ әрдѣвләштем дѣ аяреш чичәл-
ген шѣцшѣ онгыштем вѣд патькалтышвлә
тѣолгыжыт. Ленан вуйжы явләәм сага. Тѣ-
дѣ тѣрвѣжѣдон уштѣ вѣд патькалтышвләм
лоа, йѣрѣктѣшѣ парняжыдон шачмы шѣл-
вләәм кошта дѣ, сѣнзәвләжѣ йѣлгѣжмѣмәт
ак тайы, пѣжгә:

— Сашал..

...Вадеш мә эчәйт кырыквлә лошты ылына. Уже каеш, кыце улнй Магнитогорский лапата шуку шьдйрән пйлгом ганьы тьолгыжеш. Домнывләштйш шьрәтйм чугун шим пйлвләм якшартен шьнден, кечбй лүлтеш машанет. Мә күэрвлә вьлән олен шьнзйнә. Тьлзбй ош явләжйм вькбнә колтен шьнден.

Мә пиш шуку, мычашыжат укелә чучеш, шьнзенә.

...Шангок эдемвлән кашмы сирдон мьнгешок санаторишкы валенә. Эдемвлә шагалапыт, мәнмәм—цат элтәлйшьйвләм, сусувләм дә веселә сьнзәнвләм цудейймлә анжат.

Лена прощая, пышкыды кидшйм үпйшкешем пиштә дә, сьнзәжйм кымен, пйжгәлтә:

— Саша, мьләм күшкы кырыквләшкы кузаш, наверно, ак яры.

Мьнь эчәйт ам ынгылы.

Тьдбй шокшы тьрвьвләжбдон пйлшем шывшал шьндә дә кашарта:

— Родной, тьнь тьдбй мьньбйм яратымет гьцәт большы яратышашлык ылат.

Мраморный ташкалтыш мыч санаторин бьдрәмәшвлән кьдежышкы кыргызеш.

А мьнь бьшке кьдежышкешем колталтем, кьдеж мыч куштен сьрнйлт, Миша кугузам, у тьнгем—Богатырев Колькам, стенәвләм, кроватьвләм, тьгьбйрйм элтәлем. Радио попымым, пи опымым цярйнем.

Вара амалаш вацшы санаторий мыч кыр-
гыжам, шФртни пуян инженерым, Гарбузым,
кычыл моам. ТЫды мЫньым кидем гЫц кыча
дА йЫрэлтен келесА:

— Ынгылем, ынгылем, кеок. Ке амалаш, ке.

Оглавлени

I глава	3
II глава	17
III глава	43
IV глава	53
V глава	66
VI глава	78
VII глава	91
VIII глава	101
IX глава	108
X глава	113
XI глава	120
XII глава	125
XIII глава	133
XIV глава	138
XV глава	142
XVI глава	148
XVII глава	153
XVIII глава	158
XIX глава	163
XX глава	173
XXI глава	185
XXII глава	189
XXIII глава	192
XXIV глава	199
XXV глава	206
XXVI глава	209
XXVII глава	215
XXVIII глава	223
XXIX глава	236
XXX глава	236

Ц. 1940 г. 226

Акт № 587

Вкладн. л. _____

XXXI глава	243
XXXII глава	247
XXXIII глава	255
XXXIV глава	260
XXXV глава	269
XXXVI глава	274
XXXVII глава	284
XXXVIII глава	294
XXXIX глава	300
XL глава	306
XLI глава	318
XLII глава	325
XLIII глава	331
XLIV глава	339

Ред. перев. П. ПЕРШУТКИН   Корр. Н. ИЛЪЯКОВ

Сдано в н.б. 4/IV-40. Подписано к печ. 10/VIII-40. Формат 6. 60x92.

Тираж 1000 экз. Объем—10,75 п. л. 44032 зн. в п. л.

Заказ №1626. Уполномоч. Маргдавлита №—92.

Отпечатано в типографии Горно-Марийского
филиала Маргосиздата.

3 танга.

31899

	Мар.г.
	1-124

А. АВДЕЕНКО
Я ЛЮБЛЮ
На горно-
марийском языке